

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ,
МОЛОДІ ТА СПОРТУ УКРАЇНИ
ХМЕЛЬНИЦЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ УПРАВЛІННЯ ТА ПРАВА**

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ЮРИДИЧНОЇ НАУКИ

***збірник тез міжнародної наукової конференції
«Десяті осінні юридичні читання»
(м. Хмельницький, 18–19 листопада 2011 року)***

ЧАСТИНА ЧЕТВЕРТА:

Кримінальне право
Кримінологія
Кримінально-виконавче право
Кримінальний процес
Криміналістика
Судова експертиза

**ХМЕЛЬНИЦЬКИЙ
2011**

УДК 34
ББК 67.0
А 43

А 43 **Актуальні проблеми юридичної науки:** Збірник тез міжнародної наукової конференції «Десяті осінні юридичні читання» (м. Хмельницький, 18–19 листопада 2011 року) : у 4-х част. – Частина четверта. – Хмельницький : Видавництво Хмельницького університету управління та права, 2011. – 181 с.

ISBN 978-966-8823-50-3 (повне зібр.)

ISBN 978-966-8823-54-1 (частина 4)

У збірнику представлені кращі тези доповідей, які були оприлюднені на Міжнародній науковій конференції «Десяті осінні юридичні читання», що відбулась у Хмельницькому університеті управління та права 18-19 листопада 2011 року.

Розміщені у збірнику тези доповідей стосуються таких напрямків: «Кримінальне право», «Кримінологія», «Кримінально-виконавче право», «Кримінальний процес», «Криміналістика», «Судова експертиза».

Збірник розрахований на наукових та науково-педагогічних працівників вищих навчальних закладів і наукових установ, студентів, аспірантів та докторантів юридичного напрямку, практичних працівників і широкий читацький загал.

УДК 34
ББК 67.0
А 43

ISBN 978-966-8823-50-3
ISBN 978-966-8823-54-1

© Колектив авторів, 2011
© Хмельницький університет
управління та права, 2011

КРИМІНАЛЬНЕ ПРАВО

КРИМІНОЛОГІЯ

КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧЕ ПРАВО

КРИМІНАЛЬНИЙ ПРОЦЕС

КРИМІНАЛІСТИКА

СУДОВА ЕКСПЕРТИЗА

CRIMINAL LAW

CRIMINOLOGY

CRIMINALLY EXECUTIVE LAW

CRIMINAL PROCEDURE

CRIMINALISTICS

LEGAL EXPERTISE

М. О. Акімов
*кандидат юридичних наук,
доцент кафедри кримінального права
Національної академії внутрішніх справ,
Київ, Україна*

ДО ПИТАННЯ ПРО ПОНЯТТЯ НЕЗАКОННОЇ ПАРАМІЛІТАРНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Сучасне життя в Україні характеризується впливом низки дестабілізуючих факторів. Чільне місце серед них посідає кількісне зростання та якісна трансформація злочинності, зокрема злочинів проти загальної безпеки. Остання, як відомо, є сукупністю суспільних відносин у сфері захисту прав і свобод людини і громадянина, інтересів суспільства та держави від діяльності різних злочинних спільнот. З-поміж останніх є і не передбачені законом воєнізовані або збройні формування.

Норма про відповідальність за їх діяльність існує в нашій державі вже двадцять років (ст. 187-6 КК України 1960 р., ст. 260 КК України 2001 р.), проте застосовується вкрай рідко. Це свідчить і про високу латентність цього злочину, і про неефективну кримінально-правову протидію йому, і про недостатньо повну наукову розробку. Відтак годі і наголошувати на неабияку актуальність останньої.

Дослідження даного злочину неможливе без з'ясування змісту поняття формувань, про які йдеться. Ознака «не передбачене законом» має означати порушення при створенні такого формування положень:

- Конституції України: «На території України забороняється створення і функціонування будь-яких збройних формувань, не передбачених законом» (ч. 6 ст. 17), «Політичні партії та громадські організації не можуть мати воєнізованих формувань» (ч. 2 ст. 37) або
- інших законів України (так, ст. 4 Закону України від 16.06.1992 р. «Про об'єднання громадян» передбачає: «Не підлягають легалізації, а діяльність легалізованих об'єднань громадян забороняється у судовому порядку, коли їх метою є: ... створення незаконних воєнізованих формувань»).

Вітчизняний законодавець спочатку (у 1991 році) криміналізував діяльність лише воєнізованих формувань, що не передбачені чинним законодавством, і лише згодом (у 2001 році) встановив аналогічну заборону і стосовно збройних формувань, що не передбачені «законом» (у назві та диспозиції ч. 2 ст. 260) та «законами України» (у диспозиції ч. 1 цієї статті). Розбіжність, подібна допущеній, взагалі незрозуміла (адже в Україні діяльність воєнізованих або збройних формувань у будь-якому разі не може регулюватись нормами міжнародного права чи законодавства іншої держави!). Попередня редакція норми, що розглядається, є більш універсальною за характером і уявляється нам більш вдалою.

Безпосередньо терміну «формування» притаманна така специфічна ознака як військовий характер (ним є підрозділ, загін, дружина тощо; крім цього, під

формуванням розуміють і процес створення (злагодження) такого підрозділу). З огляду на це цілком слушно припустити, що:

- хоча кількість осіб у формуванні залишається оціночною ознакою (теоретично їх може бути і двоє), доцільно вважати її чисельно відповідною принаймні первинній військовій одиниці – відділенню, розрахунку, екіпажу (бо інакше це поняття втратить власні особливості порівняно із іншими видами співучасті);
- формування як військова одиниця не існує без командира та підлеглих, а отже, не може розглядатись як співвиконавство – воно має місце лише при більш складних різновидах співучасті (групі осіб за попередньою змовою, а надто організованій злочинній групі та злочинній організації);

Характеристики формування «воєнізоване» та «збройне» детально описані у примітці до ст. 260 чинного КК. Проте якщо перше з них цілком задовільно розкриває зміст поняття, стосовно другого виникають певні запитання. По-перше, чому термін «збройне формування» має означати не різновид формування воєнізованого, а «групу»? Адже остання передбачає і співвиконавство без попереднього розподілу ролей, а це неможливо, коли мова йде про подібне формування. По-друге, формування, що не передбачене законодавством (або законом чи законом України), є незаконним в цілому, а тому за визначенням не може мати якусь зброю на законних підставах; отже, словосполучення «незаконно має на озброєнні» виглядає зайвим. По-третє, передбачається, що формування може мати на озброєнні «придатну для використання вогнепальну, вибухову чи іншу зброю». Щодо цього слід зазначити, що зброя лише тоді визнається як така, коли вона придатна для використання за призначенням – у противному випадку вона не буде предметом даного чи іншого злочину (знову зайве уточнення!). Крім цього, дефініція збройного формування містить унікальне для чинного КК поняття «вибухова зброя». Причини, що спонукали законодавця відмовитись від більш усталених термінів, знову залишаються незрозумілими (на наше переконання, визначення було б більш вдалим у разі використання термінів «вогнепальна чи холодна зброя, бойові припаси, вибухові речовини»). Нарешті (і це також упущення законодавця), формування не може бути визнано збройним, якщо матиме бойову техніку чи спеціальні засоби замість зброї (і це при тому, що кримінально караним – відповідно до ч. 2 ст. 260 КК – є постачання таким формуванням військової техніки).

З огляду на викладене слід нагадати, що у наш час перманентні конфлікти між різними фінансово-промисловими групами та окремим представниками великого бізнесу мають на меті встановлення контролю над виробничими потужностями, фінансовими потоками, можливість трансформації владного ресурсу у грошовий. Сторони таких конфліктів залучають до участі у них приватні охоронні структури та організовані злочинні угруповання. Останні, у свою чергу, не тільки дозволяють використовувати себе, а й збільшують вплив на економічну та політичну ситуацію, здобувають ресурси усіх видів тощо, фактично перетворюючись на добре підготовлені та оснащені приватні армії.

Проте якщо держава утримує армію для оборони, то приватна армія є перш за все засобом нападу і використовується для цього.

Для запобігання втрати державною владою можливості регулювати ситуацію в країні, перешкоджання інтенсифікації та реалізації сепаратистських настроїв в окремих регіонах, попередження залучення згаданих структур до рейдерських захоплень, уникнення вищевикладених проблем у правозастосуванні та більш повної кримінально-правової охорони громадської безпеки нам уявляється за доцільне редакційно змінити ст. 260 чинного КК України, виклавши її назву як «Незаконна парамілітарна діяльність». Зазначене поняття («парамілітарний», тобто «подібний до військового»), по-перше, максимально точно відображає військову сутність терміну «формування», і по-друге, охоплює як воєнізовані (неозброєні), так і збройні формування. Норму, що розглядається, можна буде спростити, об'єднавши її чч. 1 та 2 та виклавши диспозицію простого «Створення не передбаченого законодавством воєнізованого або збройного формування або участь в його діяльності...»); одночасно буде усунута невідповідність між назвою та диспозицією ч. 3 ст. 260 КК (адже «створення» і «керівництво», «фінансування» та «постачання» є різними видами діяльності, проте у назві статті відображений лише перший з них).

Підсумовуючи викладене, варто наголосити, що проблема, про яку йдеться, носить комплексний характер і з огляду на її актуальність та на підвищену суспільну небезпеку згаданого вище злочину потребує подальшого серйозного дослідження.

М. В. Андрейцев

*студент факультету права та психології
Макіївського економіко-гуманітарного інституту,
Макіївка, Україна*

ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ПОРУШЕННЯ ПОРЯДКУ ЗДІЙСНЕННЯ ОПЕРАЦІЙ З МЕТАЛОБРУХТОМ

Актуальність обраної теми пояснюється недостатньою науковою розробкою питань відповідальності за порушення порядку здійснення операцій з металобрухтом на сьогодні. Окрім цього, проаналізувавши офіційні статистичні дані МВС України про стан та структуру злочинності, робимо висновок про збільшення за останні кілька років вчинення злочинного порушення порядку здійснення операцій з металобрухтом у багатьох регіонах країни. Для прикладу, в Донецькій області в 2009р. було зареєстровано 262 подібних злочинів, в 2010р. – 351 злочин, а в першому кварталі 2011р. – 121 злочин [1]. Дослідженням вказаної теми займалися такі вітчизняні вчені-правознавці, як О.І. Саско,

Д.О. Гармаш, Л.П. Брич, М.Б. Бучко, І.М. Даньшин, О.Г. Кальман, В.В. Сташис, В.Я. Тацій та інші.

Закон України «Про металобрухт» від 05.05.1999р.[2] у ст. 4 встановлює, що операції з металобрухтом здійснюються лише спеціалізованими підприємствами, а також їх приймальними пунктами, після отримання ліцензії. Згідно з п.26 ст. 9 Закону України «Про ліцензування певних видів господарської діяльності» від 01.06.2000р. ліцензуванню підлягають – заготівля, переробка, металургійна переробка металобрухту кольорових і чорних металів[3].

Законом України «Про металобрухт», у ст. 16, встановлено три види відповідальності за порушення законодавства, регулюючого порядок здійснення операцій з металобрухтом: адміністративну, цивільно-правову та кримінальну. Необхідно зазначити, що існують певні проблеми при практичному відмежуванні видів відповідальності. Це пояснюється тим, що диспозиції статей Кодексу України про адміністративні правопорушення (далі – КУпАП)[4] та Кримінального кодексу України (далі – КК)[5], що встановлюють відповідальність за вказані порушення майже ідентичні за своїм змістом. Диспозиція ст. 164-10 КУпАП встановлює відповідальність за порушення законодавства, що регулює здійснення операцій з металобрухтом, не уточнюючи, які саме види порушень підпадатимуть під сферу дії даної статті. Стаття 213 КК встановлює відповідальність за порушення порядку здійснення операцій з металобрухтом. Вказаний злочин з об'єктивної сторони проявляється у трьох формах: 1) здійснення операцій з металобрухтом без державної реєстрації або без ліцензії; 2) надання приміщень, споруд для розташування незаконних пунктів прийому, схову та збуту металобрухту; 3) організація незаконних пунктів прийому, схову та збуту металобрухту. За загальним правилом, яке встановлено ч. 2 ст. 9 КУпАП, адміністративна відповідальність настає, якщо порушення за своїм характером не тягнуть за собою відповідно до закону кримінальної відповідальності. Таким чином, адміністративна відповідальність має наставати, якщо у діях суб'єкта відсутні вищеперераховані ознаки об'єктивної сторони ст. 213 КК. Однак на практиці зазначене правило часто ігнорується.

Частина 2 ст. 213 КК передбачає в якості кваліфікуючої лише одну ознаку – вчинення дій, перелічених в ч. 1 ст. 213 особою, раніше судимою за даний злочин (тобто спеціальний рецидив). В науковій літературі неодноразово висловлювалася думка про необхідність доповнення ст. 213 КК кваліфікуючими ознаками. Так, Д.О. Гармаш пропонує в якості кваліфікуючих такі ознаки, як: тривалість злочинної діяльності, залучення до вчинення аналізованого злочину малолітніх або неповнолітніх осіб, учинення злочину групою осіб за попередньою змовою або організованою групою; учинення злочину з використанням службового становища; учинення порушення порядку здійснення операцій з металобрухтом у великих та особливо великих розмірах [6, с. 14]. Різноманітність форм зовнішнього прояву даного злочину, робить ймовірним вчинення його групою осіб. При цьому, відповідальність за ст. 213 КК має наставати тільки за умови умисного вчинення діянь, вказаних в

диспозиції. Наприклад, надаючи приміщення, особа повинна чітко усвідомлювати, що в ньому буде розташовано незаконний пункт прийому, схову або збуту металобрухту. Якщо ж особу введено в оману стосовно дійсних намірів використання наданого нею приміщення та вона не мала можливості знати про здійснювані в даному приміщенні операції, кримінальна відповідальність такої особи за ст. 213 КК має виключатися.

Разом із цим постає питання про необхідність посилення кримінальної відповідальності для осіб, порушення порядку здійснення операцій з металобрухтом яких тривало довгий період та (або) було вчинено у великих чи особливо великих розмірах.

Таким чином, підсумовуючи вищевикладене, пропонуємо внести наступні зміни та доповнення до існуючої редакції ст. 213 КК:

По-перше, частину другу викласти в такій редакції:

«2. Дії, передбачені частиною першою цієї статті, якщо вони вчинені особою, раніше судимою за злочин, передбачений цією статтею, або вчинені за попередньою змовою групою осіб, або якщо така діяльність здійснювалась тривалий період, або вчинена у великому розмірі, – караються штрафом від п'ятисот до тисячі неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або обмеженням волі на строк до трьох років або позбавленням волі на той самий строк.»

По-друге, доповнити частиною третьою та приміткою такого змісту:

«3. Дії, передбачені частинами першою та другою цієї статті, якщо вони вчинені організованою групою, або вчинені у особливо великих розмірах, – караються позбавленням волі на строк від трьох до п'яти років.

Примітка: 1. Порушення порядку здійснення операцій з металобрухтом визнається вчинюваним тривалий період, якщо така діяльність фактично тривала на протязі більше ніж один рік з моменту створення незаконного пункту прийому, схову та збуту металобрухту до повного та остаточного припинення такої діяльності.

2. Порушення порядку здійснення операцій з металобрухтом у великому розмірі має місце, коли його сума у п'ятсот та більше разів перевищує неоподаткований мінімум доходів громадян, в особливо великому розмірі – коли його сума у тисячу та більше разів перевищує неоподаткований мінімум доходів громадян».

Використані джерела:

1. *Стан та структура злочинності в Україні [Електронний ресурс] // офіційний веб-сайт Міністерства внутрішніх справ України. – Режим доступу: <http://mvs.gov.ua/mvs/control/main/uk/publish/article/519179>.*
2. *«Про металобрухт»: Закон України від 05.05.1999р. № 619-XIV. // ВВР України. – 1999. – № 25. – Ст. 212.*
3. *«Про ліцензування певних видів господарської діяльності»: Закон України від 01.06.2000р. № 1775-III. // ВВР України. – 2000. – № 36. – Ст. 299.*
4. *Кодекс України про адміністративні правопорушення: Закон України від 07.12.1984р. // Відомості Верховної Ради УРСР. – 1984. – № 51. – Ст. 1122.*

5. *Кримінальний кодекс України: Закон України від 05.04.2001р. // ВВР України. – 2001. – № 25. – Ст. 131.*
6. *Гармаш Д.О. Кримінальна відповідальність за порушення порядку здійснення операцій з металобрухтом: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук / Гармаш Д.О. – Х., 2008. – 22 с.*

І. П. Багаденко

*кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник
науково-дослідної лабораторії кримінологічних досліджень
Державного науково-дослідного інституту МВС України,
Київ, Україна*

**ДОСЛІДЖЕННЯ СТАНУ БЕЗДОГЛЯДНОСТІ ДІТЕЙ
В УКРАЇНІ В РОЗРІЗІ ст. 166 КРИМІНАЛЬНОГО КОДЕКСУ
УКРАЇНИ ТА ст. 184 КОДЕКСУ УКРАЇНИ ПРО
АДМІНІСТРАТИВНІ ПРАВОПОРУШЕННЯ**

Бездоглядність дітей являється проблемою кожного суспільства в сучасному світі незалежно від рівня його розвитку. Адже встановлено причинно-наслідкові зв'язки злочинності й бездоглядності дітей. Зокрема, в 60–80 % випадках протиправна поведінка дітей обумовлюється відсутністю догляду та контролю за поведінкою дитини з боку батьків [1, С. 113–114]. Таким чином, серед чинників, які впливають на стан злочинності серед безпритульних та бездоглядних дітей, найперше місце на мікрорівні посідає сім'я, в якій виховуються діти, зокрема, батьки або особи, що їх замінюють. Тобто, невиконання батьківських обов'язків по догляду за дитиною може призводити в тому числі до вчинення останньою злочину.

Так, статтею 166 Кримінального кодексу України (далі – ККУ) передбачається відповідальність за злісне невиконання обов'язків по догляду за дитиною або за особою, щодо якої встановлена опіка чи піклування, що спричинило тяжкі наслідки. Відповідно до науково-практичного коментарію ККУ, такими наслідками можуть визнаватися: смерть, каліцтво дитини чи особи, стосовно якої встановлено опіку чи піклування, захворювання їх на небезпечну хворобу, вчинення ними суспільне небезпечних діянь, які призвели до смерті інших осіб, заподіяння істотної шкоди їх здоров'ю або потягли за собою великі матеріальні збитки тощо [2, с. 467].

Відповідно до ч.3 ст.184 Кодексу України про адміністративні правопорушення (далі – КУпАП) передбачається відповідальність за ухилення батьків або осіб, які їх замінюють, від виконання обов'язків щодо виховання дітей, що призвело до вчинення неповнолітнім правопорушення, якщо останній не досяг віку, з якого настає адміністративна відповідальність [3, с. 421]. Частиною 4 ст.184 КУпАП передбачається відповідальність за ухилення батьків

або осіб, які їх замінюють, від виконання обов'язків щодо виховання дітей, що призвело до вчинення неповнолітнім злочину, якщо останній не досяг віку, з якого настає кримінальна відповідальність.

У результаті дослідження архівних кримінальних справ [4], а також справ про адміністративні правопорушення ми дійшли висновків щодо зростання кількості випадків злісного невиконання батьківських обов'язків по догляду за дитиною, передбачених ст.166 ККУ в частині, що призвело до вчинення дитиною злочину, а також кількості випадків невиконання батьками або особами, що їх замінюють, обов'язків щодо виховання дітей, передбачених ст.184 КУпАП в частинах 3 та 4.

Найбільшу кількість випадків злісного невиконання батьківських обов'язків по догляду за дитиною, що призвело до вчинення дитиною злочину, зафіксовано в центральному (Кіровоградська, Полтавська області) та західному (Тернопільська, Рівненська області) регіонах України.

Найбільша кількість випадків невиконання батьками або особами, що їх замінюють, обов'язків щодо виховання дітей, в частині, «що призвело до вчинення неповнолітніми злочину, якщо вони не досягли віку, з якого настає кримінальна відповідальність» (ч.4 ст.184 КУпАП), спостерігається в південному (Одеська, Херсонська, Миколаївська, Запорізька області) південно-східному (Дніпропетровська, Донецька області) та західному (Волинська область) регіонах України.

Найбільша кількість випадків невиконання батьками або особами, що їх замінюють, обов'язків щодо виховання дітей, в частині, «що призвело до вчинення неповнолітніми правопорушення, якщо вони не досягли віку, з якого настає адміністративна відповідальність» (ч.3 ст.184 КУпАП), спостерігається в західному (Львівська, Хмельницька, Тернопільська, Рівненська області), центральному (Вінницька, Житомирська, Полтавська області) та південно-східному (АРК, Донецька, Дніпропетровська області) регіонах України.

Серед злочинів, скоєних дітьми внаслідок злісного невиконання батьківських обов'язків по догляду за дитиною (ст.166 ККУ), найперше місце посідають злочини проти власності, зокрема, крадіжки чужого майна (ст.185 ККУ). В числі злочинів проти власності також поширені грабунки (ст.186 ККУ) та умисне знищення або пошкодження майна (ст.194 ККУ). Крім цього, непоодинокі випадки мали злочини проти життя та здоров'я особи, зокрема, умисне легке тілесне ушкодження (ст.125 ККУ), а також злочини проти громадського порядку та моральності, зокрема, хуліганство (ст.296 ККУ).

Серед злочинів, скоєних дітьми внаслідок невиконання батьками або особами, що їх замінюють, обов'язків щодо виховання дітей (ч.4 ст.184 КУпАП), найперше місце також посідають крадіжки чужого майна (ст.185 ККУ).

Серед адміністративних правопорушень, вчинених неповнолітніми віком від чотирнадцяти до шістнадцяти років, внаслідок невиконання батьками або особами, що їх замінюють, обов'язків щодо виховання дітей (ч.3 ст.184 КУпАП), найперше місце посідають правопорушення, що посягають на громадський порядок і громадську безпеку, зокрема, розпивання спиртних напоїв у громадських місцях і поява в громадських місцях у п'яному вигляді (ст.178

КУпАП), дрібне хуліганство (ст.173 КУпАП), куріння тютюнових виробів у заборонених місцях (ст.175-1 КУпАП). Також непоодинокі випадки мали правопорушення, що посягають на власність, зокрема, дрібне викрадення чужого майна (ст.51 КУпАП)

Використані джерела:

1. Державна доповідь про становище дітей в Україні за підсумками 2003 року «Проблеми бездоглядності та безпритульності дітей в Україні». – К.: Державний ін-т проблем сім'ї та молоді, 2003. – С. 113–114.
2. Кримінальний кодекс України : Науково-практичний коментар / Ю. В. Баулін, В. І. Борисов, С. Б. Гавриш та ін. ; За заг. ред.. В. В. Сташиса, В. Я. Тація. – К.: Концерн «Видавничий Дім «Ін Юре», 2003. – 1196 с.
3. Кодекс України про адміністративні правопорушення : Науково-практичний коментар / Р. А. Калюжний, А. Т. Комзюк, О. О. Погрібний та ін. ; – К. : Всеукраїнська асоціація видавців «Правова єдність», 2008. – 781 с.
4. Єдиний державний реєстр судових рішень України [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://reyestr.court.gov.ua>

К. С. Бережний

студент юридичного факультету

*Київського національного університету імені Тараса Шевченка,
Київ, Україна*

АКТУАЛЬНЕ ПИТАННЯ САНКЦІЇ ч. 2 ст. 115 КК УКРАЇНИ

Питання кримінально-правової боротьби з умисними вбивствами завжди привертало до себе увагу науковців. Ця тема була предметом дослідження в працях багатьох вітчизняних науковців, зокрема, М.І. Бажанова, Ю.В. Бауліна, В.О. Глушкова, О.В. Гороховської, В.К. Грищука, В.Т. Дзюби, Н.А. Дідківської, М.Й. Коржанського, М.П. Короленка, О.П. Литвина, В.М. Мамчура, В.О. Навроцького, В.І. Осадчого, Л.А. Остапенко, О.І. Перепелиці, В.В. Сташиса, С.Д. Шапченка, Н.В. Шепелелевої, С.С. Яценка та інших.

Незважаючи на значний внесок названих науковців у дослідженні проблем кваліфікації умисних вбивств, аналіз правозастосовної практики свідчить про велику кількість помилок, які допускаються при кваліфікації умисного вбивства та при призначенні покарання за нього.

Дослідженню кримінального покарання присвячено багато наукових робіт філософів, спеціалістів по етиці, соціологів та юристів, що свідчить про «вічність» та актуальність даного питання.

Досліджуючи питання призначення покарання слід зазначити, що покарання було і залишається важливим засобом боротьби зі злочинами і особливо з такими суспільно небезпечними як умисні вбивства.

Ступінь тяжкості умисних вбивств є найбільшим, що підтверджується віднесенням даного злочину до категорії особливо тяжких (ст. 12 КК) і свідчить про високий рівень суспільної небезпеки вчиненого злочину. Ступень тяжкості вбивства тісно пов'язаний з характером конкретного злочину. Характер вбивства визначається, важливістю об'єкту злочину яким є, на нашу думку, правовідносини, які забезпечують охорону життя людини і займають згідно ст.ст. 3 і 27 Конституції України в ієрархії цінностей найвищий соціальний щабель.

Разом з тим не можна не звернути увагу на ту обставину, що незважаючи на ті пріоритети в ієрархії соціальних цінностей, які наведені в Конституції, законодавець досить своєрідно встановлює міру покарання за посягання на такі цінності, як життя людини. Це можна проілюструвати, порівнявши санкції ч. 1 ст. 115 і, наприклад ч. 3 ст. 262 КК, якою передбачено покарання у виді позбавлення волі на строк від десяти до п'ятнадцяти років з конфіскацією майна за розбій з метою викрадення вогнепальної зброї. Як бачимо, за умисне позбавлення життя іншої людини законодавець передбачає менш суворе покарання ніж за розбій з метою викрадення вогнепальної зброї.

В кримінально правовій літературі науковцями вже неодноразово критикувалися санкції ст. 115 КК, зокрема, ч. 2 цієї статті. І якщо нижня межа покарання у виді позбавлення волі на певний строк, не викликає зауважень, то верхня межа, на думку окремих науковців, має бути переглянута. Так, В.Т. Дзюба пропонує передбачити в санкції ч. 2 ст. 115 КК покарання у виді позбавлення волі на строк від 10 до 25 років позбавлення волі або довічне позбавлення волі [1, с.78].

Дійсно, в санкції ч.2 ст. 115 КК проміжок між верхньою межею позбавлення волі на певний строк та довічним позбавленням волі видається не виправдано великим. Так, незрозуміло, чому верхня межа покарання у виді позбавлення волі на певний строк однакова і для умисного вбивства без обтяжуючих і без пом'якшуючих обставин, і для умисного вбивства при обтяжуючих обставинах. Хоча ступінь суспільної небезпеки даних злочинів різний і більш значний в останньому випадку. В цьому плані при розгляді конкретної справи суддя, обираючи міру покарання за умисне вбивство при обтяжуючих обставинах, інколи поставлений перед непростим вибором – покарання у виді позбавлення волі на строк п'ятнадцять років є недостатнім для досягнення його цілей, а довічне позбавлення волі є занадто суворим.

Якщо звернутися до кримінального законодавства зарубіжних держав, то в переважній більшості з них верхня межа покарання у виді позбавлення волі на певний строк за вчинення умисного вбивства при обтяжуючих обставинах становить 20 років (це передбачає, наприклад, КК Республіки Болгарія, КК Грузії, Пенітенціарний кодекс Естонії, КК Іспанії, КК Республіки Казахстан, КК Киргизької Республіки, Кримінальний закон Латвійської Республіки, КК Литовської Республіки, КК Королівства Нідерландів, КК Російської Федерації, КК Республіки Таджикистан, КК Республіки Узбекистан). В КК ряду держав за вчинення такого злочину встановлюється ще вища верхня межа покарання у виді позбавлення волі на певний строк – наприклад, в КК Республіки Білорусь, КК

Республіки Молдова, КК Республіки Польща – 25 років, в КК Республіки Сан-Марино – 35 років.

Науковцями вже неодноразово висловлювались пропозиції щодо виділення особливо кваліфікованого умисного вбивства. Такої думки, зокрема, дотримується Н.В. Шепелева, яка вважає, що огляду на сукупність обтяжуючих умисне вбивство обставин, які додатково характеризують різні елементи складу умисного вбивства, можна з упевненістю стверджувати, що деякі із них істотно відрізняються за ступенем суспільної небезпечності. На її думку, до виключно небезпечних обставин, що обтяжують відповідальність за умисне вбивство, слід віднести обставити, передбачені пунктами 1, 2, 5, 13 ч.2 ст. 115 КК. Тому Н.В. Шепелева вважає, що обтяжуючі умисне вбивство обставини необхідно викласти як кваліфікуючі і особливо кваліфікуючі, передбачивши останні в ч. 3 ст. 115 КК. Така диференціація відповідальності за умисне вбивство при обтяжуючих обставинах повинна знайти відображення у відповідній санкції. Санкція частини 3, на її думку, має передбачати покарання у виді позбавлення волі на строк від 15 до 25 років або довічного позбавлення волі [2, с.58-59].

С. В. Бородін також виступає за виділення особливо кваліфікованого умисного вбивства і пропонує ст.105 КК РФ доповнити частиною третьою, в якій передбачити відповідальність за вчинення вбивства виключної тяжкості. До особливо кваліфікуючих ознак вбивства С.В. Бородін пропонує віднести вбивство: а) батька або матері; б) двох або більше осіб; в) вчинене організованою групою за попередньою змовою; г) поєднане з вчиненням іншого особливо тяжкого злочину [3, с. 122]. А.А. Музика також вважає, що обставини, які обтяжують умисне вбивство, не є рівноцінними за своїм кримінально-правовим значенням. Тому він пропонує внести зміни до ст. 115 КК і викласти її положення за такою схемою: ч. 1 (залишається чинна редакція); ч. 2 – «вбивство за обтяжуючих обставин»; ч. 3 – вбивство двох або більше осіб, або вбивство, вчинене повторно (за винятком вбивства, передбаченого статтями 116-118 цього Кодексу)», доповнити статтю таким текстом: «Примітка. Вбивством за обтяжуючих обставин визнається вбивство ...» (наводиться перелік відповідних обтяжуючих обставин)» [4, с.17-18].

На наш погляд, питання щодо включення тієї чи іншої обставини до числа таких, що обтяжують умисне вбивство, вимагає окремого ретельного вивчення і обґрунтування. Питання щодо обґрунтованості виділення окремих кваліфікуючих ознак, передбачених ч. 2 ст. 115, в ч. 3 ст. 115 КК і надання їм характеру особливо кваліфікуючих, а також щодо переліку таких ознак, неодмінно викличе чисельні дискусії серед науковців. Тому ми вважаємо, що дане питання можна вирішити, піднявши в ч. 2 ст. 115 КК верхню межу покарання у виді позбавлення волі на певний строк до двадцяти років.

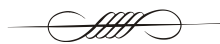
Не можна не звернути увагу ще на одну особливість призначення покарання за кваліфіковане умисне вбивство. При вчиненні кількох умисних вбивств при обтяжуючих обставинах відсутня сукупність злочинів, оскільки всі вони передбачені ч. 2 ст. 115 КК. В даному випадку має місце лише повторність, яка знаходить своє відображення при кваліфікації у вигляді інкримінування винному п. 13 цієї статті. В цьому разі у формулі кваліфікації незалежно від

того, вчинила особа одне умисне вбивство при обтяжуючих обставинах, два або десять, посилення завжди буде лише на ч. 2 ст. 115 КК (відповідні її пункти), і тому зробити висновок з формули кваліфікації про реальну кількість вчинених умисних вбивств неможливо (лише п. 13 може свідчити про те, що їх було принаймні два). При цьому караність за вчинення кількох кваліфікованих умисних вбивств така ж сама як за вчинення одного. Це ще один аргумент щодо необхідності перегляду верхньої межі покарання у виді позбавлення волі на певний строк в ч. 2 ст. 115 КК. Це, звично, повністю не вирішить вказану проблему, однак принаймні дозволить при призначенні покарання більш повно враховувати кількість вчинених умисних вбивств при обтяжуючих обставинах. Законодавцю бажано в Загальній частині КК встановити особливості призначення покарання не лише при сукупності злочинів, а й при їх повторності.

Врахування зазначених пропозицій законодавцем при внесенні змін у санкцію статті на нашу думку, буде сприяти вдосконаленню кримінального законодавства та практики його застосування .

Використані джерела:

1. Дзюба В.Т. Деякі питання кримінальної відповідальності за вбивство за кримінальним законодавством України // Кримінально – правова охорона життя та здоров'я особи: Матер. наук. – практ. конф. Харків 22-23 квітня 2004 р. / Редкол.: Сташис В.В. (голов. ред.) та ін. –К.-Х.: «Юрінком Інтер», 2004.- с.72-78.;
2. Шепелєва Н.В. Про систему обставин, що обтяжують відповідальність за умисне вбивство // Кримінально – правова охорона життя та здоров'я особи: Матер. наук. –практ. конф. Харків 22-23 квітня 2004 р. / Редкол.: Сташис В.В. (голов. ред.) та ін. –К.- Х.: «Юрінком Інтер», 2004.- с.57-59;
3. Бородин С.В. Преступления против жизни. – СПб.: «Юридический центр Пресс», 2003. – 467с.
4. Музика А.А. Вбивство: деякі міркування щодо кримінально – правових досліджень в Україні (2001 -2003 рр.) // Кримінально – правова охорона життя та здоров'я особи: Матер. наук.–практ. конф. Харків 22-23 квітня 2004 р. / Редкол.: Сташис В.В. (голов. ред.) та ін. –К.-Х.: «Юрінком Інтер», 2004.- с.14 - 18;
5. Осадчий В.І., Озерута О.В. Кримінально – правова охорона життя та здоров'я особи у спеціальних нормах // Кримінально – правова охорона життя та здоров'я особи: Матер. наук. –практ. конф. Харків 22-23 квітня 2004 р. / Редкол.: Сташис В.В. (голов. ред.) та ін. –К.-Х.: «Юрінком Інтер», 2004.- С.48-51;

В. А. Боданюк
*курсант факультету підготовки фахівців транспортної міліції
Одеського державного університету внутрішніх справ
Одеса, Україна*

ПРОБЛЕМИ ЗАХИСТУ ПРАВ ПОТЕРПІЛИХ У КРИМІНАЛЬНОМУ СУДОЧИНСТВІ

Утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним зобов'язанням держави. Реалізація цих та інших конституційних положень у кримінальному процесі пов'язана з необхідністю не тільки вдосконалення діяльності слідчих органів, прокуратури, суду, адвокатури, але й розширення та послідовної реалізації процесуальних прав учасників процесу, в тому числі і тих, які постраждали від злочинів.

Одним із напрямків правової реформи в Україні є розробка та прийняття нового законодавства для забезпечення функціонування системи кримінального судочинства. Актуальними на сьогодні залишаються питання політичного та законодавчого формування нової системи кримінально-правових засобів протидії злочинності.

Перш за все слід звернути увагу як на недостатню розробку правового статусу потерпілого, що ставить його в нерівне становище з обвинуваченим, так і на недостатню реалізацію вже закріплених в законах прав потерпілих.

Метою державної політики у боротьбі із злочинністю повинен бути захист потерпілого, а судово-правової реформи, відповідно, реальний захист особи від злочинних посягань. Водночас ні законодавчі, ні виконавчі органи влади не виявляють, всупереч своїм конституційним обов'язкам, інтересу до захисту осіб, що стали жертвами злочинів чи зловживань.

Тому виникає гостра необхідність у змінах кримінально-процесуального законодавства, за яких центровим процесуальним учасником була б жертва злочину.

Метою даної статті є виявлення за допомогою аналізу існуючого законодавства основних проблем захисту прав потерпілих та визначити основні пріоритетні шляхи розв'язання та вдосконалення цих проблем

Дану проблематику досліджувало багато науковців, серед них слід відмітити праці Михайленко О.Р, Маляренко В.Т, Галаган В.І, Карпов Н.С.

Чинне кримінально-процесуальне законодавство головним чином спрямоване на забезпечення розслідування злочинів та притягнення до кримінальної відповідальності винних осіб. Саме така правова позиція зумовила детальне регулювання прав обвинуваченого (підозрюваного, підсудного), що є виправданим. Проте неможливо миритися з тим, що інтереси осіб, які постраждали від злочину, захищені законом менш повно.

Перш за все треба звернути увагу на явно недостатню розробку правового статусу потерпілого, що ставить його в нерівне становище з обвинуваченим.

Ми вважаємо, що потерпілою особою слід визнавати постановою одночасно з винесенням постанови про порушення кримінальної справи. Чинне

кримінально-процесуальне законодавство головним чином спрямоване на забезпечення розслідування злочинів та притягнення до кримінальної відповідальності винних осіб. Саме така правова позиція зумовила детальне регулювання прав обвинуваченого, що є виправданим. Проте неможливо миритися з тим, що інтереси осіб, які постраждали від злочину, захищені законом менш повно. Перш за все треба звернути увагу на явно недостатню розробку правового статусу потерпілого, що ставить його в нерівне становище з обвинуваченим. Це впливає з рівність прав потерпілого і обвинуваченого з регламентації процесуальної процедури щодо потерпілого

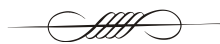
Ще одна основна проблема пов'язана з тим, що частина злочинів залишається не розкритими, при цьому відшкодування шкоди відбувається лише за наявності вироку суду, що набрав законної сили. Отже, потерпілий не може розрахувати на відшкодування шкоди, завданої злочином.

Ми вважаємо, що основним шляхом для розв'язання даної проблеми необхідно забезпечити потерпілого рівними правами з обвинуваченим, визначити на законодавчому рівні умови коли особа стає потерпілою, реалізувати право потерпілого на реальне відшкодування шкоди, завданої злочином.

Таким чином, ми вважаємо що пропозиції щодо вдосконалення прав потерпілих знайдуть місце на законодавчому рівні, відповідатимуть вимогам правових норм у галузі захисту прав людини і вирішать основні питання сьогодення.

Використані джерела:

1. *Маляренко В. Т. Перебудова кримінального процесу України в контексті європейських стандартів : теорія, історія і практика: Автореф. дис. ... докт. юрид. наук. – Х., 2005.*
2. *Галаган В.І Проблеми вдосконалення кримінально-процесуальної діяльності ОВС України.-К., 2002. – С. 59.*

І. В. Василюк

*студентка юридичного факультету
Буковинського фінансово-юридичного університету,
Чернівці, Україна*

УМИСНЕ ВБИВСТВО ВЧИНЕНЕ З ОСОБЛИВОЮ ЖОРСТОКІСТЮ

Людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються найвищою соціальною цінністю. Кожна людина має невід'ємне право на життя.[1, 3]

Вбивство є одним із найпоширеніших злочинів на планеті. З давніх часів і до сучасності позбавлення життя вважалось актом дії проти суспільства, яке повинно бути піддано покаранню. Протягом останніх десяти років в Україні

спостерігається зростання кількості тяжких злочинів з проявом саме особливої жорстокості, використанням вогнепальної зброї, вибухових речовин та пристроїв. Серед видів насильницьких актів найбільш поширеними є такі, як терористичні акти, вбивства, вибухи, поранення, побиття і знущання тощо. Все більшого загрозливого характеру набуває тенденція вчинення злочинів терористичної спрямованості з використанням саморобних вибухових пристроїв та вогнепальної зброї. З нашої точки зору, особлива жорстокість – це умисне діяння (бездіяльність), що полягає у заподіянні потерпілому нестерпного фізичного або психічного страждання.

Вияви жорстокості можливі практично в усіх сферах життя і за різних обставин, але найчастіше під час гострих соціальних конфліктів, воєн, дій, у закритих людських спільнотах (армія, місця позбавлення волі, психіатричні та медичні заклади), у сімейно-побутовому середовищі тощо. Певною мірою жорстокість має місце при скоєнні практично всіх умисних злочинів, де потерпілою є людина.

На Україні цією проблематикою займалися: Ю.В.Александров, М.І.Бажанов, В.І.Борисов, В.О.Глушков, В.Т.Дзюба, П.В.Кобзаренко, М.Й.Коржанський, П.С.Матишевський, М.І.Мельник, П.П.Андрушко, В.О.Навроцький, В.М.Смітєнко, В.Сташис, С.А.Тарарухін, Є.В.Фесенко, С.Д.Шапченко, С.С.Яценко. В останні роки досліджували окремі проблеми розслідування умисних вбивств, вчинених з особливою жорстокістю: С.Д.Бережний, О.Кузнецов, М.П.Стрельбицький, В.К.Гіжевський, Ю.Ф.Іванов, Ю.В.Баулін, М.Й.Коржанський.

У п. 4 ч. 2 ст. 115 КК йдеться не про жорстокість взагалі, бо вбивство – це завжди акт жорстокості, а про особливу жорстокість, але особлива жорстокість означає виключно бездушність, безжалісність і нещадність, виявлені вбивцею. При здійсненні вбивств особливе страждання і муки повинні завдаватися до настання смерті, хоча, звичайно вбивця може і не знати, в який момент померла його жертва. Ознака такої жорстокості виявляється зокрема, у випадках, коли перед позбавленням життя або в процесі вчинення вбивства до потерпілого, винний усвідомлював, що завдає потерпілому особливих страждань шляхом глумління, тортур, мордування, у тому числі з використанням вогню, струму, кислоти, радіоактивних речовин, отрути, яка завдає нестерпного болю, спалення живцем, тривале позбавлення їжі, води, тепла, або заковування людини живцем тощо. [4, 1]

Особливо жорстоким способом умисного вбивства є також заподіяння великої кількості тілесних ушкоджень, які завідомо для винного завдавали потерпілому особливих страждань. Спосіб і місце вбивства свідчать про особливу жорстокість за обставин, коли розроблений план убивства явно був розрахований на глум і знущання, яке продовжувалося тривалий час до настання смерті, але щодо до неї був виявлений винятковий цинізм. Умислом винного має охоплюватися особлива жорстокість дій, що ним вчиняються. Практично можливі три варіанти прояву умислу: а) прямий умисел по відношенню до особливої жорстокості і непрямий умисел по відношенню до смерті потерпілого (для винного бажаним було заподіяння особливих страждань жертви, а смерть

він однозначно допускав як байдужий фінал своїх дій); б) прямий умисел по відношенню до особливої жорстокості і до смерті потерпілого (вбивство з помсти з застосуванням тортур); в) прямий умисел на позбавлення життя і непрямий до особливої жорстокості (вбивство відбувається в присутності близьких потерпілому осіб).[3, 59].

У деяких випадках спосіб позбавлення життя свідчить про особливу жорстокість злочину, якщо умисне вбивство супроводжувалося глумлінням над трупом або відбувалося у присутності близьких потерпілому осіб і винний усвідомлював, що такими діями спричиняє їм особливі страждання, це вбивство також кваліфікується як вчинене з особливою жорстокістю.[3, 62]. КК України вказує на вчинення злочину з особливою жорстокістю, як на обставину, що обтяжує відповідальність. В ряді статей Кримінального кодексу України поняття «жорстокість» використовується як характеристика злочинної поведінки, тобто доведення до самогубства особи шляхом жорстокого з нею поводження, жорстоке поводження з військовополоненими, жорстоке поводження з тваринами, а також як ознака, що характеризує предмет злочину ввезення, виготовлення або розповсюдження творів, що пропагують культ насильства і жорстокості.

Питання вбивства є складним, оскільки воно є багатогранним. Кожне вбивство наділене своїми особливостями, мотивами злочинця, обставинами події та іншими кримінально-правовими ознаками, що суттєво впливають на кваліфікацію дій винної особи.

Використані джерела:

1. Конституція України. Закон України «Про Державний Гімн України», Видавничий дім «Скіф», 2010. – 48 с.
2. Кримінальний кодекс України. – К. : Скіф, 2011. – 160 с.
3. Ковальський В.С. Кримінально-правова характеристика особливої жорстокості // Кримінально-правова охорона життя та здоров'я особи. – К.-Х., 2004. – С. 59-63.
4. Постанова Пленуму Верховного Суду України № 2 від 7 лютого 2003 р. Про судову практику в справах про злочини проти життя і здоров'я людини // Вісник Верховного суду України. – 2003. – № 1 (35).

Я. Ю. Волошина
студентка юридичного факультету
Хмельницького університету управління та права
Хмельницький, Україна

ОСОБЛИВОСТІ ПРОВАДЖЕННЯ В СПРАВАХ ПРО ЗЛОЧИНИ НЕПОВНОЛІТНІХ: АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ

Провадження кримінальних справ щодо неповнолітніх, що вчинили злочини, здійснюється у межах повноважень єдиної системи процесуальної діяльності органів розслідування, прокуратури і суду, спрямоване на досягнення спільних цілей кримінального процесу і ґрунтується на його загальних принципах. Проте воно має й свої особливості, які спрямовані на вирішення питань відповідальності й покарання неповнолітніх за вчинені злочини. Ці особливості пов'язані з предметом доказування у справах, колом і статусом осіб, які беруть участь у судочинстві з метою підвищення правової захищеності неповнолітніх, здійснення окремих слідчих дій, гласністю судочинства тощо.

Відповідно до чинного кримінально-процесуального законодавства кожна особа, яка вчинила злочин, повинна нести кримінальну відповідальність.

Однак законодавець залежно від віку поділяє осіб, які вчинили суспільно небезпечне діяння, на кілька категорій і встановлює для них певні процесуальні гарантії з метою захисту їх конституційних прав.

Однією з таких категорій осіб є неповнолітні, які підлягають підвищеному захисту з боку державних органів та посадових осіб. Саме тому справи, в яких беруть участь неповнолітні, виділяють в окреме провадження, в якому встановлено додаткові процесуальні гарантії захисту їх особистих прав.

За загальним правилом, кримінальній відповідальності підлягають особи, яким до вчинення злочину минуло 16 років, і лише за вчинення деяких найбільш тяжких злочинів (ст. 22 Кримінального кодексу України (далі по тексту – КК).

До неповнолітніх, які вчинили суспільно небезпечні діяння, що підпадають під ознаки діяння, передбаченого КК, у віці, коли їм виповнилося 11 років, але до досягнення віку, з якого згідно з кримінальним законом можливе настання кримінальної відповідальності, суди застосовують заходи виховного характеру, передбачені ст. 105 КК.

Примусові заходи виховного характеру суди можуть застосовувати також до неповнолітніх, які у віці до 18 років вчинили злочин невеликої або середньої тяжкості, якщо їх виправлення можливе без застосування покарання.

Тому закон встановлює:

- вікову межу кримінальної відповідальності;
- додаткові форми заміни кримінальної відповідальності іншими заходами, надаючи особливого значення обставинам, що пом'якшують покарання;
- межі застосування позбавлення волі;
- спеціальний режим виконання покарань тощо.

Кримінально-процесуальне законодавство містить спеціальну норму, що визначає предмет доказування по справах про злочини неповнолітніх (ст. 433 Кримінально-процесуального кодексу України (далі по тексту – КПК). Положення цієї статті деталізують деякі загальні положення ст. 64 КПК, в якій визначено обставини, що підлягають доказуванню по кримінальній справі про злочини неповнолітніх, але жодною мірою не встановлюють і не замінюють їх, як і не створюють якийсь «особливий» предмет доказування.

Згідно зі ст. 433 КПК при провадженні досудового слідства та розгляді в суді справи про злочин неповнолітнього крім обставин, що вказані в ст. 64 КПК, також необхідно встановити:

- 1) вік неповнолітнього (число, місяць, рік народження);
- 2) стан здоров'я та загального розвитку неповнолітнього. За наявності даних про розумову відсталість неповнолітнього, не пов'язану з душевним захворюванням, повинно бути також з'ясовано, чи міг він повністю усвідомлювати значення своїх дій і якою мірою міг керувати ними;
- 3) характеристику особи неповнолітнього;
- 4) умови життя та виховання неповнолітнього;
- 5) обставини, що негативно впливали на виховання неповнолітнього;
- 6) наявність дорослих підмовників та інших осіб, які втягнули неповнолітнього в злочинну діяльність.

Досудове слідство та судовий розгляд у справах про злочини неповнолітніх проводиться з деякими обмеженнями. Проте ту слід зазначити, що хоча і нормами КПК передбачається окремий розділ щодо провадження в справах про злочини неповнолітніх, у положеннях якого відсутні норми деталізації усіх аспектів кримінального процесу щодо злочинів неповнолітніх, і окремі норми, що безпосередньо стосуються цієї проблематики розкидані по усьому кодексу. На нашу думку, враховуючи специфіку правового статусу неповнолітнього більш практичніше було б визначити у нормах нового КПК України окремий розділ, що повно би регулював особливості провадження у справах про злочини неповнолітніх.

Також останнім часом у юридичній літературі досить актуальною є дискусія щодо запровадження як в теорії, так і на практиці такого терміну як ювенальна юстиція, тобто закріплення в межах судової системи окремої ланки, яка з здійснювала свою діяльність щодо провадження у справах про злочини неповнолітніх. На нашу думку, запровадження такого правового інституту є слушним, якщо враховувати досвід провідних європейських та світових країн, і найбільш слушним тут є саме місце таких судових органів не в рамках спеціалізованих судів, а в рамках місцевих судів загальної юрисдикції.

Таким чином, слід зазначити, що норми які регламентують порядок провадження в кримінальних справах про злочини неповнолітніх на стадії попереднього розгляду справи суддею, свідчить, що КПК не передбачає яких-небудь особливостей розгляду справ цієї категорії на зазначеній стадії судочинства. Але всебічний аналіз питань, які вирішуються в цій стадії процесу в справах неповнолітніх, дає підстави зробити висновок, що багато з них мають певну специфіку. Це обумовлено необхідністю вирішувати додаткові завдання в

межах єдиної форми судочинства, керуватися як загальними, так і спеціальними нормами з урахуванням особливостей особистості неповнолітнього та обставин кожної кримінальної справи.

Використані джерела:

1. Конституція України від 28. 06. 1996 р. № 254к/96-ВР. (зі змінами).// [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=254%EA%2F96-%E2%F0>
2. Кримінальний процесуальний кодекс України від 28.12.1960 № 1001-05. (зі змінами).// [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?page=1&nreg=1001-05>
3. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 № 2341-III. (зі змінами). [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=2341-14>

Ж. В. Восколович

*студентка юридичного факультету
Київського національного університету імені Тараса Шевченка,
Київ, Україна*

НЕЗАЛЕЖНІСТЬ СУДОВОЇ ВЛАДИ: ЇЇ ФОРМИ

Незалежність судової влади є однією із основ правової держави, якою Україна проголосила себе в Конституції 1996 року (ст. 1). Так, у ст. 1 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» (далі – Закон) йдеться, що судова влада в Україні відповідно до конституційних засад поділу влади здійснюється незалежними та безсторонніми судами, утвореними згідно із законом. Однак така незалежність на практиці ще не стала справді дієвою і переконливою. Потреба у запровадженні заходів з метою гарантування незалежності судової влади піднімає досить широке коло питань стосовно різних аспектів статусу суддів – від призначення до навчання, оцінки професійної діяльності, просування по службі, переведення до іншого суду, дисциплінарних заходів тощо. Не тільки судова влада в цілому, але також кожен суддя стикається з проблемою незалежності. І справді, устрій країни повинен гарантувати не тільки незалежність судової влади від інших гілок влади та державних органів, але також незалежність судді від інших аспектів економічного і соціального життя, в тому числі в межах судової системи.

Ст. 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року передбачає, що кожен має право на справедливий і публічний розгляд його справи упродовж розумного строку незалежним і безстороннім судом, встановленим законом.

Однак дедалі частіше у юридичній літературі піднімається питання «внутрішньої» незалежності у судовій владі. Зрозуміло, що застосування в

межах судової влади ієрархічних норм, які застосовуються, наприклад, в органах виконавчої влади або в деяких з її підрозділів (військо, місцеве самоврядування, міліція тощо), загрожуватиме судовій безсторонності і неупередженості. Одним із імовірних рішень цієї проблеми може стати передача повноважень, якими зазвичай був наділений чільний представник виконавчої влади, іншому органу, наприклад, такому як Вища рада суддів, чим досягається подвійний результат: Вища рада суддів забезпечує «зовнішню» незалежність судової влади (зокрема від інших державних органів) і захищає «внутрішню» незалежність судової влади (зокрема від своїх внутрішніх «керівників»).

Тут також варто згадати проблему економічної та фінансової незалежності судової влади. Правила, що регулюють діяльність судової влади, забороняють суддям займатися підприємницькою діяльністю, бути засновниками, учасниками, керівниками підприємств та ін. (ч. 2 ст. 53 Закону). З огляду на це, судді повинні одержувати відповідну грошову винагороду, а також мати особливий статус, який би захищав їх від будь-якого зовнішнього впливу.

Іншою формою незалежності судової влади є незалежність від політичних партій. З одного боку, більшість країн забороняють суддям бути членами будь-якої партії, а з іншого боку, вважають суддів звичайними громадянами, а отже такими, що не можуть бути позбавлені права належати до певної політичної партії чи організації. Так, відповідно до ч.3 ст.53 Закону, суддя не може належати до політичної партії чи професійної спілки, виявляти прихильність до них, брати участь у політичних акціях, мітингах, страйках. Однак, у п. 8 Основних принципів незалежності судових органів, схвалених резолюціями 40/32 та 40/146 Генеральної Асамблеї від 29 листопада та 13 грудня 1985 року говориться, що відповідно до Загальної декларації прав людини члени судових органів, як і інші громадяни, користуються свободою слова, віровизнання, асоціацій та зборів; однак, керуючись такими правами, судді повинні поводитись завжди таким чином, щоб забезпечити повагу до своєї посади і зберегти неупередженість і незалежність судових органів.

Як ще одна гарантія незалежності суддів, їх недоторканність та імунітет передбачають неможливість їх затримання та арешту без згоди Верховної Ради до винесення судом обвинувального вироку. Суддя, затриманий за підозрою у вчиненні діяння, за яке встановлена кримінальна чи адміністративна відповідальність, повинен бути негайно звільнений після з'ясування його особи. Він не може бути підданий приводу чи примусово доставлений до будь-якого органу чи установи, крім суду.

Далі про дві інші форми незалежності. По-перше, незалежність суддів від засобів масової інформації. Тенденція відображати діяльність судді, зокрема того, що розглядає кримінальну справу, у засобах масової інформації останнім часом набрала загрозливого характеру майже всюди у світі. Існує ризик, що засоби масової інформації можуть впливати на суддю, особливо у випадках, коли суддя має намір зробити собі політичну кар'єру чи бути обраним до Вищої ради суддів.

Нарешті, про незалежність суддів від необізнаності. «Якщо суддя необізнаний, – каже Ла Фонте, – то він є мантиєю, яка несе повагу. Якщо ж ми

хочемо, аби в мантію був одягнений суддя, якого поважають люди і який цілком вільний у прийнятті своїх рішень, то такий суддя повинен бути добре обізнаний з предметом, з котрим має справу. Висококваліфікований і високоосвічений суддя є більш незалежним суддею». Це положення можна підтвердити особливими освітніми вимогами, які ставляться до кандидатів на посаду судді, а також положенням п.3 ч.1 ст.82 Закону, де сказано про періодичне навчання суддів з метою підвищення кваліфікації.

Таким чином, гарантування «справжньої» незалежності судової влади може мати місце лише після врахування усіх зазначених вище факторів, які так чи інакше впливають на діяльність представників судової гілки влади. Це коло чинників досить широке та специфічне. Вплив на суддів може бути прихованим та не мати яскраво вираженого характеру, однак наслідки від нього можуть підірвати авторитет судової влади та конкретного судді зокрема, або прямо поставити його у залежне становище.

На важливість цього питання звернув увагу і Пленум Верховного Суду України у своїй постанові від 13 червня 2007 р. «Про незалежність судової влади». В ній він дає узагальнення основних правових гарантій незалежності і недоторканності суддів. Такими гарантіями, зокрема, є: здійснення правосуддя виключно судами; особливий порядок призначення, обрання, притягнення до відповідальності та звільнення суддів; здійснення правосуддя відповідно до встановленої законом процедури; таємниця прийняття судового рішення і заборона її розголошення; обов'язковість судового рішення; недопустимість втручання у здійснення правосуддя, впливу на суд або суддів у будь-який спосіб, неповаги до суду та встановлення відповідальності за такі діяння; особливий порядок фінансування та організаційного забезпечення судів; належне матеріальне та соціальне забезпечення суддів, а також визначені законом засоби забезпечення особистої безпеки суддів, їх сімей, майна та інші засоби їх правового захисту; функціонування органів суддівського самоврядування.

Однак перелік усіх цих гарантій, на мій погляд, є недостатнім. Саме тому видається доцільним і необхідним приділити більше уваги політичній, фінансовій, економічній, внутрішній, інформаційній формам незалежності суддів та відповідно законодавчо їх оформити.

Використані джерела:

1. Закон України «Про судоустрій і статус суддів» від 7. 07. 2010 р.
2. Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 4.11.1950 р.
3. Основні принципи незалежності судових органів, схвалені резолюціями 40/32 та 40/146 Генеральної Асамблеї від 29.11.1985 р. та 13.12.1985 р.
4. Постанова Пленуму ВСУ від 13.06.2007р. «Про незалежність судової влади».

М. С. В'юник (Мичак)
*аспірантка Національного університету «Юридична академія України
імені Ярослава Мудрого», Харків, Україна*

ВСТУП ВИРОКУ В ЗАКОННУ СИЛУ – ПЕРЕДУМОВА ВИКОНАННЯ ВИРОКУ

Завершальна стадія кримінального процесу – стадія виконання вироку – має своїм завданням створення процесуальних умов для успішної реалізації вироку та досягнення завдань кримінального судочинства, визначених у ст. 2 Кримінально-процесуального кодексу України (далі – КПК України).

Для виконання судового рішення обов'язковим є набрання ним законної сили, тому що тільки судові рішення, яке набрало законної сили, є підставою для відбування кримінального покарання і виконання всіх інших рішень суду. Проте, не дивлячись на актуальність та важливість питання, у процесуальній літературі й досі відсутня єдність поглядів на поняття законної сили.

Важко погодитися із твердженням М.А. Гурвича про те, що законна сила – це момент, з якого рішення починає діяти. Таке визначення, по суті, використовує законодавець для позначення моменту, з якого рішення не може бути оскаржене. Але ж поняття законної сили не зводиться до конкретного моменту у часі [4, 146-147].

М.Б. Зейдер ототожнює поняття законної сили і обов'язковості судового рішення, а з останнього випливають інші властивості: незмінність, неспростовність, преюдиціальність, винятковість і здійсненність [5, 119]. Д.І. Полумордвінов першочергове значення при визначенні поняття законної сили віддає неспростовності [7, 14]. М.А. Гурвич визначає законну силу судового рішення через його незмінність, забезпечену виключністю та неспростовністю [4, 146]. На думку М.Й. Штефана законна сила судового рішення означає набуття ним якостей акта правосуддя, спрямованого на виконання завдань судочинства [9].

Аналіз наведених поглядів свідчить, що в підходах до характеристики законної сили судового рішення існує певна формальна різниця. Але, не зважаючи на зовнішню несхожість позицій окремих учених, більшість із них розглядає законну силу судового рішення як дію судового акта, що включає всі його правові наслідки. Відмінність у поглядах, по суті, зводиться лише до різного з'ясування кількості, якості і внутрішнього змісту цих правових наслідків (властивостей) судового рішення [8, 214].

Поняття законної сили має самостійне значення і не може замінюватися його правовими наслідками. Тому ці процесуальні категорії варто відрізнити.

Законна сила є втіленням сили та авторитету судової влади, наділяє відповідний акт такими характерними властивостями, як загальнообов'язковість, незмінність, виключність та преюдиціальність [1, 13]. В.Т. Маляренко в цілому підтримує вище наведену точку зору, але окремо не виділяє таку властивість судового рішення, яке набрало законної сили, як незмінність [6, 330].

Оскільки судові рішення завжди ґрунтуються на законі, то набрання ним законної сили означає дію закону, що застосовувався в конкретному випадку. Закон, реалізуючись у судовому рішенні, не може не присвоювати останньому силу, властиву самому закону. Втіленням цієї сили і є законна сила судового рішення. Тому, набравши законної сили, рішення стає загальнообов'язковим, як і закон, на основі якого воно винесене [3, 82].

В загальнообов'язковості вироку, як слушно зазначає Ю.М. Грошевий, виявляється дія принципу законності, направленою на забезпечення точного дотримання вимог правових норм та реального виконання вироку [2, 7]. Тобто, загальнообов'язковість характеризує незаперечність судового рішення, що вступило в законну силу: з цього моменту усі суб'єкти повинні зважати на нього, як на норму права. Без загальнообов'язковості вироку його законна сила набуває формального характеру і втрачає своє реальне значення.

Виключність вироку полягає в неможливості повторного розгляду тієї ж справи й щодо тієї ж особи і за тим же обвинуваченням, за яким особа уже була засуджена або виправдана, якщо вирок набрав законної сили, а також в забороні повторного обговорення і вирішення заново зазначених у вирокі фактів і висновків, недопущенні нового обвинувачення особи за те діяння, яке визнане доказаним або відкинуте судом [6, 330].

Преюдиціальність полягає в тому, що обставини, викладені у вирокі, який набрав законної сили, не слід доводити і не можна спростовувати при розгляді інших справ; вирок, що набрав законної сили, обов'язків для суду, який розглядає іншу кримінальну справу, а також для суду, що розглядає справу про цивільно-правові наслідки діяння особи, щодо якої постановлений вирок, з питань, чи мало місце це діяння і чи вчинила його дана особа [6, 330].

Тобто, преюдиціальність передбачає істинність пізнаних судом фактів та правовідносин, тому після набрання законної сили рішенням суду, сторони та інші учасники не можуть оспорювати у іншому провадженні встановлені судом факти та правовідносини.

Не дивлячись на значну кількість наукових праць, присвячених розробці питання законної сили судового рішення, ця проблема й досі потребує ґрунтовного переосмислення та досягнення єдності розуміння. Тому, доцільним було б закріплення у кримінально-процесуальному законодавстві не лише моменту набрання судовим рішенням законної сили, а й самого поняття «законна сила судового рішення».

Використані джерела:

1. Громов Н., Конев В, Николайченко В. Законная сила приговора // *Российская юстиция*. – 1998. – №1.
2. Грошевой Ю.М. Правові властивості вироку – акту правосуддя: Навч. посібник. – Харків: УкрЮА, 1994. – 48 с.
3. Губарь Т.Н. Некоторые вопросы законной силы судебного решения // *Проблемы социалистической законности: Республиканский межведомственный научный сборник. Министерство высшего и среднего специального образования УССР. Харьковский юридический институт / Ред. кол.: В. Я. Тацій (отв. ред.) и др. / Выпуск 7 – Харьков: Высшая школа, 1981.*

4. Гурвич М.А. Судебное решение: теоретические проблемы. – М.: Юрид. Лит., 1976. – 176 с.
5. Зейдер Н.Б. Судебноерешение по гражданскому делу. – М.: Юрид. лит., 1966. – 192 с.
6. Малярченко В.Т. Реформування кримінального процесу України в контексті європейських стандартів : Теорія, історія і практика: Монографія. – К.: Концерн «Видавничий Дім «Ін Юре», 2004. – 544 с.
7. Полумордвинов Д.И. Законная сила судебного решения. – Тбилиси, Изд-во АН ГССР, 1964. – 191 с.
8. Талан Л.Г. Законна сила рішення суду та його здійсненність / Проблеми законності: Акад. зб. наук. пр. / Відп. ред. В.Я. Тацій. – Х.: Нац. юрид. акад. України, 2011. – Вип. 113.
9. Штефан М.Й. Цивільне процесуальне право України: Акад. курс. – К.: Ін Юре, 2005. – 624 с.

Д. І. Головін

*асистент кафедри кримінального права та процесу
Хмельницького університету управління та права,
Хмельницький, Україна*

СЛУЖБОВА ОСОБА ЯК ОЗНАКА ОСОБЛИВО КВАЛІФІКОВАНОГО СКЛАДУ ЗЛОЧИНУ – ПРОТИДІЯ ЗАКОННІЙ ГОСПОДАРСЬКІЙ ДІЯЛЬНОСТІ

1. Проблема боротьби зі злочинами у сфері господарської діяльності є надзвичайно актуальною. Саме ці злочини стоять на перешкоді перетворенню України в незалежну, демократичну, правову державу з високорозвинутою соціально орієнтованою економікою. Стан злочинності у зазначеній сфері вимагає поглибленого аналізу чинного законодавства, зокрема кримінального, оскільки змінити і поліпшити криміногенну ситуацію в економіці можливо лише за умови створення належної правової бази.

2. Не викликає сумнівів, що суспільна небезпечність злочину – протидія законній господарській діяльності, що вчиняється службовою особою, є значно вищою порівняно з іншими суб'єктами, адже службові особи мають можливість в силу наданих повноважень суттєво впливати на господарську діяльність, заподіювати істотну шкоду.

Отже, з'ясування змісту поняття «службова особа» є нагальною потребою передусім тому, що це має значення для встановлення складу злочину як підстави кримінальної відповідальності, вирішення питань правильної кваліфікації злочинів, учинених службовими особами суб'єктів господарювання різних форм власності (наприклад, кваліфікації злочинних діянь, учинених власниками комерційних підприємств, відмежування їх від суміжних злочинів, диференціації та індивідуалізації кримінальної відповідальності та покарання).

Поняття службової особи розкрите у примітці 1 до ст. 364 КК, згідно з якою службовими особами є особи, які постійно чи тимчасово здійснюють функції представників влади, а також обіймають постійно чи тимчасово на підприємствах, в установах чи організаціях незалежно від форми власності посади, пов'язані з виконанням організаційно-розпорядчих чи адміністративно-господарських обов'язків, або виконують такі обов'язки за спеціальним повноваженням» [1].

4. Виникає питання, поширює законодавець зміст наведеного поняття службової особи лише на злочини у сфері службової діяльності чи воно є уніфікованим і може використовуватися при визначенні спеціального суб'єкта злочинів службової особи всіх інших злочинів, передбачених статтями Особливої частини КК, у тому числі і у сфері господарської діяльності.

Рішення цього питання набуває особливої актуальності, оскільки одноставного підходу до цього питання немає і в кримінальному законодавстві зарубіжних країн, зокрема країн СНД. У кримінальних кодексах деяких країн законодавець розмежовує публічну (державну та муніципальну) службу і службу в комерційних організаціях та інших недержавних структурах (КК РФ 1996 р., КК Латвійської Республіки 1998 р. та ін.), у зв'язку з чим існують визначення відповідних службових осіб. Так, у п. 1 примітки до ст. 285 КК РФ сформульовано визначення службової особи, що поширюється перш за все на статті гл. 30 «Злочини проти державної влади, інтересів державної служби і служби в органах місцевого самоврядування»: «Службовими визнаються особи, які постійно, тимчасово або за спеціальним повноваженням здійснюють функції представника влади, або виконують організаційно-розпорядчі або адміністративно-господарські функції у державних органах, органах місцевого самоврядування, державних і муніципальних установах, а також у Збройних Силах Російської Федерації, інших військах і військових формуваннях Російської Федерації» [2, 537]. Навпаки, російський законодавець по-іншому оцінює виконання таких саме функцій, за винятком функцій представника влади, у комерційних організаціях незалежно від форми власності й інших некомерційних організаціях, що не є державними органами, органами місцевого самоврядування, державними або муніципальними установами.

Інший підхід до визначення поняття службової особи має місце в кримінальних кодексах таких держав, як Україна, Білорусь, Естонія та Азербайджан. Законодавець названих країн відносить до службових не тільки осіб, що наділені державно-владними повноваженнями, але і осіб, що виконують вказані вище обов'язки в недержавних установах, на підприємствах, в організаціях незалежно від форми власності.

5. Аналіз поняття службової особи визначеного в примітці 1 до ст. 364 КК України, дає підстави зробити висновок, що цим поняттям охоплюються службові особи не тільки державних органів, а й інших недержавних організацій незалежно від форми власності, що є виправданим з точки зору боротьби із злочинами, вчинюваними службовими особами незалежно від сфери їх діяльності: господарської, управлінської, правосуддя та ін. Визнання особи службовою, на наш погляд, не може залежати тільки від форми власності, на

основі якої створена та функціонує організація, в якій особа здійснює обов'язки, зазначені у п.1 примітки до ст. 364 КК, і не може визначатися тільки тією чи іншою формою власності.

Вирішальне значення тут, на нашу думку мають: 1) зайняття особою постійно чи тимчасово на підприємствах, в установах чи організаціях певної посади; 2) ці посади пов'язані з виконанням чітко визначених у законі обов'язків (організаційно-розпорядчих або адміністративно-господарських), які покладені на службову особу, або коли вона виконує такі функції за спеціальним повноваженням. Зміст виконуваних функцій та обов'язків, про які йдеться в примітці до ст. 364 КК, конкретизовано в п. 1 постанови Пленуму Верховного Суду України «Про судову практику у справах про хабарництво» від 26 квітня 2002 р. № 5 [3, 293]. Так, *організаційно-розпорядчі обов'язки* це обов'язки по здійсненню керівництва галуззю промисловості, трудовим колективом, ділянкою роботи, виробничою діяльністю окремих працівників на підприємствах, в установах чи організаціях незалежно від форми власності, а *адміністративно-господарські обов'язки* це обов'язки по управлінню або розпорядженню державним, колективним чи приватним майном (установлення порядку його зберігання, переробки, реалізації, забезпечення контролю за цими операціями тощо).

6.3 наведеного впливає, що в законодавстві має бути уніфіковане визначення поняття службової особи, зміст якого уявляється вдалим саме в кримінальних кодексах України, Республіки Білорусь, Естонської Республіки, Азербайджанської Республіки. Це пояснюється тим, що в усіх випадках вчинення злочину службовою особою шкода заподіюється саме інтересам державної влади, що законодавчо встановлює основи здійснення організаційно-розпорядчих функцій, у тому числі й у комерційних організаціях. Отже, будь-які особи, що беруть участь у керівництві організацією від імені держави або органа місцевого самоврядування (наприклад, керівники державного або комерційного підприємства або особи, що представляють державу в акціонерному товаристві і беруть участь у керівництві цим товариством), повинні визнаватися службовими незалежно від конкретного місця роботи (комерційна організація, держаний орган, установа тощо).

7. У кримінальних кодексах названих країн обґрунтовано акцентується увага не на суб'єктах господарювання тієї чи іншої форми власності, а підкреслюється, що вирішальне значення для визначення поняття службової особи має саме характер функцій, які виконує ця особа, займаючи певну посаду постійно чи тимчасово або за спеціальним повноваженням.

Використані джерела:

1. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 р. / Верховна Рада України. – Офіц. вид. – Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2001, №25-26, ст. 131.
2. Уголовный кодекс Российской Федерации. – М.: ТОО «Транспорт», 1996. – 880 с.
3. Постанови пленуму Верховного Суду України у кримінальних справах – К.: Алерта; ЦУЛ, 2011. – 400 с.

Ю. І. Горобняк
*студентка юридичного факультету
Буковинського університету,
Чернівці, Україна*

КРИМІНАЛІСТИЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА ВБИВСТВ НА ЗАМОВЛЕННЯ

Основними завданнями, що постають перед юридичною наукою і державою, є забезпечення дотримання прав і свобод громадян. У ст. 27 Конституції України зазначено: «Ніхто не може бути свавільно позбавлений життя. Обов'язок держави – захищати життя людини» [1, 4].

Нині в Україні велику соціальну небезпеку становлять вбивства на замовлення, або вбивства, що вчиняються найманими особами. Вбивством на замовлення є умисне позбавлення життя потерпілого, яке вчиняється особою (виконавцем) за дорученням іншої особи (замовника). Таке вбивство має специфічний механізм організації та вчинення, часто характеризується відсутністю безпосередніх зв'язків між замовником (організатором) і виконавцем злочину, попередніх стосунків між найманою особою і жертвою (вони не знайомі один з одним, не мають спільних інтересів, убивця не зацікавлений особисто у смерті тієї чи іншої особи, а має, у більшості випадків, корисливий мотив).

Методиці розслідування вбивств присвячені роботи таких правознавців, як Т.В. Авер'янова, Ю.П. Алєнін, Ю.М. Антонян, В.П. Бахін, І.В. Борисенко, О.Ю. Булулуков, Л.Г. Відонов, А.В. Дулов, В.К. Звірбуль. В останні роки досліджували окремі проблеми розслідування вбивств на замовлення В.П. Бахін, А.І. Бородулін, В.І. Бояров, В.Ф. Глазирін, В.О. Коновалова, М.О. Селіванов, І.В. Сервецький, Б.Ф. Тимошенко, В.Ю. Шепітько.

Сучасний стан криміногенної ситуації в Україні характеризується не стільки збільшенням кількісних характеристик злочинності, скільки зростанням її якісних показників. Злочини проти життя і здоров'я людей становлять велику політичну й соціальну небезпеку. Убивства на замовлення, що значно поширилися в останні 5-10 років, вносять в життя суспільства особливий резонанс. Значною мірою це пов'язано зі специфічним характером розглядуваної категорії злочинів: застосуванням способів убивства, небезпечних для життя багатьох людей (з використанням автоматичної зброї, вибухових пристроїв), особою потерпілих (жертвами стають посадові особи державних органів, політики, бізнесмени, працівники правоохоронних органів, журналісти). [2, 318]

Розкриття й розслідування вбивств на замовлення являє собою значну складність для практичних працівників через їх ретельну підготовку, професіоналізм виконавців, наявність декількох суб'єктів злочину (замовника, посередника, виконавця), мінімальну кількість слідів. До того ж злочини цього виду – відносно нове явище у практиці вітчизняних органів попереднього слідства, а методика їх розслідування ще не одержала достатнього висвітлення в криміналістичній літературі.

Одним із шляхів вирішення зазначеної проблеми є використання відомостей, зосереджених у криміналістичній характеристиці цього виду злочинів, яка, будучи теоретичною основою побудови методики розслідування й робочим інструментом розкриття конкретного злочину на підставі використання узагальнених даних про раніше розслідувані аналогічні злочини, сприяє науковому пошуку оптимізації організаційно-методичних основ розслідування вбивств на замовлення.

Криміналістична характеристика вбивств на замовлення має певні особливості, що стосуються окремих її елементів та зв'язків між ними. При встановленні одного елемента може бути одержана інформація про ознаки іншого. Основні елементи криміналістичної характеристики даного виду злочинів. [3, 296].

Спосіб вчинення вбивства може бути небезпечним для життя інших людей: відкрита перестрілка в людних місцях, використання вибухівки, гранат, вогнепальної зброї, гранатометів. Може застосовуватись і снайперський постріл у життєво важливі органи.

Спосіб приховування. У більшості випадків злочинець залишає труп на місці вчинення злочину. Майже не буває випадків приховування трупів керівників великих підприємств, фінансово-кредитних установ, «авторитетів» злочинного світу.

Місце та обстановка вчинення злочину. Більшість убивств на замовлення вчиняється за місцем проживання жертви. Злочинці для нападу обирають сходові площадки у під'їзді жертви, кабіни ліфтів, територію біля будинку чи під'їзду. «Під'їзді» вбивства завдали тон першим убивствам на замовлення на початку 90-х рр. минулого століття.

Час злочину. Як правило, для нападу злочинці обирають ранковий час, рідше вечірній. Це пов'язано з чіткою регламентацією робочого дня жертви і системою часових інтервалів виходу з домівки.

Знаряддя злочину. Під час вчинення вбивства на замовлення використовуються вогнепальна зброя, радіокеровані чи контактні вибухові пристрої, гранати. Вогнепальна зброя оснащується глушителями, оптичними або лазерними прицілами, пристроями нічного бачення. Речі господарсько-побутового призначення майже не використовуються.

Особа жертви. Найчастіше жертвами вбивств на замовлення стають: посадові особи державних органів, політики, бізнесмени, працівники правоохоронних органів, журналісти, «злочинні авторитети».

Особа злочинця та типові сліди злочину. Вбивство на замовлення характеризується складним злочинним переплетінням: замовник – виконавець або замовник – посередник (декілька посередників) – виконавець. Як замовники виступають комерційні партнери – бізнесмени, корумповані посадові особи, авторитети злочинного світу.

Незважаючи на значний внесок науковців у дослідження зазначеної проблеми, слідча практика недостатньо забезпечена теоретичними узагальненнями й науково обґрунтованими рекомендаціями, а такі питання, як криміналістична характеристика розглядуваного виду злочинів, її зміст і

взаємозв'язок елементів, взагалі залишаються маловивченими. Слід також зазначити, що питання криміналістичної характеристики вбивств на замовлення раніше не були самостійним об'єктом вивчення, а якщо й аналізувалися, то лише в загальному контексті розробки методики розслідування вбивств.

Використані джерела:

1. Конституція України прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996р. – К.: Преса України, 1997. – С. 4.
2. Криміналістика: Підручник / За ред. П.Д.Біленчука. – К., АТИКА, 1998. – 416 с.
3. Криміналістика : Підручник / За ред. В.Ю. Шепітька – Київ: Видавничий дім «Ін Юре», 2001.- 464 с.
4. Кримінальний кодекс України.-К.:Юрінком Інтер, 2005.-478с.
5. Настільна книга слідчого: [Наук.-практ. видання для слідчих і дізнавачів] / НЗ2 М. І. Панов, В. Ю. Шепітько, В. О. Коновалова та ін. – К.: Вид. Дім «Ін Юре», 2007. – 728 с:

О. П. Горох

кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри галузевих правових наук
Національного університету «Києво-Могилянська академія»,
Київ, Україна

**ЗВІЛЬНЕННЯ ВІД ПОКАРАННЯ
ЗА КРИМІНАЛЬНИМ ЗАКОНОДАВСТВОМ АНГЛІЇ ТА
СПОЛУЧЕНИХ ШТАТІВ АМЕРИКИ**

Дослідження кримінально-правових норм зарубіжного законодавства має неабияке значення для адекватного розуміння і визначення перспектив розвитку вітчизняного кримінального права. У цьому контексті вартий уваги законодавчий досвід Англії та Сполучених Штатів Америки (далі – США)¹ щодо врегулювання питань про звільнення від покарання.

І. Звільнення від покарання за кримінальним законодавством Англії. Кримінальне законодавство Англії передбачає такі види звільнення від покарання: 1) пробація; 2) умовна відстрочка виконання покарання; 3) дострокове звільнення від покарання [1, 85 – 104; 2, 198 – 201].

¹ Про види звільнення від покарання за кримінальними кодексами деяких європейських держав мною доповідалося на міжнародному симпозиумі «Кримінальний кодекс України: 10 років очікувань» (м. Львів, 30 – 31 вересня, 2011 року), а про види звільнення від покарання за кримінальним законодавством держав-учасниць СНД – на міжнародній науково-практичній конференції «10 років чинності Кримінального кодексу України: проблеми застосування, удосконалення та подальшої гармонізації із законодавством європейських країн» (м. Харків, 13-14 жовтня 2011 року).

1. *Пробацію* можна визначити як умовну відстрочку виконання покарання із здійсненням над злочинцем індивідуального нагляду та керівництва або проведенням з ним виправного курсу. Законодавчою базою для застосування норм про пробацію в Англії є Закон про кримінальну юстицію» (1948, 1967, 1991 рр.), а також Правила про пробацію (1965 р.).

Кримінальне законодавство Англії висуває низку вимог для застосування норм про пробацію: а) суд має встановити винуватість особи у вчиненні злочину; б) діяння, у якому злочинець визнаний винним, має каратися тюремним ув'язненням; в) суд має врахувати обставини, що характеризують особу винного та вчинений ним злочин (вік винуватого, його стан здоров'я, спосіб життя, рівень розвитку, ступінь тяжкості злочину, пом'якшуючі обставини тощо).

Після встановлення зазначених підстав суд приймає рішення про пробацію винного та її строк (від 6 місяців до 3-ох років), і видає наказ про пробацію. Одночасно з цим вирішується питання про покладання на таку особу певних обов'язків: пройти курс лікування від певного захворювання; пройти курс професійного навчання; відвідувати спеціальний центр пробації або проживати у спеціальному гуртожитку служби пробації; утриматися від відвідання заборонених судом місць (кафе, ресторанів, клубів, казино); не володіти вогнепальною або іншою зброєю, відшкодувати спричинену шкоду, повідомити про зміну місця проживання або роботи, з'являтися в суд на виклик агента пробації, тощо. Особа, щодо якої застосована пробація, передається під нагляд спеціального чиновника служби пробації, який, у свою чергу, здійснює контроль за поведінкою винуватого, виконанням ним визначених судом обов'язків та умов пробації.

Якщо протягом строку, визначеного судом, особа виконала покладені на неї обов'язки, інші умови пробації та не вчинила нового злочину, – вона звільняється від покарання.

Різновидом пробації є видання судом наказу про пробацію із наданням безкоштовних послуг суспільству.

2. *Умовна відстрочка виконання покарання (або відкладений вирок)*. Відповідно до Закону про кримінальну юстицію (1967 р.) засуджуючи винного до тюремного ув'язнення на строк до двох років, суд може відстрочити виконання покарання на строк від 1-го до 3-ох років. Умовою відкладання вироку є зразкова поведінка винуватого протягом строку, визначеного судом. Підстави та умови для застосування умовної відстрочки виконання покарання є дещо схожими із підставами та умовами застосування пробації. Однак, на відміну від пробації, при відкладанні вироку нагляд за поведінкою винуватого спеціальна посадова особа держави не здійснює.

Вчинення винуватим нового злочину тягне за собою виконання призначеного судом покарання.

3. *Дострокове звільнення від покарання*. Відповідно до англійського Закону про кримінальну юстицію (1967 р.) винуватий, засуджений до тюремного ув'язнення на строк не менше 1 року, має право на дострокове звільнення після відбуття 1/3 призначеного покарання (або після відбування 1 року у випадку, якщо він був засуджений до тюремного ув'язнення на строк більше 1 року).

Засуджений також може бути достроково звільнений у порядку записів після відбуття 2/3 строку покарання за умови гарної поведінки.

Дострокове звільнення від покарання здійснюється за дозволом (ліцензією) Міністра внутрішніх справ. Він також має повноваження у виключних випадках звільнити засудженого від покарання і до відбуття ним 1/3 (або 2/3) призначеного судом покарання. У такому випадку таке дострокове звільнення має бути погоджено із Радою з дострокового звільнення (ст. 10 Закону про злочин (покарання) 1997 р.).

При достроковому звільненні засудженого від покарання одночасно вирішується питання про умови такого звільнення, контроль за виконанням яких покладається на чиновника служби пробації.

Порушення достроково звільненим від покарання умов такого звільнення або вчинення ним нового злочину тягне за собою направлення його для відбування покарання.

II. Звільнення від покарання за кримінальним законодавством США. У США норми про звільнення від покарання містяться не лише в кримінальному, а й у кримінально-процесуальному законодавстві, Федеральній Конституції та інших законах. Таким чином, інститут звільнення від покарання у законодавстві цієї держави є міжгалузевим.

Видами звільнення від покарання у США (на рівні федерації) є: 1) відстрочка виконання вироку президентом; 2) помилування президентом за злочин, вчинений проти Сполучених Штатів (за винятком випадків засудження в порядку імпічменту); 3) амністія; 4) звільнення від покарання у зв'язку з давністю виконання обвинувального вироку суду; 5) пробація; 6) звільнення від відбування покарання із встановленням нагляду; 7) скорочення строку тюремного ув'язнення; 8) тимчасове звільнення від відбування покарання; 9) переведення засудженого з федеральної тюрми до тюрми штату; 10) звільнення від відбування покарання на підставі зразкової поведінки [3, 273 – 287].

Вважаємо, що позитивний законодавчий досвід Англії та США щодо врегулювання питань про звільнення від покарання потребує належної оцінки при вдосконаленні відповідних положень вітчизняного Кримінального кодексу.

Використані джерела:

1. *Уголовное право зарубежных государств. Общая часть : [учебное пособие] / Под ред. и с предисл. И. Д. Козочкина. – М.: Омега-Л, Ин-т международного права и экономики им. А. С. Грибоедова, 2003. – 576 с.*
2. *Уголовное законодательство стран Европейского союза: [учебное пособие] / А. Н. Ежов, Н. А. Селяков. – М., Архангельск, Юпитер, 2005. – 240 с.*
3. *Савченко А. В. Кримінальне законодавство України та федеральне кримінальне законодавство Сполучених Штатів Америки: комплексне порівняльно-правове дослідження / А. В. Савченко: [монографія]. – К: КНТ, 2007. – 596 с.*

Р. М. Григоришин
*студент Інституту міжнародних відносин
Київського національного університету імені Тараса Шевченка,
Київ, Україна*

10 РОКІВ КРИМІНАЛЬНОГО КОДЕКСУ: ЧОГО ТОРКНУЛИСЯ ЗМІНИ?

5 квітня 2001 року був прийнятий сучасний Кримінальний кодекс України, що стало ще одним вагомим кроком в розбудові правової держави. Цей кодекс став першим, який був прийнятий внаслідок правової реформи, яка заключалась в кодифікації основних галузей права. Він став базовим для прийняття Кримінально-виконавчого і змін до кримінально-процесуального кодексів.

Над проектом Кримінального кодексу працювали більше восьми років. Його положення ґрунтуються на Конституції України і відповідають потребам сьогоденного суспільства. Але потреби соціуму змінюються, і так само змінюється закон, пристосовуючись до темпів розвитку сучасного життя.

Так, наприклад, враховуючи швидкі темпи комп'ютеризації суспільства та швидкості поширення мережі Інтернет, у розділі 16 Кримінального кодексу, відповідального за злочини у сфері використання електронно-обчислювальних машин (комп'ютерів), систем та комп'ютерних мереж і мереж електрозв'язку – кількість статей була збільшена вдвічі та були внесені зміни до всіх існуючих статей!

Зміна тенденцій у злочинності, виявлення у ході правозастосовчої практики якихось нових недоліків Кримінального кодексу – викликають постійну необхідність оперативних змін та доповнень. Але законодавець ніколи не допустить, щоб кодекс відстав від потреб реально життя.

Співставляючи Загальну та Особливу частину, враховуючи співвідношення кількості статей, можна зазначити, що до Особливої частини Кримінального кодексу було внесено у 2,2 рази більше змін аніж до Загальної. До Загальної внесено трохи більше 20 поправок, до Особливої більше 160. В Особливій частині – зміни були внесені майже до кожної другої статті, в Загальній – до кожної п'ятої. Таке співвідношення є закономірним, враховуючи призначення відповідних частин та динамічність суспільного життя, яке має своє відображення саме в Особливій частині.

В Загальній частині найбільших змін зазнав другий та одинадцятий розділ.

В другому розділі, «Закон про кримінальну відповідальність» зміни стосувались чинності Кримінального закону у часі, просторі та за колом осіб. Зокрема була абсолютно змінена стаття про зворотну силу закону в напрямку її пом'якшення.

Розділ одинадцять «Призначення покарання» зазнав найбільших змін. Змінено 80 % норм розділу, внесено одинадцять змін та доповнень. Більшість з них значно покращували виклад букви закону та були спрямовані на реалізацію принципів гуманізму та соціальної справедливості.

Більшість розділів у цій частині кодексу змін не зазнали.

Перейдемо до Особливої частини.

В неї було внесено більше 160 змін та доповнень, змін зазнала кожна друга норма.

Законодавець в деяких розділах торкнувся майже всіх статей, деякі ж розділи – залишились в редакції 2001 року.

Найбільших змін зазнали норми про злочини проти статевої свободи та статевої недоторканості особи, злочини проти виборчих, трудових та інших особистих прав і свобод людини і громадянина, злочини проти власності, злочини у сфері господарської діяльності, злочини проти громадської безпеки та про злочини у сфері використання електронно-обчислювальних машин (комп'ютерів), систем та комп'ютерних мереж і мереж електров'язку.

Найменших змін зазнали розділ 15 «Злочини проти авторитету органів державної влади, органів місцевого самоврядування та об'єднань громадян» та розділ 20 «Злочини проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку». В розділі 1 «Злочини проти основ національної безпеки України» і розділі 10 «Злочини проти безпеки виробництва» змін не було внесено взагалі.

Розглянемо ці розділи детальніше:

У розділі 4 «Злочини проти статевої свободи та статевої недоторканості особи» у 2010 році були збільшені санкції статті 152 «Зґвалтування» та санкції статті 153 «Насильницьке задоволення статевої пристрасті неприродним способом», також у 2008 році збільшені санкції статті 155 «Статеві зносини з особою, яка не досягла статевої зрілості» та статті 156 «Розбещення неповнолітніх». Можна зазначити, що цими змінами законодавець виразив своє конкретне ставлення до таких аморальних дій, повністю засуджуючи їх, відповідно встановивши вищі міри покарання.

Щодо Розділу 5 «Злочини проти виборчих, трудових та інших особистих прав і свобод людини і громадянина, злочини проти власності» можна зазначити, що більшість змін в ньому стосуються виборчого законодавства і припали на 2006 рік, вони були пов'язані з підготовкою до парламентських виборів і недопущенням можливих фальсифікацій та порушень виборчих прав. Тобто зміни робились не систематично, протягом якогось певного періоду, а одноразово, задля вирішення відповідної ситуації. Постає питання, чому про прогалини у виборчому законодавстві згадують лише напередодні виборів, а не зразу після них?

В Розділі 6 «Злочини проти власності» та Розділі 7 «Злочини у сфері господарської діяльності» – найбільша частина змін припадає на 2008 рік і стосується гуманізації кримінальної відповідальності. Також хотілося б зазначити, що у 2008 році був прийнятий Закон України «Про внесення змін до Кримінального та Кримінально-процесуального кодексів України щодо гуманізації кримінальної відповідальності», який став вагоми кроком у вдосконаленні норм Кримінального кодексу у напрямку його гуманізації і визнанні людини, як найвищої соціальної цінності. Санкції деяких статей були знижені, також були додані альтернативні санкції, наприклад в абзаці другому

частини першої статті 200 слова «позбавленням волі на строк до трьох років» були замінені словами «обмеженням волі на строк до трьох років, або позбавленням волі на той самий строк», тобто особа, яку суд вважає виправимою може отримати покарання не пов'язане з позбавленням волі, що підтверджує готовність нашої держави надати ще один шанс людині, яка схибила з правильного шляху.

Також необхідно звернути увагу на появу статті Стаття 203-2 «Зайняття гральним бізнесом» спрямовану на заборону грального бізнесу в Україні. Можна лише уявляти, якби ця стаття була прийнята роками раніше – то скільки б сімей можна було б врятувати і скільки самогубств можна було б уникнути. Але нажаль, в Україні, лише страшний факт пов'язаний із загибеллю людей під час пожежі у залі гральних автоматів зміг стати поштовхом до заборони такого аморального бізнесу.

Найбільше змін в Особливій частині було внесено до Розділу «Злочини у сфері використання електронно-обчислювальних машин (комп'ютерів), систем та комп'ютерних мереж і мереж електрозв'язку», що безперечно пов'язано із століттям інформаційних технологій та зростанням популярності мережі Інтернет. Безперечно, до цього розділу і надалі постійно будуть вноситись зміни та доповнення.

Напевно, самими визначними є розділи 1 та 10, в яких змін не було внесено взагалі. Розділ 1 «Злочини проти основ національної безпеки України» цікавить українській політикум найменше, його норми майже не використовуються. Цей розділ повинен боротися з проявами сепаратизму та державної зради, але про яку боротьбу можна говорити, коли заклики про відокремлення певних частин України лунають на кожному кроці з вуст посадових осіб і не викликають жодної адекватної реакції з боку правоохоронних органів.

Закон потрібно не лише писати, його потрібно і виконувати. У сфері законотворення дуже важливо навчитись оцінювати, якими будуть наслідки прийнятих нормативно-правових актів на суспільство через певний проміжок часу. Ніколи повністю не знаєш, яка буде ефективність прийнятих норм. І навіть самі найкращі закони залишатимуться лише буквами на папері, доки їх не застосують до кожного, хто їх порушив – незалежно від майнового стану та політичної приналежності.

Кожна особа в силу психологічних особливостей є дуже обережною і не готова робити непопулярні кроки. Вона вираховує можливі особисті наслідки, а особливо її хвилює, що про неї подумають інші. На словах завжди заперечується своє нерішучість, вона видається за щиру турботу за оточуючих. Але інколи потрібно просто закрити очі на інших, необхідно взяти на себе відповідальність і вносити дійсно доленосні, хоча й непопулярні закони, які дадуть свій результат – вже завтра.

Використані джерела:

1. Конституція України, прийнята 28 червня 1996 року // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30. – Ст.141.

2. *Кримінальний кодекс України від 5 квітня 2001 року // Відомості Верховної Ради України. – 2001. – № 25-26 – Ст.131.*
3. *Про Комплексну програму профілактики злочинності на 2001–2005 роки: Указ Президента України від 25 грудня 2000 року № 1376/2000 // Офіційний вісник України. – 2000. – № 52.*
4. *Законодавча реалізація кримінально-правової політики: аналіз законопроектної діяльності Верховної Ради України V скликання з питань кримінального права / Вступне слово М. І. Мельника. / Швець В. Д., Грицак В. М., Василькевич Я. І., Гацелюк В. О. – К.: Атіка, 2008. – 244 с.*
5. *Кримінальне законодавство України та інших держав континентальної Європи. / Хавронюк М.І. – К.: Юристконсультант, 2006. – 192 с.*
6. *Кримінальне законодавство України. Порівняльний аналіз статей Кримінального кодексу України 1960 р. та Кримінального кодексу України 2001р. – К.: Ін Юре, 2001. – 284 с.*
7. *Організаційно-правові засади функціонування правоохоронної системи України : Монографія: У двох частинах. / Куліш А. М. – Суми: Вид-во СумДУ, 2007. – Ч. І. – 222 с.*
8. *Правова система України: історія, стан та перспективи. У 5-ти т. – Т. 1 – Харків: Право, 2008. – 728 с.*
9. *Рік роботи влади над проектом КПК України – виправлення помилок чи створення нових? / Банчук О. // Юридичний вісник України. – 2011. – № 29 (837).*
10. *Чи сягне Україна європейських стандартів у кримінальній юстиції? / Оніщук М. // День. – 2011. – № 134.*

М. С. Жариловская
*студентка юридического факультета
Белорусского государственного университета
Минск, Республика Беларусь*

УГОЛОВНО-ПРАВОВАЯ ОХРАНА ЭМБРИОНА ЧЕЛОВЕКА В УСЛОВИЯХ РАЗВИТИЯ КЛИНИЧЕСКОЙ ТРАНСПЛАНТАЦИИ: СРАВНИТЕЛЬНО-ПРАВОВОЙ АНАЛИЗ

В XXI веке разработка новых медицинских технологий в области искусственного оплодотворения и трансплантологии, внедрение клеточной терапии в процессе лечения и проведения процедур омоложения увеличивают спрос на эмбриональную ткань. Фетальные материалы являются источником стволовых клеток человека, в которых генетическая информация находится в так называемой «нулевой точке» отсчета. Уникальные свойства стволовых клеток могут стать предвестником новой эры в медицине, надеждой для больных такими тяжелыми заболеваниями как синдром Дауна, цирроз печени, сахарный диабет и т.д. В условиях недостаточности фетальных тканей как донорского материала изъятие эмбриональных тканей и (или) их трансплантация могут стать целью совершения преступления.

В настоящее время работа с эмбриональными стволовыми клетками не обеспечена правовой базой. Закон Республики Беларусь «О трансплантации органов и тканей человека» прямо исключает из сферы своего действия «отношения, касающиеся процесса воспроизводства человека (яйцеклетка, сперма, яичники, яички либо эмбрионы)». Аналогичная ситуация наблюдается в законодательстве Российской Федерации. В то время как, например, в Украине Закон «О трансплантации органов и других анатомических материалов человеку» содержит специальные статьи, регламентирующие понятие, порядок и условия предоставления фетальных материалов для трансплантации. Важной задачей, которая должна быть решена для широкого внедрения операций по трансплантации эмбриональных органов и тканей, является создание на основе международных норм внутринационального законодательства о порядке и условиях применения стволовых клеток человека в медицине, в том числе и принятие Закона «Об использовании эмбрионов и эмбриональных материалов в исследованиях и лечении».

Использование эмбриональных органов и тканей в сфере трансплантологии сопряжено с проблемой определения правового статуса эмбриона и, как следствие, разрешения конфликта права будущего ребенка на жизнь и права беременной женщины самостоятельно решать вопрос о своем материнстве. В мире сложилось три позиции в определении правового статуса эмбриона: абсолютистская, умеренная и либеральная. Первая заключается в признании эмбриона абсолютной ценностью с момента зачатия и, соответственно, предоставления ему с того же момента государственной правовой защиты. Вторая сводится к определению уровня развития, начиная с которого эмбрион наделяется правом на жизнь (это либо этап внутриутробного развития, либо этап достижения жизнеспособности). Третья позиция состоит в том, что на любой стадии развития эмбрион не может быть определен как личность и, соответственно, не нуждается в правовой защите и не наделяется правом на жизнь.

В Республике Беларусь законодательно закреплена умеренная позиция, связывающая начало уголовно-правовой охраны жизни с моментом возникновения родовых схваток при беременности сроком свыше двадцати двух недель, когда плод уже способен к внеутробной жизни.

Большинство зарубежных государств придерживается или абсолютистской, или умеренной политики в отношении определения статуса эмбриона человека. Наиболее ярко абсолютистская позиция выражена в ст. 40 Конституции Ирландии, которая провозглашает: «Государство признает право на жизнь нерожденного...» Конституция Словацкой республики в ст. 15 закрепляет на правовом уровне положение о том, что «человеческая жизнь достойна охраны еще до рождения». Принятый в Германии принцип гласит: «жизнь человека начинается с момента оплодотворения». В связи с преобразованием Кодекса законов о здравоохранении законодатель Франции в январе 2000 г. провозгласил, что жизнь человеческого существа должна охраняться с момента первых признаков ее проявления. Подобной позиции придерживается законодатель Австрии, Дании и Испании. В Шотландском акте

о дорожных происшествиях 1972 г. (Road Traffic Act 1972) эмбрион признается юридической личностью.

Жизнь человека имеет определенную временную протяженность, поэтому для обеспечения ее надлежащей уголовно-правовой охраны следует правильно определить момент начала человеческой жизни. Этот вопрос вызывает много споров как в медицинской, так и в правовой науке. Мнение большинства исследователей единообразно: плод в утробе матери – это всего лишь часть организма беременной женщины, по статусу приравненная к «обычному» органу или ткани. Однако сегодня ученые уже с уверенностью утверждают, что в утробе матери ребенок развивается не только физически. Исследования последних 25 лет показали, что физическое и психоэмоциональное развитие человека идет параллельно с момента зачатия. Полагаем, что начало уголовно-правовой охраны жизни человека следует отсчитывать с момента его зачатия, не рассматривая жизнь человека лишь с общепринятой позиции ее непосредственной включенности в сферу общественных отношений. В данном случае статья 156 Уголовного кодекса Республики Беларусь (далее – УК) подлежит декриминализации, а производство криминального аборта квалифицируется по п. 2, п.9 ч.2 ст. 139 как «убийство заведомо малолетнего лица, находящегося в беспомощном состоянии, с целью получения трансплантата». Данное положение предполагает одновременный запрет производства аборт на законодательном уровне.

Для предотвращения различного рода злоупотреблений при использовании фетальных тканей в трансплантационных целях необходимо определить гарантии и механизмы уголовно-правовой охраны. Очевидно, что абсолютное отсутствие как уголовно-правовой охраны человеческого эмбриона, так и особенностей квалификации иных уголовно наказуемых деяний, сопрягающихся с данным объектом, не только нерационально, но и вовсе труднопонимаемо: например, установление уголовной ответственности за надругательство над трупом (ст.347 УК) коррелирует праву на достойное отношение к человеку после смерти, в то время как право на достойное отношение до рождения остается незащищенным. Ввиду особой моральной окраски данного деяния в перспективе возможно создание новой специальной нормы УК, отдельно устанавливающей ответственность за посягательство на жизнь эмбриона. Предпосылки для установления уголовно-правовой защиты жизни эмбриона есть и в уголовном праве. Так, практически все авторы касательно вопроса о таком квалифицирующем признаке как совершение деяния относительно беременной женщины, сходятся во мнении, что, например, убийство заведомо для виновного беременной женщины (п.3 ч.2 ст.139 УК) предполагает причинение смерти «фактически» двум лицам – матери и ребенку. И.О. Грунтов, говорит, что «... в процессе такого деяния фактически лишается жизни не только потерпевшая, но одновременно уничтожается зародыш будущей человеческой жизни». Следовательно, косвенно признается уголовно-правовая охрана не только жизни матери, но и жизни плода, которого она вынашивает. При производстве криминального аборта нужно вести речь о посягательстве на две жизни – настоящую и «будущую». Поэтому действующая

редакция ст. 156 УК «не приспособлена» для защиты «будущей жизни». Думается, что в перспективе данная норма должна быть преобразована в целостную систему уголовно-правовых запретов, целью которых станет защита не только женщины, решившейся на искусственное прерывание беременности, но и жизни плода, разумеется, с учетом возможного конфликта интересов матери и ребенка на основании медицинских показаний.

Т. А. Заболотна

*студентка юридичного факультету
Хмельницького університету управління та права
Хмельницький, Україна*

ПІДТРИМАННЯ ДЕРЖАВНОГО ОБВИНУВАННЯ У СУДІ ЯК ПЕРШОЧЕРГОВА ФУНКЦІЯ ПРОКУРАТУРИ УКРАЇНИ

Прокуратура України – самостійний централізований орган державної влади, що діє в системі правоохоронних органів держави й забезпечує права і свободи людини, а також державну безпеку [4, с.675].

Відповідно до ст. 5 Закону України «Про прокуратуру» та ст. 121 Конституції України прокуратура України становить єдину систему, на яку відповідно до зазначених нормативно-правових актів покладено такі функції: 1) підтримання державного обвинувачення в суді; 2) представництво інтересів громадянина або держави в суді у випадках, визначених законом; 3) нагляд за додержанням законів органами, які проводять оперативно-розшукову діяльність, дізнання, досудове слідство; 4) нагляд за додержанням законів при виконанні судових рішень у кримінальних справах, а також при застосуванні інших заходів примусового характеру, пов'язаних з обмеженням особистої свободи громадян.

Функція обвинувачення займає домінуюче становище не тільки серед функцій прокуратури, а й у системі кримінально-процесуальних функцій. Без обвинувачення кримінальний процес був би безпредметним, а тому і не потрібним. Саме обвинувачення породжує інші функції та їх розвиток (наприклад, захисту, правосуддя, вирішення справи, тощо) [5, с.131].

Коли ж виникає функція обвинувачення, тобто діяльність деяких учасників процесу з викриття у вчиненні злочину встановленої особи? Саме викриття – процес надання спочатку доказів того, що саме вона скоїла злочин. Потім сторона обвинувачення повинна переконати суд у тому, що на лаві підсудних – саме та особа, яка повинна бути визнана винною і понести за це відповідне покарання згідно із законом. Функція обвинувачення полягає і у спростуванні необґрунтованих заперечень особи, що притягується до кримінальної відповідальності [5, с.79].

Державне обвинувачення потребує від прокурора активної професійної поведінки, насамперед спрямованої на викриття перед судом винуватості підсудного у вчиненні злочину [6, с.134].

Кримінальну справу може бути порушено не тільки за фактом, а й щодо особи. У таких справах особа, що притягується до відповідальності стає відомою з самого початку провадження, тобто при порушенні кримінальної справи. У вказаній ситуації особа, щодо якої порушена кримінальна справа, повинна бути поставлена у чітко визначене процесуальне становище. Вона фактично підозрюється у скоєнні злочину, а відповідно органами досудового слідства здійснюється функція підозрювання [5, с.80].

Коли обвинувачення знеособлене, тобто особа, яку слід притягти до кримінальної відповідальності за злочин, невідома, то покладання на слідчого виконання трьох основних процесуальних функцій не тягне будь-яких негативних наслідків. Але, навпаки, якщо обвинувачення стає персоніфікованим, важливо, щоб функцію захисту здійснював, крім слідчого, захисник [5, с.81].

Фігура обвинуваченого з'являється у кримінальному процесі з моменту винесення слідчим мотивованої постанови про притягнення особи як обвинуваченого. При цьому слідчий повинен зібрати достатньо доказів, що дають підставу пред'явити обвинувачення [5, с.79].

Переконаність прокурора в тому, що органи досудового слідства зібрали достатньо доказів для підтримання державного обвинувачення підсудного, зобов'язує його підтримувати державне обвинувачення. В обвинувальній промові він розкриває соціальну небезпеку злочину, викладає обставини справи, аналізує докази, зібрані під час судового слідства, оцінює обставини, що впливають на ступінь відповідальності підсудного, дає оцінку причинам злочину та умовам, що їм сприяють, вносить пропозицію про винесення судом окремої ухвали, висловлює свої міркування щодо міри покарання, вирішення цивільного позову та інших питань, що мають значення при постановленні судом вироку. Прокурор обов'язково детально зупиняється на обґрунтованості кваліфікації вчиненого підсудним діяння, тобто доводить відповідність діяння конкретному складу злочину.

В ч.1 ст.35 Закону України «Про прокуратуру» зазначено, що прокурор має рівні права з іншими учасниками судового засідання. На мою думку, це положення необхідно розуміти так, що і прокурор і захисник повинні мати рівні можливості для пошуку і дослідження доказів та для обґрунтування перед судом своєї позиції. Тобто, доцільно було б в ч.1 ст.35 Закону України «Про прокуратуру» конкретизувати права прокурора відносно інших учасників процесу, щоб не виникало ототожнення в їх правах.

Також не можна обійти стороною і те, що сприяння судові у всебічному, повному та об'єктивному розгляді справ і прийнятті рішень, що ґрунтуються на законі, – це виключна прерогатива прокурора як представника органу публічної влади. На жодного з інших учасників процесу таке завдання не може бути покладено, оскільки вони керуються власними інтересами. Так, з урахуванням цього поведінка захисника, який не розголошує в суді відомих йому доказів, що підтверджують винність підсудного, є цілком правомірною, хоча й це не сприяє

об'єктивному та повному з'ясуванню всіх обставин справи, а прокурор, на відміну від цього, зобов'язаний повідомити і надати суду всі відомі йому докази по справі.

Державне обвинувачення як першочергова конституційна функція прокуратури і основна конституційна засада судочинства є першоосновою взагалі всього кримінального процесу і провадження кримінальних справ у суді. Без зазначеного конкретного обвинувачення справи за чинним законодавством до суду не направляються, а тому функції правосуддя і вирішення справи по суті спрямовані на дослідження обвинувачення, котре було висунуте проти конкретної особи [5, с.133].

Використані джерела:

1. Конституція України від 28.06.96 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – N 30. – Ст. 141.
2. Кримінально-процесуальний кодекс України: чинне законодавство зі змінами та доповн. станом на 1 лютого 2011 р.: (офіційний текст) – К.: ПАЛИВОДА А.В., 2011. – 248 с. – (Кодекси України).
3. Закон України «Про прокуратуру» від 05.11.91 // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 1991. – №53, ст.793.
4. Демський С.Е., Ковальський В.С., Колодій А.М., за ред. Кокейчикова В.В. Правознавство: Підручник. – К.: Юрінком Інтер, 2003. – 736 с.
5. Рогатюк І. Функція обвинувачення – рушійна сила кримінального процесу // Право України. – 2001. – №2. – С. 79-81.
6. Юрчишин В. Підтримання державного обвинувачення у суді – першочергова конституційна функція прокуратури України // Право України. – 2004. – № 5. – С. 131-134.

М. Ю. Засоренко

студент юридичного факультету

Хмельницького університету управління та права,

Хмельницький, Україна

ЗАХОДИ БЕЗПЕКИ В КРИМІНАЛЬНОМУ СУДОЧИНСТВІ

Конституція України (ст. 3) проголошує людину, її життя, здоров'я, честь і гідність найвищою соціальною цінністю. Якщо держава покладає на особу обов'язок виконання певних кримінально-процесуальних та інших функцій, пов'язаних з небезпекою для неї, то вона зобов'язана гарантувати їй захист. Необхідність забезпечення безпеки учасників кримінального судочинства не викликає сумнівів, однак потребує законодавчого удосконалення.

Перелік заходів забезпечення безпеки, які застосовують щодо учасників кримінального судочинства, чітко визначений у ст. 7 Закону України «Про забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві» [6],

у ст. 5 Закону України «Про державний захист працівників суду і правоохоронних органів» [2], а також передбачений у Інструкції про порядок здійснення заходів щодо забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві, в установах кримінально-виконавчої системи (п. 7) [3]. У чинному КПК переліку заходів забезпечення безпеки не передбачено, що, на нашу думку, негативно впливає на практику їх застосування.

Передбачені Законом заходи забезпечення безпеки поділяють на види: правові, організаційно-технічні та інші, тобто вичерпного переліку заходів безпеки, що можуть бути застосовані на практиці, не встановлено. У ст. 7 Закону зазначені конкретні заходи забезпечення безпеки, зокрема: особиста охорона, охорона житла і майна; видача спеціальних засобів індивідуального захисту і сповіщення про небезпеку; використання технічних засобів контролю і прослуховування телефонних та інших переговорів; заміна документів та зміна зовнішності; зміна місця роботи або навчання; переселення в інше місце проживання; поміщення до дошкільної виховної установи або до установи органів соціального захисту населення; забезпечення конфіденційності даних про особу; закриті судові засідання.

У будь-якому випадку застосування додаткових заходів безпеки не повинно порушувати законних прав учасників кримінального судочинства, інших громадян, мусить бути безпечним для оточуючих [1, с. 88]. В літературі відзначається, що додаткові заходи повинні відповідати таким вимогам, як законність, обґрунтованість, конкретність, реальність і радикальність [4].

Застосування заходів забезпечення безпеки не повинно обмежувати житлові, трудові, пенсійні чи інші права осіб, щодо до яких застосовують такі заходи. Витрати, пов'язані зі здійсненням державної функції захисту осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві, не можуть бути покладені на особу, щодо якої застосовують заходи безпеки.

Відсутність відповідних змін у пенсійному, трудовому, житловому законодавстві ускладнюють застосування таких заходів безпеки, як заміна документів, зміна місця роботи, переселення в інше місце проживання. Не вирішеним залишається питання щодо правовідносин, у які особа вступила до зміни своїх установочних даних і які мають місце (одруження, кредити тощо).

Л. В. Брусніцин пропонує розглядати як підставу для застосування заходів забезпечення безпеки не тільки заборонені кримінальним законом діяння, але й інші, якщо їх здійснюють з метою примусити особу відмовитись від наміру сприяти кримінальному судочинству, припинити таке сприяння або з метою помсти за вже здійсненне сприяння [2, с. 33]. Вважаємо, що такий підхід цілком обґрунтований.

Таким чином, слід зробити висновок, що давно назріла потреба передбачити безпосередньо в КПК України перелік заходів безпеки. Крім того, потребує уточнення формулювання підстав застосування заходів безпеки.

Використані джерела:

1. Бояров В. І. Коментар до Закону України «Про забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві» від 23 грудня 1993 року /

- В. І. Бояров, Л. Б. Ільковець, Т. І. Грузінова та ін. // Законодавство України : наук.-практ. коментарі. – К., 2002. – № 1. – С. 76 – 130.*
2. *Брусницын Л. В. Проблемы формирования российского законодательства о защите лиц, содействующих уголовному правосудию / Л. В. Брусницын // Государство и право. – 2004. – № 2. – С. 32 – 40.*
 3. *Інструкція про порядок здійснення заходів щодо забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві, в установах кримінально-виконавчої системи : затв. наказом Державного департаменту України з питань виконання покарань від 4 квітня 2005 року № 61 // Офіційний вісник України. – 2005. – № 21. – Ст. 1160.*
 4. *Казаренко М. Право свідка на імунітет та підстави його застосування / М. Казаренко // Право України. – 1998. – № 2. – С. 51 – 52.*
 5. *Про державний захист працівників суду і правоохоронних органів : Закон України від 23 грудня 1993 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1994. – № 11. – Ст. 50.*
 6. *Про забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві : Закон України від 23 грудня 1993 року // Відомості Верховної Ради України. – 1994. – № 11. – Ст. 51.*

В. М. Захарчук

*асистент кафедри кримінального права та процесу
Хмельницького університету управління та права,
Хмельницький, Україна*

ОКРЕМІ АСПЕКТИ САМОВІЛЬНОГО ЗАЙНЯТТЯ ЗЕМЕЛЬНОЇ ДІЛЯНКИ В КОНТЕКСТІ ОРЕНДНИХ ВІДНОСИН

Відповідно до законодавчого визначення самовільного зайняття земельної ділянки, що міститься в ст. 1 Закону України «Про державний контроль за використанням та охороною земель» це – будь-які дії, які свідчать про фактичне використання земельної ділянки за відсутності відповідного рішення органу виконавчої влади чи органу місцевого самоврядування про її передачу у власність або надання у користування (оренду) або за відсутності вчиненого правочину щодо такої земельної ділянки, за винятком дій, які відповідно до закону є правомірними [1].

О.І. Бородкін вказує, що самовільне зайняття відсутнє в тому разі, коли особа після закінчення строку дії договору оренди не звільняє орендовану нею земельну ділянку. На його думку, в такому разі може мати місце не самовільне зайняття земельної ділянки, а такі земельні правопорушення, як «порушення строків повернення тимчасово зайнятих земель», або «невиконання обов'язків щодо приведення земель у стан, придатний для використання за призначенням» (ст. 54 КУпАП), об'єктивна сторона яких полягає в бездіяльності [2, с. 6].

Проте слід зазначити, що досить часто трапляються випадки, коли після закінчення строку дії договору оренди колишні орендарі не лише не звільняють земельну ділянку, але і надалі продовжують її фактичне використання: здійснюють дискування, оранку, культивуацію земельної ділянки, посів, оброблення та збирання вирощених на ній сільськогосподарських культур тощо. Зважаючи на те, що використання землі є платним, то, як правило, це здійснюється з метою ухилення від виплати орендної плати та для отримання прибутку від протиправного використання земель. В результаті таких дій власникам земельних ділянок спричиняється шкода, яка полягає в неотриманні прибутку від користування належним їм майном. Однак чи буде в таких випадках самовільне зайняття земельної ділянки?

Відносини, що пов'язані з орендою землі регулюються Земельним та Цивільним кодексами України, Законом України «Про оренду землі», іншими нормативно-правовими актами, прийнятими відповідно до них, а також договором оренди землі.

Відповідно до Закону України «Про оренду землі» однією з підстав припинення договору оренди землі є закінчення строку, на який його було укладено. В такому разі орендар зобов'язаний повернути орендодавцеві земельну ділянку на умовах, визначених договором. Якщо ж орендар продовжує користуватися земельною ділянкою після закінчення строку договору оренди і за відсутності протягом одного місяця після закінчення строку договору листа-повідомлення орендодавця про заперечення у поновленні договору оренди землі такий договір вважається поновленим на той самий строк і на тих самих умовах, які були передбачені договором. У цьому випадку в місячний строк має бути укладена додаткова угода про поновлення договору оренди із: власником земельної ділянки (щодо земель приватної власності); уповноваженим керівником органу виконавчої влади або органу місцевого самоврядування без прийняття рішення органом виконавчої влади або органом місцевого самоврядування про поновлення договору оренди землі (щодо земель державної або комунальної власності) [3].

Тобто поновлення договору оренди землі не є автоматичним і має здійснюватись шляхом укладення додаткової угоди. Якщо ж договір оренди після закінчення строку його дії протягом одного місяця не було поновлено, він вважається таким, що припинив дію у зв'язку із закінченням строку, на який його було укладено. В такому разі колишній орендар втрачає правові підстави для подальшого використання земельної ділянки, оскільки не має для цього правовстановлюючих документів.

В постанові Пленуму Вищого господарського суду України «Про деякі питання практики розгляду справ у спорах, що виникають із земельних правовідносин» вказано, що відповідно до вимог чинного законодавства обов'язковою умовою фактичного використання земельної ділянки є наявність у особи, що її використовує, правовстановлюючих документів на цю земельну ділянку, а відсутність таких документів може свідчити про самовільне зайняття земельної ділянки [4].

Таким чином, у разі, коли після закінчення строку дії договору оренди його не було поновлено чи продовжено на новий строк і орендар не звільняє земельну ділянку та продовжує використовувати її далі, має місце самовільне зайняття земельної ділянки, оскільки за таких умов здійснюється не просто утримування земельної ділянки, але і її фактичне протиправне використання без необхідних правовстановлюючих документів.

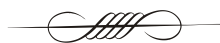
Тому після припинення або розірвання договору оренди землі орендар зобов'язаний повернути орендодавцеві земельну ділянку на умовах, визначених договором. У разі невиконання орендарем обов'язку щодо умов повернення орендодавцеві земельної ділянки він зобов'язаний відшкодувати орендодавцю завдані збитки. Повернення самовільно зайнятих земельних ділянок та відшкодування завданої шкоди здійснюється за рішенням суду. Дана категорія справ розглядається в порядку господарського судочинства.

За умови заподіяння такими діями власнику або законному володільцеві земельної ділянки значної шкоди (тобто шкоди, яка у сто і більше разів перевищує неоподатковуваний мінімум доходів громадян) має бути порушена кримінальна справа за ознаками злочину, передбаченого в ст. 197-1 КК України, досудове слідство у якій проводиться слідчими органів внутрішніх справ. Якщо ж самовільне зайняття земельної ділянки вчинене службовою особою підприємства, установи, організації з використанням свого службового становища, такі дії додатково слід кваліфікувати за ст. 364 або 365 КК України. В такому разі досудове слідство проводиться слідчими прокуратури.

Підставою для здійснення розрахунку розміру шкоди, заподіяної внаслідок самовільного зайняття земельних ділянок є документи, що підтверджують сам факт самовільного зайняття земельної ділянки, розмір зайнятої ділянки та період часу, протягом якого вона використовується без належних правових підстав – акт перевірки дотримання вимог земельного законодавства, протокол про адміністративне правопорушення, припис (з вимогою усунення порушення земельного законодавства), акт обстеження земельної ділянки.

Використані джерела:

1. *Про державний контроль за використанням та охороною земель: Закон України від 19 червня 2003 року № 963-IV // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 39. – ст. 350.*
2. *Бородкин А. «Самовольное занятие земельных участков»: вопросы квалификации и ограничения / А. Бородкин, О. Качмар // Юридическая практика. – 2008. – № 23. – С. 5 – 10.*
3. *Про оренду землі: Закон України № 161-XIV від 6 жовтня 1998 року // Відомості Верховної Ради України. – 1998. – № 46 – 47. – ст. 280.*
4. *Про деякі питання практики розгляду справ у спорах, що виникають із земельних правовідносин: Постанова Пленуму Вищого господарського суду України від 17 травня 2011 року № 6 // Юридичний вісник України. – 2011. – № 28.*

Г. В. Зінич
*магістрант Національної академії прокуратури України,
Київ, Україна*

ПРОБЛЕМИ ПІДТРИМАННЯ ПРОКУРОРОМ ДЕРЖАВНОГО ОБВИНУВАННЯ

Кримінально-процесуальний кодекс у ч. 2 ст. 16-1 передбачає, що державне обвинувачення в суді здійснює прокурор. Підтримання державного обвинувачення в суді, як конституційна функція набуває особливого значення у зв'язку з подальшим розвитком і реформуванням кримінального, кримінально-процесуального законодавства, реформуванням прокурорського нагляду відповідно до чинної Конституції України, запитів практики та вимог Ради Європи. Одним із актуальних питань реформування кримінального судочинства було і залишається врегулювання процесуального становища прокурора, який бере участь у судовому розгляді кримінальних справ [1, 38].

Закон України «Про прокуратуру» в ст. 56 визначає, що прокурором є Генеральний прокурор України та його заступники, підпорядковані прокурори та їх заступники, старші помічники і помічники прокурора, начальники управлінь і відділів, їх заступники, старші прокурори і прокурори управлінь і відділів, які діють у межах своєї компетенції.

Однією із прогалин є те, що на законодавчому рівні не передбачено можливості віднесення виконуючих обов'язків прокурора до такого поняття як «прокурор». На перший погляд це не суттєво, проте на практиці дана прогалина породжує ускладнення роботи прокуратури та дає приводи для сумнівів у законності процесуальних актів, що підписуються особою, яка є виконуючим обов'язки прокурора. Вважаємо, що в Законі має бути обов'язково передбачено, що особа, яка тимчасово виконує обов'язки прокурора, відноситься до поняття «прокурор». Так закріплення в нормах закону надасть змогу отримати виконуючому обов'язки прокурора офіційний статус прокурора і зробить його легітимною фігурою кримінального процесу. На практиці суб'єктами обвинувачення у суді стають не всі працівники прокуратури, які мають статус прокурорів, а лише ті, що за своїми функціональними обов'язками належать до підрозділів органів прокуратури з підтримання державного обвинувачення в судах в плані своїх функціональних обов'язків. В органах прокуратури, що не мають самостійних своїх підрозділів і структур (районні і прирівняні до них) підтримання державного обвинувачення в судах здійснюється, як правило, за принципом спеціалізації прокурорів або окремих доручень прокурора працівнику прокуратури. Відповідно, в силу займаних посад не можуть бути суб'єктами підтримання державного обвинувачення в суді слідчі прокуратури. Більш логічним видається передбачення в кримінально-процесуальному законодавстві чіткого переліку осіб, які мають статус прокурора – державного обвинувача.

Більш логічним, на думку В.О. Остапеч, видається передбачення в кримінально-процесуальному законодавстві чіткого переліку осіб, які мають статус прокурора – державного обвинувача [2, 126-128].

Діяльність державного обвинувача в суді можна вважати ефективною лише тоді, коли він працюватиме в умовах справжньої незалежності. Для цього держава повинна вживати відповідних заходів, щоб правовий статус, компетенція та процесуальна роль прокурорів були встановлені законом таким чином, щоб не викликало сумнівів стосовно неупередженості судового розгляду справи.

Наведене вище свідчить про необхідність детального вивчення науковцями питань удосконалення статусу прокурора як державного обвинувача та розроблення науково обґрунтованих рекомендацій.

Саме на незалежність державного обвинувача зроблено акцент і в численних міжнародно-правових актах, які стосуються кримінального судочинства. Зокрема, ст. 20 Рекомендації R (2000) 19, прийнятої Комітетом міністрів Ради Європи 6 жовтня 2000 року щодо ролі прокуратури в системі кримінального судочинства, йдеться про те, що під час судового розгляду кримінальної справи «... прокурори повинні бути об'єктивними і справедливими». Гарантією дотримання цієї вимоги є процесуальна незалежність державного обвинувача, сутність і зміст якої полягає в наступному: державний обвинувач самостійно, незалежно від прокурора, який затвердив обвинувальний висновок, визначає власну позицію в ході судового розгляду, тактику здійснення кримінального переслідування; за своїм внутрішнім переконанням визначає обсяг обвинувачення, в межах якого він здійснює кримінальне переслідування; самостійно формує пропозиції з питань, які потрібно вирішити; має право оскаржувати до вищестоящего суду у справі, в судовому розгляді якої він безпосередньо брав участь [1, 39-40].

На актуальність процесуальної незалежності державного обвинувача у доведенні до суду своєї позиції в справі вказує М.В. Косюта. Автор слушно зазначає, якщо підлеглий прокурор неухильно виконує нав'язану йому волю керівника під час підтримання державного обвинувачення, то це вкрай негативно позначається на його якості [3, 230].

Не менш актуальною є й проблема формування позиції прокурора у справі під час підтримання державного обвинувачення. Що ж спонукає прокурора змінювати свою позицію та відступати від вимог об'єктивності, всупереч істини наполягати на засудженні тих, чия вина не встановлена? Вочевидь негативно впливає на обвинувачів і каральна спрямованість прокуратури, яка складалася протягом тривалого часу і, незважаючи на декларовані зміни, залишається за інерцією у свідомості багатьох прокурорських працівників. Як слушно зазначає Крикливий Р. молоді працівники занадто швидко опиняються під впливом старих кадрів і «пливуть за течією» (бо ж так легше). Треба щоб новий підхід був усвідомлений та внутрішньо сприйнятий усією прокурорською спільнотою, а для цього потрібен не лише час, а й бажання, потреба у цьому [4, 37].

Є також потреба змінити підходи до оцінки діяльності державних обвинувачів. Не можна вважати нормальною практикою, коли винесення

виправдального вироку чи зміна судом обвинувачення ставиться у вину державному обвинувачеві, він піддається за це осуду з боку керівництва прокуратури. Тому процесуальна незалежність дій та рішень з боку державних обвинувачів – рідкість.

Також існує проблема, яка пов'язана з виконанням державним обвинувачем вимоги наказу Генерального прокурора України №5гн від 19 вересня 2005 року «Про організацію участі прокурорів у судовому розгляді кримінальних справ та підтримання державного обвинувачення», а саме в п. 5.6 де передбачена можливість заявляти клопотання про долучення текстів промов до матеріалів справи. Але як нам відомо КПК України не передбачає заявлення клопотань під час судових дебатів. Клопотання можуть бути заявлені і розглянуті під час судового слідства. Тому, необхідно положення наказу Генерального прокурора України №5гн від 19 вересня 2005 року з приводу заявлення клопотань під час судових дебатів привести у відповідність до вимог норм КПК України.

Виходячи з вищезазначеного необхідно під час прийняття нового КПК України:

1. Закріпити правовий статус, компетенцію та процесуальну роль державних обвинувачів таким чином, щоб не викликало сумнівів стосовно неупередженості судового розгляду справи. Державний обвинувач самостійно, незалежно від прокурора, який затвердив обвинувальний висновок, визначає власну позицію в ході судового розгляду, тактику здійснення кримінального переслідування.

2. Має бути обов'язково передбачено, що особа, яка тимчасово виконує обов'язки прокурора, відноситься до поняття «прокурор», з тим, щоб не виникало сумнівів у законності процесуальних актів, що підписуються особою, яка є виконуючим обов'язки прокурора.

3. Привести положення наказу Генерального прокурора України №5гн від 19 вересня 2005 року з приводу заявлення клопотань під час судових дебатів привести у відповідність до вимог норм КПК України, що дозволить посилити позицію прокурора у судових дебатах, та уникнення необґрунтованої відмови судді від залучення обвинувальної промови до матеріалів справи, оскільки в промові прокурор обґрунтовує свою позицію з приводу призначення покарання на основі досліджених доказів у судовому засіданні.

Використані джерела:

1. *Середа Г.П. Процесуальна незалежність державного обвинувача // Вісник Національної академії прокуратури України. – 2010. – №1. – С. 38.*
2. *Остапець В.О. Удосконалення статусу прокурора як державного обвинувача // Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції «Вдосконалення діяльності прокуратури – шлях до реформування кримінальної юстиції» – Львів. – 2010 р. – с. 125-126.*
3. *Косюта М.В. Прокурорська система України в умовах демократичного суспільства: моногр. / Косюта М.В. – О.: Юридична література, 2002. – 230 с.*
4. *Крикливий Р. Підтримання державного обвинувачення в суді // Вісник прокуратури. – №1. – 2010 р. – С.37.*

А. С. Зленко
студентка юридичного факультету
Київського національного університету імені Тараса Шевченка,
Київ, Україна

СУЧАСНІ УМОВИ ЗАХИСТУ ДІТЕЙ ТА ПРОБЛЕМАТИКА ПРИЗНАЧЕННЯ ПОКАРАНЬ

Перш за все, на сьогоднішній день місце дитини в суспільстві має важливу роль. А саме як особливого індивіда, який перебуває на стадії моральної (психічної) та фізичної нестабільності в процесі розвитку. Дитина – це й людина. Яка не досягла дорослого віку. Конвенція з прав дитини визначає дитину як людську істоту, що не досягла віку вісімнадцяти років. Але пріоритет у цій сфері залишається за національними законодавствами. У Сімейному кодексі України вказано, що «правовий статус дитини має особа до досягнення нею повноліття», і відповідно «неповнолітньою вважається дитина у віці від чотирнадцяти до вісімнадцяти років», «малолітньою вважається дитина до досягнення нею чотирнадцяти років».

Так наприклад, згідно з міжнародним та українським законодавством дитина від народження має невід'ємні права, які їй гарантує держава: право на життя, право на свободу і особисту недоторканість, право на повагу до особистого і сімейного життя тощо. За традицією вважають, людина лишається дитиною до 13-16 років, але залежно від контексту використовують також й інші терміни, наприклад «неповнолітня особа», «фізична особа, що не досягла чотирнадцяти років».

Отже, нині існує серйозна проблема, що стосується протизаконного, антиморального і протиправного поводження з дітьми. Існує навіть цілий систематичний бізнес по використанню дитячої праці і дитини в цілому, й основними завданнями держави в цій ситуації є протидія такій діяльності, караність для осіб, що діють протиправно та захист дитини, її психічного та фізичного розвитку. Держава має прийняти до уваги європейську практику здійснення напрямів державної політики для забезпечення захищеності дитини.

Так наприклад, у Кримінальному Кодексі України, а саме у статті 150, мова йдеться про призначення покарання для осіб, які несуть відповідальність за експлуатацію дітей, які не досягли віку, з якого дозволяється працевлаштування, шляхом використання їхньої праці з метою отримання прибутку.

Як висновок, виходячи із останніх даних про використання дитячої праці, стає зрозумілим той факт, що діяльність держави в даному випадку не досить ефективна, адже звільнення від кримінальної відповідальності осіб, котрі вчинили експлуатацію дітей, досить часто відбувалося на підставі законів України про амністію (33% від загальної кількості звільнених від кримінальної відповідальності за вчинення експлуатації дітей), також, насторожує й питома вага засуджених, яких було звільнено від покарання: 76% від загальної кількості засуджених. Тоді як середньостатистичний показник звільнення засуджених від

покарання за 2002—2010 роки становив лише 57%. Різниця в цих показниках обумовлена тим, що 91% засуджених за вчинення експлуатації дітей суди звільняють від відбування покарання з випробуванням, тобто коли таке звільнення є правом суду, а не його обов'язком. Така ситуація одразу примушує нас замислитися над питанням, чому суди у 87,5% кримінальних справ (у яких винність осіб у вчиненні експлуатації дітей не ставилася під сумнів) не застосовують до винних реального покарання? Невже державні органи не вважають експлуатацію дитини-серйозним злочином, який передбачає особливо-суворі покарання.

Отже, поки що в Україні правовий механізм протидії незаконному використанню праці дітей на даний момент не працює. І цей факт змушує звернути на себе увагу. Держава має розробляти ряд спеціальних програм по забезпеченню соціальної допомоги дітям, які стали жертвами протизаконної експлуатації дітей.

Використані джерела:

1. Кримінальний Кодекс України
2. http://www.law-eports.org.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=154:-150--&catid=18:-iii-&Itemid=119
3. <http://www.vuzlib.net/beta3/html/1/9136/9305/>
4. <http://www.everychild.org.ua/index.php?hl=ua&idd=news&news=mcm&group=&mcm=32713/03/09>

О. В. Капліна

*доктор юридичних наук, доцент,
завідувач кафедри кримінального процесу Національного університету
«Юридична академія України імені Ярослава Мудрого»
Харків, Україна*

ПРОБЛЕМИ ДОПУСТИМОСТІ ДОКАЗІВ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ

Відомо, що у кримінальному процесі сукупність норм, що визначають поняття і види доказів, порядок їх збирання, перевірки і оцінки, іменується доказовим правом. Доказовим правом визначається принципово важливі положення про засоби, які можуть використовуватися для вирішення завдань кримінального судочинства (ст. 2 КПК). Ці норми забезпечують реалізацію основного завдання кримінального судочинства – охорону прав та законних інтересів фізичних і юридичних осіб, які беруть у ньому участь, а також швидке і повне розкриття злочинів, викриття винних та забезпечення правильного застосування Закону з тим, щоб кожний, хто вчинив злочин, був притягнутий до відповідальності і жоден невинний не був покараний

Для реалізації вказаних завдань кримінально-процесуальний закон й встановлює вичерпний перелік джерел доказів (ст. 65 КПК), процедуру їх збирання, закріплення, перевірки й оцінки доказів, процесуальні повноваження суб'єктів, які ведуть кримінальний процес.

Загальна нормативна характеристика способів збирання доказів міститься у ст. 66 КПК. До них належать: провадження слідчих і судових дій; витребування предметів і документів, які можуть встановити необхідні для справи фактичні дані; вимога про проведення ревізії; вимога про надання банківської інформації щодо юридичних і фізичних осіб; дача особою, яка проводить дізнання, слідчим, прокурором і судом у справах, які перебувають в їх провадженні, доручення підрозділам, які здійснюють оперативно-розшукову діяльність, про проведення оперативно-розшукових заходів чи використання засобів для отримання фактичних даних, які можуть бути доказами у кримінальній справі.

Докази також можуть бути подані підозрюваним, обвинуваченим, його захисником, обвинувачем, потерпілим, цивільним позивачем, цивільним відповідачем і їх представниками, а також будь-якими громадянами, підприємствами, установами і організаціями.

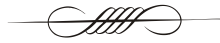
Слід при цьому зазначити, що формулювання закону про те, що підозрюваним, обвинуваченим, його захисником, обвинувачем, потерпілим, а також будь-якими особами подаються «докази», є неточним. Процес формування доказу складний. Представлені особами предмети, документи, аудіо-, кіно-, відеоплівки, мікрокасети диктофонів та інших фіксуєних голос пристроїв, CD-R диски, карти пам'яті із записами розмов, фотографії тощо, які отримуються поза кримінальним провадженням, можуть бути визнані доказами постановою особи, яка веде процес, тільки після оцінки того, що подається, з точки зору їх належності, допустимості та достовірності як доказу.

Саме допустимість доказів – це властивість, яка робить їх придатними для доказування в кримінальній справі. Перевірка доказів на їх допустимість безспідставно розглядається як найважливіша гарантія забезпечення прав і свобод людини і громадянина в кримінальному процесі, гарантія постановлення законного і справедливого рішення у справі, оскільки з'ясування допустимості доказу включає оцінку відповідності джерел фактичних даних вимогам ч. 2 ст. 65 КПК, належного суб'єкта кримінально-процесуальної діяльності; законність способу отримання фактичних даних.

Разом з тим кримінально-процесуальний закон не містить належного правового врегулювання питань, пов'язаних із можливістю встановлення «незаконності шляху отримання доказів». Таке становище не сприяє правовій визначеності, веде до відсутності єдності правозастосовної слідчо-прокурорської та судової практики, а головне – до винесення неправосудних судових рішень.

Особливого значення питання про законність способу отримання доказу набуває саме при поданні «доказів» відповідно до ч. 2 ст. 66 КПК. Незважаючи на те, що збирання такого «доказу» здійснюється не безпосередньо особами, які законом наділені повноваженнями збирати (закріплювати), перевіряти та оцінювати докази, вимога допустимості повинна бути застосована також до

фактичних даних, отриманих за допомогою використання технічних засобів негласного отримання інформації приватними особами. Інше розуміння законності способу отримання доказу є неприпустимим, оскільки процесуальна форма буде використана як ширма для масового порушення прав та законних інтересів осіб та використання в обґрунтування обвинувачення доказів, отриманих незаконним шляхом.

О. С. Кафлевська

*студентка юридичного факультету
Хмельницького університету управління та права,
Хмельницький, Україна*

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ВИКОРИСТАННЯ ПОЛІГРАФУ («ДЕТЕКТОРУ БРЕХНІ») У КРИМІНАЛЬНОМУ СУДОЧИНСТВІ

У зв'язку зі складною криміногенною ситуацією набирає актуальності можливість використання допоміжних засобів здобуття інформації з метою підвищення ефективності боротьби зі злочинністю. Широкі перспективи засобів діагностики емоційної напруги підкреслювали багато вчених, зокрема, П.Прукс, А.М.Ларин, Н.Карпов, О.О.Пунда, Н.Н.Полянський, Р.С.Белкін, С.И.Журин, А.В.Москалюк, П. Бахін. Одним із таких виступає поліграф як засіб інструментальної діагностики емоційної напруги, який фіксує значення параметрів фізіологічних змінних людини при відповідях на запитання поліграфічного тесту. Як правило, точність результатів поліграфічних тестів сягає до 98 %. Решта 2 % – залежать від професіоналізму самого поліграфолога і суб'єктивних чинників. У кримінально-процесуальній діяльності результати таких досліджень найчастіше розглядаються як непрямі докази. Тому допустимість використання поліграфа робить можливим подальше нормативне врегулювання діяльності, пов'язаної з діагностуванням на вказаному пристрої. В даний час відсутня відомча, а також в КПК нормативна база, що регламентує застосування поліграфу органами внутрішніх справ, науково обґрунтованих методик проведення опитування громадян із використанням поліграфу і вимог по технічному забезпеченню стаціонарної бази з проведення опитувань. На сьогодні поліграф може застосовуватись не тільки у сфері розслідування злочинів, а дедалі більше використовується у сфері приватних інтересів, найчастіше тестування за допомогою поліграфа відбувається при укладанні трудового договору за ініціативою власника або уповноваженого ним органу і здійснюється, як правило, з метою «перевірки лояльності» майбутнього працівника. Крім того, роботодавця часто цікавить питання алкогольної або наркотичної залежності працівника, ставлення до азартних ігор, причина звільнення з попереднього місця роботи.

Необхідно вирішити такі питання. По-перше, застосування поліграфа за своєю сутністю тестування можна віднести скоріш до експертизи ніж до допиту. По-друге, перевірка особи, яку тестують за допомогою поліграфа, може проводитись лише добровільно і з письмовою згодою. Тому відмову не можна розглядати як доказ вини. По-третє, при проведенні випробування необхідно враховувати емоційний стан тестованої особи, що має велике значення для результатів.

Відповідь на запитання про можливість застосування поліграфа в кримінальному процесі згідно із законодавством України можна надати після детальнішого ознайомлення з принципом його дії, та врегулювання цього питання у Кримінально-процесуальному кодексі. Тобто потрібно внести зміни до КПК України, які б окреслювали умови, межі використання поліграфа у кримінальному процесі, а також процесуальний статус особи, яка проводить діагностику емоційної напруги, коло осіб, які присутні при провадженні такої процесуальної дії. Необхідно розробити правові норми, які б стосувалися порядку розробки тесту з питаннями, що будуть задані допитуваній особі; особливостей допиту неповнолітніх, осіб із різними процесуальними статусами. Потрібно окреслити ті життєві випадки, коли тестування не може бути проведено або коли його результати не повинні прийматися до уваги. Щодо особи, яка проводить дослідження на поліграфі, доцільно визначити її процесуальний статус як спеціаліста, а також зазначити можливість заявлення їй відводу. Така особа повинна мати відповідні знання та навички, достатні для проведення кваліфікованого дослідження, виявлення можливої несправності приладу інструментальної діагностики емоційної напруги.

Необхідно відзначити, що в багатьох країнах існують законодавчі акти, регламентуючі застосування та використання поліграфа. На сьогодні це більш, ніж 57 країнах світу. Наприклад, понад 60% крупних департаментів поліції США використовують поліграфні опитування у процесі перевірки при відборі кандидатів у правоохоронні органи. До речі, цей метод вирішення кадрових питань поліція Америки використовувала уже з 50-х років.

Але у нас і не має спеціальних законодавчих актів, регулюючих використання поліграфа. При його використанні роботодавці посилаються на норми Кодексу законів про працю України. Застосування поліграфа в органах внутрішніх справ України може здійснюватися на підставі Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність». Так, ст. 9 Закону не забороняє використання технічних засобів, які не пригноблюють свободу і не завдають збитку здоров'ю людей і навколишньому середовищу. Посилаючись на чинне законодавство, можна зробити висновок, що ніяких обмежень на використання поліграфа в Україні не існує, але також і не існує нормативно-правового акта який би врегульовував питання Як?Коли?Де?Щодо кого? використовувати поліграф.

Аналіз наукової та публіцистичної літератури доводить що у найближчому майбутньому поява закону про поліграф теоретично можлива, але, нажаль, практично не потрібна. У принципі, його застосування і зараз не суперечить українському законодавству, так як його використання законом не заборонено у приватній сфері. Довести неправомірність використання детектора,

спираючись на існуючу законодавчу базу, зараз достатньо складно, особливо якщо його застосовують із згоди допитуваної особи (наприклад, при оформленні на роботу роботодавець рекомендує кандидату пройти тестування на детекторі, той відмовляється і йде шукати інше місце роботи – нічийі права не порушуються). Прихильники застосування поліграфа стверджують: якщо Україна йде у світовий ринок і світові організації, то в Україні повинен бути закон, який регламентує застосування поліграфа.

Водночас у сфері кримінально-процесуальних відносин, такий важливий інструмент розслідування має набути свого процесуального закріплення, зокрема у системі джерел доказів та у нормах, які регламентують проведення досудового слідства.

Ю. І. Кицан

*здобувач кафедри кримінального процесу
Національної академії внутрішніх справ,
Київ, Україна*

ПІДСЛІДНІСТЬ КРИМІНАЛЬНИХ СПРАВ: ПЕРСПЕКТИВИ ВДОСКОНАЛЕННЯ НОРМАТИВНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ

Судово-правова реформа в Україні здійснюється в умовах суттєвих змін в економічному, соціальному та політичному житті держави, трансформацією загальноприйнятих суспільних поглядів на організацію та функціонування всієї системи кримінальної юстиції. У зв'язку з цим, особливого значення набуває правотворча робота, що має на меті як впровадження нових правових інститутів, так і діяльність щодо удосконалення тих, що вже існують в галузі кримінально-процесуального права.

У теорії кримінального процесу поняття підслідності використовується в двох значеннях: 1) як кримінально-процесуальна категорія, що визначає дотримання загальних умов досудового розслідування, 2) як кримінально-процесуальний інститут [1, с. 13]. Слід визнати обґрунтованими позиції вчених щодо виділення шести ознак підслідності: предметної (родової), територіальної, персональної, за зв'язком справ, альтернативної та за визначенням прокурора (виключної, універсальної, імперативної).

В даний час при вдосконаленні відповідних законодавчих приписів передусім слід виходити з потреби точного узгодження функціонального призначення правоохоронного органу і справ, підслідних слідчим відповідного відомства. Варто зауважити, що прикладом недостатньої послідовності законодавця можуть слугувати положення статті 112 КПК, згідно з якими справи про злочини, передбачені частинами першою та другою статей 176, 177 КК віднесені до підслідності слідчих органів внутрішніх справ, а справи про

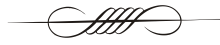
злочини, передбачені частиною 3 статті 176, частиною 3 статті 177 – повинні розслідуватися слідчими прокуратури. Наступним проблемним питанням залишається визначення підслідності за ст. 201 КК, яка за чинним законодавством відноситься до підслідності Служби безпеки України, хоча неодинокими є нарікання, що діяння в рамках такого злочину як контрабанда навряд чи можна відносити до числа тих, за загрожують основам національної безпеки. Варто зауважити, що законодавцем робляться певні кроки щодо вирішення окремих проблем предметної підслідності, наприклад Закон України «Про внесення змін до Кримінально-процесуального кодексу України щодо приведення підслідності у відповідність із компетенцією правоохоронних органів».

В контексті вдосконалення предметної підслідності слід на законодавчому рівні вирішити питання стосовно визначення підслідності кримінальних справ між слідчими різних ланок однієї системи. Варто врахувати ту обставину, що для якнайшвидшого та повного розслідування злочинів кримінальні справи розслідують слідчі частини в центральних або регіональних апаратах. Таким чином, слід унеможливити ситуації, коли складні багатоепізодні справи розслідують слідчі та старші слідчі, а натомість слідчі з особливо важливих справ провадять досудове слідство у менш складних справах.

Згідно зі ст. 116 КПК досудове слідство провадиться в тому районі, де вчинено злочин. Якщо місце злочину невідоме, то з метою найбільш швидкого, об'єктивного і повного розслідування воно може провадитися за місцем виявлення злочину або за місцем знаходження підозрюваного, обвинуваченого чи більшості свідків. Однак, в теорії кримінального процесу залишається недостатньо дослідженим питання територіальної підслідності справ про триваючі та продовжувані злочини. Варто підкреслити, що будь-яка невизначеність правил територіальної підслідності може спричиняти затягування строків розслідування, в окремих випадках звести нанівець усі можливості щодо розкриття злочину по гарячих слідах. В науковій літературі неодноразово вказувалося, що в окремих випадках слідчий має право й, навіть, зобов'язаний порушити кримінальну справу, яка йому не підслідна. Якщо немає можливості передати матеріали за підслідністю, слідчий повинен порушити кримінальну справу і провести необхідні слідчі дії по закріпленню слідів злочину. Такі випадки можуть бути тоді, коли зволікання і закріплення слідів злочину загрожувало б настанням небажаних наслідків (наприклад, втрата доказів і т. ін.). після провадження необхідних слідчих дій по фіксації слідів злочинів, такі справи повинні бути передані за підслідністю компетентному слідчому. Видається доцільним закріпити таке правило в кримінально-процесуальному законі.

На нашу думку, кримінально-процесуальне законодавство повинно містити достатні гарантії які б мінімізували можливості для прийняття незаконних чи необґрунтованих рішень щодо направлення справи за підслідністю. Тому, на наш погляд, необхідно посилити прокурорський нагляд стосовно прийняття рішень про направлення справи за підслідністю та матеріалів дослідчої перевірки за належністю. Зокрема, пропонуємо запровадити

одержання згоди прокурора щодо прийняття рішення про направлення справи за підслідністю за законодавчо закріпиту обов'язок слідчого проводити невідкладні слідчі дії та такій справі.

Д. С. Ключко

студентка юридического факультета

Гродненского государственного университета имени Янки Купалы,

Гродно, Республика Беларусь

ПРЕВЕНТИВНЫЙ НАДЗОР КАК МЕРА УГОЛОВНО-ПРАВОВОГО ВОЗДЕЙСТВИЯ НА ОСУЖДЕННОГО

Превентивный надзор – это основанное на судимости и осуществляемое по постановлению суда наблюдение за поведением лица, освобождённого из мест лишения свободы, для предупреждения с его стороны совершения новых преступлений и оказания на него необходимого профилактического воздействия. Превентивный надзор может быть установлен: 1) только судом; 2) до снятия судимости; 3) за определёнными категориями лиц. Основанием для установления превентивного надзора может являться как общественная опасность лица, совершившего преступление, так и убеждённость суда в недостаточном исправлении лица, освобождённого из мест лишения свободы, его склонность к антиобщественному поведению. Обязанность, а не право суда на установление превентивного надзора в зависимости от достижения цели исправления осужденного закрепляется в уголовном законе лишь в отношении лица, допустившего особо опасный рецидив, а также осуждённого за преступление, совершённое в составе организованной группы или преступной организации.

Указанные положения свидетельствуют о дифференциации превентивного надзора с учётом характера и степени общественной опасности совершённого лицом преступления, а также лица, его совершившего. В соответствии с положениями статьи 80 Уголовного кодекса Республики Беларусь определяются также категории лиц, в отношении которых суд не обязан, однако, имеет право на установление превентивного надзора: 1) за лицом, достигшим восемнадцатилетнего возраста, судимым за совершение тяжкого или особо тяжкого преступления либо судимым два или более раза к наказанию в виде лишения свободы за любые умышленные преступления, если в соответствии с законодательными актами Республики Беларусь на момент освобождения из исправительного учреждения оно признано злостно нарушающим установленный порядок отбывания наказания; 2) за лицом, достигшим восемнадцатилетнего возраста, судимым за совершение тяжкого или особо тяжкого преступления либо судимым два или более раза к наказанию в виде лишения свободы за любые умышленные преступления, если после отбытия

наказания в виде лишения свободы оно более двух раз в течение года привлекалось к административной ответственности за совершение административных правонарушений, за которые законом предусмотрено административное взыскание в виде административного ареста. Эти положения закона свидетельствуют как о дифференциации мер превентивного надзора в зависимости от характера и степени общественной опасности совершённого преступления, так и их индивидуализации с учётом признаков, характеризующих личность лица, совершившего преступление.

Основное фактическое содержание отношений, возникающих при установлении превентивного надзора, составляют обязанности осуждённого режимно-ограничительного характера, возложенные на него судом, а также обязанности работников правоохранительных органов по осуществлению контроля за соблюдением поднадзорным правил превентивного надзора и установленных ограничений. Перечень обязанностей осуждённого закрепляется в части 6 ст. 80 Уголовного кодекса Республики Беларусь, к таковым относятся: 1) обязанность прибыть в установленный срок к избранному месту жительства и зарегистрироваться в органе внутренних дел, 2) обязанность уведомлять органы внутренних дел о перемене места работы или жительства, 3) обязанность получения согласия органа, осуществляющего надзор, на выезд заключённого за пределы района (города) по служебным и личным делам, 4) обязанность не посещать определённые места, не покидать дом (квартиру) в определённое время суток, 5) обязанность являться в органы внутренних дел для регистрации от одного до четырёх раз в месяц. Первые три вида обязанностей направлены на обеспечение исполнения решения суда об установлении превентивного надзора, тогда как последние два – на пролонгацию уголовно-правового воздействия на осуждённого с целью обеспечения контроля за его исправлением и эффективной реализации цели специальной превенции.

М. С. Ковальова

студентка юридичного факультету

Київського національного університету імені Тараса Шевченка,

Київ, Україна

ЗАХОДИ БОРОТЬБИ З ТЕРОРИЗМОМ

Тероризм за своїми масштабами, жорстокістю та інтенсивністю у всіх своїх проявах є однією з найбільш гострих глобальних проблем.

Особливо небезпечним сучасний тероризм став тому, що вийшовши за національні рамки, він перетворився на елемент міжнародних відносин, став загрозою не лише для життя окремої людини, але й загрозою міжнародного миру, стабільності, порядку в світі.

Тероризм – це особлива протиправна форма насильства, сутнісною особливістю якої є залякування, намір створити атмосферу жаху, обстановку соціальної незахищеності, дестабілізувати політичну ситуацію з метою примусити структури влади прийняти вигідні для терористів рішення. [2, 284]

На відміну від інших насильницьких злочинів, акти тероризму відрізняються своєю демонстративністю, жорстокістю, зухвалістю. Тероризм розглядають як один з методів політичної боротьби, що використовується певними державами, соціальними верствами, організаціями, групами чи окремими особами заради досягнення своєї мети. [4, 145]

На сьогодні світова спільнота обурена активізацією терористичних проявів, що відбуваються останнім часом у світі – це терористичний акт у мінському метро, що стався 11 квітня 2011 року в Білорусії, терористичні акти 22 липня 2011 року, що сталися в Норвегії, багато терористичних актів вчиняються в Ізраїлі, останній із яких пов'язаний з нападом невідомих бойовиків на пасажирські автобуси і армійський патруль. Тому треба докласти зусиль щодо протистояння цьому.

Задля того, щоб захистити людей від терористичних актів треба створювати та розробляти заходи протидії цьому явищу.

На сучасному етапі вже закладені політико-правові основи щодо нейтралізації тероризму в таких міжнародно-правових актах, як «Декларація про заходи з ліквідації міжнародного тероризму» ООН 1994 рік; «Декларація наради міністрів «вісімки» в Оттаві про боротьбу з тероризмом» 1995 рік, «Міжнародна конвенція про боротьбу з актами ядерного тероризму» 2005 рік; більшість конвенцій і протоколів присвячених окремим видам тероризму: повітряного, морського, бомбового.

В свою чергу Україна у вересні 2002 року стала державою-учасницею «Конвенції про боротьбу з фінансуванням тероризму», 20 березня 2003 року прийняла закон «Про боротьбу з тероризмом».

Протидія з тероризмом є важливим напрямом діяльності, тому можна виділити такі **заходи боротьби** з цим явищем:

1. Боротьба з фінансуванням тероризму.

В Україні цим питанням займається Держфінмоніторинг України на підставі постанови КМУ від 25.04 2006 № 751 «Про затвердження Порядку формування переліку осіб, пов'язаних з терористичною діяльністю»; також беруть участь органи Служби безпеки України в заходах пов'язаних з протидією незаконному витоку валюти за межі держави, відмиванню доходів, отриманих злочинним шляхом;

2. протидія «кібертероризму» задля уникнення хакерських атак на комп'ютерні системи.

В усьому світі було введено додаткові ступені захисту від несанкціонованого втручання. В свою чергу НАТО створила Центр реагування на комп'ютерні інциденти, який відповідальний за контакти з іншими керівними структурами НАТО, а також з національними силовими і правоохоронними органами та іншими урядовими і неурядовими центрами реагування на комп'ютерні атаки; [3, 81]

3. оголошення злочинною будь-якої діяльності, пов'язаної з зібранням коштів для підтримки тероризму. Посилення заходів прикордонного контролю для припинення незаконного проникнення терористів;

4. здійснення обміну інформацією і співробітництво між усіма державами у питаннях координації боротьби з тероризмом.

Сьогодні ми живемо в глобальному і взаємозалежному світі, тому жодна з держав не повинна пройти осторонь цих процесів;

5. державам слід приділити увагу таким проблемам, як бідність, безробіття, порушення прав людини, регіональні конфлікти – це корінні причини виникнення тероризму. [1, 123]

Отже, стратегія боротьби з тероризмом повинна ґрунтуватися не на фізичному насильстві (знищення ворога в ході воєнних дій і таємних операцій), а на розумному компромісі, що враховує інтереси конфліктуючих сторін.

Використані джерела:

1. Гуцман М.Я. Діяльність ООН у боротьбі з міжнародним тероризмом // *Актуальні проблеми міжнародних відносин*. – 2005. – Випуск 58 частина II
2. Крутов В. Теоретико-правовые и тактико-специальные проблемы борьбы с терроризмом (опыт системного исследования). – К, 1998.
3. Луценко А.В. Оцінка впливу кібертероризму на зовнішню політику держав: нові підходи до стратегії «м'якої сили» у геополітиці США // *Актуальні проблеми міжнародних відносин*. – 2009. – Випуск 85 частина II
4. Рижов І. Щодо проблеми позиціонування стратегій боротьби з тероризмом // *Підприємництво, господарство і право*. – 2008. – № 10

М. М. Ковтуцький

*студент Київського національного університету імені Тараса Шевченка,
Київ, Україна*

ОБОВ'ЯЗКОВІСТЬ ЯК ОЗНАКА ДЖЕРЕЛА КРИМІНАЛЬНО-ПРОЦЕСУАЛЬНОГО ПРАВА

Питання про систему джерел права завжди було актуальним. Донині не існує єдиного підходу, які форми права відносити до джерел права. Це обумовлено тим, що існують різні позиції науковців щодо виділення ознак джерел права. Однією з таких ключових ознак є обов'язковість. З урахуванням цієї ознаки науковці та практики відносять ту чи іншу форму права до джерел права.

Так, переважна більшість вчених, зокрема і А.Б. Венгеров, під обов'язковістю розуміли забезпечення державним примусом, тобто наділення не тільки ідеологічним механізмом (авторитет, справедливість, релігійна підтримка), але і можливістю настання несприятливих наслідків при їх

порушенні, що мають характер майнових обмежень, фізичних або моральних страждань [1, с. 45].

На думку О.Ф. Скакун, загальнообов'язкова норма права виходить від держави і тому повинна сприйматися як керівництво до дії, котре не підлягає обговоренню щодо доцільності [2, с. 275].

Цікаву позицію щодо обсягу дії норми в свій час висловила Н.М. Коркунова. Так, з її думки слідує, що обсяг дії норми набуває зовнішню ознаку обов'язковості, коли наперед можна визначити обсяг дії джерел права, а цілком визначеним є лише обсяг дії законів, оскільки вони мають конкретну дату набрання чинності [3, с. 291].

Обов'язковість норм права пояснюється тим, що вони забезпечуються силою державного примусу [4, с. 58].

З наведених позицій можна зробити висновок, що вчені вважають, що коли відсутній державний примус, то нема такої ознаки як обов'язковість.

Як приклад забезпечення певної норми державним примусом можна назвати таке джерело права як закони держави – формальне джерело права.

Отже, обов'язковість у вище зазначеному розумінні розглядається у формальному значенні.

З точки зору таких позицій науковці досить абсолютизують примусовість. Проте, як зазначає В.І. Гойман, не всі юридичні приписи, які забезпечені примусом, в дійсності (об'єктивно) є нормативними і обов'язковими [5, с. 23]. Норма права може бути «мертвою».

На сьогодні підходи до розуміння джерел кримінально-процесуального права стають більш гнучкими. Їхня обов'язковість визначається і фактичним становищем форми права. Тобто мова йде про фактичну обов'язковість.

Так, Верховний Суд України, як найвищий судовий орган, мав повноваження давати роз'яснення на підставі вивчення практики всіх ланок судової системи та аналізу судової статистики. Тому нижчестоящі суди при вирішенні кримінальних справ завжди беруть до уваги ці роз'яснення [6, с. 123], які даються з метою забезпечення правильного й однакового застосування положень кримінально-процесуального законодавства, що підкреслює обов'язковість їх урахування в судовій практиці [7, с. 352]. Отже, обов'язковість постанов Пленуму Верховного Суду України визначається самим авторитетом суду.

Згідно з п. 6 ч. 2 ст. 36 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» від 07 липня 2010 року Вищий спеціалізований суд України з розгляду цивільних і кримінальних справ дає роз'яснення рекомендаційного характеру з питань застосування спеціалізованими судами законодавства при вирішенні справ відповідної судової юрисдикції. Видається, що держава своїм владним приписом виключила такі роз'яснення із системи джерел права, так як встановила рекомендаційність таких роз'яснень, позбавивши останні формальної обов'язковості. Незважаючи на це, ці роз'яснення необхідно відносити до джерел кримінально-процесуального права в силу ознаки їх фактичної обов'язковості – з урахуванням авторитетності суду.

Отже, обов'язковість як ознака джерел кримінально-процесуального права може розглядатися в 2 аспектах:

- 1) формальному – забезпечення можливістю застосування державного примусу;
- 2) фактичному – забезпечення авторитетністю органу, який видав акт.

Н.М. Пархоменко в загальнотеоретичному плані розуміє обов'язковість джерел права як необхідність узгодження власної поведінки із правовими приписами [8, с. 92].

З урахуванням вищевикладеного, можна дати визначення обов'язковості як ознаки джерела кримінально-процесуального права. Обов'язковість – це така ознака джерел кримінально-процесуального права, яка визначає міру належної поведінки суб'єктам кримінально-процесуального права, що забезпечується формальним або фактичним становищем форми права.

Використані джерела:

1. Венгеров А.Б. *Теория государства и права: Учебник.* – 3-е изд. – М.: Юриспруденция, 2000. – 528 с.
2. Скакун О.Ф. *Теорія держави і права: Підручник* // Пер. з рос. – Харків: Консум, 2001. – 656 с.
3. Коркунова Н.М. *Лекции по общей теории права. Книга 4. Положительное право. По изданию 1914 года. – Редактирование и комментарии. (с)* // [Електронний ресурс] – www.allpravo.ru – 2003 // – Режим доступу : <http://www.allpravo.ru/library/doc108p0/instrum112/item296.html>
4. Кашанина Т. В., Катанин А. В. *Основы российского права: Учебник для вузов.* – 2-е изд., изм. и доп. – М.: Издательство НОРМА (Издательская группа НОРМА-ИНФРА • М), 2001. – 800 с.
5. Гойман В.И. *Действие права (Методологический анализ).* – М.: Академия МВД РФ, 1992. – 180 стр.
6. Козяр В.Г. *Значення постанов Пленуму Верховного Суду з питань застосування кримінального законодавства* // Підприємництво, господарство і право : науково-практичний, господарсько-правовий журнал / Ін-т приватного права і підпр-ва АПрН України та інші. – Київ, 2010. – № 2 (170). – С. 122-125.
7. Капліна О.В. *Правотворча роль судової практики в кримінальному судочинстві* // Проблеми законності. – 2009. – Вип. 100. – с. 346-354.
8. Пархоменко Н.М. *Джерела права: проблеми теорії та методології: [монографія]* // Інститут держави і права ім. В.М. Корецького НАН України. – К.: Юридична думка, 2008. – 335 с.

О. В. Кравчук
начальник відділу криміналістичних досліджень
Науково-дослідного експертно-криміналістичного експертного центру
при УМВС України в Хмельницькій області,
Хмельницький, Україна

ОКРЕМІ ФОРМИ ВЗАЄМОДІЇ ПРИ РОЗСЛІДУВАННЯ ЗЛОЧИНІВ, ПОВ'ЯЗАНИХ З ПОРУШЕННЯМ АВТОРСЬКОГО ПРАВА І СУМІЖНИХ ПРАВ

Актуальними залишаються аспекти взаємодії суб'єктів (оперативних працівників, слідчих та експертів) щодо протидії вчинення злочинів, пов'язаних з порушенням авторського права і суміжних прав, оскільки така діяльність посідає цільне місце серед оперативно-профілактичних та оперативно-розшукових заходів щодо злочинних порушень авторського права і суміжних прав.

Слід зазначити, що ефективність виявлення та розслідування злочинів значною мірою залежить від успішної взаємодії слідчого з іншими учасниками цього процесу – оперативними співробітниками органу дізнання, інших служб правоохоронних органів, зі спеціалістами й експертами, а також різними підприємствами, установами, організаціями, засобами масової інформації і громадськістю [6, с. 491]. Значення взаємодії обумовлюється тим, що цілі боротьби зі злочинністю, які стоять перед системою ОВС, можуть бути досягнуті тільки сумісними й узгодженими зусиллями різних органів, служб і підрозділів, які розрізняються своїми конкретними завданнями, функціональними обов'язками, організацією і способом дії.

На думку Р.С. Белкіна та А.І. Вінберга, «об'єднання зусиль для досягнення загальної мети є загальновизнаним принципом організації та здійснення боротьби зі злочинністю, як у цілому, так і в межах конкретного акту розслідування» [1, с. 66].

Під взаємодією слід розуміти засновану на нормативних актах спільно плановану, узгоджену діяльність слідчого зі співробітниками оперативних та експертно-криміналістичних служб ОВС, що базується на принципах і знаннях один одного та здійснюється з метою успішного розкриття, розслідування та попередження злочинів [2, с. 253].

Організація взаємодії всередині правоохоронних органів залежить від рівня взаємодії: а) «орган – орган»; б) «орган – співробітник»; в) «співробітник – співробітник».

Найповніший і найбільш наочний вираз проблема взаємодії отримує в методиках розслідування економічних злочинів [7, с. 156-157], однією з яких є методика розслідування порушень авторського права і суміжних прав.

До найбільш розповсюджених **форм взаємодії** належать: 1) спільна участь у провадженні слідчих дій; 2) складання єдиного узгодженого плану; 3) провадження слідчих і розшукових заходів за дорученням слідчого; 4) спільне обговорення результатів проведених заходів, у тому числі профілактичних;

5) співробітництво при призначенні експертиз і спеціальних досліджень, консультації працівників експертно-криміналістичних підрозділів; 6) оперативний супровід розслідування злочину; 7) спільна робота у складі слідчо-оперативної групи.

При всій розробленості аспектів взаємодії в спеціальній літературі, авторами практично не згадується про взаємозалежність оперативно-розшукових заходів і слідчих дій при розслідуванні конкретних злочинів. Нам же вбачається, що така залежність не тільки існує, але й особливо яскраво виявляється при розслідуванні злочинів, пов'язаних з порушенням авторського права і суміжних прав.

Слідчі дії та оперативно-розшукові заходи є проявами слідчої і оперативно-розшукової діяльності й їх взаємозалежність при розслідуванні конкретних злочинів обумовлена, перш за все, загальними цілями та завданнями вказаних діяльностей [8, с. 46]. Саме по цьому оперативна інформація, будучи результатом оперативно-розшукових заходів, «може використовуватися в обґрунтуванні рішень як по оперативно-розшуковій, так і по кримінальній справі, формуванні слідчих версій, встановленню об'єктивної істини по справі» [5, с. 18-19], і зрештою, робити значний вплив на розслідування конкретних злочинів. Від оперативно-розшукової інформації в рівній мірі залежить характер і зміст первинних слідчих дій, крім того, вона враховується при визначенні ходу розслідування в цілому, а також ухваленні слідчим рішення про проведення слідчих дій [4, с. 225; 9, с. 224].

Отже, відзначимо, що при розслідуванні конкретних злочинів безумовно існує взаємозалежність оперативно-розшукових заходів та слідчих дій, яку не можна не враховувати та тим більше заперечувати при розробці криміналістичних і оперативно-розшукових рекомендації з виявлення, розкриття та розслідування злочинів, пов'язаних з порушенням авторського права і суміжних прав. Необхідно вказати на обов'язкове ознайомлення слідчого з оперативно-розшуковою інформацією в період підготовки до проведення слідчої дії [3, с. 95]. Доцільне також ознайомлення оперативного працівника з наявною слідчою інформацією. Такий обов'язок взаємного інформування сприятливо позначиться на результатах проведення як слідчих дій, так і оперативно-розшукових заходів, а також на процесі розслідування в цілому.

Використані джерела:

1. Белкин Р.С., Винберг А.И. Криминалистика. Общетеоретические проблемы. – М., 1973.
2. Бурнашев Н.А. Взаимодействие в ходе расследования преступлений // Криминалистика: Учебник для вузов МВД России. Т. 2. – Волгоград, 1994.
3. Галанов В.А. Взаимодействие органов следствия и дознания в процессе расследования уголовно-наказуемых нарушений авторских прав в области распространения контрафактной продукции: Дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. – Саратов, 2003. – 220 с.
4. Горбанев И.Н. Взаимозависимость оперативно-розыскных мероприятий и следственных действий при расследовании незаконного воспроизведения и распространения компьютерных программ // Вісник ЛАВС МВС імені 10-

- річчя незалежності України. Спеціальний випуск у двох частинах. Луганськ: РВВ ЛАВС. – 2005. – № 4. – Ч. 2. – С. 223-230.*
5. *Долженков О.Ф., Думко А.Ф., Козаченко І.П. Оперативно-розшукова діяльність як правоохоронна функція кримінальної міліції. – Одеса: НДРВВ ОІВС, 2000. – 134 с.*
 6. *Криминалистика: Учебник для вузов / Т.В. Аверьянова, Р.С. Белкин, Ю.Г. Корухов, Е.Р. Россинская / Под ред. Р.С. Белкина. – М.: Издательская группа НОРМА-ИНФРА * М, 1999. – 990 с.*
 7. *Матусовский Г.А. Экономические преступления: криминалистический анализ. – Харьков: Консум, 1999. – 480 с.*
 8. *Мешков В. М., Попов В.Л. Оперативно-розыскная тактика и особенности легализации полученной информации в ходе предварительного следствия. Учебно-практическое пособие, – М.: Щит-М, 1999. – 80 с.*
 9. *Федченко В.М. Розслідування злочинів слідчою та слідчо-оперативною групою: правові та організаційні засади. Дис... канд. юрид наук: 12.00.09. – К., 2004. – 250 с.*

Г. В. Красуцкий
*студент 4-го курса юридического факультета
Белорусского Государственного университета
Минск, Республика Беларусь*

К ВОПРОСУ О ПОНЯТИИ СУЩЕСТВЕННОГО ВРЕДА В СОСТАВЕ ЗЛОУПОТРЕБЛЕНИЯ СЛУЖЕБНЫМИ ПОЛНОМОЧИЯМИ

Как известно, злоупотребления со стороны должностных лиц имеют достаточно распространенный характер во всех государствах мира. Не являются исключением ни Украина, ни Республика Беларусь. Весьма важным элементом объективной стороны преступного злоупотребления являются последствия. Согласно ч.2 ст.424 Уголовного кодекса (далее - УК) Республики Беларусь к ним относятся причинение ущерба в крупном размере или существенного вреда правам и законным интересам граждан либо государственным или общественным интересам. Что касается определения размера ущерба, то здесь вопроса не возникает, он появляется при определении существенного вреда, от определения которого, на наш взгляд, зависит и общественная опасность содеянного. В п.19 Постановления Пленума Верховного Суда Республики Беларусь 16 декабря 2004г. № 12 «О судебной практике по делам о преступлениях против интересов службы (с.424-428 УК)» (в ред. Постановлений Пленума Верховного Суда Республики Беларусь от 24.09.2009 №8, от 02.06.2011 № 2) говорится, что при решении вопроса о том, является ли вред, причиненный правам и законным интересам граждан либо государственным или общественным интересам, существенным (ч. 2 ст. 424 УК, ч. 2 ст. 425 УК, ч. 1 ст. 426 УК), судам нужно учитывать степень отрицательного влияния противоправного деяния на нормальную работу организации, число потерпевших граждан, тяжесть причиненного физического или морального вреда и т.п. Существенный вред может выражаться в нарушении конституционных прав и свобод

граждан, в подрыве авторитета органов власти, государственных, общественных и других организаций, в нарушении общественного порядка [3].

Аналогичный подход изложен в ст.364 УК Украины, где к последствиям злоупотребления властью или служебным положением относятся причинение существенного вреда охраняемым законом правам, свободам и интересам отдельных граждан или государственным либо общественным интересам, или интересам юридических лиц. В соответствии с п.6 Постановления Пленума Верховного Суда Украины 26 грудня 2003г. № 15 вопрос про существенность вреда нематериального характера решается в каждом конкретном случае с учетом конкретных обстоятельств дела. При этом, существенными могут признаваться нарушения охраняемых Конституцией Украины или другими законами прав и свобод человека и гражданина (право на свободу и личную неприкосновенность и неприкосновенность жилища, избирательные, трудовые, жилищные и др. прав), подрыв авторитета и престижа органов государственной власти или органов местного самоуправления, нарушения общественной безопасности и общественного порядка, создания обстановки и условий, которые затрудняют исполнение предприятием, учреждением, организацией своих функций, сокрытие преступлений. При решении вопроса о том, является ли вред существенным, необходимо также учитывать количество потерпевших граждан, размер морального вреда или упущенной выгоды [2].

В уголовно-правовой литературе неоднократно предпринимались попытки определить понятие и содержание существенного вреда. Так, в книге «Советское уголовное право» под редакцией Б.В.Здравомыслова, Л.Д.Ермаковой, Е.В.Ворошилина и др. под причинением существенного вреда понималось нарушение основных конституционных прав человека – избирательного права, права на труд, на отдых, на образование...и т.д. – провозглашенных в ст.ст. 40-58 Конституции СССР [4, с.160]. Достаточно интересной представляется точка зрения, согласно которой существенность вреда должна определяться размером материального ущерба, важностью, объемом нарушенных интересов, ценностью материальных объектов и т.п. соотносительно с объемом товарно-денежных операций, мощностью организации [1, с.253]. Похожая позиция изложена в учебнике под редакцией А.В.Бабенко и др. «Уголовное право России. Особенная часть», где указано, что существенным вредом следует признавать нарушение конституционных прав и свобод человека и гражданина, поскольку в соответствии с Конституцией РФ они определяют смысл, содержание и применение законов, деятельность законодательной и исполнительной власти..., вследствие чего нарушение прав и свобод граждан влечет и нарушение охраняемых законом интересов общества и государства [5, с.769].

Таким образом, на основании всего вышеизложенного можно сделать вывод, что подход, изложенный в УК Украины и в позиции Верховного Суда Украины в части прямого закрепления защиты интересов юридических лиц различных форм собственности, заслуживает внимания и является более широким, чем тот, который отразил Верховный Суд Республики Беларусь. Такая позиция является более обоснованной, так как первоочередная охрана конституционных прав человека и интересов юридических лиц, независимо от формы собственности, является весьма актуальным в процессе развития рыночных отношений и экономической интеграции. Однако, недостатком, как УК Украины, так и УК Республики Беларусь, является то, что они не раскрывают понятия существенного вреда. То, что предлагают высшие судебные инстанции в своих постановлениях, на наш взгляд, является лишь одним из способов временного разрешения этого вопроса, но суд не должен превращаться в законодателя, а должен разъяснять действующее законодательство. Представляется

целесообразным, выработать и закрепить на уровне постановления Пленума Верховного Суда определенный критерий, с помощью которого бы и определялось существенность вреда либо степень нарушений, которые признавались бы условием причинения существенного вреда.

Использованные источники:

1. Курс советского уголовного права. Часть особенная / [Н.А.Беляев, Н.С.Лейкина, В.К.Глистин и др.- 1978. -557 с. УДК: 343+343.3/7].
2. О судебной практике в делах о превышении власти или служебных полномочий: Постановление Пленума Верховного Суда Украины // <http://www.scourt.gov.ua/clients/vs.nsf/>
3. О судебной практике по делам о взяточничестве: Постановление Пленума Верховного Суда Респ. Беларусь, 26 июня 2003г. № 6(в ред. Постановлений Пленму Верховного Суда Респ. Беларусь от 29 сент. 2003г. № 11, от 29 сент. 2009г. № 8) // Нац. реестр правовых актов Респ. Беларусь. – 2003. – 6/370; 2003. – 6/375; 2009.- №6/778.
4. Советское уголовное право / Б.В.Здравомыслов, Л.Д.Ермакова, Е.В.Ворошилин и др. – М.: ВЮЗИ, 1985. – 222 с. УДК: 343.3/7 (47+57).
5. Уголовное право России. Особенная часть / [А.В.Бабенко и др. – Москва: Дашков и К, 2007. 1042, [1] с.(Высшее образование) УДК: 343.3/.7]

О. М. Крукевич

студентка юридического факультету

Київського національного університету імені Тараса Шевченка,

Київ, Україна

КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВИЙ СТАТУС НЕПОВНОЛІТНІХ

Злочинність неповнолітніх є досить гострою та актуальною правовою і суспільною проблемою, оскільки вона є складовою загальної злочинності і засвідчує тенденції її розвитку в майбутньому. Дані статистики свідчать про те, що рівень злочинності серед неповнолітніх не зменшується, а навпаки зростає, збільшується кількість вчинених ними тяжких злочинів, зокрема умисних вбивств, грабежів, крадіжок особистого майна. Простежується закономірність, що наразі злочини скоєні неповнолітніми, стають більш жорстокими і цинічними [7, с. 350] Враховуючи ці тенденції слід визнати нагальною постановку питання щодо визначення сучасного стану кримінального провадження у справах неповнолітніх та кримінально-правового статусу неповнолітніх, який є процесуальною складовою ефективної системи дитячого правосуддя. Правовий статус неповнолітніх включає правові положення стосовно прав людини, закріплені в основних міжнародно-правових актах (Конвенція ООН «Про права дитини», ст. 2 Закону України «Про охорону дитинства»). У статті 1 Конвенції про права дитини, прийнятої Генеральною Асамблеєю ООН 20 листопада 1989 р. та ратифікованої постановою Верховної

Ради України 27 лютого 1991р., говориться, що «підлітком або дитиною є кожна людська істота до досягнення 18-літнього віку, якщо за законом, застосованому до даної дитини, вона не досягає повноліття раніше» [2, с. 1]. У рамках кримінально-процесуального статусу особи необхідно відокремлювати кримінально-процесуальні статуси повнолітніх та неповнолітніх осіб, що відповідно буде відрізняти, а разом з тим об'єднувати усіх неповнолітніх у кримінальному процесі, визначати їх особливе процесуальне становище. На думку О.Х. Галімова, ця особливість полягає зазвичай у тому, що можливість участі неповнолітніх у судочинстві в якості якого-небудь суб'єкта визначається відповідно до психологічного, а не вікового критерію, а також у тому, що власні права вони реалізують за допомогою представників [5, с. 38]. Неповнолітні у кримінальному процесі мають специфічне становище, що підтверджується аналізом як міжнародно-правових актів з питань прав дітей (Конвенція про права дитини, Мінімальні стандартні правила ООН, що стосуються відправлення правосуддя відносно неповнолітніх (Пекінські правила), так і відповідних статей КК України, КПК України (Розділ XV КК, ст. 6, 7, 9, 52, 69, 159, 168 КПК, Розділ 8 КПК). Зв'язок загального (кримінально-процесуального статусу особи) і спеціального (кримінально-процесуального статусу неповнолітньої особи) вказує на те, що спеціальний вид статусу містить у собі в певній частині (як основу) – загальний. Будь-який неповнолітній, безвідносно до майбутньої ролі наділяється загально-процесуальними правами, зокрема, правом на недоторканність особи. Під час кримінального провадження у справах неповнолітніх повинні бути враховані їх індивідуальні, в тому числі і вікові особливості що, безумовно, має знайти своє закріплення у нормативному вигляді, як відповідні складові кримінально-процесуального статусу неповнолітньої особи. Тобто необхідно вести мову про те, що процесуальне становище таких осіб у кримінальному процесі повинно складатися із двох основних компонентів: загально процесуального та спеціально процесуального. Міжнародно-правовими актами з питань прав дітей акцентується увага не взагалі на загально визнані права людини, а безпосередньо на права неповнолітніх, і саме через це існування поняття «права дітей» повинно мати місце, у тому числі і шляхом законодавчого їх закріплення. Досить актуальною станом на наш час є пропозиція щодо виділення окремої галузі права – ювенальне право, у якому можна було б окреслити межі окремих інститутів, а саме: інститут прав дитини; інститут гарантій дотримання прав дитини; інститут обов'язків дитини, інститут правопорушень та інститут юридичної відповідальності неповнолітніх [6, с. 100-104]. Відсутність всебічної юридичної регламентації є показником недостатньої уваги з боку держави до проблем дітей. Оскільки стан злочинності серед неповнолітніх викликає глибоку занепокоєність у праві поступово набула визнання важливість особливого підходу до вирішення питань покарання неповнолітніх та їх судового захисту. Станом на сьогодні кримінально-процесуальний статус неповнолітніх, які скоїли злочин, повністю збігається із статусом дорослої особи (повнолітнього підозрюваного, обвинуваченого, підсудного) і знаходить своє відображення у відповідних статтях КПК України, що закріплюють зміст елементів статусу цих суб'єктів кримінального процесу

(зокрема, ст. 43-1, 43, 135, 142, 148, 151, 263, ч. 1 ст. 272 КПК України та ряд ін.). Але, враховуючи специфіку загального впливу неповноліття, як юридичного факту-стану, неповнолітні у кримінальному процесі взагалі і неповнолітні, що скоїли злочин зокрема, у порівнянні з повнолітніми учасниками кримінально-процесуальної діяльності, як загальне правило, фактично обмежені у своїй правосуб'єктності (право – та дієздатності). Компенсація існуючих обмежень здійснюється завдяки участі додаткових суб'єктів – захисника та законного представника, а також завдяки запровадженню додаткових гарантій захисту їх прав і законних інтересів з боку держави (особливості розслідування кримінальних справ про злочини неповнолітніх). Узяті разом вони, ґрунтуючись на принципах правового протекціонізму, позитивної дискримінації, соціальної насиченості, державної опіки відносно дитини, виступають як прояв охоронного режиму щодо неповнолітніх [6, с. 102; 23, с. 15-16] та доповнюють обмеженість їх кримінально-процесуального статусу, тобто неповнолітні, які скоїли злочин, у кримінальному процесі України наділені обмеженим кримінально-процесуальним статусом. Розглядаючи особливості кримінально-процесуального статусу неповнолітніх доцільно зазначити, що теоретична модель кримінально-процесуального статусу неповнолітніх, що скоїли злочин, повинна врахувати: правові наслідки, що з одного боку пов'язані з існуючими правовими обмеженнями, а з другого – зі встановленням додаткових юридичних засобів захисту прав і законних інтересів таких осіб; особливості прояву психофізіологічного рівня розвитку неповнолітніх відносно їх участі у кримінально-процесуальній діяльності; існування зв'язку загального та спеціального у тому сенсі, що неповнолітні у кримінальному процесі, поряд із загально-процесуальними правами, обов'язками, повинні наділятися і спеціально-процесуальними правами, обов'язками. Підсумовуючи вищевикладене, процесуальний статус неповнолітнього, що скоїв злочин, повинен являти собою змінений кримінально-процесуальний статус повнолітнього підозрюваного, обвинуваченого, підсудного, який відповідає можливостям його сприйняття, усвідомлення, реалізації саме неповнолітнім, і відповідно повинен включати не тільки загально відомі процесуальні права та обов'язки, а й спеціальні.

Використані джерела:

1. *Крестовська Н. Становлення ювенального права в Україні // Юридичний вісник. – 2003. – № 3. – С. 100-104.*
2. *Миньковский Г.М., Тузов А.П. Профилактика правонарушений среди несовершеннолетних. – К.: Политиздат Украины, 1987. – 215 с.*
3. *Пастушенко С.В. Деякі особливості провадження у справах про злочини неповнолітніх // Науковий Вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. – 2010. – №3.- С. 350-356*

С. А. Крушинський
*старший викладач кафедри кримінального права та процесу
Хмельницького університету управління та права,
Хмельницький, Україна*

ІНСТИТУТ ПОДАННЯ ДОКАЗІВ У КРИМІНАЛЬНОМУ СУДОЧИНСТВІ: ІСТОРІЯ СТАНОВЛЕННЯ В УКРАЇНІ

Для вдосконалення чинного кримінально-процесуального закону та проекту нового КПК України, у тому числі й в частині подання доказів, варто врахувати здобутки та прорахунки минулого. Історія зародження та розвитку інституту подання доказів тісно пов'язана з іншими дискусійними питаннями кримінального судочинства: історичними формами кримінального процесу, співвідношенням публічних і приватних інтересів, засадою змагальності тощо. З урахуванням цього можна провести наступну періодизацію становлення інституту подання доказів на теренах України:

1. Давньоруський період – охоплює часи Київської Русі, Галицько-Волинського князівства, перебування українських земель під владою Литви та Польщі. У добу Київської Русі цивільний і кримінальний процеси не були відокремлені один від одного, оскільки в обох панував приватно-правовий принцип. Тобто у ті часи мав місце перший історичний тип кримінального процесу – обвинувальний (змагальний).

Зважаючи на приватний характер судочинства, воно характеризувалося активною участю у ньому осіб, заінтересованих у вирішенні конфлікту: потерпіла особа (позивач, обвинувач) підтримувала в суді обвинувачення, зобов'язана була збирати докази і подавати їх до суду; протилежна сторона – відповідач (обвинувачений) – визнавала обвинувачення, а у разі його заперечення мала подати до суду докази, які спростовували пред'явлене до неї обвинувачення.

Аналіз староруського законодавства свідчить, що подання доказів здійснювалося сторонами (позивачем і відповідачем) переважно шляхом забезпечення явки до суду свідків-очевидців, що засвідчували фактичні обставини у справі, або певної кількості свідків-очисників (послухів), які дозволяли очиститися від обвинувачення. Крім того, могли подаватися і речові докази, однак, поруч із цим, все одно обов'язково вимагалися ще й показання свідків.

У часи перебування українських земель під владою Литви та Польщі важливе доказове значення мало подання сторонами грамот (письмових доказів). Грамоти поділялися на публічні (урядові) і приватні. Найпопулярнішими урядовими доказами були виписи з урядових книг, куди зазвичай заносили заяви возних і вижив, викликаних для оглядин і підтвердження порушення права та його наслідків. Сюди належали також виписи зі судових книг, що видавалися сторонам за їх бажанням. До доказів з приватних грамот належали різні боргові, заставні листи, реєстри, здебільшого підтверджені урядом, різні заяви і договори, скріплені підписами і печатками [3, с. 58].

Велика роль відводилася поданню доказів за допомогою свідків, які поділялися на урядових і приватних. Урядовими свідками були передусім возні, які залучалися до підтвердження і перевірки доказів та їх забезпечення для подальшого використання судом, а також інші урядові особи. Приватні свідки поділялися на дві головні групи: безпосередніх свідків, що бачили або чули спірні факти чи події, та свідків-знавців, які підтверджували більше моральні якості сторін.

2. Гетьманський період – охоплює часи існування запорізького козацтва. Доба Гетьманщини успадкувала основні риси процесуального права попереднього історичного періоду, однак воно все ж зазнало деяких змін, передусім внаслідок зміни судового устрою та змінених політичних і соціальних умов краю у XVII столітті, зокрема й під впливом російського процесуального права.

Важливе місце посідало подання письмових доказів (грамот), які поділялися на публічні і приватні. Публічні грамоти, до яких відносилися усякі урядові документи, та документи, складені перед урядом і поміщені в урядові книги, деякі договори, вважалися повним доказом і проти них суд не допускав доказів від свідків чи присяги. Меншу вартість мали приватні документи, які можна було заперечувати іншими доказами [3, с. 77].

Істотне значення у врегулюванні питань доказування у цей історичний період відіграли «Краткое изображение процессов либо судебных тяжб» 1715 року та Інструкція гетьмана Данила Апостола судам 1730 року. М. П. Василенко відзначає, що за доводи в справах були: документи, свідки, присяга. Справа в засіданні суду починалася читанням прохання або «доношення». Відповідача або винуватця після цього допитували по суті справи, і писар записував його відповідь. Зачитавши її відповідачеві і виправивши згідно з його зауваженнями, писар давав йому підписати. Після свідчення відповідача позивач міг робити свої заперечення, подавати документи, посилатися на свідків тощо. Те ж саме міг робити і відповідач. Документи, що подавали сторони, мали бути оригінальні; в суді з них переписували копії, оригінали ж поверталися. Коли оригінал викликав сумнів, то суд вирішував питання про його автентичність. Коли вирішення було негативне, суд мав робити відповідний напис на документі, подаючи свої мотиви [1, с. 417].

3. Післяреформений період – охоплює часи, починаючи з прийняття Статуту кримінального судочинства, до 1917 року. Вказана епоха ознаменована значним розвитком інституту досудового (попереднього) розслідування, яке проводилося судовими слідчими за сприяння поліції і при нагляді прокурорів. Статут кримінального судочинства ввів у Російській імперії поділ обвинувачення на приватне і публічне, в основу якого була покладена тяжкість і юридична природа злочинів. У справах, які дозволялося закривати за примиренням (справах приватного обвинувачення), суддя обмежувався дослідженням лише тих доказів, котрі були подані або вказані сторонами. Це означало, що: 1) скаржник повинен визначити протизаконне діяння, вказати винного чи підозрюваного у його вчиненні і подати докази, що підтверджують його скаргу; 2) обвинувачений повинен сам подбати про подання доказів на своє

виправдування; 3) суд вирішує справу тільки на основі доказів, поданих самими сторонами, не вживаючи за своєю ініціативою заходів для збирання не вказаних ними доказів [4, с. 67].

Подання сторонами процесу доказів суду тягнуло певні обов'язки для останнього. Передусім подані однією стороною докази мировий суддя зобов'язаний був пред'явити іншій стороні. Крім того, як відзначає І. Я. Фойницький, суд, будучи наділеним свободою оцінки доказів за внутрішнім переконанням і совістю, тим не менш був зобов'язаний: 1) надати кожній стороні можливість подати свої докази; обмеження сторін стосовно цього складало одне з найбільш суттєвих порушень їх процесуальних прав; 2) постановляти свій вирок не інакше, як на підставі доказів, поданих до суду і в судовому порядку досліджених; 3) застосовувати стосовно поданих доказів встановлені законом заходи забезпечення їх достовірності, зокрема, щодо свідків – засвідчення особи, приведення до присяги; стосовно речових доказів – їх збереження, опечатування та інші способи забезпечення їх достовірності [5, с. 203-204].

Судовий розгляд мав змагальний характер, що проявлялося, зокрема, у тому, що прокурор або приватний обвинувач, з однієї сторони, а підсудний чи його захисник – з іншої, користувалися в судовому засіданні однаковими правами. Як одній, так й іншій стороні надавалося і право подавати докази на підтвердження своїх тверджень.

4. Радянський період – охоплює період перебування України у складі СРСР. Цей період відбувся перехід до змішаної, переважно розшукової форми кримінального судочинства і навіть до його чисто розшукової форми. Тоталітарно-владний режим призвів до створення органів позасудової розправи, процесуального спрощенства, звертання процесуальних гарантій особи, скорочення строків розслідування, обмеження права обвинуваченого на захист, введення в судову практику тез про вирішальне значення у доказуванні визнання вини обвинуваченим і можливості засудження його на основі «максимальної» ймовірності фактів, поданих обвинуваченням у справах про контрреволюційні злочини [2, с. 5]. Звичайно, в таких історико-політичних умовах не могло й бути мови про розвиток змагальності судочинства, рівноправності сторін у збиранні і поданні до суду доказів. Проте пізніше, з лібералізацією політичного режиму, була відновлена змішана, змагально-розшукова форма кримінального судочинства.

Основи кримінального судочинства СРСР і союзних республік 1958 року у ст.ст. 21, 23-26 прямо наділив учасників процесу (обвинуваченого, його захисника, потерпілого, цивільного позивача, цивільного відповідача та їх представників) правом подавати докази. Крім того, ст. 38 Основ було визначено, що обвинувач, підсудний, захисник, потерпілий, цивільний позивач, цивільний відповідач та їх представники в судовому розгляді користуються рівними правами по поданню доказів.

КПК УРСР 1960 року, крім того, передбачив універсальну норму (ч. 2 ст. 66), згідно з якою докази можуть бути подані підозрюваним, обвинуваченим, його захисником, обвинувачем, потерпілим, цивільним позивачем, цивільним

відповідачем і їх представниками, а також будь-якими громадянами, підприємствами, установами і організаціями. Ця норма є чинною і до цього часу.

5. Сучасний період – розпочався із здобуттям Україною незалежності і характеризується подальшим поступовим введенням окремих елементів змагальності у кримінальний процес. Так, у 2001 році КПК України був доповнений ст. 16-1 «Змагальність і диспозитивність», ч. 5 якої передбачає, що прокурор, підсудний, його захисник чи законний представник, потерпілий, цивільний позивач, цивільний відповідач та їх представники беруть участь у судовому засіданні як сторони і користуються рівними правами та свободою у наданні доказів, їх дослідженні та доведенні їх переконливості перед судом.

В науці кримінального процесу піднімаються питання про необхідність законодавчого урегулювання процедури подання доказів, пропонуються відповідні зміни до КПК України, які однак залишаються нереалізованими і до сьогодні.

Використані джерела:

1. Василенко М. П. *Вибрані твори у трьох томах.* – Том 2. *Юридичні праці* / М. П. Василенко; Упорядники: І. Б. Усенко, Т. І. Бондарук, А. Ю. Іванова, Є. В. Ромінський; Відп. ред. Ю. С. Шемшученко, І. Б. Усенко. – К.: Юридична думка; Вид. дім «Академперіодика», 2006. – 560 с.
2. *История законодательства СССР и РСФСР по уголовному процессу. 1955-1991 гг.: Сборник правовых актов* / Отв. ред. Р.Х. Якупов, сост. В.Н. Галузо. – М.: Спарк, 1997. – 800 с.
3. Падох Я. *Суди і судовий процес Старої України* / Я. Падох. – Нью-Йорк – Париж – Сідней – Торонто – Львів: Наукове товариство ім. Шевченка, 1990. – 128 с.
4. *Судебные уставы 20 ноября 1864 года, с изложением рассуждений, на коих они основаны. Часть вторая.* – СПб.: Издание Государственной Канцелярии, 1866. – 504 с.
5. Фойницкий И. Я. *Курс уголовного судопроизводства.* – В 2-х т. – Т. 1. – Изд. третье, пересм. и дополн. / И. Я. Фойницкий. – СПб.: Сенатская типография, 1910. – 573 с.

К. М. Кульбака
студент факультету податкової міліції
Національного університету державної податкової служби України,
Ірпінь, Україна

ДІЯЛЬНІСТЬ ПРОКУРОРА У ЗВ'ЯЗКУ З ПЕРЕГЛЯДОМ СУДОВИХ РІШЕНЬ ЗА НОВОВІЯВЛЕНИМИ ОБСТАВИНАМИ

На сьогоднішній день ідеальною метою кримінального судочинства є законне, обґрунтоване, справедливе, а відтак, непохитне і стабільне судові рішення, ухвалення якого припиняє матеріальні та процесуальні правовідносини внаслідок категоричного вирішення судом кримінально-правового конфлікту. Однак цей ідеал, як і будь-яка ідеальна модель суспільної практики в дійсності є недосяжним і на жаль в кримінальному судочинстві також. Адже якою досконалою не була б організація судової системи, якими повними не були б законодавчо закріплені гарантії винесення судом правосудних рішень – у практичному правосудді існують об'єктивні й суб'єктивні умови допущення судових помилок, котрі не можуть бути абсолютно виключені при ухваленні вироків, постанов і ухвал суду у кримінальних справах[2, 8].

Ці обставини надають актуальності проблемі створення надійної та ефективної системи виявлення, виправлення та попередження судових помилок. В Україні одним зі структурних елементів такої системи є перегляд кримінальних справ у виключному провадженні [5, 98]. На цій стадії особливу увагу привертає діяльність прокурора з розслідування нововиявлених обставин як підстави такого провадження у кримінальній справі. Кримінально-процесуальним проблемам перегляду судових рішень присвячені наукові праці таких науковців, як: Г.З. Анашкіна, В.С. Балакшина, В.М. Беднарської, Н.Р. Бобечка, В.П. Бож'єва, В.Н. Блінова, М.О. Громова, Ю.М. Грошевого та інші. Але проблеми діяльності прокурора в цій стадії кримінального судочинства залишаються малодослідженими, а значить і недосконалими [3, 16].

Мета даного розгляду полягає у визначенні змісту *кримінально-процесуальної діяльності прокурора* в стадії перегляду кримінальних справ у виключному провадженні, а також особливостей організації та проведення розслідування нововиявлених обставин кримінальної справи прокурором.

За змістом ст. 404 КПК України стадія перегляду судових рішень, що набрали законної сили в порядку виключного провадження, як самостійний інститут провадження визначає перегляд судових рішень з нововиявлених обставин. За кримінально-процесуальним законодавством (ч. 1 ст. 405 КПК України) нововиявленими обставинами є:

– фальсифікація доказів, неправильність перекладу, а також показань свідка, потерпілого, обвинуваченого, підсудного, висновку і пояснень судового експерта, на яких ґрунтується вирок. До цієї групи підстав належать випадки злочинної діяльності певних осіб, що стали причиною постановлення неправильного рішення, а також випадки, де не заподіяний суб'єктивний вплив злочинного характеру третіх осіб;

– зловживання прокурора, дізнавача, слідчого чи суддів під час провадження у справі, що містять склад злочину;

– всі інші обставини, що не були відомі суду при винесенні судового рішення і які самі по собі або разом із раніше виявленими обставинами доводять неправильність засудження або виправдання підсудного. Ця група підстав виключає злочинність діяння третіх осіб[1, 205].

Підставою для перегляду судового рішення за іншими обставинами, передбаченими п. 3 ч. 1 ст. 405 КПК України, є висновок прокурора про підтвердження їх матеріалами розслідування.

Норма ст. 408 КПК України, що передбачає обов'язковість розслідування ново виявлених обставин та представлення суду їх матеріалів разом з висновком прокурора про їхнє підтвердження, фактично має пряме виконання лише за відсутності злочинних діянь, перелічених у п. 2 ч. 1 і п. 3 цієї норми осіб, та у випадках, коли не можна постановити вирок. Що ж до інших випадків п. 1, 2 ч. 1 ст. 405 КПК України, то, якщо за вказаними фактами є вирок, що набрав законної сили, у відповідний суд для перегляду судового рішення за нововиявленими обставинами надається обвинувальний вирок та ухвали апеляційної, касаційної інстанцій (якщо рішення суду переглядалося). *Прокурор лише перевіряє* та складає висновок про те, що дана обставина, викладена в іншому вироку, спричинила винесення неправосудного судового рішення по цій справі. Тільки йому законом доручається перевірка щодо дійсного існування нових обставин[4, 775].

У результаті проведеного слідства, за умови, якщо підтверджуються нові обставини, які доводять можливу неправильність засудження або виправдання, прокурор може здійснити наступні дії:

1. Порушити кримінальну справу проти осіб, які сфальсифікували докази, зробили завідомо неправильний переклад, надали завідомо неправильні показання, висновки та пояснення, зловживали службовим становищем під час провадження у справі. Доручити розслідування справи певному слідчому органу. Після закінчення досудового слідства і постановлення обвинувального вироку, коли вирок вступить в законну силу, скласти лист про спричинення вказаними у цих судових рішеннях обставинами суттєвої шкоди винесенню неправосудного судового рішення. До листа додається вирок суду й ухвала апеляційного суду, якщо справа розглядалась у цих інстанціях, і направляються прокурору, якому надано право вносити подання у відповідний суд про перегляд судового рішення. За неможливості постановлення вироку у вказаних вище випадках, якщо прокурором чи слідчим справа закрита, до висновку додаються матеріали розслідування. У випадку закриття справи судом (наприклад, у зв'язку із закінченням строку давності притягнення до кримінальної відповідальності) до висновку додається постанова суду про закриття справи, що набрала законної сили, та при розгляді справи апеляційним судом – ухвала цього суду.

2. При встановленні інших обставин (добросовісна помилка перекладача, свідка, потерпілого, експерта; завідомо неправдиві показання чи добросовісна помилка у їх наданні з боку обвинуваченого, підсудного тощо), що не були відомі суду при винесенні судового рішення і які самі по собі або разом із

раніше виявленими обставинами доводять неправильність засудження або виправдання засудженого, прокурор складає відповідний висновок, до якого додає матеріали розслідування.

3. Якщо після проведеного розслідування прокурор не вбачає підстав для перегляду кримінальної справи з нововиявлених обставин, він складає мотивовану постанову про відмову в перегляді кримінальної справи за нововиявленими обставинами та надає аргументовану відповідь заявнику (фізичній чи юридичній особі, яка звернулася до нього з таким проханням) з роз'ясненням права на оскарження цієї постанови вищестоящому прокурору[6, 17].

Таким чином, підставою для перегляду судового рішення у кримінальній справі з нововиявлених обставин є подання прокурора, складене з додержанням змісту і структури, передбачених для апеляції у ст. 350 КПК України. Рішення прокурора є обов'язковим до виконання[4, 784].

За новим проектом Кримінально-процесуального кодексу України, прокурор має обґрунтувати своє подання, пов'язане з переглядом справи за нововиявленими обставинами, при порушенні справи про перерозгляд даної справи за встановленими статтями та пунктами Кримінально-процесуального кодексу України. Дії прокурора мають бути узгоджені з головою суддею та відповідати нормам нового Кримінально-процесуального кодексу[8, 121].

Використані джерела:

1. *Малярєнко В.Т. Реформування кримінального процесу України в контексті європейських стандартів: Теорія, історія і практика: моногр. Малярєнко В.Т., 2007 р. – 527с.*
2. *Балакишин В.С. Вновь открывшиеся обстоятельства и их расследование в уголовном процессе: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.01.2009, - В.С. Балакишин. –Свердловск, 1986. – 19 с.*
3. *Беднарська В.М. Перегляд судових рішень за нововиявленими обставинами в кримінальному судочинстві: автореф. дис. канд. юрид. наук: спец. 12.00.2009,- В.М. Беднарська. – К., 2007. – 23 с.*
4. *Коментар до Кримінально – процесуального кодексу України, – «Аста», 2010р. – 959 с.*
5. *Блинов В.М. Возобновление дел по вновь открывшимся обстоятельствам, – Блинов В.М. – М.: Юридическая литература, 2008. – 120 с.*
6. *Громов Н.А. Возбуждение производства по вновь открывшимся обстоятельствам: учебн. Пособ., – Громов Н.А. – Волгоград, СШ МВД СССР, 1984. – 44 с.*
7. *Проект нового Кримінально- процесуального кодексу України, офіційний сайт Верховної ради України – www.rada.kiev.ua*

С. О. Лисюк
*магістрант Національної академії прокуратури України,
Київ, Україна*

ПРОЦЕСУАЛЬНЕ ПОЛОЖЕННЯ ПРОКУРОРА ПРИ ОСКАРЖЕНІ СУДОВИХ РІШЕНЬ В АПЕЛЯЦІЙНОМУ ПОРЯДКУ

Прокурор є важливою фігурою при перегляді рішень суду першої інстанції в апеляційному порядку. Це пояснюється тим, що головним завданням прокурора є забезпечення охорони прав, свобод і законних інтересів учасників процесу.

Завдання прокурора при перегляді рішень суду першої інстанції в апеляційному порядку обумовлені його конституційною функцією підтримання державного обвинувачення.

Участь прокурора в перегляді справи в апеляційному порядку є необхідною умовою й конституційною гарантією належного здійснення судочинства у кримінальних справах. Серед суб'єктів права подачі апеляції, названих у ст. 348 КПК України прокурор посідає особливе місце. Особливість участі прокурора в перегляді рішень суду в апеляційному порядку обумовлені його статусом у процесі як державного обвинувача та представника органу охорони законності та правопорядку.

У літературі не має єдиного погляду з приводу визначення процесуального положення прокурора при перегляді рішень суду першої інстанції в апеляційному порядку. Одні автори вважають, що прокурор не є обвинувачем в суді другої інстанції а виконує тільки одну функцію – нагляду за законністю, яка не пов'язана з обвинуваченням. Інші ж навпаки підтримують позицію прокурора як державного обвинувача оскільки у тій процесуальній формі, в якій він виступає в суді другої інстанції, властиві всі ті риси, що характеризують положення сторони.

Проблемі визначення процесуального становища прокурора при оскарженні судових рішень в апеляційному порядку приділили увагу такі вчені як: В.М. Беднарська, Ю.О. Фідрі, Д.О. Захарова, О.Ю. Костюченко, І.Ю. Мірошникова, В.Т. Малярєнко, А.В. Молдован, В.В. Молдован, О.В. Острогляда, В.І. Сліпченко, О.Ю. Татарова, В.І. Чечерський.

Участь прокурора в апеляційному судовому розгляді повною мірою забезпечує реалізацію принципу змагальності. Крім того, прокурор має можливість і на цій стадії кримінального процесу реалізувати своє правозахисне призначення реагуючи передбаченими законодавством засобами на порушення закону [1, с.102].

Безумовно, останнім часом завдання та характер діяльності прокурора у кримінальному судочинстві як представника держави у контексті змін кримінально – процесуального законодавства суттєво змінилися, і передусім це істотно вплинуло на процесуальне положення прокурора як у судовому розгляді кримінальних справ, так і при оскарженні судових рішень, ухвалених судами першої інстанції [2, с. 68].

В. Середа зазначає, що діяльність прокурора в апеляційному, касаційному чи іншому провадженні в кримінальній справі можна розцінювати як сприяння суду у забезпеченні законності при здійсненні правосуддя в кримінальних справах [3, с. 27–28].

М. Курочка та П. Каркач вважають, що у контрольних судових інстанціях прокурор не підтримує обвинувачення, а висловлює свою позицію про законність і обґрунтованість оскарженого вироку, сприяє тим самим правильному вирішенню справи [4, с. 169].

На думку В. Юрчишина у судах, коли перевіряються вироки, постанови і ухвали, однозначно не можна сказати, що при цьому прокурор підтримує державне обвинувачення, за винятком випадку, коли апеляційний суд постановляє новий вирок, а прокурор при цьому бере участь у судових дебатах, продовжує почате обвинувачення, в усіх інших випадках прокурор реалізує вимоги ст. 34 Закону України «Про прокуратуру», певною мірою представляючи, забезпечуючи інтереси не тільки держави, а й окремих громадян [5, с. 53].

На нашу думку висловлювання тих авторів, які вважають, що прокурор, беручи участь у розгляді справи судом апеляційної інстанції у кримінальному судочинстві, виконує функцію нагляду за дотриманням законів учасниками судового розгляду, суперечить принципу незалежності судової влади.

Відповідно до п. 1 ч. 2 ст. 129 Конституції України, законність є одним із принципів діяльності суддів при відправленні правосуддя. Внаслідок цього суд не потребує того, щоб прокурор як учасник судового розгляду здійснював нагляд за законністю дій інших учасників процесу, в тому числі і суддів.

Ми погоджуємося з позицією тих авторів, які вважають, що забезпечити законність при здійсненні правосуддя краще, як це робить суд, особливо, якщо справа розглядається колегіально, не зможе навіть прокурор. Та й сама процедура судового розгляду, що ґрунтується на беззаперечному підкоренні учасників процесу розпорядженням головуючого, робить ілюзорним здійснення якого-небудь зовнішнього контролю за перебігом процесу, у тому числі і у формі прокурорського нагляду.

Для того щоб якісно підтримувати державне обвинувачення при перегляді рішень суду першої інстанції в апеляційному порядку прокурору немає практичної потреби володіти якими-небудь наглядовими повноваженнями. Кримінально-процесуальний закон наділив прокурора – обвинувача цілим комплексом прав, які забезпечують виконання його завдань як державного обвинувача. Серед них: брати участь у допитах, заявляти клопотання, висловлювати свій висновок із приводу клопотань інших учасників процесу, брати участь у судових дискусіях тощо.

Проте ми не можемо говорити, що статус прокурора у судовому засіданні відповідає статусу інших учасників процесу. Прокурор обвинувач займає особливе становище в процесі при всьому тому, що його процесуальні права не відрізняються від прав захисника і підсудного. Прокурор є представником держави і здійснює свою діяльність від імені держави.

Використані джерела:

1. Фідря Ю. Підготовка та участь прокурора у розгляді кримінальних справ в апеляційному порядку // *Вісник прокуратури України*, 2008. – №6. – С.102.
2. Козяков І.М., Лісова Н.В. Прокурор в апеляційному провадженні у кримінальних справах: Навч. посібник. – К.: Алерта, 2010. – 148 с.
3. Серeda В.О. Проблеми підвищення ефективності діяльності прокурора з підтримання державного обвинувачення в суді: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.10 / Серeda Віктор Олександрович. – Х., 2005. – 185 с.
4. Курочка М.Й. Прокурорський нагляд в Україні: підручник / М.Й. Курочка, П. М. Каркач; за ред. проф. Е.О. Дідоренка. – К.: Центр навч. літ., 2005. – 424 с.
5. Юрчишин В. Особливості підготовки прокурора до підтримання обвинувачення в суді присяжних та участь в апеляційному суді / В. Юрчишин // *Прокуратура. Людина. Держава*. – 2004. – № 4. – С. 48–53.

В. В. Локтіонова

*викладач кафедри кримінального та цивільного права і процесу
Кременчуцького національного університету імені Михайла Остроградського,
Кременчук, Україна*

ЗАБРУДНЕННЯ МОРЯ ЯК НАСЛІДОК ВЧИНЕННЯ ЗЛОЧИНУ, ПЕРЕДБАЧЕНОГО ст. 243 КК УКРАЇНИ

Сьогодні Україна належить до країн світу з найгіршою екологічною ситуацією. Забруднення довкілля досягло небачених за останні роки масштабів. Тільки збитки економічного характеру, не беручи до уваги шкоду екологічного характеру і здоров'ю людей, за підрахунками спеціалістів щорічно складають в Україні суму, що дорівнює половині національного доходу країни. Пріоритетний розвиток важкої індустрії призвів до екстенсивного використання природних ресурсів і їх прискореного вичерпання. Так, дефіцит енергетичних ресурсів поставив Україну в залежність від інших країн, зокрема від Росії. Однак і вона вже вичерпує їх і скорочує видобування палива. На межі повного використання й інші природні ресурси. І вичерпуються вони не тому, що їх мало, а тому, що нераціонально використовуються. Антропогенне та техногенне навантаження на навколишнє природне середовище в кілька разів перевищує відповідні показники у розвинутих країнах світу та продовжує зростати.

Тривалість життя в Україні становить у середньому близько 66 років (у Швеції – 80, у Польщі – 74 роки). Значною мірою це зумовлено антропогенним навантаженням на навколишнє природне середовище, зокрема його забрудненням підприємствами головним чином гірничо-видобувної, металургійної, хімічної промисловості, енергетичного сектору. Від цього вперше в історії людської цивілізації почали напряму залежати життя і здоров'я особи.

Структура і динаміка екологічної злочинності, що якісно змінилися за останні роки, яка характеризується винятковою латентністю і вимагає перегляду

конструктивних особливостей злочинів проти довкілля. Це пов'язано з тим, що норми закону про кримінальну відповідальність, які передбачають покарання за вчинення злочинів проти довкілля, фактично не застосовується і тому є малоефективними у справі протидії екологічній злочинності.

В юридичній літературі різні аспекти екологічної злочинності розглядалися у роботах відомих вітчизняних та зарубіжних вчених в галузі кримінології, кримінального та екологічного права, зокрема, С. Б. Гавриша, А. П. Гетьмана, С. А. Голуб, В. К. Гришука, О. О. Дудорова, М. Й. Коржанського, В. А. Ландіної, І. І. Митрофанова, В. О. Навроцького, Є. А. Плотнікова, Г. С. Поліщука, О. В. Сасова, О. В. Скворцової, В. В. Сташиса, В. Я. Тація, В. П. Тихого, М. І. Хавронюка, І. О. Харь, Ю. С. Шемшушенка, В. А. Широкова, А. М. Шульги та ін. У 2008 році В. К. Матвійчуком захищена докторська дисертація на тему «Кримінально-правова охорона навколишнього природного середовища: проблеми законодавства, теорії та практики».

Але опубліковані роботи не торкаються всіх аспектів проблеми ознак злочинів проти довкілля, методик розрахунків екологічної шкоди, уніфікації наслідків екологічних злочинів. Тому метою нашого дослідження є аналіз екологічних злочинів щодо визначення наслідків цих злочинів, що буде обраний як платформа вдосконалення законодавства про кримінальну відповідальність та механізму реалізації відповідальності за вчинення злочинів проти довкілля.

Забруднення моря визнається своєрідним наслідком діяння у формі скидання чи поховання матеріалів чи речовин, шкідливих для життя чи здоров'я людей, або відходів, яким завдається шкода морському середовищу. Оцінюючи розмір шкоди, необхідно враховувати стійкість забруднення, його площу, кількість загинувших живих організмів, цінність забруднених ділянок з екологічної точки зору (заповідник, нерестове місце), обсяг матеріальних витрат, необхідних для ліквідації забруднення [1, 45]. Така шкода оцінюється за допомогою проведення екологічної експертизи, а тому, точної вказівки на її кількісні характеристики закон про кримінальну відповідальність не містить.

Забруднення морського середовища у Конвенції про захист Чорного моря від забруднення 1992 року визначається як привнесення людиною, прямо чи посередньо, речовин або енергії в морське середовище, включаючи естуаріз (від лат. *aestuarium* – затоплюване устя ріки), однорукавне, воронкоподібне устя ріки, що розширюється у бік моря), яке призводить або може призвести до таких згубних наслідків, як шкода живим ресурсам і життю в морі, небезпечна для здоров'я людини, утворення перешкод для діяльності на морі, в тому числі для рибальства та інших правомірних видів використання моря, зниження якості використовуваної морської води та погіршення умов відпочинку [2].

Правила охорони внутрішніх морських вод і територіального моря від забруднення та засмічення, що затверджені постановою Кабінету Міністрів України від 19 лютого 1996 р. № 269, забруднення вод визначається як надходження до водних об'єктів забруднюючих речовин. У Міжнародній конвенції по запобіганню забрудненню з суден від 02.11.1973 року під шкідливою (забруднюючою) речовиною розуміється будь-яка речовина, яка при попаданні в море здатна створити небезпеку для здоров'я людей, завдати шкоди

живим ресурсам, морській флорі і фауні, погіршити умови відпочинку або перешкодити іншим видам правомірного використання моря, і включає будь-яку речовину, що підлягає контролю відповідно до цієї Конвенції [3].

Отже, забруднення моря – це привнесення людиною, прямо чи посередньо, речовин або енергії в морське середовище, включаючи естуаріз, яке призводить або може призвести до заподіяння шкоди живим ресурсам і життю в морі, створення небезпеки для здоров'я людини, утворення перешкод для діяльності на морі, в тому числі для рибальства та інших правомірних видів використання моря, зниження якості використовуваної морської води та погіршення умов відпочинку і лікування.

Використані джерела:

1. Жевлаков Э. Н. *Экологические преступления и экологическая преступность : уч. пособие* / Э. Н. Жевлаков. – М. : Белые альвы: МП «Исток», 1996. – 93 с.
2. Конвенція про захист Чорного моря від забруднення 1992 року. Протоколи до Конвенції від 21.04.1992 року // Офіційний вісник України. – 2006. – № 44. – Ст. 2983.
3. Міжнародна конвенція по запобіганню забрудненню з суден 1973 року (укр/рос) від 02.11.1973 року // Офіційний вісник України. – 2005. – № 22. – Ст. 1251.

А. М. Маркова

*студентка юридического факультета
Белорусского государственного университета,
Минск, Республика Беларусь*

УСТАНОВЛЕНИЕ ЗАРАНЕЕ ОБДУМАННОГО УМЫСЛА И ЕГО ВЛИЯНИЕ НА КВАЛИФИКАЦИЮ ПО СТАТЬЕ 140 УК РЕСПУБЛИКИ БЕЛАРУСЬ

В уголовно-правовой литературе не раз высказывалась идея принятия заранее обдуманного умысла в качестве критерия дифференциации уголовной ответственности за убийство. Как известно Уголовный кодекс помимо простого и квалифицированного предусматривает также составы убийства со смягчающими обстоятельствами. Таковыми являются убийство матерью новорожденного ребенка (ст. 140 УК РБ); убийство, совершенное в состоянии аффекта (ст. 141 УК РБ); убийство, совершенное при превышении мер, необходимых для задержания лица, совершившего преступление (ст. 142 УК РБ); убийство, совершенное при превышении пределов необходимой обороны (ст. 143 УК РБ). Так, убийство, совершенное в состоянии аффекта представляет собой лишение жизни лицом, находящимся в состоянии внезапно возникшего сильного душевного волнения. Убийство, совершенное при превышении пределов необходимой обороны, и убийство, совершенное при превышении мер, необходимых для задержания лица, совершившего преступление, также

совершаются только с внезапно возникшим умыслом. Это объясняется тем, что сама обстановка необходимой обороны или задержания лица, совершившего преступление, неожиданны для виновного. Даже в случае планируемого задержания лицо не может предвидеть детали обстановки задержания, действия задерживаемого и другие обстоятельства, влияющие на характер действий виновного. Что касается необходимой обороны, то здесь также существует точка зрения о внезапном возникновении у виновного состояния сильного душевного волнения, вызванного противоправными действиями потерпевшего лица. Таким образом, в данных составах исключается наличие заранее обдуманного умысла на убийство.

Что касается убийства матерью новорожденного ребенка, то конструкция ст. 140 УК Республики Беларусь раскрывается через два признака: совершение преступления во время или непосредственно после родов; совершение преступления в состоянии психотравмирующей ситуации, вызванной родами. Основанием для смягчения ответственности является именно наличие особого психологического состояния, пребывая в котором женщина-мать совершает убийство. В то же время законодатель в данной статье не ограничивает такое состояние а также момент возникновения умысла какими бы то ни было временными рамками.

Комментарий к Уголовному кодексу Республики Беларусь конкретизирует данное положение: «Момент возникновения умысла влияет на квалификацию содеянного. Для квалификации деяния по ст. 140 необходимо, чтобы умысел возник во время родов или непосредственно после них. Убийство матерью ребенка с заранее обдуманным умыслом, выразившимся в совершении приготовления к убийству будущего ребенка, исключает ее ответственность по ст. 140, а все совершенное в такой ситуации следует квалифицировать по п. 2 ч. 2 ст. 139 УК РБ»[1]. Авторы комментария указывают на обязательное отсутствие именно приготовительных действий со стороны виновной.

Действительно можно представить ситуацию, когда женщина, не желающая рождения ребенка, заранее обдумывает убийство, готовит орудие преступления, средства сокрытия преступления, совершает иные приготовительные действия. Для нее роды – это всего лишь процесс, после которого она немедленно осуществит задуманное. В таком случае интересна позиция дополнения статьи 140 УК РБ словами «при отсутствии заранее обдуманного умысла». Этот подход основывается на идее усиления общественной опасности преднамеренных деяний в связи с осуществлением приготовительных действий и невозможности существования данного вида умысла в привилегированном составе убийства. Так, С.В. Бородин в своей монографии указывает следующее: «Детоубийство при подобных обстоятельствах, когда виновная заранее к нему готовится, было бы неправильно признавать совершенным при смягчающих обстоятельствах» [2].

Тем не менее, необходимо рассмотреть и другую ситуацию. Предположим, что виновная обдумывает будущее посягательство еще до рождения ребенка, однако не предпринимает никаких конкретных действий к его приготовлению. Также, психотравмирующая ситуация может возникнуть

задолго до родов под влиянием травмирующих психику обстоятельств, а затем и сформируется умысел на убийство. Но с момента возникновения умысла на совершение деяния виновная не готовится к посягательству. В таком случае, дополнение статьи словами «при отсутствии заранее обдуманного умысла» означало бы расширение ответственности за предумышленность данного деяния, а именно установление ответственности за простое обнаружение умысла. В.Ю. Касторнова в своем диссертационном исследовании пришла к выводу, что обязательным является наличие у виновной внезапно возникшего умысла вообще[3].

В отличие от УК Республики Беларусь, ст. 117 УК Украины определяет данное преступление как умышленное убийство матерью своего новорожденного ребенка во время родов или сразу после родов[4]. Пониженная степень общественной опасности данного преступления объясняется преимущественно особым состоянием роженицы в указанный период. Таковым может быть стрессовое состояние, аффект либо уменьшенная вменяемость. Но в то же время, если роды не затронули психику, представляется невозможным вести речь о снижении ответственности только лишь потому, что деяние совершено во время или непосредственно после родов. В данном составе отсутствует обязательный признак – наличие именно психотравмирующей ситуации, что значительно обостряет проблему определения момента возникновения умысла на совершение такого убийства.

В любом случае вопрос о моменте возникновения умысла на убийство матерью новорожденного ребенка остается открыт. На данный момент данное посягательство может быть как с заранее обдуманным, так и с внезапно возникшим умыслом. На практике для квалификации деяния по ст. 140 УК Республики Беларусь необходимо и достаточно установить сам факт существования психотравмирующего состояния, обусловившего возникновение умысла на совершение убийства и его реализацию. На мой взгляд, представляется справедливым исключение квалификации по ст. 140 УК РБ посягательства, совершенного с заранее обдуманным умыслом, пусть и за отсутствием приготовительных действий виновной.

Использованные источники:

1. *Научно-практический комментарий к Уголовному кодексу Республики Беларусь / Н.Ф. Ахраменка [и др.]; под ред. А.В. Баркова, В.М. Хомича. – 2-е изд., с изм. и доп. – Минск : ГИУСТ БГУ, 2010. – 1064 с.*
2. *Бородин, С.В. Ответственность за убийство: квалификация и наказание по российскому праву / С.В. Бородин. – Москва : Юрист, 1994. – 216 с.*
3. *Бабий, Н.А. Квалификация убийств / Н.А. Бабий. – Минск : Тесей, 2009. – 601 с.*
4. *УК Украины (в ред. от 01.09.2001 с изменениями и дополнениями).*

П. А. Мельник
*студент Юридичного інституту
Національного авіаційного університету,
Київ, Україна*

ПРОБЛЕМИ ВИЯВЛЕННЯ ТА РОЗСЛІДУВАННЯ ЗЛОЧИНІВ, ЩО ВЧИНЯЮТЬСЯ В ОФШОРНИХ ЗОНАХ

Загальна кількість офшорних зон у світі визначається дуже умовно. Процес їх виникнення та зникнення є відносно динамічним. Фахівці сьогодні називають понад 60 стійких комплексних офшорних центрів, де традиційно функціонують офшорні компанії.

З європейських офшорних центрів найбільш відомі Гібралтар, Ліхтенштейн, Андорра, Монако, острови Джерсі, Гернсі, Сарк, Кіпр, Мальта, Мен; у Центральній Америці – Панама, Коста-Ріка, Бермудські, Віргінські, Багамські Острови, Кайман, Барбадос, Антигуа і Барабуда, а також острови Теркс і Кайокс, Аруба, Кюрасао.

На Африканському континенті найбільшими офшорними зонами є Ліберія та Маврикій. Тихоокеанський регіон представлений Науру, Фіджі, Західним Самоа; Південно-Східна Азія – Гонконгом та малайзійським островом Лабуан. У зоні Перської затоки найбільший офшорний центр знаходиться у Державі Бахрейн.

У кругообігу грошових коштів офшорна зона є головним фільтром, де «відмиваються брудні» гроші, що отримано від торгівлі людьми, наркотиками, контрабандною зброєю. Процес легалізації коштів, отриманих злочинним шляхом, має таку схему. Спочатку «брудні» кошти «підмішуються» до «чистих» через сфери з послабленим податковим контролем – казино, шоу-бізнес, нічні клуби, реклама. Після цього готівкою або з цінними паперами кошти доставляються в офшорні зони (частіше на більш-менш законних підставах). Пізніше через офшорні банки за допомогою платіжних електронних систем грошові кошти переказуються до країни з підвищеною банківською конфіденційністю – до Гонконгу, Швейцарії, Сінгапуру. І тільки після зазначених операцій «очищені» чи «відмиті» кошти потрапляють до міжнародного фінансового обігу. Офшорні юрисдикції «зацікавлені» не тільки у грошових коштах, але й у нелегальному товарі – не даремно більшість офшорних зон розташовано на островах, а острови – на перехресті шляхів торгівлі наркотиками (Карибський басейн), або контрабанди зброєю (Середземне море). Кораблі, що заходять в офшорні порти, звільнено від митного контролю, плата за постій є суто символічною.

Ідея «офшору» нічого кримінального та незаконного в собі не містить. Більш того, подібні схеми дійсно допомагають у послабленні тягаря податків, але абсолютно уникнути їх не дозволяють.

Саме поняття «offshore» означає «поза берегом». Офшорні зони з'явилися на економічній карті Світу приблизно у 60-ті роки, коли виникла концепція вільних економічних зон. Необхідно зазначити, що офшори мають велику

кількість переваг, які вигідно відрізняють їх від інших (неофшорних) зон. Всіх їх можна об'єднати поняттям «валютно-фінансовий режим найбільшого сприяння». Це і пільгове оподаткування, і вільний вивіз прибутку, і м'який валютний регламент, і «митний рай» для іноземних інвесторів. Не останню роль відіграє для потенційного клієнта зони низький поріг статутного капіталу. Найчастіше він тільки декларується, але реально не сплачується. Податок з прибутку в деяких офшорних зонах складає зазвичай 1 – 2 % або заміщається невеликим (до 1000 дол. США) внеском, що не залежить від розміру прибутків.

Ще одним плюсом офшорної зони є конфіденційність інвестицій. Особистості власників фірм не розголошуються. Процедура їх реєстрації спрощено до максимуму. Але слід зауважити, що згідно із законодавством, чинним в офшорній зоні, розкривати анонімність інвестицій можна лише у разі кримінального переслідування інвестора.

Проте, у 90-ті роки кількість офшорних компаній у світі становило вже кілька сот тисяч із сукупним обігом понад трлн дол. США.

Виникає природне питання, яку роль виконують у цьому процесі контролюючі органи? На жаль, самотійно працювати їм важко, якщо взагалі це можливо, тим більше боротися з відтоком фінансових ресурсів та матеріальних цінностей за кордон. Слід зауважити, що різноманітне розкрадання є масштабними. Розкривати злочини такого виду складно. Як правило, діяльність злочинців, які здобули свої капітали злочинним шляхом та переправили їх за межі України, потрапляє в поле зору правоохоронних органів лише через деякий час після вчинення злочину. Злочинець встигає виїхати за кордон. Саме з цієї причини при величезних відтоках коштів з України вдається повернути лише мінімум.

Прийняттям одного законодавчого акта у цьому разі не обійтися. Необхідні кардинальні рішення: по-перше, держава має максимально запобігти незаконному збагаченню та вивозу коштів з України; по-друге, має діяти експертиза договорів; по-третє, необхідним є чіткий перелік випадків, коли кожна особа зобов'язана подавати декларацію щодо прибутків, контроль за ними, врешті-решт, необхідно передбачити кримінальну відповідальність за легалізацію «тіньових» прибутків. В іншому разі всі вжиті заходи виявляються неефективними.

Серед напрямів інформаційно-технічної протидії сучасній злочинності, що здійснює свою діяльність безпосередньо за допомогою офшорних зон, необхідно виділити комплекс заходів (аналітична та комп'ютерна розвідка).

Аналітична розвідка передбачає вивчення матеріалів прихованого спостереження, оперативних установок, повідомлень негласних співробітників, даних перехоплення з різних каналів зв'язку, а також аналіз повідомлень, публікацій і виступів у засобах масової інформації, статистичних даних, зведень, що містяться в державних і недержавних автоматизованих банках даних і інформаційних системах.

Сьогодні одним із завдань правоохоронних органів стає відстежування кримінальних явищ у мережі Інтернет. Така робота ведеться за кордоном,

зокрема у США (ФБР) і у Німеччині (ВКА), де створено спеціальні підрозділи комп'ютерної розвідки в мережі Інтернет.

На основі опрацьованої мною різного роду інформаційних джерел, хочу додати до всього зазначеного, що найбільша результативність досягається в розслідуванні злочинів, якщо сам слідчий достатньо володіє необхідними спеціальними знаннями, досвідом та навичками. Це стосується особливо правопорушень у сфері інформаційних технологій, які останнім часом бурхливо розвиваються, що пояснюється тим, що сьогодні засоби обчислювальної техніки, телекомунікаційні пристрої, програмне забезпечення є складною системою, яка динамічно розвивається і потребує глибоких спеціальних знань.

Використані джерела:

1. Овчинський С. С. *Оперативно-розшукова інформація* / Під ред. А.С. Овчинського і В. С. Овчинського. – М.: ИНФРА – М., 2000. – 367 с.
2. Ронин Р. *Своя розвідка: способи вербування агентури, методи проникнення в психіку, форсований вплив на особистість, технічні засоби схованого спостереження і знімання інформації: Практич. посіб.* – М.: Харвест, 2000. – 368 с.
3. Романюк Б. *Залучення спеціалістів до розслідування злочинів у сфері інформаційних технологій // Міліція України.* – 2002. – № 1. – С. 22–23.

А. В. Меланчук

*викладач кафедри кримінального права та процесу
Хмельницького університету управління та права,
Хмельницький, Україна*

ЧИ ПОТРІБНЕ УКРАЇНІ ВСТАНОВЛЕННЯ МОНОПОЛІЇ АДВОКАТСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ?

Адвокатура – найважливіший інститут громадянського суспільства, за станом адвокатури прийнято судити про рівень демократії в державі. Адже демократичною можна визнати лише ту країну, котра плекає правозахисну професійну інституцію – адвокатуру, надаючи їй всі можливості для виконання особливої функції – забезпечення прав і свобод людини і громадянина, представництва інтересів особи в суді, надання правової допомоги.

Демократичні процеси 90-х років минулого століття визначили необхідність переформатувати українську адвокатуру у демократичний та незалежний інститут, проте стати самодостатнім явищем адвокатура так і не змогла. І нині правовий статус адвоката, його права та обов'язки врегульовані законом 1992 року який і, хоча, безперечно, відіграв свою вагому етапну роль в розвитку цього суспільного інституту, але зараз очевидно гальмує подальший розвиток української адвокатури, що є ще одним підтвердженням необхідності негайного і корінного реформування адвокатури. Саме тому назріла необхідність

реформування інституту адвокатури, метою якої є приведення законодавства в сфері здійснення адвокатської діяльності у відповідність до європейських стандартів, створення єдиного всеукраїнського професійного адвокатського об'єднання, підвищення авторитету адвокатської діяльності серед інших професій в галузі права, розширення прав адвокатів під час здійснення ними професійної діяльності, визначення особливостей їх дисциплінарної відповідальності, а також обов'язків державних органів, органів місцевого самоврядування та інших установ та їх посадових осіб у відносинах з адвокатурою [1, 35].

Вивчаючи становище вітчизняної адвокатури в даний час, необхідно відзначити, що судово-правова реформа практично її не зачепила. На сьогодні в Верховній Раді України зареєстровано декілька законопроектів, які викладають чинний Закон «Про адвокатуру» у новій редакції. Зокрема, нещодавно робочою групою Вищої кваліфікаційної комісії адвокатів України розроблено проект Закону України «Про адвокатуру і адвокатську діяльність» [2], який є, так би мовити, удосконаленням Законопроекту № 4353-1 від 06.05.2009 року (Портнова А.В., Олійника С.В., Пилипенка В.П.) [3].

Найбільшу увагу автори законопроектів приділяють запровадженню монополії адвокатів на надання правової допомоги у кримінальному, цивільному, господарському та адміністративному судочинстві. Інакше кажучи, надавати правову допомогу в судах зможуть тільки адвокати. Ця ідея «реформаторів» дуже сподобалась практикуючим адвокатам. Пояснення просте: сьогодні надавати юридичні послуги в судах можуть не лише адвокати, але й будь-які призначені представники. Перевага адвоката над представником відчутна лише у кримінальних справах. А в господарських, адміністративних, цивільних справах та справах про адмінправопорушення адвокат нічим не відрізняється від юриста.

Чинний Закон України «Про адвокатуру» [4] не визначає за адвокатами жодної виключної сфери застосування професійних знань та умінь. Усі види практики, що традиційно визнаються у світі адвокатськими, в Україні можуть здійснюватися ким завгодно. І захист особи від обвинувачення, і надання правової допомоги при вирішенні справ у судах та інших державних органах в Україні можуть здійснюватися не тільки адвокатами, а й іншими «фахівцями у галузі права», що було підтверджено в 2000 році рішенням Конституційного Суду України у справі Г. Солдатова. Слід наголосити, що спеціального закону щодо фахівців в галузі права, юристів-підприємців не існує до цього часу, втім, вони надають майже всі види юридичних послуг, за виключенням захисту в кримінальному судочинстві, фактично заблокованому для фахівців постановою Пленуму Верховного Суду України від 2003 року. Більше того, організувати підприємство з назвою «юридична фірма...» може навіть особа без жодної юридичної освіти. І закон не буде порушено! На нашу думку, монополія адвокатів щодо надання правової допомоги, здійснення захисту та представництва є виправданою, оскільки діяльність «фахівців в галузі права», юристів-підприємців, які практикують паралельно із адвокатами, взагалі жодним чином не регулюється. Вони не підпадають під дію Закону України «Про

адвокатуру», Правил адвокатської етики, юристи-підприємці не можуть бути притягнені до дисциплінарної відповідальності за некваліфіковане надання правової допомоги, не підпорядковуються етичним вимогам професії, клієнт вказаних осіб є незахищеним, оскільки поняття адвокатської таємниці не є властивим для даної категорії осіб. Ми переконані, для того, аби надавати правову допомогу, виступати захисником в суді недостатньо самого тільки фаху в галузі права, ще необхідно володіти певним обсягом знань, достатнім досвідом та дотримуватися етичних норм. А конституційне право особи обирати собі захисника на власний вибір цілком забезпечить відкритий реєстр усіх адвокатів України.

Все вище викладене приводить нас до того, що проблема здійснення правової допомоги юристами, на яких не поширюються вимоги, сформульовані у діючих нормативних актах та міжнародних документах щодо здійснення юридичної професії, завдає величезної шкоди особам, що звертаються за правовою допомогою, і є неприпустимим явищем у сфері правової допомоги.

Використані джерела:

1. Варфоломєєва Т. Уніфікація адвокатської професії – відповідь на виклики сьогодення // *Адвокат*. – 2008.- № 1 (88). – С. 35-38.
2. Законопроект «Про адвокатуру та адвокатську діяльність». [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://vkka.gov.ua/index.php?page=news&id=25>
3. Законопроект «Про адвокатуру та адвокатську діяльність». [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://gska2.rada.gov.ua/pls/zweb_n/webproc4_1?pf3511=35165
4. Закон України «Про адвокатуру» від 22.12.1992 р. // *ВВРУ*. – 2011. – № 6. – Ст. 41. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=2887-12>

Я. П. Миронович

*студентка юридического факультета
Белорусского государственного университета,
Минск, Республика Беларусь*

ОБ УГОЛОВНО-ПРАВОВОЙ ЮРИСДИКЦИИ НА ГРАЖДАНСКОМ ВОДНОМ СУДНЕ РЕСПУБЛИКИ БЕЛАРУСЬ ВО ВРЕМЯ ЕГО ПРЕБЫВАНИЯ НА ВНУТРЕННИХ ВОДНЫХ ПУТЯХ УКРАИНЫ

Республика Беларусь имеет свой речной флот. При осуществлении судоходства по внутренним водным путям, в частности, при производстве международных перевозок грузов водные суда под флагом Республики Беларусь, в том числе смешанного типа «река-море», могут оказаться в пределах территории другого государства. В уголовно-правовом аспекте возникает вопрос об юрисдикции в случаях, если на борту гражданского водного судна под

флагом Республики Беларусь, находящегося во внутренних водных путях другого государства, будет совершено преступление.

Вопрос об уголовной юрисдикции на борту судна во время его пребывания на внутренних водных путях другого государства остался без внимания в Уголовном кодексе Республики Беларусь [1]. Часть 3 статьи 5 нашего Уголовного кодекса регламентирует этот вопрос относительно военных кораблей и частично гражданских водных судов, находящихся в открытом водном пространстве, т.е. в открытом море [2]. Но анализ норм международного права показывает, что данный вопрос находит в той или иной мере решение в двусторонних соглашениях. В частности, в Соглашении между Правительством Республики Беларусь и Кабинетом Министров Украины о судоходстве по внутренним водным путям 1997 года, которое вступило в силу 09.05.1998 (далее – Соглашение). Статья 14 Соглашения предусматривает положение о юрисдикции в случае совершения членом экипажа судна одной Договаривающейся Стороны правонарушения на борту этого судна во время его пребывания на внутренних водных путях другой Договаривающейся Стороны [3]. В основе статьи 14 Соглашения лежат положения Конвенций по морскому праву относительно уголовной юрисдикции в территориальном море на борту судна, эксплуатируемого в коммерческих целях. Согласно пункту 1 статьи 19 Конвенции о территориальном море и прилегающей зоне 1958 года и пункту 1 статьи 27 Конвенции по морскому праву 1982 года применение уголовной юрисдикции прибрежного государства на борту иностранного судна, проходящего через территориальное море, для ареста какого-либо лица или производства расследования в связи с любым преступлением, совершенным на борту судна во время его прохода, предусматривается в следующих случаях:

а) если последствия преступления распространяются на прибрежное государство;

б) если преступление имеет такой характер, что им нарушается спокойствие в стране или добрый порядок в территориальном море;

с) если капитан судна, дипломатический агент или консульское должностное лицо государства флага обратится к местным властям с просьбой об оказании помощи;

д) если такие меры необходимы для пресечения незаконной торговли наркотическими средствами или психотропными веществами [4; 5].

Однако в статье 14 Соглашения дополнительно указывается ещё на две ситуации, позволяющие осуществлять уголовное преследование компетентным органам государства, на территории которого находится судно Договаривающейся Стороны, в отношении члена экипажа судна, совершившего преступление:

- преступление совершено против любого лица, не являющегося членом экипажа этого судна;

- совершенное преступление по уголовному законодательству государства, на территории которого находится судно Договаривающейся Стороны, является тяжким.

Следует заметить, что определение категории «тяжкого преступления» не совпадает в белорусском и украинском уголовном законе. Согласно части 4 статьи 12 Уголовного кодекса Украины: «Тяжким преступлением является преступление, за которое предусмотрено наказание в виде лишения свободы на срок не более 10 лет», по Уголовному кодексу Республики Беларусь – не свыше 12 лет лишения свободы [6; 2]. Кроме того, почему-то в статье 14 Соглашения нет указания на особо тяжкое преступление. Поскольку критерии определения категории тяжкого преступления в данном случае не совпадают, то целесообразно при определении этого варианта юрисдикции указывать не на категорию, а на форму вины и срок лишения свободы, при этом изменив текст Соглашения следующей формулировкой: «если совершено умышленное преступление, за которое по законодательству Сторон предусматривается наказание в виде лишения свободы на срок не менее пяти лет или более строгое наказание».

Використані джерела:

1. Марчук, В. В. О территориальном принципе действия уголовного закона в пространстве / В. В. Марчук // Консультант Плюс: Беларусь. Технология 3000 [Электронный ресурс] / ООО «ЮрСпектр», Нац. центр правовой информ. Респ. Беларусь. – Минск, 2011.
2. Уголовный кодекс Республики Беларусь: принят Палатой представителей 2 июня 1991 г.; одобр. Советом Респ. 24 июня 1999 г. // Консультант Плюс: Беларусь. Технология 3000 [Электронный ресурс] / ООО «ЮрСпектр», Нац. центр правовой информ. Респ. Беларусь. – Минск, 2011.
3. Соглашение между Правительством Республики Беларусь и Кабинетом Министров Украины о судоходстве по внутренним водным путям 1997 года // Право: законодательство Республики Беларусь [Электронный ресурс] – 2004. – Режим доступа: <http://pravo.kulichki.com/zak/megd/meg02336.htm>. – Дата доступа: 29.10.2011.
4. Конвенция о территориальном море и прилежащей зоне: заключ. в г. Женеве 29 апр. 1958 г.; вступ. в силу 10 сент. 1964 г. // Консультант Плюс: Беларусь. Технология 3000 [Электронный ресурс] / ООО «ЮрСпектр», Нац. центр правовой информ. Респ. Беларусь. – Минск, 2011.
5. Конвенция Организации Объединенных Наций по морскому праву: заключ. в г. Монтего-Бей 10 дек. 1982 г.; вступ. в силу 29 сент. 2006 г. // Консультант Плюс: Беларусь. Технология 3000 [Электронный ресурс] / ООО «ЮрСпектр», Нац. центр правовой информ. Респ. Беларусь. – Минск, 2011.
6. Уголовный кодекс Украины // Информационно-аналитический портал о недвижимости [Электронный ресурс]. – 2006. – Режим доступа: <http://meget.kiev.ua/kodeks/ugolovniy-kodeks/razdel-3/>. – Дата доступа: 29. 10. 2011.

І. І. Митрофанов
*кандидат юридичних наук, доцент,
завідувач кафедри кримінального та цивільного права і процесу
Кременчуцький національний університет імені Михайла Остроградського,
Кременчук, Україна*

ОБ'ЄКТ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВИХ ВІДНОСИН

Незважаючи на те, що проблема об'єкта правовідносин піддавалася плідному дослідженню багатьма вченими (С. С. Алексєєв, А. Б. Венгеров, Б. Л. Лазарєв, С. Ф. Кечек'ян, Ю. М. Ткаченко, В. М. Кудрявцев, О. С. Іоффе, Р. О. Халфіна, Ю. К. Толстой та інші), однак дотепер немає переконливої концептуальної оцінки поняття про нього, його місця й функціонального призначення в механізмі правового регулювання, в тому числі в механізмі реалізації кримінальної відповідальності.

М. О. Огурцов при дослідженні питання про об'єкт правовідносин спирався на закономірності філософського зв'язку «суб'єкт – об'єкт», що надало йому можливість визнати концепцію множинності об'єктів правовідносин та розуміння об'єкта як блага [1, 38–47]. Внаслідок цього він дійшов висновку, що об'єктом кримінально-правових відносин, які за своїм функціональним призначенням визнаються правоохоронними, є злочин [1, 66]. У запропонованій концепції закладені суперечності щодо розуміння об'єкта як блага, що звужує обсяг поняття «об'єкт правовідносин».

Слід зазначити, що розуміння об'єкта правовідносин як блага в загальній теорії права є доволі поширеним. Так, О. Ф. Скакун визначає об'єкти правовідносин як матеріальні та нематеріальні блага, з приводу яких суб'єкти вступають у правовідносини, здійснюють свої суб'єктивні права і виконують суб'єктивні юридичні обов'язки [2, 365]. П. М. Рабінович вважає, що об'єктом правовідносин є певне особисте або соціальне благо, для здобуття і використання якого встановлюються взаємні права та обов'язки суб'єктів [3, 83].

Л. О. Морозова під об'єктом правовідносин розуміє те, на що спрямована діяльність суб'єктів, або реальне благо, на користування яким і охорону якого спрямовані суб'єктивні права та юридичні обов'язки. Іноді об'єктом правовідносин називають інтерес його суб'єктів. Дійсно, без інтересу відповідні суб'єкти не вступають у правовідносини. Виняток, на думку Л. О. Морозової, становлять лише кримінально-правові та адміністративно-правові відносини, в яких є наявним інтерес держави [4, 76].

З'ясування різних точок зору на поняття «об'єкт правовідносин» свідчить про те, що різні вчені знаходять відповідні аргументи, обґрунтовуючи свої думки, але, незважаючи на існуючу полярність у поглядах, вони зводять це поняття до двох теоретичних концепцій – моніністичної та плюралістичної.

Обидві ці теорії мають право на існування, як і окремі точки зору таких вчених, як О. С. Іоффе та В. С. Нерсесянц, які намагалися зламати стереотипні погляди щодо розуміння об'єкта правовідносин. Взагалі така дискусія не може знайти підтвердження у реальній дійсності, оскільки категорія «правовідносини»

розглядається як наукова абстракція, що була розроблена вченими для характеристики правової форми «життя» нормативних приписів. Невипадково Р. О. Халфіною було зазначено, що ця категорія вважається однією з ключових дефініцій загальної теорії права [5, 23]. Однак, на наш погляд, цінність будь-якої правової абстракції полягає не в тому, щоб викликати полеміку з того чи іншого питання, (хоча саме у дискусіях і народжується справжня теорія), а щоб пояснити, описати та вдосконалити правовий інструментарій механізму реалізації норм права, з'ясувати рівень втілення у життя ідеальної моделі поведінки.

Саме тому під час пошуку об'єкта правовідносин важливо враховувати не тільки те, що такий об'єкт повинен прямо та безпосередньо реагувати на суб'єктивне право, але й те, як він це робить. Поведінка носіїв суб'єктивних прав і обов'язків охоплює два різні, хоча й взаємозалежні, види діяльності: предметно-практичну та розумову. Перша має справу з реальними предметами, інша спирається на їхні психічні моделі [6, 185].

Очевидно, що при такому розумінні об'єкта та змісту правовідносин не знаходиться місця неурегульованим суспільним відносинам. Останні присутні в перетвореному правому вигляді, лише як ідеальна модель. Вид і міра можливої (належної) поведінки суб'єктів правовідносин є по суті їх правовими межами. До того, як суб'єкти вчинять фактичні дії, вид і міра можливої поведінки уповноваженої особи усвідомлюються зобов'язаною особою та враховуються останньою (ідеально) при виробленні алгоритму власної поведінки. Після того, як зобов'язана особа опредмечує свій алгоритм у фактичній поведінці, останньою реалізується одночасно й зміст правовідносин.

Наведений аналіз показує, що об'єкт кримінально-правових відносин є безпосереднім провідником правових приписів, за допомогою яких впорядковуються суспільні відносини. Із цієї причини об'єкт правовідносин слід розглядати не як те, з приводу чого виникають відповідні відносини, а як те, на що спрямоване регулювання суспільних відносин. Таке розуміння дозволяє наблизитися до з'ясування ролі та значення об'єкта кримінальних правовідносин в механізмі реалізації кримінальної відповідальності.

Такий об'єкт є багатограним. Це пов'язано з тим, що кримінально-правові відносини спрямовані, по-перше, на охорону та захист (забезпечення) нормального функціонування конституційних, цивільних, господарських, сімейних, трудових, адміністративних і будь-яких інших правовідносин, що виникають та регулюються будь-якою галуззю права. Охороняючи та захищаючи ці правовідносини, кримінально-правові відносини беруть участь у їхньому регулюванні шляхом визначення меж правомірної поведінки, запобігання порушенням цих меж суспільно небезпечними діями. По-друге, у разі вчинення цих діянь об'єкт кримінально-правових відносин поділяється: вони продовжують застерігати від злочинів учасників інших правовідносин у сфері, у якій виявилася злочинна поведінка, і разом з тим спрямовується на новий об'єкт – реалізацію кримінальної відповідальності винного та визначення обсягу обмежень його прав та законних інтересів. По-третє, поява цього нового об'єкта викликає до життя ще один об'єкт, що є обов'язковим супутником

цілеспрямованої реалізації кримінальної відповідальності, а саме: забезпечення задоволення природного права потерпілого від злочину на відновлення порушених благ або їх відшкодування.

Використані джерела:

1. Огурцов Н. А. *Правоотношения и ответственность в советском уголовном праве : учебное пособие* / Н. А. Огурцов. – Рязань : Изд-во РВШ МВД СССР, 1976. – 206 с.
2. Скакун О. Ф. *Теорія держави і права : підручник* / О. Ф. Скакун ; [переклад з рос.]. – Х. : Консум, 2001. – 656 с.
3. Рабінович П. М. *Основи загальної теорії держави та права: навч. посібник* / П. М. Рабінович. – К. : Атіка, 2001. – 176 с.
4. Морозова Л. А. *Теория государства и права : учебник* / Л. А. Морозова. – М. : Юристъ, 2002. – 414 с.
5. Халфина Р. О. *Общее учение о правоотношении* / Р. О. Халфина. – М. : Юрид. лит., 1974. – 348 с.
6. Пономарев Я. А. *Психика и интуиция* / Я. А. Пономарев. – М. : Политиздат, 1967. – 256 с.

Я. Б. Михайлюк

студентка юридичного факультету

*Київського національного університету імені Тараса Шевченка,
Київ, Україна*

КОМП'ЮТЕРНА ІНФОРМАЦІЯ ЯК ПРЕДМЕТ ЗЛОЧИННОГО ПОСЯГАННЯ

Актуальність теми дослідження зумовлена тим, що розвиток і удосконалення інформаційних технологій, розширення виробництва технічних засобів і сфери використання комп'ютерної техніки, доступність таких засобів, а головне, наявність людського фактору у вигляді задоволення амбіцій чи бажання наживи сприяли виникненню нового виду суспільно-небезпечних діянь, в яких незаконно використовується комп'ютерна інформація, оскільки вона сама стає предметом злочинного посягання.

Комп'ютерна інформація є різновидом інформації взагалі та її видовим поняттям. Тому всі ознаки, які характерні для поняття інформації, притаманні однаковою мірою і для поняття комп'ютерної інформації. Однак комп'ютерна інформація має специфічні особливості, які дають можливість виділити її в самостійне поняття [1; 16].

У ст. 1 Закону України «Про інформацію» дається понятійне визначення інформації, тобто це будь-які відомості та/або дані, які можуть бути збережені на матеріальних носіях або відображені в електронному вигляді [2].

Деякі науковці визначають комп'ютерну інформацію як інформацію, що в використовується з допомогою комп'ютера, містить відомості про певні факти, події, предмети, явища, процеси, окремих осіб, тощо, а також програми для електронно-обчислювальних машин (ЕОМ) і бази даних, має ідентифікаційні реквізити власника, який визначив режим і правила їх використання [3; 716].

Як зазначає Л. П. Паламарчук, комп'ютерна інформація – це інформація, що знаходиться в інформаційному (комп'ютерному) середовищі і має ідентифікаційні атрибути [1; 18].

На думку Ю. В. Гавриліна, комп'ютерна інформація – це інформація, що зафіксована на машинному носії і передається по телекомунікаційних каналах у формі доступній для сприйняття ЕОМ [4; 22].

Взагалі комп'ютерну інформацію можна поділити на такі види: 1) за носіями виділяють інформацію, що зафіксована на магнітній стрічці, дискетах, лазерних чи твердих дисках, у пам'яті ЕОМ, у системі ЕОМ чи мережі; 2) за видом інформації: текстова, звукова, графічна, програмна, файли даних; 3) за атрибутами файлів: архівна, тільки для читання, прихована, системна.

Необхідно зазначити, що комп'ютерній інформації, як одному із видів інформації взагалі, притаманні певні особливості. Серед них можна виділити наступні:

1) ця інформація, як правило, дуже об'ємна і швидко обробляється. Наприклад, комп'ютер з процесором Pentium та об'ємом вінчестера в 1 Гб може зберігати інформацію, яка дорівнює одній тисячі 500-сторінкових томів;

2) ця інформація зазвичай дуже легко і безслідно знищується. Для знищення комп'ютерної інформації, розміром 500 сторінок тексту достатньо два натискання клавіші клавіатури і через секунду вся інформація буде стерта. В той час як для того, щоб спалити 500 сторінок машинописного чи рукописного тексту необхідні спеціальні умови і значний проміжок часу;

3) комп'ютерна інформація знеособлена, між нею і особою, якій вона належить немає тісного зв'язку;

4) цей вид інформації може знаходитись лише на машинному носії (дискеті, магнітній стрічці, лазерному диску, напівпровідникових схемах та ін.);

5) інформація, що розглядається, може створюватися, змінюватися, копіюватися, застосовуватись (використовуватись) лише за допомогою ЕОМ при наявності відповідних периферійних пристроїв читання машинних носіїв інформації (дискководів, пристроїв зчитування лазерних дисків, стримерів, пристроїв зчитування цифрових відеодисків);

6) ця інформація легко передається телекомунікаційними каналами зв'язку комп'ютерних мереж, причому будь-який обсяг інформації можна передати на будь-яку відстань [4; 23].

Комп'ютерна інформація може зберігатись як на носії інформації поза ЕОМ – дискеті, магнітно-оптичному диску, лазерному компакт-диску, магнітній стрічці, так і на жорсткому диску (вінчестері) в ЕОМ, різновидністю якої є персональний комп'ютер, а також в системі ЕОМ на сервері (комп'ютері більшої потужності, який призначений для централізованого збереження і обробки інформації в мережі). Крім вищенаведеного, можна відзначити відносно

простоту в пересиланні, перетворенні, тиражуванні, при вилученні інформації, на відміну від вилучення речей, вона легко зберігається на першоджерелі, доступ до одного і того ж файлу, що містить інформацію, можуть мати одночасно декілька користувачів [5; 15].

Отже, комп'ютерну інформацію можна визначити як вид інформації взагалі, що являє собою сукупність відомостей, знань чи набір команд (програма), що призначені для використання в ЕОМ чи для управління нею, яка знаходиться в ЕОМ чи на машинному носії та має власника, який встановлює правила її використання.

Відповідно до ст. 1 Закону «Про захист інформації в автоматизованих системах» інформація в АС – сукупність усіх даних і програм, які використовуються в АС незалежно від засобу їх фізичного та логічного представлення. [6]. Про те 31 травня 2005 року було прийнято Закон України «Про внесення змін до Закону України «Про захист інформації в автоматизованих системах» яким вказаний закон викладено в редакції «Про захист інформації в інформаційно-телекомунікаційних системах». У даному Законі який є чинним на сьогодні в останній редакції від 19 березня 2009 року взагалі відсутнє визначення поняття «інформації» [7].

Отже, виходячи з вище зазначено було б доцільно закріпити на законодавчому рівні поняття «інформації в інформаційно-телекомунікаційних системах». Оскільки, ця інформація є предметом злочинів у сфері комп'ютерних технологій, то різні підходи до її тлумачення можуть призвести до неоднакової практики в застосуванні кримінальної відповідальності за ці злочини.

Використані джерела:

1. Паламарчук Л. П. Розслідування злочинів у сфері використання комп'ютерних технологій: Монографія. – К.:, 2007. – С.16-18.
2. Закон України «Про інформацію» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.rada.gov.ua/>
3. Науково-практичний коментар до Кримінального кодексу України / Відп. ред. С. С. Яценко. – 4-те вид., переробл. і доповн. – К.: А.С.К., 2005. – С. 716.
4. Преступления в сфере компьютерной информации: квалификация и доказывание: Учебное пособие/ по ред. Гаврилина Ю. В. – М.: Книжный мир, 2003. – С. 22.
5. Гусев А. В. Максимальное использование ресурсов компьютера. – М.: Приор, 1996. – С. 15.
6. Закон України «Про захист інформації в автоматизованих системах» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.rada.gov.ua/>
7. Закон України «Про внесення змін до Закону України « Про захист інформації в автоматизованих системах» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.rada.gov.ua/>

О. В. Мусієнко
*курсант факультету підготовки фахівців транспортної міліції
Одеського державного університету внутрішніх справ
Одеса, Україна*

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ БЕЗПЕКИ ПОТЕРПІЛИХ ТА СВІДКІВ У КРИМІНАЛЬНОМУ СУДОЧИНСТВІ

Кримінально-процесуальна діяльність органів дізнання і досудового слідства полягає в нових узгодженнях між собою та вдосконалення існуючих галузевих законів та відомчих нормативно-правових актів України. Правові норми періодично змінюються і доповнюються у зв'язку з вдосконаленням проведення процесуальних дій. На думку фахівців, правоохоронна діяльність діалектично відстає від злочинності, що тягне закономірну організаційну неготовність органів протидіяти їй [1.105] Це пояснюється тим, що законодавчі органи не завжди враховують практичні потреби боротьби зі злочинністю на думку практичних органів які застосовують ці норми на практиці. [2.7]

Проблема забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві, та дотримання законності в цій сфері в останні роки набули особливого значення ще й у зв'язку із загостренням криміногенної ситуації в державі та збереженням високого рівня латентності злочинів. Не підлягає сумніву, що однією із суттєвих причин латентності злочинності, передусім організованої, є те, що інформація про вчинені злочини не надходить до правоохоронних органів, оскільки її носії, побоюючись розправи з боку злочинців, не вірять у спроможність захисту від протиправних посягань у разі надання такої інформації державним органам [1, 75].

Основною проблемою у забезпеченні безпеки потерпілих та свідків є захист їх від погроз з боку злочинців, від вирішення якої залежить ефективність судочинства в цілому, можливість притягнення до відповідальності осіб які скоїли злочин, оскільки кількість випадків незаконного впливу на потерпілих та свідків збільшується в Україні з кожним роком.

З огляду на складність захисту суб'єктів кримінального судочинства, міжгалузевий характер регулювання правовідносин, які виникають у цій сфері, та інші фактори такі, як соціально-економічні та організаційно-правові, актуальність проблематики, пов'язаної з цим явищем, не викликає сумніву.

Метою статті є загальна характеристика забезпечення безпеки потерпілих та свідків у кримінальному судочинстві.

У вітчизняній юриспруденції мали місце дослідження даної проблематики такими науковцями, як В. С. Зеленецький та М. В. Куркін.

До системи забезпечення безпеки учасників кримінального процесу включається не лише сукупність відповідних нормативних актів, але й низка державних органів, які забезпечують безпеку цих осіб. До останніх належать ті, що приймають рішення про застосування заходів безпеки, і ті, що здійснюють ці заходи.

Вдосконалення правового забезпечення безпеки учасників кримінального процесу буде ефективним лише за умови врахування позитивного зарубіжного досвіду в цій сфері.

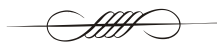
На нашу думку, необхідно доповнити вітчизняне законодавство відповідними положеннями, що гарантують соціальний захист осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві, з подальшим внесенням змін і доповнень до КПК України та інших нормативно-правових актів. Як зазначають дослідники цієї проблематики, метою забезпечення безпеки суб'єктів кримінального процесу є не лише захист їх фізичної недоторканності, але і створення умов для активної участі в процесі.

Отже, для забезпечення реальної безпеки осіб, які допомагають у подоланні злочинності, у кримінально-процесуальному законодавстві слід вирішити ряд принципових питань з процедури отримання та використання доказової інформації, котра надходить від названих осіб. При цьому, оскільки гарантії захисту прав та інтересів різних категорій учасників процесу, а також мета та умови боротьби зі злочинністю і принципи кримінального судочинства постійно перебувають у певному протиріччі, законодавець повинен у кожному конкретному випадку встановити, чому він віддав перевагу захисту прав, зберіганню таємниці, встановленню об'єктивної істини, створенню умов для подолання злочинності

На жаль, у нашій країні відсутні приклади успішного захисту свідків із застосуванням комплексу заходів, визначених законом. Нам необхідно глибоко вивчити успішний досвід зарубіжних країн у галузі захисту учасників кримінального судочинства, імплементувати його до національного законодавства і вирішити головну проблему, яка полягає у відсутності національної програми захисту свідків та фінансування затратного механізму цієї програми. Зазначене має стати предметом подальших наукових розвідок цієї тематики.

Використані джерела:

1. *Галаган В.І Проблеми вдосконалення кримінально-процесуальної діяльності ОВС України.-К., 2002.-С.59*
2. *Бахин В.П., Карпов Н.С Преступная деятельность: понятие, характеристика принципы изучения.-К., 2001.С.38*

В. В. Нагірняк
студент юридичного факультету
Київського національного університету імені Тараса Шевченка,
Київ, Україна

ЗЛОВЖИВАННЯ ВЛАДОЮ ТА СЛУЖБОВИМ СТАНОВИЩЕМ В ДІЯЛЬНОСТІ ОРГАНІВ ДІЗНАННЯ ТА ДОСУДОВОГО СЛІДСТВА. ПРОБЛЕМИ ТА ШЛЯХИ ВИРІШЕННЯ

Згідно з проведеним мною аналізом, діяльність органів внутрішніх справ України викликає серйозне занепокоєння саме у сфері дотримання прав людини. Останнім часом спостерігається збільшення кількості звернень від громадян до Верховної Ради, з приводу непоодиноких зафіксованих фактів застосування катувань та інших форм жорстокого поводження працівниками органів дізнання та досудового слідства: смерть студента у райвідділі міліції, самогубство 24-річного затриманого у райвідділі міліції м. Києва; грубе порушення термінів тримання в приміщенні міліції двох 9-класників; профілактична розмова дільничного інспектора міліції з громадянином, яка закінчилася смертю. І цей сумний перелік про факти застосування катувань та інших форм жорстокого поводження міліції, в особі органів дізнання та досудового слідства, можна продовжити.

Чинне законодавство України, що регламентує діяльність правоохоронних органів, містить обов'язкові вимоги до їх працівників дотримуватися прав людини та законності при затриманні підозрілої особи, проведенні дізнання, слідчих дій, триманні її в ізоляторі тимчасового тримання чи слідчому ізоляторі. Жоден із законодавчих актів України та відомчих актів Міністерства внутрішніх справ, Департаменту з питань виконання покарань не дозволяє їх працівникам порушувати права людини, принижувати її гідність, застосовувати тортури. Чому ж сьогодні в Україні, як у європейській державі, так грубо порушуються права людини? Чим це зумовлено? Чи є це залишками радянської системи чи це просто таке ставлення працівників правоохоронних органів до людей? Практика засвідчує, що працівники цих органів, які мають безпосередньо забезпечувати захист прав людини, часто самі грубо порушують їх. На цьому постійно наголошується Уповноваженим ВР з прав людини у щорічних доповідях. Попри послідовну безкомпромісну позицію Уповноваженого щодо недопущення тортур, стан справ тут не поліпшується. Проведеним дослідженням, автор дійшов висновків про те, що проблеми щодо зловживання владою та службовим становищем працівниками органів дізнання та досудового слідства зумовлюється багатьма причинами. По-перше, залишається незмінною основна мета перевищення меж – визнання затриманим вини у злочині, що є нерозкритим. За допомогою насильства посадовці намагаються вирішити питання розкриття злочинів, оскільки професійно не здатні досягти цього іншим способом. Молодші працівники на практиці, переймають досвід роботи більш кваліфікованих працівників, які ще з радянського періоду не бажають змінювати методи впливу на «так званого» правопорушника. Виникає питання: Чи варто

звертатись за захистом до правоохоронних органів, якщо цей захист і ставлення до вас ігнорується? Звідси збільшення кількості злочинів, адже людина не розглядаючи ніякого іншого варіанту «встановлення правосуддя» стає на шлях своєї правди.

На думку автора, дії працівників правоохоронних органів в якості органів дізнання та досудового слідства чиняться для підвищення відсотка «розкриття» злочинів, основного показника діяльності міліції, якого, як запевняють правоохоронці, вже декілька років не існує, а останнім часом – показника направлення таких справ до суду. Меншою мірою – домагання обвинувальних свідчень на інших осіб, пограбування людей з метою наживи та просто свавілля. По-друге, це пояснюється різким зменшенням відкритості МВС та зниженням рівня інформованості суспільства про ситуацію з порушеннями прав людини в органах внутрішніх справ, відстороненням громадськості та неналежним контролем за дотриманням прав і свобод людини в органах внутрішніх справ. Ця проблема сьогодні є актуальною, адже на думку більшості промовців, громадська думка повинна стати критерієм ефективності в діяльності органів внутрішніх справ, «інакше суспільство і далі потуратиме безкарності органів внутрішніх справ з подальшим формуванням не правової, не цивілізованої поліцейської держави».

Крім цього, значної уваги хочеться приділити проблемі забезпечення та реалізації гарантій щодо законності діяльності правоохоронних органів. Адже сьогодні особа, щодо якої здійснювались протиправні дії правоохоронними органами, не має ніякої реальної можливості довести протиправні дії. Її твердження базується лише на її показаннях, при відсутності будь-яких правових доказів. Як варіант, автор пропонує здійснювати фіксування всіх дій правоохоронних органів щодо громадян (їх зізнання чи заперечення) в межах об'єктів (кімнати допиту для оперативно-розшукових служб, окремі кабінети в райвідділках тощо) віднесених до їх діяльності, не тільки у формі протоколу, а в першу чергу за допомогою використання різних засобів фіксування інформації (аудіозаписування, відеозапис).

Порушенні питання, сьогодні є актуальними у суспільстві, адже вони стосуються кожного з нас, більше того ніхто з нас незастрахований від того що це може статися з нами. Тому, щоб запобігти цьому, потрібно здійснити реформування внутрішніх справ, запровадження експериментальних критеріїв оцінки діяльності, які виключають гонитву за валовими показниками. Слід звернути увагу на необхідність жорсткішого контролю з боку парламенту та громадськості за діяльністю органів дізнання та досудового слідства у цій сфері, більше того негайного реформування потребує кримінально-процесуальне законодавство України, в першу чергу КПК. Ці питання потребують негайного вирішення, оскільки стан справ у правоохоронних органах віддзеркалює ситуацію в державі в цілому.

Використані джерела:

1. Конституція України (ст. 28)
2. Кримінально-процесуальний кодекс України

3. *Конвенція проти катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поводження і покарання від 10 грудня 1984 р. Ратифікована УРСР 26 січня 1986р. Застереження, зроблені при ратифікації, зняті Законом України від 5 листопада 1998 р.*
4. *Закон України «Про міліцію»;*
5. *Постанова ПВС № 12 від 27 грудня 1985р. «Про судову практику в справах про перевищення влади або посадових повноважень» (п.п. 3, 4, 8,9).*
6. *Постанова ПВС № 4 від 28 червня 1991р. «Про практику застосування судами законодавства, яке забезпечує право на необхідну оборону від суспільна небезпечних посягань» (п. 8).*

Е. С. Нагорная
*студентка юридического факультета
Белорусского государственного университета,
Минск, Республика Беларусь*

ПЕДАГОГ (ПСИХОЛОГ) КАК УЧАСТНИК УГОЛОВНОГО ПРОЦЕССА

Одним из направлений развития уголовного процесса и уголовного права как в Республике Беларусь, так и в других странах Восточной Европы является формирование ювенальной юстиции. В рамках данного направления отдельно выделяются и группируются нормы, относящиеся к несовершеннолетним, формируются специальные институты, определяется правовое положение несовершеннолетних во всей системе юстиции в целом, и в уголовном процессе в частности.

Уголовно-процессуальный кодекс Республики Беларусь (далее – УПК Республики Беларусь) имеет ряд норм, которые предусматривают особые правила производства дел в отношении несовершеннолетних, что, необходимо заметить, не противоречит международно-правовым нормам, так как в части 4 статьи 14 Международного пакта о гражданских и политических правах, принятых Генеральной Ассамблеей ООН от 16 декабря 1966 г., говорится: «В отношении несовершеннолетних процесс должен быть таков, чтобы учитывались их возраст и желательность содействия их перевоспитанию» [1]. Таким образом, по делам несовершеннолетних помимо всей системы уголовно-процессуальных гарантий, предусмотренных общими правилами, применяются дополнительные процессуальные нормы и институты, которые и составляют особенность уголовного судопроизводства по делам в отношении несовершеннолетних. К таким институтам, в частности, относится институт педагога (психолога).

Появление института педагога (психолога) породило дискуссию относительно того, каким участником (в широком смысле) уголовного процесса он является. В УПК Республики Беларусь данный вопрос четко решен в ч. 1

ст. 62, где говорится, что педагог (психолог), участвующие в допросе несовершеннолетних подозреваемого, обвиняемого, потерпевшего, свидетеля, является специалистом [2]. Но в Уголовно-процессуальном Кодексе Российской Федерации (далее – УПК РФ) [3], в Уголовно-процессуальном Кодексе Украины (далее – УПК Украины) [4] данный вопрос не урегулирован, что вызывает множество споров и заставляет задуматься о правильности урегулирования процессуального положения данного участника в УПК Республики Беларусь.

Все точки зрения ученых относительно того, каким участником уголовного процесса является педагог (психолог) можно свести к трем основным подходам:

1) большинство ученых, как отмечает Макаренко И.А., рассматривают педагога (психолога) как специалиста, обладающего знаниями в области педагогики и юношеской психологии [5, с. 5];

2) определенная часть ученых настаивают на том, что педагог (психолог) является самостоятельным участником уголовного процесса. Ещё в 1970 году профессор Строгович М.С. отметил, что педагог и специалист – «совершенно различные процессуальные фигуры, выполняющие различные функции, выступающие в различных процессуальных формах и участвующие в различных процессуальных действиях» [6, с.477];

3) третья группа ученых исходит из положения, что педагог и психолог не должны рассматриваться как единая процессуальная фигура, и соглашаются с точкой зрения Каневского Л.Л. о том, что, психолог является специалистом в области юношеской психологии, а педагог – самостоятельным участником уголовного процесса [5, с. 6].

Необходимо отметить, что в литературе не распространено мнение относительно того, что педагог (психолог) являются экспертами. Мы полагаем, что это связано с явным различием в их функциях. Как отмечает Тетюев С.В., отличие эксперта от педагога (психолога) заключается прежде всего в тех процессуальных действиях, в которых они принимают участие, и доказательственном значении их деятельности [7, с. 38].

В УПК РФ под специалистом понимается лицо, обладающее специальными знаниями, привлекаемое к участию в процессуальных действиях в порядке, установленном УПК РФ, для содействия в обнаружении, закреплении и изъятии предметов и документов, применении технических средств в исследовании материалов уголовного дела, для постановки вопросов эксперту, а также для разъяснения сторонам и суду вопросов, входящих в его профессиональную компетенцию (ч. 1 ст. 58 УПК РФ) [3]. Данная формулировка, несомненно, является неудачной и не охватывает функций, которые выполняет педагог (психолог): помощь следователю (дознавателю, суду) в определении последовательности и форме постановки вопросов, оптимальной продолжительности допроса, в выборе правильного стиля допроса, в установлении психологического контакта с допрашиваемым [7, с. 39].

Белорусский законодатель более удачно сформулировал понятие специалиста, который привлекается в процесс для участия и оказания содействия в производстве следственных и других процессуальных действий

(ч. 1 ст. 62 УПК Республики Беларусь) [2], что охватывает и функции педагога (психолога).

Таким образом, в соответствии с УПК Республики Беларусь в нашей стране педагог (психолог) является специалистом, но как было указано выше, не него возложена особая функция, и задачи его участия в уголовном процессе отличаются от задач иного специалиста, в связи с чем, считаем возможным выделить в ст. 62 УПК Республики Беларусь специальную часть, посвященную педагогу (психологу) и его правовому положению.

Использованные источники:

1. *Международный пакт о гражданских и политических правах, принятых Генеральной Ассамблеей ООН от 16 декабря 1966г.* // Консультант Плюс: Версия Технология Проф. [Электронный ресурс] / ООО «ЮрСпектр». – М., 2010.
2. *Уголовно-процессуальный кодекс Республики Беларусь: с обзором изменений и практики применения / авт. обзора Л.Л. Зайцева.* – Минск: Амалфея, 2009. – 528 с.
3. *Уголовно-процессуальный кодекс Российской Федерации от 18.12.2001 N 174-ФЗ* // [Электронный ресурс]. – 2011. – Режим доступа: <http://www.consultant.ru/popular/upkrf/> – Дата доступа: 22.09.2011.
4. *Уголовно-процессуальный кодекс Украины от 28.12.1960* // [Электронный ресурс]. – 2011. – Режим доступа: <http://pravoved.in.ua/section-kodeks/79-upku.html> – Дата доступа: 02.10.2011.
5. Макаренко, И.А. Проблемы педагога и психолога в процессе расследования уголовных дел в отношении несовершеннолетних / И.А. Макаренко // *Российский следователь.* – 2007. – № 13. – С. 5-7.
6. Строгович, М.С. *Курс советского уголовного процесса.* М., 1970. Т. II. – с. 615.
7. Тетюев, С.В. Сведующие лица, обладающие педагогическими и психологическими знаниями и их виды в ювенальном уголовном судопроизводстве / С.В. Тетюев // *Российская Юстиция.* – 2008. – № 9. – С. 37-40.

А. С. Нерсисян

кандидат юридичних наук, науковий співробітник
Інституту держави і права ім. В. М. Корецького НАН України,
Київ, Україна

ПРОБЛЕМИ ВПРОВАДЖЕННЯ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЮРИДИЧНИХ ОСІБ В УКРАЇНІ

Українська правова система визнає «компенсаційний», приватно-правовий характер цивільно-правової відповідальності юридичної особи приватного права. Саме в руслі цієї концепції і розвивалась відповідальність юридичних осіб і в інших галузях права. Так, юридична особа не може бути підозрюваним (обвинуваченим, підсудним) або потерпілим в кримінальному процесі, але може

бути цивільним відповідачем (ст. 51 КПК), якщо вона несла відповідальність за завдану злочином шкоду.

Таким чином, публічно-правова відповідальність юридичної особи розвивалась в руслі поглядів видатного дореволюційного вченого М.С. Таганцева про те, що до юридичної особи можуть бути застосовані виключно грошові стягнення або «аналогічне до смертної кари» припинення діяльності. В той же час він зазначає, що «але навіть застосування цих каральних заходів до особи фіктивної тягне значні сумніви. Не можна заперечувати права держави припиняти буття корпорації, що опинилася шкідливою або за метою, яку вона здійснює, або за умовами її діяльності; але таке припинення не тотожне з покаранням. З одного боку, цей захід може бути застосовано, хоча б корпорацією і не було вчинено жодного злочинного діяння, тільки внаслідок зміни умов суспільного життя, а з іншого – вчинення членами корпорації злочинного діяння, хоча б і тяжкого, не може виправдовувати закриття товариства, якщо тільки його мета залишається корисною і необхідною для держави. Також не завжди буде раціонально і застосування грошових стягнень не у вигляді відшкодування за шкоду, а у вигляді покарання: чи розсудливо стягувати грошову пеню, наприклад, з благодійного товариства, якому сама ж держава дає грошову субсидію?» [1, 8-10].

Вперше на доктринальному рівні вітчизняного кримінального права питання кримінальної відповідальності юридичних осіб постало після визнання на Нюрнберзькому процесі злочинними таких нацистських організацій як НСДАП, СС, СД, гестапо тощо [2, 943]. Проте, А.Н. Трайнін, аналізуючи природу випадків визнання організацій злочинними та винними у вчиненні злочинів проти миру і людяності, зазначає, що санкції, які застосовуються до юридичних осіб, слід називати заходами безпеки, а не кримінальною відповідальністю юридичних осіб [3, 36-37].

Проте, ряд дослідників зазначає щодо необхідності введення інституту кримінальної відповідальності юридичних осіб в законодавство України. Так, А.В. Савченко зазначає, що значна частина злочинів проти українського народу (голодомор, репресії 30-х рр.) була вчинена саме юридичними особами [4, 524-530]. В той же час, вважаємо, що дані злочини були вчинені в основному юридичними особами публічного права, зокрема, органами НКВС. Та й Компартія, що фактично підім'яла під себе весь державний апарат, навряд може вважатись юридичною особою приватного права.

Так, в 2008 році в Академії Адвокатури України була захищена кандидатська дисертація О.О. Михайлова «Юридична особа як суб'єкт злочину: іноземний досвід та перспективи його застосування в Україні». Автор даної дисертації запропонував ввести у КК України ст. 2¹ «Підстави кримінальної відповідальності юридичних осіб» [5, 5-6].

О.Ф. Пасека в авторефераті своєї кандидатської дисертації «Кримінальна відповідальність юридичних осіб: порівняльно-правове дослідження», захищеної у 2011 в Львівському державному університеті внутрішніх справ, також пропонує ввести до КК цю статтю 2¹ «Підстави кримінальної відповідальності юридичних осіб» в трошки іншій редакції [6, 11-12]. В цьому аспекті абсолютно

закономірним є питання – за які саме злочини юридичні особи приватного права (перш за все їх комерційні підвиди), зокрема, корпорації, мають нести відповідальність? З огляду на вищенаведений перелік статей КК, можна зробити висновок, що перш за все це стосується злочинів проти виборчих і трудових прав, прав інтелектуальної власності, господарських злочинів, злочинів проти довкілля, злочинів в сфері здоров'я населення тощо.

В той же час слід зауважити про наступне. По-перше, використання в визначенні підстави накладення відповідальності на юридичну особу згадується така дефініція як вчинення «від її імені та в її інтересах» одного з вищезгаданих злочинів. Перше, що дивує, яким саме чином можна вчинити злочин від імені певного суб'єкта права – неважливо, природного чи штучно створеного. Адже, як правило, підприємства, установи чи організації не дають уповноваженими особам довіреність на вчинення злочину. Тому важко довести, що винна фізична особа діяла саме «від імені» юридичної особи. З іншого боку, при значному рівні корумпованості органів кримінальної юстиції така дефініція може бути використана для тиску на юридичних осіб, навіть якщо вчиненням їх службовою особою злочином було завдано шкоди самій юридичній особі приватного права.

Крім того, слід зауважити, що за своїм змістом поняття «юридичної особи» в англосаксонській правовій системі серйозно відрізняється від аналогічного поняття в правовій системі України. В США та Великій Британії юридична особа приватного права – це, як правило підприємницька організація. У нас же до числа юридичних осіб приватного права входять також ряд непідприємницьких (некомерційних) організацій.

Крім того, юридична особа є учасником ряду адміністративних правовідносин, і, відповідно, може нести і адміністративні обтяження. Правова природа даних обтяжень полягає у праві держави обмежувати чи забороняти певну врегульовану правом діяльність (перш за все господарську), якщо вона вчиняється з порушеннями закону.

Таким чином, для ефективної протидії корпоративній злочинності достатньо цивільної відповідальності юридичних осіб, адміністративних обмежень (припинення державної реєстрації, відкликання державних замовлень, скасування ліцензій та дозволів тощо) та фінансових санкцій за правопорушення.

Використані джерела:

1. Таганцев Н.С. Русское уголовное право. Лекции. Часть общая. / Таганцев Н.С. – М.: Наука, 1994 – I том. – 380 с.
2. Нюрнбергский процесс: сборник материалов. Под ред. К.П. Горшенينا, Р.А. Руденко, И.П. Никитченко. Изд 2-е, исправленное и дополненное. – т. 2 – М.: ГосЮрИздат, 1954 – 1258 с.
3. Трайнин А.Н. Защита мира и борьба с преступлениями против человечества / Арон Наумович Трайнин, – М.: ИГП АН СССР, 1956 – 215 с.
4. Савченко А.В. Кримінальне законодавство України та федеральне кримінальне законодавство Сполучених Штатів Америки: комплексне порівняльно-правове дослідження. Монографія. – К.: КНТ, 2007 – 596 с.

5. Михайлов О.О. *Юридична особа як суб'єкт злочину: іноземний досвід та перспективи його застосування в Україні: автореф дис. ... кюн.: спец. 12.00.08. – кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право / Олексій Олексійович Михайлов. – К.: Академія адвокатури України, 2008 – 16 с.*
6. Пасека О.Ф. *Кримінальна відповідальність юридичних осіб: порівняльно-правове дослідження: автореферат дис. ... к.ю.н.: спец. 12.00.08 / Пасека Олексій Федорович. – Л.: ЛДУВС, 2011 – 19 с.*

А. С. Николаенко

*студентка факультета міжнародно-правових отношений
и юридической журналистики Национального университета
«Одесская юридическая академия»,
Одесса, Украина*

ЭКСПЛУАТАЦИЯ ДЕТЕЙ. ПРОБЛЕМЫ ПРОТИВОДЕЙСТВИЯ

Актуальность темы. Начиная с XX века во всем мире свыше 250 миллионов детей возрастом от 5 до 14 лет работали вопреки законодательному запрету и опасности этого явления. Около половины из них трудились каждый день в течение всего года. Об этом свидетельствуют данные Международной организации труда [5]. В Украине среднемесячная численность работающих детей составляла 456 тысяч человек, из которых 48% – дети в возрасте, в котором работать официально запрещено. Такая ситуация свидетельствовала о неспособности правовых средств эффективно противодействовать незаконному использованию труда детей и обуславливала необходимость применить решительные меры в борьбе с этим антисоциальным явлением. Практически все такие случаи с 1 сентября 2001 года стали подпадать под признаки преступления, предусмотренного ст. 150 УК Украины. За полных десять лет действия ст. 150 УК Украины было возбуждено всего 169 уголовных дел, или в среднем по 17 уголовных дел за год (Приложение 1). Из этого следует, что соотношение между фактической распространенностью и количеством выявленных фактов эксплуатации детей правоохрнительными органами сейчас составляет приблизительно 10 тысяч к одному. На начале 2001 года каждый 28-й ребенок в возрасте от семи до шестнадцати лет был эксплуатирован, а в 2010 году эти показатели выросли почти вдвое. Изложенное вынуждает констатировать, что уголовно-правовой запрет на использование труда ребенка, не достигшего возраста трудоустройства, пока что несущественно влияет на общеукраинские процессы в этой сфере.

Анализ юридической литературы и практики свидетельствует о наличии следующих **проблем**: чрезмерная криминализация, неудачное конструирование нормы, проблемы доказательства тех или иных признаков состава преступления, незаинтересованность правоприменителей в выявлении таких фактов. Впрочем, чтобы хотя бы частично найти ответ на вопрос, почему же криминализация

эксплуатации детей пока не дает существенных результатов в борьбе с общественно опасным использованием труда детей, следует обратиться к уже существующей практике применения предписаний ст. 150 УК Украины. Так, изучив материалы 85 уголовных дел, возбужденных по ст. 150 УК Украины, было установлено, что 22 дела из них были закрыты в связи с отсутствием в действии лица состава преступления, одно уголовное дело было закрыто из-за малозначительности действия, в трех уголовных делах действия виновных были переqualифицированы со ст. 150 УК Украины на ч. 2 ст. 172 УК Украины, остальные 59 уголовных дел были направлены в суд в порядке, предусмотренном ст. 232 УПК Украины. На основе судебной статистики сразу привлекает к себе внимание значительное количество уголовных дел, в которых суд освободил обвиняемых от уголовной ответственности. Это притом, что в теории уголовного права общепризнанным является положение о наступлении уголовной ответственности и ее реализации в предусмотренных законом формах. Во всех случаях применения положений ст. 48 УК Украины имели место нарушения норм действующего законодательства. Ведь нет свидетельств о том, что содеянная эксплуатация детей потеряла общественную опасность или виновное лицо перестало быть общественно опасным. Освобождение от уголовной ответственности лиц, совершивших эксплуатацию детей, довольно часто происходило на основании законов Украины об амнистии. 91% осужденных за совершение эксплуатации детей суды освобождают от отбывания наказания с испытанием, то есть когда такое освобождение является правом суда, а не его обязанностью. Такая ситуация сразу заставляет нас задуматься над вопросом, почему суды в 87,5% уголовных дел (в которых виновность лиц в совершении эксплуатации детей не ставилась под сомнение) не применяют к виновным реальное наказание? Во всех случаях реального применения мер уголовно-правового влияния относительно лиц, совершивших преступление, предусмотренное ч. 2 ст. 150 УК Украины, суды назначают близкий к минимуму размер наименее сурового вида криминального наказания [1]. И это при том, что санкция ч. 2 ст. 150 УК Украины безальтернативно предусматривает наказание в виде лишения свободы на срок от двух до пяти лет с лишением права занимать определенные должности или заниматься определенной деятельностью на срок до трех лет.

Пути решения данной проблемы. Необходимо дать четкое определение понятию эксплуатация детей и включить его в ст. 150 УК Украины, либо внести изменения в примечание 1 ст. 149 УК Украины, так как при квалификации этого преступления некоторые практики под эксплуатацией ошибочно понимают только эксплуатацию физического труда. Во всех формах сексуальной эксплуатации правильным было бы назначать наказание не только по ст. 150, а по совокупности.

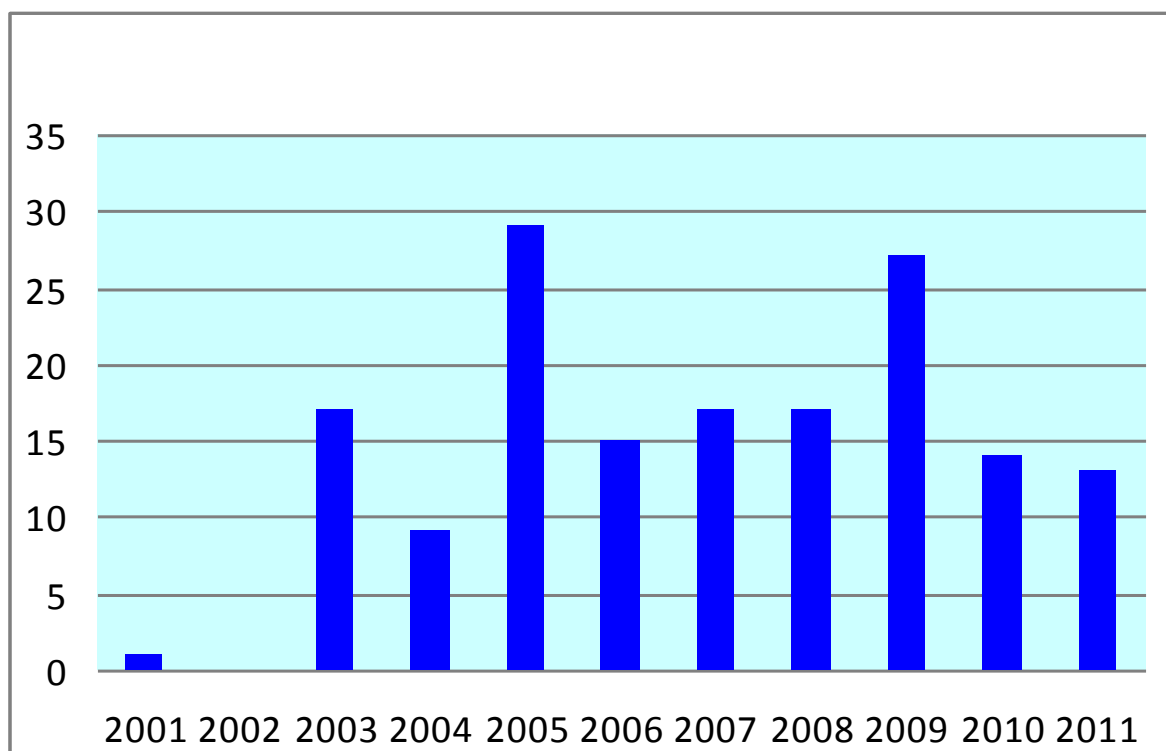
Прискорбно, но правоохранительные органы неохотно делятся информацией о преступлениях, связанных с эксплуатацией несовершеннолетних. К тому же преступления против детей зачастую вписываются в общую категорию с взрослыми. Например, дела о педофилах заносятся в категорию с изнасилованиями. Сейчас очень сложно найти

подробную статистику по совершенным преступлениям, что обусловлено не только бездействием милиции, но и безответственностью родителей, решающих не сообщать о случившемся с их чадом. Таким образом, пока в Украине уголовные дела по ст. 150 УК Украины возбуждаются лишь относительно каждого десятитысячного эксплуататора, наказание в виде штрафа назначается лишь каждому 13-му из них, а наказания, предусмотренные в санкциях этой нормы, не применяются вообще. По данным Международной организации по миграции среди потерпевших, как от трудовой, так и от сексуальной эксплуатации, 5% составляли несовершеннолетние [4]. При этом самой маленькой жертве было всего лишь 3 года! Вот и получается, что проблема с эксплуатацией детского труда в Украине носит если не массовый, то стабильный характер. Поэтому если правоохранительные органы, работники Госинспекции труда и социальных служб будут и дальше закрывать на это обстоятельство глаза, наша страна вскоре рискует приобрести имидж нецивилизованного государства, в котором процветает детское трудовое рабство.

Использованные источники:

1. Уголовный кодекс Украины
2. Кодекс законов о труде
3. Никонова Л. «Зеркало недели» №25, 01 июля 2006
4. Александра Тимощук «Зеркало недели» №32, 30 августа 2008
5. Дмитрий Калмыков «Зеркало недели. Украина» №34, 23 сентября 2011

Приложение 1: Количество возбужденных дел

Т. І. Нікіфорова
*кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри кримінального права та процесу
Хмельницького університету управління та права,
Хмельницький, Україна*

ОСОБЛИВОСТІ ПРИЗНАЧЕННЯ ПОКАРАННЯ НЕПОВНОЛІТНІМ

Чинний КК України в ст.65 встановлює загальні засади призначення покарання. Але щодо неповнолітніх законодавець доповнює їх іншими обставинами, які повинен дослідити суд при призначенні їм покарання. Так, відповідно до ч.1 ст.103 КК України суд повинен врахувати також умови життя та виховання, вплив дорослих, рівень розвитку та інші особливості особи неповнолітнього.

Законодавець не випадково акцентує увагу саме на цих обставинах. Адже по справах неповнолітніх вони зустрічаються досить часто. Крім того, їх дослідження може суттєво вплинути на форму та міру відповідальності.

Так, враховуючи соціально-психологічні особливості особи неповнолітнього, конкретні умови його життя та виховання, суд може прийти до висновку про суттєву невідповідність суспільної небезпеки вчиненого діяння особі неповнолітнього, визнати причинами вчиненого злочину брак виховання та злиденні умови життя. У літературі звертається увага на те, що збіг тяжких особистих або сімейних обставин, особливо у неповнолітніх, утруднює реалізацію соціально-позитивних форм життєдіяльності, стимулює формування та прояв негативної поведінки [1, с.152].

Вплив же дорослих на неповнолітніх може бути настільки суттєвим, що в певних випадках можна говорити про те, що у неповнолітнього була паралізована воля.

Однією із обставин, що пом'якшують покарання в ст. 66 КК України закріплено вчинення злочину неповнолітнім. Хоча, слід зазначити, що в літературі немає єдності думок з приводу питання про те, чи у всіх випадках неповноліття злочинця повинно пом'якшувати відповідальність?

Більшість вчених дають позитивну відповідь на це запитання. Визнається, що за інших рівних умов, неповнолітні завжди повинні притягуватись до кримінальної відповідальності у більш м'якій формі чи мірі, ніж дорослі злочинці [2, с.48].

Проте є і інші точки зору. Так А.І. Ігнатов вважає, що неповноліття злочинця не повинно визнаватись пом'якшуючою обставиною у випадку вчинення тяжкого злочину [3, с.198].

Дійсно, позиція тих вчених, які вважають, що неповноліття не у всіх випадках повинно пом'якшувати відповідальність, прямо суперечить закону, адже закон не ставить врахування обставин, що пом'якшують покарання в залежність від тяжкості вчиненого злочину.

В будь-якому випадку, призначення покарання неповнолітнім злочинцям є одним з найважливіших питань у кримінальному праві.

До неповнолітніх, визнаних винними у вчиненні злочину, судом можуть бути застосовані такі основні види покарань як штраф, громадські роботи, виправні роботи, арешт, позбавлення волі на певний строк. Як додаткові покарання до неповнолітніх можуть бути застосовані покарання у виді штрафу та позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю.

Проте, діюча система покарань сьогодні не завжди дозволяє обрати покарання, не пов'язане з ізоляцією. Такі види покарань як позбавлення волі та арешт є найбільш суворими, оскільки вони пов'язані з ізоляцією особи, а тому застосування їх до неповнолітніх злочинців повинно бути викликано справді необхідністю, тобто лише тоді, коли інші засоби кримінально-правового впливу будуть визнані такими, що не зможуть досягти поставлених перед кримінальною відповідальністю цілей. На сьогодні створена парадоксальна ситуація: загальновизнаним є те, що чим молодше злочинець, тим більше є можливостей для його виправлення, але тим менше засобів передбачено законом для такого виправлення.

Вчені пропонували різні підходи до вирішення цієї проблеми. Так, А.П. Кондусов та І.М. Сабіров вважають, що в кожній санкції кримінально-правової норми необхідно передбачити положення, яким встановити окремий перелік покарань, для неповнолітніх [4, с.125].

Г.С. Гаверов вважає за необхідне передбачити в законі положення відповідно до якого неповнолітнім, у випадку вчинення необережних злочинів, можуть бути призначені покарання, не пов'язані з позбавлення волі, і в тому випадку, коли вони не передбачені санкцією кримінально-правової норми [5, с.31].

На сьогодні невирішеним є питання, як бути в тому випадку, коли щодо неповнолітнього судом буде встановлено брак покарань, які можуть бути ефективним засобом впливу. Так, зокрема, санкції ч.1 ст.185, ч.1 ст.186 КК, передбачають штраф, виправні роботи, позбавлення волі. Але як бути, коли у неповнолітнього, який не досяг 16-річного віку, немає ні самостійного доходу чи власних коштів, ні майна. Залишається лише позбавлення волі. На нашу думку, з метою створення більш широких умов для індивідуалізації покарання неповнолітнім, КК доцільно доповнити наступним положенням. Передбачити, що у випадку вчинення неповнолітнім злочину середньої або невеликої тяжкості, суд може з належним мотивуванням у вироку прийнятого рішення, застосувати будь-які інші, більш м'які покарання, ніж ті, що передбачені у санкції відповідної норми. Обмежитись в цьому відношенні треба злочинами середньої або невеликої тяжкості, оскільки саме по них найчастіше виникає необхідність призначення покарань, не пов'язаних з ізоляцією. Та в жодному випадку, при призначенні покарання неповнолітньому не варто забувати про мету покарання. Адже, ч.2 ст. 50 КК вказує, що покарання має на меті не тільки кару, а й виправлення засуджених, а також: запобігання вчиненню нових злочинів як засудженими, так і іншими особами.

Використані джерела:

1. Миньковский Г.М., Тузов А.П. Профилактика правонарушений среди несовершеннолетних.- Киев: Политиздат, 1987.- С. 152.
2. Долиненко Л.А. Смягчающие ответственность обстоятельства по действующему уголовному законодательству и в судебной практике: Учебное пособие.- Иркутск: Иркутский гос. у-т им. А.А. Жданова, 1980.- С. 48.
3. Игнатов А.И. Ответственность за преступления против нравственности.- М.: Юрид. л-ра, 1966.- С. 198.
4. Кондусов А.П. Развитие уголовного законодательства РСФСР об ответственности несовершеннолетних // Становление и развитие советского уголовного законодательства: Материалы межвузовской научной конференции, посвященной 50-летию первого советского Уголовного кодекса.- Волгоград: Высшая следственная школа МВД СССР, Саратовский юридический и-т им. Д.И. Курского, 1973.- С. 25.
5. Гаверов Г.С. Проблемы назначения наказания несовершеннолетним // Проблемы борьбы с преступностью: Сб. науч. тр. МВД СССР.- Омск: Омская высшая школа милиции, Иркутский госуд. у-т им. А.А. Жданова, 1978.- С. 30 – 31.

А. М. Новик

студент юридичного факультету

Київського національного університету імені Тараса Шевченка,

Київ, Україна

ЗАСТОСУВАННЯ МЕДІАЦІЇ (ПРИМИРЕННЯ) В КРИМІНАЛЬНИХ СПРАВАХ

Процеси адаптації національного кримінально-процесуального законодавства до Європейських принципів та стандартів, а також ряд рекомендацій Комітету міністрів Ради Європи, зокрема, Рекомендація R (99) 19 «Про медіацію в кримінальних справах» від 15 вересня 1999р. зумовили появу в колах українських практиків поняття «медіація». На цій основі до Верховної Ради України з 2006 р. було внесено ряд законопроектів, що інтегрували б це явище у нашу правову систему.

Варто зазначити, що медіація (примирення) в кримінальних справах – процес, в ході якого потерпілий та обвинувачений чи підсудний (Законопроект «про медіацію (посередництво) в кримінальних справах» оперує терміном «правопорушник») за допомогою особи-медіатора примирюються, та домовляються про вирішення конфлікту, що між ними склався, добровільне відшкодування шкоди, тощо.

Незважаючи на відсутність правового регулювання, процес медіації широко застосовується у приватно-правових відносинах, як альтернативний спосіб вирішення спорів та конфліктів. На даний час, існують організації, що надають такі послуги, наприклад, «Український центр медіації». Я вважаю, що

застосування медіації у цивільних, господарських, сімейних, трудових спорах, в рамках національної системи захисту прав, виведе її на новий – якісно кращий рівень. Звісно, що суспільство більш зацікавлене у примиренні і порозумінні ділових партнерів, що призведе до збільшення й покращення суспільного продукту, який вони створюють, аніж до припинення їх партнерства, що приведе до перепон для ведення своєї справи їм обом, як це, скоріш за все, сталося б при судовому вирішенні конфлікту. Також, важко переоцінити користь від примирення і порозуміння подружжя, що віддало перевагу медіації, перед судовим процесом розлучення. Сама наявність реальної альтернативи у вирішенні конфлікту створить конкуренцію в цьому плані судам. Медіатори відберуть великий шматок хліба у «традиційних» юристів. Все це створює умови для покращення роботи судової системи та підвищення професійного рівня правників.

Застосування ж медіації в кримінальній сфері, на мій погляд, порушує багато завдань, які стоять перед кримінальним та кримінально-процесуальним правом. Це пояснюється тим, що конфлікт осіб в приватно-правовій сфері кардинально різниться від конфлікту, що складається між особою, що вчинила злочин, або підозрюється у його вчиненні та особою потерпілого від злочину. Якщо порівняти людину (як організм) і суспільство, то в першому випадку – це нормальне явище, таке, як травлення. В другому випадку мова йде про злочинність, а це для суспільства – як для людини хвороба. Вчинення будь-якого злочину характеризується наявністю суспільної небезпеки. Надати можливість законно вивести суд із механізму реагування на прояви злочинної поведінки – на мій погляд, це дуже небезпечно і може обернутись погіршенням загальної криміногенної ситуації в країні. Я вважаю, що застосування медіації в кримінальних справах, крім всього іншого, порушує принцип презумпції невинуватості особи, оскільки, примирюючи з однієї сторони – жертву злочину, а з іншої – особу, щодо якої ще не встановлено факт її вини, ми фактично покладаємо певний тягар відповідальності за вчинене на особу, яка юридично нічим не відрізняється від нас з вами.

Коли зафіксовано факт вчинення злочину – це означає, що в суспільстві порушено баланс безпеки і серед нас живе особа з кримінально спрямованою свідомістю. Це та ситуація, коли свою справу повинно зробити правосуддя. І суд – єдиний суб'єкт що має на це право не тільки в теорії, а й згідно статті 124 Конституції України, який може зважити всі докази, об'єктивно оцінити ситуацію й винести рішення, що стосується вини.

Позитив медіації в кримінальних справах аргументовують тим, що в реаліях, які склались в Україні – головне будь-якими методами не допустити особу в лещата національної пенітенціарної системи, а статистика виправдувальних вироків говорить про те, що коли справа доходить до суду – це майже гарантовано.

Складно не погодитись з тим, що особа, яка в тих лещатах побувала з великою вірогідністю вчинить злочин ще раз. Але ми маємо розуміти, що це проблема уже галузі виправлення осіб, що вчинили злочини.

Я бачу застосування медіації в кримінальних справах, лише тоді, коли є вердикт суду, який вирішив питання про вину особи. Тоді застосування примирення між потерпілим і засудженим з допомогою спеціаліста в галузі права, психології, соціології, педагогіки та підготовленого до таких ситуацій є можливим для певних груп злочинів за певних умов. Але описана ситуація фактично вже не буде медіацією, головним завданням якої є вирішення конфлікту в позасудовому порядку. Це буде один із способів позитивного впливу на особу-злочинця і засобом для її справжнього виправлення. В той же час, саме так, на мій погляд, медіатори могли б принести користь у кримінальній сфері – у сфері боротьби проти хвороби «злочинність».

Отже, застосування медіації в кримінальних справах в її класичному розумінні, як альтернативне вирішення конфлікту, я вважаю таким, що порушує принципи кримінального процесу та статті 62, 124 Конституції України.

К. М. Огороднік

*суддя Рівненського апеляційного господарського суду,
Рівне, Україна*

ВИНА ПРИ УХИЛЕННІ ВІД СПЛАТИ ПОДАТКІВ ТА ЗБОРІВ ЗА КРИМІНАЛЬНИМ ЗАКОНОДАВСТВОМ УКРАЇНИ ТА НІМЕЧЧИНИ

Податки, як важливий інструмент державної фінансової політики є основою економічного та соціального розвитку суспільства. Ст. 67 Конституції України передбачає обов'язок кожної особи сплачувати податки і збори у порядку і розмірах, встановлених законом. Нажаль, жодна сучасна держава не спроможна забезпечити своєчасну сплату податкових внесків у повному обсязі лише за допомогою методу переконання, а система оподаткування не здатна ефективно працювати без інституту відповідальності і, зокрема, без її належної кримінально-правової охорони.

У цьому плані як теоретичний, так і практичний інтерес викликає досвід боротьби з податковими правопорушеннями тих іноземних держав, де вже тривалий час функціонує усталена система ринково орієнтованої економіки. Позитивний досвід розв'язання вказаних вище проблем накопичений у зарубіжних країнах повинен активніше використовуватися вітчизняними законодавцями.

Федеративна Республіка Німеччина у цьому сенсі представляє для вітчизняного дослідника не аби який інтерес. Німеччина – батьківщина камералістики – першої в світі наукової школи управління державними фінансами та фіскального адміністрування, представники якої поєднують переваги вільного ринкового підприємництва і демократії з необхідністю твердого правопорядку.

Особливий інтерес сьогодні викликає проблематика систематизації кримінального законодавства яке передбачає відповідальність за податкові правопорушення та критерії розмежування податкового злочину і правопорушення у сфері оподаткування в ФРН та Україні.

Це дозволяє зазначити наступні специфічні особливості суб'єктивної сторони податкових злочинів у ФРН та Україні:

1. Кримінальне законодавство Федеративної Республіки Німеччини, на відміну від кримінального законодавства України взагалі не містить легального визначення вини, залишаючи це питання в сфері принципів положень кримінально-правової доктрини та судової практики. Така позиція створює можливість правозастосовним та судовим органам більш гнучко підходити до кожного окремого діяння у частині кваліфікації дій суб'єкта.

2. У кримінальному праві Федеративної Республіки Німеччини категорія умислу не пов'язана з поняттям суспільно-небезпечних наслідків злочину, а сам умисел конкретизується через дві групи нормативних ознак: попередньої правової оцінки діяння та ознак, що охоплюють сферу паралельних оцінок у непрофесійній сфері. При цьому незнання хоча б однієї з цих груп виключає взагалі умисел. З цього теорія німецького кримінального права формулює винятково важливе положення за яким, якщо у суб'єкта при вчиненні діяння відсутнє усвідомлення того, що він вчиняє протиправні дії, то він діє без вини, зрозуміло, якщо він не міг уникнути помилки.

Таким чином усувається необґрунтоване притягнення до кримінальної відповідальності через неправильне визначення форми вини особи, яка вчинила незаконні дії тому, що керувалася невірним тлумаченням норм права.

3. У Федеративній Республіці Німеччини та в Україні простежується явний взаємозв'язок і взаємозалежність кримінального права з нормами податкового, фінансового і адміністративного права, а також присутній прямий вплив змін податкового законодавства на характеристику податкових злочинів, що обумовлює необхідність удосконалення техніки нормотворення з метою забезпечення стабільності податкового права, що прямо відображається на кваліфікації податкових злочинів.

Таким чином, конструктивна подібність кримінальної відповідальності за податкові злочини у ФРН та в Україні створює можливості запозичення позитивного німецького досвіду в частині притягнення суб'єктів податкових злочинів до відповідальності.

4. Визначальним критерієм розмежування податкового злочину і податкового правопорушення у сфері оподаткування у Федеративній Республіці Німеччини виступає умисел, а в Україні – розмір завданої шкоди у поєднанні з умисною формою вини та строками невиконання податкового обов'язку.

Наведене вище свідчить про необхідність удосконалення кримінального законодавства, спрямованого на боротьбу із злочинами у сфері оподаткування. Це вимагає теоретичного осмислення шляхів удосконалення чинного кримінального закону та вироблення практичних рекомендацій, які би відповідали вимогам комплексності та системності законодавства, що

встановлює юридичну відповідальність за протиправні діяння, пов'язані з оподаткуванням.

Таким чином, підсумовуючи наголосимо на таких принципових положеннях:

1. Удосконалення кримінального законодавства України у частині притягнення до кримінальної відповідальності за ухилення від сплати податків та зборів, а так само і законотворчість у сфері податкового права має бути побудована на основі використання компаративіського методу та перейняття вдалих іноземних зразків механізму правового регулювання у сфері боротьби з податковими злочинами.

2. Аналіз специфічних особливостей суб'єктивної сторони податкових злочинів у ФРН та Україні дає можливість визначити в якості головного критерію кримінальної відповідальності за ухилення від сплати податків та зборів не час та розмір вчинення протиправного діяння, а саме форму вини вчиненого.

3. З врахуванням цього вимагає уточнення назва статті 212 КК України, яка має бути сформульована як «Умисне ухилення від сплати податків, зборів (обов'язкових платежів)».

4. Вважаємо за доцільне доповнити положення статті 66 «Обставини, які пом'якшують покарання» КК України пунктом 10 такого змісту: «вчинення злочину під впливом помилки викликаной невірним тлумаченням норм права, якщо особа могла уникнути такої помилки».

5. Вимагає свого доопрацювання і зміст правових норм податкового законодавства до яких здійснюється відсилання у КК України, зокрема у частині чіткого розмежування видів відповідальності у залежності від форм вини особи платника податку (наприклад, зміна диспозиції статті статі 126 Податкового кодексу України «Порушення правил сплати (перерахування) податків»).

Л. А. Остапенко

кандидат юридичних наук, доцент,

завідувач кафедри кримінального права та правосуддя

Чернігівського державного інституту права, соціальних технологій та праці,

Чернігів, Україна

ПРАВОВА РЕГЛАМЕНТАЦІЯ МНОЖИННОСТІ ЗЛОЧИНІВ ЗА КРИМІНАЛЬНИМ ЗАКОНОДАВСТВОМ КРАЇН СНД

Однією з актуальних проблем теорії та практики кримінального права є проблема правової регламентації множинності злочинів. При цьому коло проблемних ситуацій досить широке, зокрема це:

- формування та формулювання правового інституту множинності злочинів. Кримінально-правова категорія «множинність злочинів» у

Кримінальному кодексі (далі – КК) України не використовується, тому її законодавчого визначення немає. З цим, імовірно, пов'язане неоднозначне тлумачення поняття «множинність злочинів» у доктрині вітчизняного кримінального права, і тому ця проблема й досі залишається дискусійною;

- відмежування одиничних злочинів від форм множинності. Наукова оцінка фахівців щодо форм та видів множинності злочинів повинна сприяти цілісному сприйняттю ознак, які, з точки зору правової свідомості населення, характеризують епізоди злочинного діяння як різновиду множинності злочинів, а з точки зору правозастосувачів є епізодами одиничного продовжуваного злочину;

- розмежування форм множинності між собою. У КК країн СНД у межах форм множинності злочинів, сутність яких, перш за все, полягає у їх повторюваності, можна виділити такі її різновиди: повторність злочинів, сукупність злочинів, рецидив злочинів як різновиди інституту множинності, у межах Загальної частини КК; повторність злочинів та рецидив злочинів, передбачені у статтях Загальної частини КК, як обставини, які обтяжують покарання; повторність – вчинення двох і більше діянь, передбачених у статтях Особливої частини КК в якості кваліфікуючої ознаки; сукупність вироків; вчинення нового злочину особою за наявності судимості, яка не враховується при визнанні рецидиву.

Компаративістський метод сприятиме аналізу множинності злочинів як правового інституту кримінального законодавства країн СНД.

Будь-яка множинність повинна характеризуватися певними якісними показниками – наявністю двох або більше елементів, компонентів, явищ. У залежності від характеристики елементів, виділяються такі види множинності, як «множинність учасників одного злочину» [1, 13], «множинність покарань» [2, 156] та «множинність злочинів». При цьому Р. Галіакбаров запропонував та обґрунтував ідею дослідження множинності як окремого інституту кримінального права. Він вважав, що необхідно в межах кримінального права виділити саме інститут множинності, який зміг би об'єднати як множинність злочинів, так і множинність його учасників [1, 22]. Однак, запропонована ідея не отримала ні законодавчого закріплення, ні доктринальної підтримки. Тому предметом обговорення в даній доповіді є лише один різновид множинності – множинність злочинних діянь.

Множинність злочинів необхідно розглядати не лише як юридичне поняття, яке відображає своєрідну форму злочинної діяльності, але й як кримінально-правовий інститут. У наукових працях з теорії держави і права вчені по-різному визначають поняття правового інституту. Так, під інститутом права одні розуміють «порівняно невелику, стійку групу правових норм, які регулюють певний різновид суспільних відносин», інші – «відособлений комплекс правових норм, які є частиною галузі права і регулюють різновид певного виду суспільних відносин». На підставі вищевикладених визначень поняття «правовий інститут» пропонується сформулювати такі його основні

ознаки: сукупності відособлених норм²; наявність певного об'єкту регулювання, тобто групи однорідних суспільних відносин, яку регулює сукупність норм даного інституту. Ці основні ознаки вченими узагальнюються та доповнюються наступним: «містить загальні положення, які розповсюджуються на всю групу норм, які входять до нього»; «правовий інститут повинен включати набір дефінітивних, таких, що роблять правомочними або таких, що забороняють інші норми або дію інших норм. Правовий інститут покликаний забезпечити прозорість відносин, що ним регулюються та відсутність колізії з іншими структурними елементами системи права». Слід зазначити, що останні дві ознаки є бажаними, але не дійсними (дійовими) ознаками кожного правового інституту, їх відсутність не обов'язково свідчить про те, що сукупність норм не утворює окремих інститут.

Як було зазначено вище, кримінально-правова категорія «множинність злочинів» у КК України не використовується. Аналіз поняття «інститут права» дає можливість визначити стан множинності злочинів як правового інституту у країнах СНД. Кримінальне законодавство цих країн, у частині регламентації множинності злочинів, можна умовно поділити на три групи. До першої групи входять країни, у яких відбулося остаточне формування інституту множинності злочинів, яке отримало техніко-юридичне уособлення у вигляді окремої глави або розділу. До них відносяться гл. VIII КК Узбекистану, гл. 7 КК Білорусі, гл. V КК Грузії, ст. 24 КК Латвійської Республіки, розділ VII КК України. Законодавці цих держав при назві глав (розділів) використовували запропонований доктриною термін «множинність злочинів». Виняток становить КК України, де назва розділу включає перелік форм множинності злочинів – «Повторність, сукупність та рецидив злочинів».

У законодавстві другої групи країн СНД існує не лише техніко-юридичне відособлення норм, але й спостерігається достатньо глибока опрацьованість дефінітивних норм, які визначають види одиничного злочину, це, зокрема, КК Туркменії (ст.ст. 15 – 19) та КК Республіки Молдова (ст.ст. 28 – 34).

До третьої групи входить законодавство Armenії, Азербайджану, Казахстану, Таджикистану, Киргизької Республіки та Російської Федерації, у якому множинність злочинів презентується лише невеликою кількістю статей за назвою її форм. Так, у Загальній частині КК РФ множинності злочинів присвячені статті 17, 18, що містять окремі кримінально-правові норми, які визначають основні ознаки різновидів множинності, а також їх кримінально-правове значення.

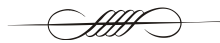
Норми, які регламентують множинність злочинів, у законодавстві всіх країн розташовані в межах основного інституту – злочину. Окрім зазначених статей, до норм, які регулюють множинність злочинних діянь у країнах СНД, необхідно віднести статті, у яких відображені особливості призначення покарання за окремі різновиди множинності злочинів. Однак розташовані ці статті в межах іншого інституту – інституту покарання. Слід зазначити, що таке розташування кримінально-правових норм, які регулюють суспільні відносини,

² Найчастіше таке відособлення закріплюється техніко-юридично у вигляді окремих глав чи розділів.

пов'язані із вчиненням двох або більше злочинів, відповідають традиційному розташуванню кримінально-правових інститутів у законі. Аналогічно регламентуються й такі інститути, як незакінчений злочин, співучасть у злочині. Єдине, на що хотілось би звернути увагу, так це на відсутність у більшості кримінальних кодексів країн СНД окремої глави (окремого розділу) «Множинність злочинів», що ускладнює цілісне сприйняття інституту.

Використані джерела:

1. Галиакбаров Р. Р. *Квалификация многосубъектных преступлений без признаков соучастия.* – Хабаровск, 1987.
2. Гонтарь И. Я. *Преступления и состав преступления как явления и понятия в уголовном праве: Вопросы теории и правотворчества.* – Владивосток: Изд-во Дальневосточного ун-та, 1997.

О. А. Панасюк

*аспірант Національного університету «Юридична академія України
імені Ярослава Мудрого», Харків, Україна*

**ДО ПИТАННЯ ПРО ДИСКРЕЦІЙНІ ПОВНОВАЖЕННЯ СУДУ
В КРИМІНАЛЬНОМУ СУДОЧИНСТВІ**

В умовах реформування кримінально-процесуального законодавства України актуальним убачається дослідження процесуального статусу суду першої інстанції, зокрема вивчення тих його повноважень, які в теорії кримінального процесу дістали назву дискреційних.

З латинської мови – *discretio* – це вирішення посадовою особою або державним органом віднесеного до їх компетенції питання на власний розсуд у порядку реалізації дискреційної влади. Схоже визначення містить великий тлумачний словник сучасної української мови: «дискреція» – це вирішення посадовою особою або державним органом якого-небудь питання за власним розсудом; відповідно – «дискреційний» – той, що діє за власним розсудом [1, 298]. Юридична енциклопедія, визначаючи поняття дискреційних повноважень, в цілому повторює наведені формулювання, додаючи до них такі ознаки, як: 1) діяти за певних умов та 2) у межах закону [2, 195]. Таким чином, з наведеного убачається, що дискреційні повноваження ототожнюються із розсудом. Тому говорячи про дискреційні повноваження суду, практично всі дослідники сходяться на думці про тотожність цього поняття із поняттям «суддівський розсуд». Своєю чергою у семантичному аспекті термін «розсуд» в українській мові має значення «рішення, висновок», «розмірковування, роздум» і навіть – «розум» та «суд». «Розсуд» відповідає російському «усмотрение» (означає практично те ж, що і в українській мові) та англійському «discretion» – «свобода дії, обачність, розважливість».

Учені-правники далекі від однозначного ставлення до феномену судової дискреції: від заперечення існування цього інституту і до обґрунтування його як об'єктивно зумовленої владно-правової закономірності механізму правового регулювання. Також у юридичній науці є чимало визначень означеного поняття. Не зупиняючись детально на окремих дефініціях, зазначимо, що більшість із них зводяться до двох основних груп концепцій: динамічних і статичних. Таким чином, у поняття судової дискреції (суддівського розсуду) вкладається два суттєві елементи: 1) динамічний, що визначає розсуд через призму діяльності суду як інтелектуально-вольову владну діяльність, сутність якої полягає у наданні правозастосувальному суб'єкту у відповідних випадках повноваження вирішувати спірне правове питання, виходячи із цілей та принципів права, інших загальних положень закону, конкретних обставин справи, справедливості тощо; 2) статичний, що розглядає природу розсуду з позицій змісту повноважень суду, що становлять його права та обов'язки, тобто правомочність суду, надану державою [3, 324-328]. А. Барак, наприклад, визначає судовий розсуд як повноваження, надане особі, яка наділена владою вибирати між двома чи більше альтернативами, коли кожна з альтернатив законна [4, 13-15].

Однак, можливість суду у виборі певної моделі поведінки при реалізації дискреційних повноважень є навіть не стільки правом (а тим паче – свободою розсуду), скільки обов'язком правозастосовного органу, оскільки: 1) для державно-владного органу в силу спеціально-дозвільного типу правового регулювання будь-яке право є обов'язком діяти у конкретній ситуації, для суду – прийняти єдино правильне рішення за певних умов, обставин, за наявності певної сукупності доказів у справі; 2) обрання іншого варіанту поведінки за тих же умов (фактичних обставин) ставить під сумнів законність такого вибору і відповідно законність прийнятого рішення, що в кримінальному судочинстві означало б ставлення під сумнів вини (невинуватості) особи; 3) неприпустимість останньої тези обумовлюється вимогою закону щодо законності і обґрунтованості вироку суду (ст. 323 КПК України).

Окремо слід зупинитися також і на підставах застосування судом дискреційних повноважень. Як слушно зазначають науковці, усі підстави розсуду так чи інакше пов'язані з правовою нормою або з фактом її відсутності, тому є правовими за своєю природою. Існування «неправових» підстав розсуду виключається. Така позиція заслуговує на підтримку, оскільки розсуд, що не базуватиметься на правових підставах, фактично буде не чим іншим, як свавіллям. Тож, під підставами розсуду пропонується розуміти об'єктивно існуючі елементи правової системи, які безпосередньо зумовлюють можливість вибору одного з юридично дозволених варіантів правозастосовного рішення. Як такі елементи називаються: необхідність застосувати аналогію закону при розгляді та вирішенні справи; необхідність застосовувати альтернативні, ситуаційні або факультативні норми права (найчастіше, це коли в законі використовуються слова «може», «має право» або надано можливість зробити вибір між декількома альтернативними варіантами тощо); випадки, коли суд стикається із законодавчими колізіями, суперечностями, а також прогалинами в кримінально-процесуальному законодавстві, які він має право і зобов'язаний

подолати; також це й оцінні поняття (прикладів норм, що містять останнє чимало, зокрема обов'язок головуєчого в судовому засіданні усувати із судового слідства «все те, що не стосується розглядуваної справи», забезпечувати «належний високий рівень судового процесу» – ч. 1 ст. 260 КПК України та ін.).

Вищезазначене дає змогу зробити висновок про те, що судова дискреція (розсуд) повинні бути обмежені певними рамками. Питання про критерії встановлення таких меж та їх конкретні види є одним з найбільш дискусійних питань у теорії, так само як і в практиці кримінального процесу. Так, цікавими щодо цього є позиції міжнародних інституцій. Незважаючи на те, що у рекомендаціях Комітету Міністрів Ради Європи вказано, що «судді повинні мати необмежену свободу щодо неупередженого розгляду справ відповідно до законодавства та власного розуміння фактів» [5, 37-38], все ж європейська правова доктрина висуває ряд вимог до здійснення суддівського розсуду. Так, здійснюючи судочинство, Європейський суд з прав людини (далі – Суд) неодноразово аналізував наявність, межі, спосіб і законність застосування дискреційних повноважень національними органами та їх посадовими особами. У більшості випадків він вирішував справи із застосуванням аналізу меж таких повноважень, їх відповідності принципу верховенства права.

Отже, критеріями, що обмежували б суддівський розсуд, мають бути: сам закон, передусім норми Конституції, а також КПК України, якими встановлені гарантії захисту прав людини та громадянина; обґрунтування обраного рішення суду сукупністю наявних у справі доказів (фактичних обставин справи), метою та цілями судочинства, інтересами особи, суспільства і держави; вимоги справедливості, обґрунтованості та всебічного, повного і об'єктивного дослідження обставин справи; а також, безсумнівно, судова практика. Тільки за таких умов судова дискреція буде виконувати ту позитивну роль, що на неї покладена, та відповідатиме демократичним засадам кримінального судочинства.

Використані джерела:

1. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і допов.) / Уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. – К.; Ірпінь: ВТФ «Перун», 2005. – 1728 с.
2. Юридична енциклопедія: В 6 т. / Редкол.: Ю. С. Шемшученко (голова редкол.) та ін. – К.: «Укр. енцикл.», 1998. Т. 2: Д-Й. – 1999. – 744 с.: іл.
3. Сеньків О. І. Плюралізм наукових поглядів на проблематику юридичної природи судового розсуду в адміністративному судочинстві // Держава і право. Юридичні і політичні науки. – 2008. – № 42. – С. 322-330.
4. Барак Аарон. Судейское усмотрение. Перевод с английского. – М.: Издательство НОРМА, 1999. – 376 с.
5. Рекомендація CM/Rec (2010) 12 Комітету Міністрів Ради Європи державам-членам щодо суддів: незалежність, ефективність та обов'язки (ухвалена Комітетом Міністрів Ради Європи 17 листопада 2010 р. на 1098 засіданні заступників міністрів) // Вісник Верховного Суду України. – 2010. – № 12 (124). – С. 37-40.

Л. М. Пілявська
*студентка Інституту прокуратури та слідства
Національного університету «Одеська юридична академія»,
Одеса, Україна*

В'ЯЗНИЧНЕ НАСЕЛЕННЯ ЯК ФАКТОР ЗЛОЧИННОСТІ

Злочинність як суспільне явище має свої причини та умови. Існують фактори, які впливають на злочинність в цілому та на її кількісні та якісні характеристики, показники. Одним з маловивчених питань в кримінології є кримінальна субкультура в'язничного населення, тобто осіб, які відбувають покарання у вигляді позбавлення волі. Сьогодні тюремне населення відіграє далеко не останню роль в детермінації злочинності.

Місця позбавлення волі перетворювалися на своєрідні школи з обміну досвідом, оскільки за твердженням самих злочинців її іменують «академією», що співпадає з думкою відомих учених.[1,39]

Проаналізувавши явище кримінальної субкультури, яка існує у місцях позбавлення волі, можна чітко виявити той факт, що дане явище має досить тісний зв'язок із детермінацією злочинності, не лише в умовах ізоляції в установах виконання покарань, але й виступає на ряду із економічними, соціальними, політичними, ідеологічними, самостійною причиною злочинності за межами виправних та виховних установ. Вона підтримується також на загальнопобутовому рівні, являє собою одну із детермінант злочинності і не тільки професійної. Можна прослідкувати, що кримінальна субкультура є причиною і інших видів злочинності. [2,79]

Слід відзначити той негативний вплив, який здійснює кримінальна субкультура на суспільство. Вона демонструє явну неповагу до законів, прав людини і тому у багатьох громадян, а особливо у осіб молодого віку зароджується цинізм, жорстокість, аморальність тощо. Так, якщо неповнолітній потрапляє до установи виконання покарань де вже створена певна організована злочинна група, то він попавши під вплив інших засуджених – справжніх носіїв кримінальної субкультури, як правило також починає дотримуватись законів злочинного світу. Це призводить до збільшення неповнолітніх злочинців.

Кримінально-злочинські традиції найтіснішим чином пов'язані з відтворюванням груп професійних злочинців за рахунок осіб з числа нестійкої частини молоді. Існуюча ієрархія, прагнення до самоутвердження і виживання в умовах соціального контролю об'єктивно сприяють залученню в сферу злочинної діяльності нових осіб.

В'язничне населення являє собою один із найвагоміших та поширених факторів, які впливають на існування явища злочинності. Під впливом осіб, які відбувають покарання у виді позбавлення волі, утворюються злочинні угруповання, існує обмін досвідом між представниками кримінальної субкультури, розвивається професійна злочинність, що також є основою рецидивної злочинності. Заохочуються до вчинення злочинів особи, не пов'язані кримінальним минулим під спокусою наживи чи інших цілей, завдяки

нестійкому правовому вихованню та правосвідомості. Шляхом руйнації існування явища кримінальної субкультури, носіями якої є тюремне населення, можна вплинути на рівень злочинності в країні в бік зменшення її показників.

Сьогодні маємо ситуацію, коли основним видом покарання за злочин призначається позбавлення волі, що сприяє поширенню кримінального досвіду між тюремним населенням. Звісно ми ні в якому разі не можемо відмовитись від такого покарання, але варто віднайти ефективні шляхи запобігання негативного впливу пенітенціарних установ на особу злочинця, обмеження передачі кримінального досвіду, вдосконалити засоби ресоціалізації та адаптації осіб, що відбували покарання у виді позбавлення волі. Перед нами стоїть задача зменшити відсоток осіб, які піддаються такому впливу, можливо шляхом певної профілактики, диференціації зв'язків в самих установах між засудженими, впровадження нових, більш дієвих засобів виправлення, що є головною задачею, яка стоїть перед пенітенціарними установами сьогодні.

Використані джерела:

1. Майер В., Шаров Л. *Краткая воровская энциклопедия (легенды и мифы преступного мира)*. – М.:, 1995. – с.39.
2. Медицький І. Б. *Вплив соціальних факторів на злочинність в умовах становлення незалежної Української держави: Дис... канд. юрид. наук.*— Івано-Франківськ, 2007.

І. П. Плінська

*студентка юридичного факультету
Хмельницького університету управління та права,
Хмельницький, Україна*

ПРОЦЕСУАЛЬНИЙ СТАТУС СУДУ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ: АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ

Правосуддя у кримінальних справах являє собою втілену в особливу процесуальну форму діяльність суду, яка здійснюється ним на демократичних засадах і полягає у розгляді і вирішенні кримінальних справ і у застосуванні на підставі закону, винних у вчиненні злочину.

Відповідно до Конституції України правосуддя в Україні здійснюється виключно судами [1]. Отже, суд є єдиним органом держави, уповноваженим здійснювати правосуддя, в тому числі і у кримінальних справах.

Судді є носіями судової влади в Україні, які реально здійснюють правосуддя. Судді є посадовими особами судової влади, яких у конституційному порядку наділено повноваженнями здійснювати правосуддя й виконувати свої обов'язки на професійній основі в Конституційному Суді і судах загальної юрисдикції (місцевих, господарських, адміністративних судах). Суди в Україні

являють собою інстанційну систему, різні ланки якої мають певне функціональне призначення.

Так відповідно до норм чинного законодавства статус суддів – це сукупність прав і обов’язків, закріплених чинним законодавством стосовно порядку обрання суддів, їхніх повноважень, гарантій їхньої діяльності та відповідальності. Статус суддів закріплено та гарантовано Конституцією України та Законом України «Про судоустрій та статус суддів» [3].

Суд (суддя) як суб’єкт кримінального процесу – це будь-який суд загальної юрисдикції, що розглядає кримінальну справу по суті і виносить рішення, передбачені нормами Кримінально-процесуального кодексу України (далі – КПК). Таким чином, суд (суддя) – суб’єкт кримінального процесу, який виконує функцію правосуддя. Правосуддя є функцією суду як носія судової влади.

Так, під поняттям **«функція суду»** слід розуміти обсяг (сферу) повноважень щодо розгляду і вирішення справ, тобто правосуддя. Таким чином, проаналізувавши норми КПК, правосуддя в кримінальних справах включає в себе:

1. Розгляд кримінальних справ по суті і винесення вироку;
2. Процесуальні форми судового нагляду;
3. Судовий контроль діями органів попереднього розслідування, що обмежують конституційні права громадян (на свободу та особисту недоторканність, таємницю повідомлень, недоторканність житла).

Такий судовий контроль може здійснюватися в двох формах: дача судом попередніх дозволів на примусові дії (попередній контроль) або розгляд скарг громадян на вже вчинені дії (наступний контроль). Суд (суддя) має встановити об’єктивну істину та вирішити справу по суті, вживши заходів до захисту прав і законних інтересів громадян і юридичних осіб та до усунення причин та умов, що сприяли вчиненню злочину.

Функції суду як суб’єкта кримінального процесу відповідно реалізуються у відповідних владних повноваженнях. Зокрема, **до повноважень суду належать:**

1. *Прийняття рішень, пов’язаних з підготовкою і призначенням справи до судового розгляду.*
2. *Розгляд кримінальних справ по першій інстанції і постановленням вироку або прийняття іншого передбаченого законом рішення. За результатами розгляду справи суд має право: винести вирок (обвинувальний або виправдувальний), закрити справу, направити справу на додаткове розслідування.*
3. *Прийняття рішень про взяття під варту, обшук житла чи іншого володіння особи, поміщення особи до медичного закладу, накладення арешту на поштово-телеграфну кореспонденцію та її виїмку;*
4. *Розгляд справ в апеляційному та касаційному порядку;*
5. *Перегляд судових рішень, що набрали законної сили;*
6. *Звернення судового рішення до виконання;*
7. *Розгляд питань, що виникають при виконанні вироку;*

8. *Розгляд у передбачених законом випадках скарг на окремі рішення начальника органу дізнання, дізнавача, слідчого, прокурора.*

Скарги на незаконність вказаних рішень розглядаються суддею одноосібно. За результатами розгляду скарги суддя приймає одне із двох рішень: скасовує незаконне рішення слідчого або прокурора; залишає вказані рішення без змін, а скаргу без задоволення [2].

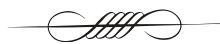
Повноваження суду як суб'єкта кримінального процесу залежно від форми та стадії кримінального процесу визначаються у нормах КПК. Проте щоб їх з'ясувати слід детально аналізувати нормативні положення різних розділів КПК, так як конкретного (детального) переліку повноважень суду закріпленого у рамках однієї статті на сьогодні немає.

На нашу думку, це є негативним фактором як теоретичного, так і практичного розуміння суду як суб'єкта кримінального процесу. Тому звертаємо увагу на те, що у нормах нового КПК, у розділі присвяченому суб'єктам кримінального процесу, зокрема суду, закріпити окрему статтю, яка б передбачала законодавчий перелік повноважень суду як суб'єкта кримінального судочинства на всіх стадіях кримінального процесу.

Отже, суд як суб'єкт кримінального процесу та носій судової влади відіграє першопочаткову роль у встановленні об'єктивної істини та вирішенні справи у механізмі кримінально-правового впливу у механізмі поділу процесуальних функцій суду залежно від стадії кримінального процесу. Деталізація і повне нормативно-правове закріплення повноважень суду в нормах нового КПК лише сприятиме ефективності норм чинного законодавства та механізму кримінально-правового впливу.

Використані джерела:

1. Конституція України від 28. 06. 1996 р. № 254к/96-ВР. (зі змінами).// [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=254%EA%2F96-%E2%F0>
2. Кримінальний процесуальний кодекс України від 28.12.1960 № 1001-05. (зі змінами).// [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?page=1&nreg=1001-05>
3. Закон України «Про судоустрій та статус суддів України» від 07.07.2010 р. № 2453-VI. (зі змінами).// [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=2453-17>

М. М. Погребняк
*студентка юридичного факультету Фінансово-правового коледжу
Київського національного університету імені Тараса Шевченка
Київ, Україна*

ПРАВА ОСОБИ НЕ СВІДЧИТИ ПРОТИ СЕБЕ ТА БЛИЗЬКИХ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ

На сьогоднішній день перед державою та членами її суспільних відносин постає необхідність пошуку, створення та реалізації різних теоретичних концепцій, які б стали гарантом ефективної дії механізму забезпечення прав людини. Одним з ключових аспектів вказаної проблеми є забезпечення реалізації такого конституційного права як можливість відмовитись давати показання або пояснення щодо себе, членів сім'ї чи близьких родичів, коло яких визначається законом [1, С.26], що створює необхідність виявлення наявних проблем реалізації та удосконалення засобів забезпечення цього права. Не має чіткого вираження це питання і в іноземних державах (так, згідно рішень Верховного суду США, так зване «правило Міранди» [2, С.436] не є абсолютним, а може обмежуватися при наявності певних особливо небезпечних обставин скоєння злочину) Саме вирішення вказаних питань і є головною метою написання даної статті.

Свою думку про функціональну невідповідність цього права генеральній меті кримінального процесу висловлює Б.Г. Розовський. Це не сприяє викриттю винного, але й може призвести до помилок стосовно невинуватої особи [2, С.242-243]. Потім вчений ставить питання про доцільність дії при певних умовах цього права взагалі. В свою чергу, з цього приводу висловлюється В. Подоляк [3, С.9-10], який вважає що вказане право особи потребує особливого регулювання, уваги та уточнень. При цьому аргументи всіх вчених є дуже цікавими та обґрунтованими, але виходячи з законів логіки правда або є або її нема, проміжного бути не може.

Отже, вирішення питання, що було запропоновано для розгляду є дуже важливим, для забезпечення прерогативи прав людини у державі. Також слід зауважити, що при розгляді зазначеної проблеми необхідно застосовувати не тільки наукові методи пізнання, але й звернення до філософії права, психології. Тільки єдність наукових методів пізнання та абстраговане мислення зможе наблизити нас до істини, до досягнення зазначених завдань, а саме: до формулювання думки про необхідність наявності права особи не свідчити проти себе чи близьких, дослідження процесу його здійснення, виявлення проблем, що заважають або ускладнюють реалізацію цього права та винайдення шляхів та гарантій його забезпечення. Всі аспекти проблеми і складають предмет дослідження даної статті.

При розгляді вище зазначеного питання, можна зазначити те що можливість відмовитись давати показання або пояснення щодо себе, членів сім'ї чи близьких родичів, коло яких визначається законом, передбачена Конституцією України, а тому надається нашою державою всім, хто знаходиться

на її території. Це право гарантується також згідно КПК України підозрюваному, обвинуваченому, підсудному, свідку. Так в чому ж саме складається проблема?

Необхідно звернути увагу на порядок порушення кримінальної справи. Так, відповідно до норми передбаченої ст.98 КПК України «За наявності приводів і підстав, зазначених у ст.91 цього кодексу, прокурор, слідчий та орган дізнання або суддя зобов'язані винести постанову про порушення кримінальної справи, при цьому вказавши приводи і підстави до порушення справи, статтю кримінального закону, за ознаками якої порушується дана справа, а також далі її спрямування. Якщо ж на момент порушення кримінальної справи встановлено особу, яка вчинила злочин, кримінальну справу повинно бути порушено щодо цієї особи [4, С.71].

Існують випадки, коли справу порушено проти особи, однак вона не була затримана чи до неї не було застосовано запобіжних заходів, вона, де-юре, в розумінні ст.43-1 КПК України [4, С.30], не набула статусу підозрюваної особи, а тому вона не має права на захист. Підтвердженням цього служить те, що в постанові Пленуму ВСУ №8 «Про застосування законодавства, яке забезпечує право на захист у кримінальному судочинстві» від 24 жовтня 2003р. обумовлено, що «Відповідно до ч.4 ст.44 і ст.45 КПК захисник допускається до участі у справі на будь-якій стадії процесу починаючи з моменту визнання особи підозрюваним чи пред'явлення їй обвинувачення» (п.3) [5, С.242].

В даному випадку має місце певна прогалина, і одним із виходів із такої ситуації може бути те, що необхідно визначити поняття *підозрюваного* у КПК України. Тобто, більш розширене тлумачення визначення підозрюваної особи, котре не було б «прив'язане» лише до затримання особи чи вжиття запобіжного заходу, а визнавало ним також і ту особу проти якої порушено кримінальну справу без застосування вказаних заходів.

Також існують випадки, коли слідчий порушує кримінальну справу не відносно особи, а за фактом, що дає можливість довше здійснювати досудове слідство, оскільки дія строку за такими справами згідно зі ст.120 КПК України починається з дня встановлення особи. Тоді фактично підозрюваний допитується в якості свідка, що обмежує його процесуальні права. Так, за діючим КПК та КК України [6, С.218] свідок за відмову давати показання несе кримінальну відповідальність, окрім того він немає права на захисника, на відміну від обвинуваченого, підсудного, підозрюваного. І хоча свідок може відмовитись давати показання які б звинувачували його або його близьких родичів у вчиненні злочину, але не треба забувати, що наявність у особи права не завжди супроводжується можливістю його реалізації.

Як особливості допиту, існує тактика здійснення вказаної слідчої дії. Наприклад, Кришевич О.В., в своїй науковій праці, вказує, що «ефективне застосування психологічного впливу-основа тактичної майстерності слідчого. Психологічний вплив підсилюється за рахунок чергування форсованого темпу допиту» [7, С.221-229]. Таким чином, право не давати покази проте себе виконується де-юре, а де-факто – ні.

Необхідно законодавчо в КПК України закріпити право на правову допомогу свідку. Так, п.2 ч.6 ст.68 нового проекту КПК України [8, С.43]

передбачає право цієї особи на правову допомогу адвоката чи іншого фахівця в галузі права, який за законом має право на надання правової допомоги особисто чи за дорученням юридичної особи. Саме ця особа повинна контролювати дотримання слідчим прав свідка під час досудового слідства. Законодавець зробив крок до гуманізації законодавства, однак не слід забувати, що кримінальний процес здійснюється лише в тому обсязі, в якому він регламентований.

Використані джерела:

1. Конституція України Прийнята на п'ятій сесії ВРУ 28 червня 1996р. К: Преса України, 2006. 80с.
2. United States Reports. V.384.1966-p.436.
3. Розовский Б.Г. Ненаучные заметки о некоторых научных проблемах уголовного процесса: Эссе- Луганск РИО ЛАВД. 2004-600с.
4. Подоляк В. Право свідка на правову допомогу: Юридична газета №19(55) 19 жовтня 2005 року. с.9-10.
5. Уголовно-процессуальный кодекс Украины- X: «Одиссей». 2007-264с.
6. Постанови Пленуму Верховного суду України у кримінальних справах (1973-2004), К. 2004, с.241-249.
7. Уголовный кодекс Украины X. :ООО «Одиссей», 2007, 270с.
8. Кришевич О.В. Застосування тактичних прийомів від часу допиту. Науковий вісник Юридичної академії Міністерства внутрішніх справ України. 2002, №3, с.221-229.
9. Проект КПК України у редакції 28.11.2005р. № 3456-І Матеріали ВРУ-офіційний сайт ВРУ.

Ю. В. Потапович

*студентка Інститута управленческих кадров
Академия управления при Президенте Республики Беларусь,
Минск, Республика Беларусь*

**УГОЛОВНО-ПРАВОВАЯ ХАРАКТЕРИСТИКА
ОБЪЕКТИВНЫХ ПРИЗНАКОВ ПРЕСТУПЛЕНИЙ ДОВЕДЕНИЕ
ДО САМОУБИЙСТВА И СКЛОНЕНИЕ К САМОУБИЙСТВУ
СОГЛАСНО ЗАКОНОДАТЕЛЬСТВУ РЕСПУБЛИКИ БЕЛАРУСЬ**

Суицид свойственен любому обществу во все исторические периоды. В последние годы проблема стала актуальной практически во всех странах мира, в связи с все увеличивающимся ростом самоубийц. Современное белорусское законодательство не признает самоубийство преступлением против личности, однако устанавливает уголовную ответственность за доведение до самоубийства и склонение к самоубийству.

Родовой *объект* преступлений, предусмотренных ст.145 УК (доведение до самоубийства) и ст. 146 УК (склонение к самоубийству)[1] – идентичен: неотъемлемые блага человека, обеспечивающие возможность его жизнедеятельности. Видовым объектом таких преступлений как доведение и склонение к самоубийству является жизнь и здоровье человека. Непосредственный объект – общественные отношения, обеспечивающие безопасность жизни. Характерной особенностью непосредственного объекта рассматриваемых преступлений является то, что объектом доведения до самоубийства и склонения к самоубийству может быть жизнь не всякого человека, а лишь того, кто может отдавать отчет своим действиям. *Предметом доведения до самоубийства* и склонения к самоубийству, в отличие от убийства, является не жизнь человека, а сама личность, служащая инструментом, посредством которого преступник оказывает воздействие на объект преступления – неотъемлемые блага человека, обеспечивающие возможность жизни. Данный факт позволяет исключить из объектов преступного посягательства жизнь лиц, с психическим заболеванием, новорожденных, младенцев. Однозначно решить вопрос о возрасте, с которого человек в полной мере осознает смерть как необратимый процесс, невозможно. Это вопрос факта и зависит он от конкретного человека. Если возможность осознания смерти у взрослого человека презюмируется, то в случаях с детьми, необходимость доказывания данного осознания имеет важное значение. Таким образом, если осуществлено склонение к самоубийству посредством воздействия на психику и сознание (к примеру, путем приказания либо в игровой форме) невменяемого взрослого человека и ребенка, который еще не обладает осознанием смерти, данное деяние следует рассматривать *в качестве опосредованного убийства*.

В рассматриваемых нами преступлениях, помимо родового, видового и непосредственного объекта, можно выделить и дополнительные объекты посягательства: здоровье, а также честь и достоинство лица.

Объективная сторона рассматриваемых преступлений – усложненная. Необходимо, чтобы потерпевший в действительности совершил покушение на самоубийство, а не его инсценировку. Способ совершения доведения до самоубийства является обязательным признаком объективной стороны, носит конструктивно-альтернативный характер и является исчерпывающим: жестокое обращение с потерпевшим или систематическое унижение его личного достоинства. Доведение до самоубийства, чаще всего, совершается в виде действия, однако, может быть и в виде бездействия. Например: непредставлением питания, одежды, жилья. Деяния, составляющие объективную сторону доведения до самоубийства должны быть противоправными (поступки, нарушающие предписания норм любой отрасли права) или (и) аморальными (грубо нарушать моральные нормы, существующие в данном обществе).

Склонение к самоубийству (ст. 146 УК) – это умышленное возбуждение у другого лица решимости совершить самоубийство, если лицо покончило жизнь самоубийством или покушалось на него [1]. Объективная сторона данного преступления также имеет материальную конструкцию.

Сущность поведения виновного состоит в том, что он воздействует на волю и сознание другого лица и возбуждает у него решимость совершить суицид. По форме это подстрекательство может быть выражено в словах, жестах, письменных знаках, носить открытый или завуалированный характер. Способы склонения к самоубийству, как указывает белорусский ученый И.О. Грунтов, могут быть разными: просьба, приказ, обман, поручение, совет и т.п. [2, с. 95].

В современном мире, имеются и другие варианты склонения к самоубийству. Так, к примеру, абсолютно неконтролируемая деятельность отдельных сайтов в Интернете, приводит к увеличению самоубийств. На подобных сайтах всем желающим предоставляется информация о различных способах самоубийства, всячески пропагандируется подобный способ ухода из жизни, там же люди договариваются о совершении совместных суицидов. Сегодня каждый может свободно зайти на такого рода сайты (в том числе и ребенок, подросток, у которых еще не окрепшая психика и не сформировано свое собственное мировоззрение), которые открыто пропагандируют самоубийство как «выход для умных и свободных людей». На таких сайтах полно информации, различного рода произведений, провозносящих самоубийство в некий культ. Там же, существуют «блоги», где посетители сайта общаются.

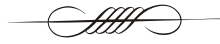
Думается, что организация подобных сайтов *должна преследоваться по закону*. Такой позиции уже придерживаются многие государства, которые на своем печальном опыте осознали всю разрушительную античеловечную силу подобного рода интернет-ресурсов. Так, к примеру, Франция в ст. 223.12 Уголовного кодекса устанавливает ответственность «за пропаганду или рекламу, в какой-бы то ни было форме, продуктов, предметов или методов, рекомендуемых в качестве средств совершения самоубийства». Такое преступление влечет наказание в виде трех лет тюремного заключения и штрафом в 300 000 франков [3]. В связи с этим, полагаем целесообразным установить уголовную ответственность за *открытую пропаганду самоубийства* и в Уголовном кодексе Республики Беларусь, установив при этом, административную преюдицию.

Таким образом, нет сомнений, что криминализация таких преступлений как доведение до самоубийства и склонение к самоубийству является совершенно справедливой и важной. Однако, на сегодняшний день в юридической доктрине нет единого мнения относительно характеристики состава данных преступлений, что несомненно отображается на работе правоохранительных органов, и как результат – латентность преступлений доведение до самоубийства и склонение к самоубийству, по прежнему, очень высока.

Использованные источники:

1. *Уголовный кодекс Республики Беларусь: КодексРесп. Беларусь от 9 июля 1999 г.: в ред. от 27.12.2010 № 223-3 // Консультант Плюс: Беларусь. Технологии 3000 [Электронный ресурс] / ООО «ЮрСпектр». Нац. Центр правовой информ. Респ. Беларусь. – Минск, 2011.*

2. Ахраменка Н.Ф., Бабий Н.А., Борода В.В. и др. Уголовное право Республики Беларусь. Особенная часть: учеб. пособие. – Мн.: Новое знание, 2002.
3. Кузнецова Н.Ф., Побегайло Э.Ф. Новый уголовный кодекс Франции. – М.: Изд-во МГУ, 1993.

Р. В. Прядун
*студент юридичного факультету
Хмельницького університету управління та права,
Хмельницький, Україна*

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ПРАВОВОГО СТАТУСУ СЛІДЧОГО

Україна відповідно до ст. 8 Конституції є державою, в якій забезпечується верховенство права, і всі органи державної влади зобов'язані діяти лише в межах своїх повноважень, встановлених Конституцією та законами України. Людина, її життя, честь і гідність, недоторканість і безпека визначаються в Україні найвищою соціальною цінністю.

Однак, незважаючи на те, що слідчі органи, на які покладено обов'язок здійснення однієї з найважливіших функцій держави – розслідування злочинних посягань на суспільний порядок і забезпечення притягнення винних до відповідальності, в Україні до сих пір не прийнято жодного Закону, який системно врегульовує статус слідчого.

На перший погляд така правова невизначеність може здатись дивною. Однак, якщо глибше проаналізувати ситуацію, ми не знайдемо в цьому нічого парадоксального. Адже Конституції України, будучи Основним Законом держави, що має найвищу юридичну силу, про слідчі органи згадує лише один раз в Перехідних положеннях, де говориться про те, що «до сформування системи досудового слідства і введення в дію відповідних законів прокуратура тимчасово здійснює функцію попереднього слідства» (п. 9 «Перехідних положень»).

Відомий процесуаліст М.М. Михеєнко вважав таке ставлення до слідчого та слідства ненормальним [3; с. 177].

Більше того, на сьогодні чинне законодавство не містить навіть належного визначення поняття «слідчий». Дотепер правовий статус слідчого регламентує чинний Кримінально-процесуальний кодекс України (далі по тексту – КПК) який в ст. 32 п. 7 лише зазначає, що «слідчий – це слідчий прокуратури, органів внутрішніх справ, органів безпеки, податкової міліції». Зрозуміло, що дане визначення вказує на відомчу належність і підпорядкованість певній категорії органів досудового слідства, абсолютно не розкриваючи сутність і зміст діяльності слідчого [4; с. 176].

Нам можуть заперечити, що на сьогодні у Верховній Раді України зареєстровано проект Закону «Про статус слідчих», реєстр. № 1437 від 25 січня

2008 року, який детально врегульовує дане питання. Проаналізувавши даний документ, можна дійти висновку, що він дійсно містить ряд позитивні зміни у статусі слідчого. Так, зокрема, **проект передбачає права слідчого:** на невідкладний прийом посадовими особами органів державної влади і місцевого самоврядування з питань попередньої перевірки заяв і повідомлень про злочини, безперешкодно входити у передбачених законом випадках до приміщень та на територію органів влади і місцевого самоврядування, підприємств, установ і організацій незалежно форми власності за умови пред'явлення службового посвідчення, безперешкодно, невідкладно і безоплатно одержувати на письмовий запит відомості, необхідні для перевірки повідомлень про злочини, витребовувати необхідні документи, викликати у встановленому законом порядку осіб незалежно від їх службового стану та статусу для перевірки повідомлень про злочини та для проведення слідчих дій у кримінальних справах, а також безперешкодно користуватися у невідкладних випадках засобами зв'язку та транспортними засобами з подальшим відшкодуванням витрат та збитків (ст. 5 Проекту).

Окрім цього проект встановлює додаткові гарантії незалежності слідчого (ст. 14). Кримінальна справа, наприклад, може бути порушена тільки Генеральним прокурором України, прокурорами АРК, областей, міст Києва і Севастополя. Більше того, проникнення в житло чи службове приміщення слідчого, в його особистий чи службовий транспорт, проведення там огляду, обшуку чи виїмки, прослуховування його телефонних та інших розмов, особистий обшук слідчого, а так само огляд, виїмка його кореспонденції, речей і документів можуть провадитися тільки за згодою вище зазначеного прокурора. Більше цього, згідно ч. 5 ст. 14 слідчий не може бути затриманий, а також примусово доставлений до будь-якого державного органу в порядку провадження у справах про адміністративні правопорушення. У разі затримання слідчого за правопорушення, стягнення за яке накладається в судовому порядку, він повинен бути негайно звільнений після з'ясування його особи.

При цьому, незважаючи на ряд прогресивних норм стосовно повноважень слідчого, у *сфері посадових обов'язків* проект закону побудований на усталених стереотипах Кримінально-процесуального кодексу, залишаючи корінні проблеми поза увагою (зокрема питання обов'язковості вказівок прокурора і начальника слідчого відділу) [4; с. 177]. Хоча будь-якому разі **даний документ є лише проектом Закону**, і не має юридичної сили.

Таким чином, на сьогодні єдиним законодавчим актом, який визначає правовий статус слідчого, є Кримінально-процесуальний кодекс України, який в свою чергу теж містить істотні недоліки. Зупинимось на них докладніше.

Найважливіший принциповий недолік досудового слідства залишився незмінним – *це інквізиційне начало*, яке пронизує кримінальний процес від початку до кінця, і проявляється, в першу чергу, в подвійній ролі, яку КПК закріплена за слідчим [5; с. 2].

У першу чергу він є обвинувачем. У цій функції фактично – центр тяжіння всієї його діяльності [6; с. 79]. Якщо звернути увагу на визначення терміну «*обвинувач*», то згідно ст. 32 п. 9 КПК — це прокурор, що підтримує в суді

державне обвинувачення, і потерпілий у справах, передбачених ст. 27 ч. 1 КПК, та в інших випадках, передбачених КПК. Тобто *за законом прокурор лише в суді обвинувачує і підтримує державне обвинувачення*.

Але ж державне обвинувачення виникає не в суді, а формується і формулюється саме в стадії досудового провадження [5; с. 3]. За логікою чинного КПК *ця функція покладена переважно на слідчого*, адже саме він збирає докази і приєднує їх до справи (ст. 66, 79 КПК), проводить слідчі дії, метою яких переважно є отримання обвинувальних доказів, визнає особу обвинуваченим (ст. 131 КПК), пред'являє їй обвинувачення (ст. 140 КПК) і змінює чи доповнює його у разі потреби (ст. 141 КПК), а також складає обвинувальний висновок, будує його формулу та обґрунтовує його відповідними доказами (ст. 223 КПК). Таким чином, обвинувачення по своїй суті є основою діяльності слідчого.

У той же час, *оскільки крім слідчого ніхто не вправі провадити слідчі дії* з метою отримання доказів, що виправдовують особу або свідчать про менший ступінь її вини, *слідчий фактично виконує і функцію захисту*. Права, надані захиснику ст. 48 КПК, по збиранню відомостей про різного роду факти та наданню доказів, не ліквідують положень ст. 22 КПК, за якою слідчий, зобов'язаний вжити всіх передбачених законом заходів для всебічного, повного й об'єктивного дослідження обставин справи, виявити як ті обставини, що викривають, так і ті, що виправдовують обвинуваченого (це так званий «принцип об'єктивності», який по суті встановлює захисну функцію слідчого).

Поєднуючи в особі слідчого функції обвинувачення та захисту, і в той же час визнаючи слідчого стороною обвинувачення в кримінальному процесі, законодавець *фактично ліквідує принцип змагальності* на досудових стадіях процесу, оскільки, як влучно зазначив один із науковців, свідомість людини не може боротись із законами психології [7; с. 76]: неймовірно важко, будучи основним суб'єктом доказування, під час розслідування справи одночасно зосередити однаково напружену увагу, на двох абсолютно різнонаправлених сторонах справи; дуже непросто сформулювати для себе дві протилежні, рівні за своїм значенням, точки зору, і відстоювати кожную з них з однаковою наполегливістю і силою логічного мислення. Слідчий не здатен втримати функцію рівноваги, оскільки вона може існувати лише умовно, але нездійсненна в реальному житті [8; с. 23].

Про який баланс сил, про яку рівність і змагальність сторін можна говорити, коли на стороні обвинувачення – прокурор, слідчий і дізнавач із владними повноваженнями, а на стороні захисту – захисник та обвинувачений з відомими можливостями лише просити і заявляти клопотання, які віддаються на розсуд слідчого (ст. 129 КПК)? Визнання слідчого стороною обвинувачення взагалі позбавляє сторону захисту будь-яких надій на справедливість, оскільки важко передбачити, щоб одна сторона зобов'язана була виконувати клопотання іншої сторони.

Для виконання таких завдань слідчий повинен бути по-справжньому самостійним і мати владні повноваження, які б не кидали тінь на його об'єктивність та неупередженість.

Але, чи є слідчий незалежним насправді? Адже законодавець одночасно з декларацією самостійності слідчого у ст. 114 КПК в частині другій даної статті і ст. встановлює майже рівноцінні обмеження, які полягають насамперед в адміністративній підпорядкованості слідчого іншим органам влади і посадовим особам [9; с. 96].

Так, обмеження полягають насамперед у праві прокурора і начальника слідчого відділу (далі – СВ), то складу якого входить слідчий, давати останньому вказівки стосовно будь-яких питань слідства, які є обов’язковими до виконання (114-1 КПК). При цьому КПК встановлює, що слідчий лише в окремих 5-ти випадках вправі оскаржити вказівки прокурора чи начальника СВ (згідно ст. 114 ч. 2 КПК це вказівки про: *притягнення як обвинуваченого, кваліфікацію злочину і обсяг обвинувачення, направлення справи до суду, закриття справи* (як бачимо, в цей перелік не увійшли слідчі дії і запобіжні заходи).

В цьому разі слідчий вправі не погодитися з вказівками і може подати справу вищестоящому прокурору, який або доручає провадження досудового слідства по справі іншому слідчому, або скасовує вказівки нижчестоящого прокурора.

Однак на практиці випадки оскарження носили та носять поодинокий характер, оскільки, як правило, верх бере так звана *честь мундира* [4; с. 176]. Традиція вирішення такого спору правоохоронними органами не ведеться. Тому є вагомі підстави зробити висновок про те, що ч. 2 ст. 114 КПК є «мертвою правовою нормою» кримінально-процесуального закону, оскільки має місце відсутність інтересу конфліктувати з наглядовою інстанцією. Більше того, згідно із ст. 227 КПК прокурор може усунути слідчого від провадження досудового слідства у кримінальній справі, скасувати процесуальні акти слідчого, не дати своєї згоди на звернення з поданням до суду, повернути справу для провадження додаткового розслідування тощо. Згідно із Законом України «Про прокуратуру» прокурор може порушити відносно слідчого дисциплінарне провадження або внести подання, в якому поставити питання про притягнення слідчого до дисциплінарної відповідальності (ч. 3 ст. 48).

Багато порушень законну у провадженні кримінальних справ зумовлені також втручанням в діяльність слідчих керівників органів внутрішніх справ, які не є спеціалістами і до того ж не несуть процесуальної відповідальності за роботу слідчого. Це стосується передусім слідчих органів внутрішніх справ, несамотійність яких зумовлюється залежністю слідчого від керівника цього органу у вирішенні службових, соціально-побутових, господарських та інших питань.

Про яку самостійність доводиться говорити, коли слідчий одержує від певного відомства заробітну плату, квартиру, звання, нагороди [10; с. 129]?

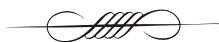
Такий стан речей не лише не сприяє зміцненню процесуальної самостійності слідчого, а й значно протидіє цьому. Більше того, незважаючи на заборону залучати слідчих до діяльності, не пов’язаної з розслідуванням злочинів, трапляються непоодинокі випадки, коли слідчі виконують охоронні, патрульні функції, беруть участь у проведенні профілактичних операцій, рейдів

тощо [11; с. 122]. Такі широкі повноваження зовсім не узгоджуються з процесуальним статусом слідчого.

Таким чином, підсумувавши усе вище викладене, можна з впевненістю заявити, що Україні необхідно докорінним чином змінювати усталені принципи вітчизняного кримінального судочинства, забезпечивши справжню змагальність сторін. І першим кроком у цьому напрямку може бути новий, прогресивний закон про статус слідчих. При чому справа не повинна обмежуватись лише систематизацією норм чинного КПК чи декларування широких прав слідчого. Необхідно забезпечити справжню можливість їх реалізації, для чого в подальшому доцільно реформувати структуру органів досудового слідства. Для цього, на мою думку, потрібно створити окрему гілку правоохоронних органів (наприклад Єдине центральне слідче управління), які б не перебували у відомчій залежності від прокуратури, Міністерства внутрішніх справ чи інших суміжних органів влади, для яких розслідування кримінальних справ не є основним видом діяльності. Це дозволить максимально забезпечити об'єктивність досудового розслідування і захистити права і законні інтереси громадян.

Використані джерела:

1. *Кримінально-процесуальний кодекс України: Закон України від 28.12.60 № 1001-05. // Відомості Верховної Ради УРСР. – 1961. – № 2. – Ст. 15.*
2. *Про прокуратуру: Закон України від 05.11.1991 № 1789-XII. // Відомості Верховної Ради України. – 1991. – № 53. – стаття 793.*
3. *Михеєнко М.М. Проблеми розвитку кримінального процесу в Україні : Вибрані твори. – К., 1999. – 240 с.*
4. *Копетюк М. Правові аспекти самотійності та незалежності слідчого. // Підприємство, господарство і право. – 2008. – № 12. – С. 174 – 177.*
5. *Маляренко В.Т. Про досудове слідство, його недоліки та реформу. // Вісник Верховного Суду України. – 2004. – № 8 – С. 2 – 5.*
6. *Рогатюк І. Функція обвинувачення – рушійна сила кримінального процесу. // Право України. – 2002. – №2 – С. 79 – 81.*
7. *Нажимов В.П. Об уголовно-процессуальных функциях. // Правоведение. – 1973. – № 5 – С. 73 – 82.*
8. *Даневский В.П. Наше предварительное следствие: его недостатки и реформа. – К., 2003. – 142 с.*
9. *Охріменко С. Деякі аспекти сучасного стану процесуальної самотійності та незалежності слідчих органів внутрішніх справ. // Юридична Україна. – 2006. – № 5. – С. 95 – 97.*
10. *Коржанський М., Литвак О. Причини неефективного слідства. // Право України. – 2003. – № 5. – С. 128 – 129.*
11. *Піражкова С. С. Окремі аспекти сучасного стану процесуального статусу слідчого (самотійність та незалежність). // Матеріали міжнар. наук.-практ. конф. – Л.: 2005. – С. 121-124.*

Т. А. Савчук

*старший преподаватель кафедры административного права
Академия управления при Президенте Республики Беларусь,
Минск, Республика Беларусь*

К ВОПРОСУ ОБ ОТВЕТСТВЕННОСТИ ЗА НАРУШЕНИЕ МЕРЫ ПРЕСЕЧЕНИЯ В ВИДЕ ДОМАШНЕГО АРЕСТА

Уголовно-процессуальный кодекс Республики Беларусь (далее – УПК) предусматривает возможность применения к обвиняемым и подозреваемым мер пресечения, одной из которых является домашний арест.

При нарушении обвиняемым (подозреваемым) возложенных обязанностей и запретов домашний арест может быть изменен на заключение под стражу (ч. 4 ст. 125 УПК).

Изучение нами материалов следственно-прокурорской практики показывает, что в ходе расследования домашний арест изменялся на заключение под стражу в 4,9 % и на подписку о невыезде и надлежащем поведении в 0,7 %; на стадии назначения и подготовки судебного разбирательства соответственно в 0,7 % и в 2,8 % случаев. На стадии судебного разбирательства изменение имело место в 12,5 % на заключение под стражу и в 16,7 % на подписку о невыезде и надлежащем поведении, в т.ч. в ходе судебного следствия эти показатели составили соответственно 2,1 % и 0,7 %, одновременно с постановлением приговора – 10,4 % и 16 %. Приведенные данные свидетельствуют о том, что, как правило, домашний арест, примененный в ходе расследования, в последующих стадиях уголовного процесса не изменялся. Это позволяет говорить о преемственности мер пресечения, когда мера пресечения, примененная в предшествующей стадии уголовного процесса, определенное время продолжает действовать и в последующей стадии.

В юридической литературе одним из дискуссионных является вопрос об ответственности обвиняемого, подозреваемого за нарушение условий отбывания домашнего ареста. Отдельные авторы (С.А. Кабилова и Ш.Х. Заман) отмечают, что в законодательстве, отсутствует ответственность за нарушение установленных ограничений при домашнем аресте, вместе с тем они не предлагают возможные пути разрешения данной проблемы. Некоторые публикации носят спорный характер и с выводами, содержащимися в них, не всегда можно согласиться.

Так, одни авторы предлагают установить уголовную ответственность в отношении обвиняемого (подозреваемого), к которому применялась мера пресечения, не связанная с лишением свободы, «за уклонение от расследования и суда» [1, с. 12] либо предусмотреть в качествеотягчающего ответственность обстоятельства в уголовном законе – уклонение от органа уголовного преследования и суда, совершение нового преступления [2, с. 20]. С этим нельзя согласиться по ряду причин.

Во-первых, изменение любой меры пресечения на заключение под стражу не может рассматриваться как ответственность за неисполнение конкретной

меры пресечения, поскольку она является разновидностью мер уголовно-процессуального принуждения, а не видом ответственности и не карой, наказанием за совершенное преступление, а применяется с превентивными целями, обеспечивающими надлежащий порядок производства по уголовному делу. Более того, меры принуждения и любой вид ответственности имеют различные цели, основания и правовую природу.

Во-вторых, наложение денежного взыскания может быть оправдано в случае нарушения обвиняемым таких мер пресечения как залог, отдача несовершеннолетнего под присмотр и личное поручительство. В первом случае речь идет о мере пресечения экономического характера, в других двух – исполнение мер пресечения зависит от поведения лица, к которому они применены, а также от родителей, опекунов, попечителей, поручителей и других заслуживающих доверия лиц, которые по собственной инициативе принимают на себя обязанность обеспечить надлежащее поведение обвиняемого.

Сторонники другой позиции (Ф. Багаутдинов, Р.Р. Магизов, Г.С. Русман, Н.В. Ткачева, В.Ю. Мельников) полагают, что в случае нарушения обвиняемым условий отбывания домашнего ареста на него может быть наложено денежное взыскание. К ним примыкает мнение В.М. Быкова и Д.А. Лискова [3, с. 14], В.А. Михайлова [4, с. 685] об альтернативной ответственности – наложение денежного взыскания или применение заключения под стражу. В связи с этим отдельными авторами выдвигается тезис, что «избрание меры пресечения или изменение ее на более строгую является формой уголовно-процессуальной ответственности, а ее основание – сознательное неисполнение обвиняемым обязанности вести себя надлежащим образом» [5, с. 11–12].

В науке уголовного процесса под уголовно-процессуальными санкциями понимают «замену ранее невыполненной обязанности новой и возложение дополнительной обязанности» [6, с. 17]. Мы солидарны с З.Д. Еникеевым, полагающим, что меры пресечения не могут рассматриваться в качестве уголовно-процессуальных санкций, поскольку санкция в общем виде означает «возможное последствие за неисполнение правовых требований и в таком значении как необходимый компонент входит в структуру уголовно-процессуальной нормы» [7, с. 11]. Именно этим обусловлено возможное применение заключения под стражу при нарушении условий отбывания домашнего ареста, на что указывает диспозиция ч. 4 ст. 125 УПК, при этом заключение под стражу не выступает формой процессуальной ответственности за совершение обвиняемым процессуального проступка. Цель такого изменения – не ответственность за нарушение возложенных обязанностей и запретов, а устранение последствий нарушения обвиняемым примененной меры пресечения в виде домашнего ареста.

Использованные источники:

1. Булатов, Б.Б. *Вопросы эффективности мер пресечения, не связанных с лишением свободы, и их применение органами предварительного расследования: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09 / Б.Б. Булатов. – Москва, 1980. – 18 с.*

2. Овчинников, Ю.Г. Домашний арест как мера пресечения в уголовном процессе: автореф. дисс. ... канд. юрид. наук: 12.00.09 / Ю.Г. Овчинников. – Омск, 2006. – 24 с.
3. Быков, В.М. Домашний арест как новая мера пресечения по УПК РФ / В.М. Быков, Д.А. Лисков // Российский следователь. – 2004. – № 4. – С. 12–14.
4. Курс уголовного судопроизводства: Учеб.: В 3 т. / Под ред. В.А. Михайлова. – Т. 1: Общие положения уголовного судопроизводства. – М.: Издательство Московского психолого-социального института; Воронеж: Издательство НПО «МОДЭК», 2006. – 824 с.
5. Григорьева, А.Е. Вопросы теории и практики избрания следователями органов внутренних дел отдельных мер пресечения: залога и домашнего ареста: автореф. ... дис. канд. юрид. наук: 12.00.09 / А.Е. Григорьева. – Красноярск, 2008. – 22 с.
6. Ахпанов, А.Н. Меры процессуального принуждения: социальная ценность, теория и практика применения / Под ред. С.П. Щербы. – Караганда: Караганд. высш. шк. МВД СССР, 1989. – 92 с.
7. Еникеев, З.Д. Проблемы эффективности мер уголовно-процессуального пресечения / З.Д. Еникеев. – Издательство Казанского ун-та, 1982. – 103 с.

Я. І. Садловська

*здобувач кафедри організації судових та правоохоронних органів
Національний університет «Юридична академія України
імені Ярослава Мудрого», Харків, Україна*

ДЕЯКІ ПРОБЛЕМИ ОРГАНІЗАЦІЇ РОБОТИ ПРОКУРАТУРИ ЩОДО СПРИЯННЯ ОПЕРАТИВНОСТІ РОЗГЛЯДУ КРИМІНАЛЬНИХ СПРАВ В СУДАХ

У Концепції вдосконалення судівництва для утвердження справедливого суду в Україні відповідно до європейських стандартів, схваленої Указом Президента України від 10 травня 2006 року, зазначено, що подальший розвиток судівництва має бути спрямований на забезпечення права особи на справедливий суд [8, с.23].

Відповідно до положень ст. 6 Конвенції про захист прав та основоположних свобод людини (1950 р.) кожен при встановленні обґрунтованості кримінального обвинувачення, висунутого проти нього, має право на справедливий та відкритий розгляд упродовж встановленого законом розумного строку.

Щороку зростає кількість звернень громадян України до Європейського суду з прав людини з приводу порушення їх прав саме при здійсненні кримінального судочинства. Переважна більшість констатованих порушень стосується забезпечення права особи на розгляд справ упродовж розумного строку [5, 7 с.84].

Разом з тим, чинним національним законодавством поняття «розумного строку розгляду» кримінальних справ не врегульовано та є оціночним поняттям [6, с.46].

Охорона прав і свобод громадян є одним головних завдань органів прокуратури та судової влади. Тому забезпечення ефективного захисту зазначеного права особи на справедливий судовий розгляд наразі здійснюється як шляхом прокурорського нагляду за діяльністю органів досудового слідства та дізнання, так і безпосередньо при підтриманні державного обвинувачення в суді.

Невизначеність у правовідносинах під час здійснення кримінального переслідування особи усувається ухваленням остаточного рішення у справі та його виконанням. Згідно до ст. 129 Конституції України та ст. 18 КПК України суддя в Україні незалежний та підкоряється тільки закону. Ніхто не вправі втручатися в хід судочинства по кримінальній справі. Тому дотримання розумних строків розгляду справи покладається на суддів, а їх порушення є підставою для притягнення судді до дисциплінарної відповідальності.

Поряд з цим, за змістом ст. 25 КПК України дії прокурора мають бути спрямовані на забезпечення захисту прав особи, яка потрапила у сферу впливу кримінального судочинства, та усунення всяких порушень закону, від кого б ці порушення не виходили. Наказом Генерального прокурора України №5Гн від 19.09.2005 «Про організацію участі прокурорів у судовому розгляді кримінальних справ та підтримання державного обвинувачення» передбачений обов'язок державного обвинувача сприяти явці до суду підсудних, потерпілих, свідків, експертів, спеціалістів. Це надає можливість вважати прокурорську діяльність одним із елементів системи ефективних засобів забезпечення права особи на розгляд справи у розумні строки.

На тривалість судового розгляду кримінальних справ впливає цілий ряд чинників. Серед об'єктивних – значний обсяг та складність справ, необхідність допиту свідків, які проживають в іншій місцевості, медичне обстеження підсудного [2, с.185].

Як показали наші дослідження, внаслідок допущених недоліків в організації роботи з підтримання державного обвинувачення та прокурорського нагляду за розслідуванням кримінальних справ основними причинами тривалого розгляду судами Харківської області в більшості випадків є: наявність прорахунків досудового слідства, що потягло за собою призначення у справах додаткових, повторних та комісійних експертиз, необхідність надання органам досудового слідства судових доручень у порядку ст. 315-1 КПК України; невиконання постанов суду про привід свідків, потерпілих та інших учасників процесу; недоставляння конвоєм підсудних; відсутність активної та наполегливої позиції державних обвинувачів у судових засіданнях; призначення судом прокурорських перевірок про застосування до підсудних недозволених методів ведення слідства [4, с.5-9].

На нашу думку, прокуратура може сприяти вирішенню вище зазначених проблем з метою сприяння судам дотримання розумних строків розгляду справ, зокрема, шляхом застосовування заходів реагування у зв'язку з невиконанням судових доручень та постанов про привід учасників процесу, в тому числі

шляхом внесення до органів внутрішніх справ подань про усунення причин і умов, що сприяли порушенням закону, і постанов про порушення дисциплінарного провадження щодо притягнення до відповідальності винних посадових осіб.

У той же час зазначені заходи прокурорського реагування не завжди є ефективними. Відсутність позитивних змін щодо зменшення кількості наданих у порядку ст. 315-1 КПК України судових доручень про виконання певних слідчих дій свідчить про недостатній рівень якості досудового слідства у кримінальних справах та дієвого прокурорського нагляду за виконанням судових доручень та постанов суду про привід учасників процесу [1].

Про недостатність вжитих заходів прокурорського реагування свідчить збільшення кількості фактів відкладення судових засідань у зв'язку з несвоєчасним або неякісним виконанням судових доручень, а також постанов про привід.

Виявлені недоліки у роботі органів прокуратури впливають на дотримання судами «розумних» строків розгляду кримінальних справ, що свідчить про наявну потребу їх подальшого дослідження.

Використані джерела:

1. *Аналіз оперативності розгляду кримінальних справ місцевими загальними та апеляційними судами областей, міст Києва та Севастополя, Апеляційним судом Автономної Республіки Крим у I півріччі 2011 року* // http://sc.gov.ua/ua/sudova_statistika.html.
2. Деякі питання забезпечення розумного строку розгляду справ судами загальної юрисдикції/О.Е.Прокопенко//Проблеми законності. Вип.107. – .: Нац. юрид. акад. України ім.Я.Мудрого/ред.В.Я.Тацій [та ін.], 2010. С.173-196
3. *Кримінально-процесуальний кодекс України: Офіц. видання.* – К.: Концерн «Видавничий Дім «Ін Юре», 2005. – 452 с.
4. *Проблемні питання тривалого розгляду кримінальних справ судами та шляхи їх вирішення*/В.Кудрявцев//Вісник прокуратури. – 2010. – №10.- С.3-10
5. *Рішення щодо України, винесені Європейським Судом з прав людини*//<http://www.minjust.gov.ua/0/164>.
6. *Судовий розгляд у розумні строки: мрії чи реальність?*/ О. Бартовицук // *Право України.* – 2006. – № 7. – С. 46-48.
7. *Толочко О. Право на справедливий судовий розгляд кримінальних справ* // *Юридичний журнал.* - 2006.- №1. – С.84-88
8. *Указ Президента України «Про Концепцію вдосконалення судівництва для утвердження справедливого суду в Україні відповідно до європейських стандартів»*// *Офіційний вісник України.* – 2006. – № 19. – с. 23.

О. В. Сапін

*аспірант Інституту підвищення кваліфікації кадрів
Національної академії прокуратури України,
Київ, Україна*

ПРОБЛЕМИ НОРМАТИВНОГО ЗАКРІПЛЕННЯ ПРАВА НА ОСКАРЖЕННЯ СУДОВИХ РІШЕНЬ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ

Розглядаючи перегляд судових рішень за чинним законодавством в контексті міжнародних стандартів, потрібно зазначити, що Конституція України в п. 8 ч. 3 ст. 129 передбачає однією із основних засад кримінального судочинства забезпечення апеляційного та касаційного оскарження рішення суду, крім випадків, встановлених законом [1]. Статтею 14 Закону України «Про судоустрій та статус суддів» від 7 липня 2010 р. передбачено право на апеляційне та касаційне оскарження судового рішення, а також на перегляд справи Верховним Судом України учасниками процесу та іншими особами у випадках і порядку, встановлених процесуальним законом [2].

Не зважаючи на нормативне закріплення механізмів проваджень з перегляду судових рішень, не можливо стверджувати те, що існуючі інститути перегляду судових рішень в кримінальному процесі функціонують бездоганно. Адже у чинному КПК України навіть відсутня спеціальна декларативна норма, яка б гарантувала право учасникам процесу оскаржувати судові рішення у вищих інстанціях. Це право можна побачити тільки в ст.ст. 348, 384, 400⁷, 400¹³ КПК України, які визначають перелік осіб, що можуть ініціювати перегляд судових рішень. Потрібно зазначити, що існуючі проекти КПК України дещо виправляють вказане становище.

Так, Проект Кримінально-процесуального кодексу України № 1233, представлений до Верховної Ради України народними депутатами В.Р. Мойсиком, І.В. Вернидубовим, С.В. Ківаловим, Ю.А. Кармазіним (далі – Проект № 1233), у п. 22 ч. 1 ст. 7 визначаючи серед переліку засад кримінального провадження забезпечення апеляційного та касаційного оскарження рішень суду, не досить чітко конкретизує вказану норму окремо, визначаючи її у ст. 25 як право на оскарження рішень, дій чи бездіяльності суду, судді, слідчого судді, прокурора, слідчого і особи, яка здійснює дізнання, що в свою чергу є досить нелогічним [3].

Інший Проект Кримінально-процесуального кодексу України, підготовлений Робочою групою з питань реформування кримінального судочинства [4], яка створена Указом Президента України № 820/2010 від 17 серпня 2010 р. [5] (далі – Проект Робочої групи), у п. 17 ч. 1 ст. 8 серед засад кримінального провадження передбачає забезпечення права на оскарження процесуальних рішень, дій чи бездіяльності, та закріплює у ст. 25 не тільки право на оскарження процесуальних рішень, дій чи бездіяльності суду, слідчого судді, а й право на перегляд вироку, ухвали суду, що стосується прав, свобод чи

інтересів особи, судом вищого рівня в порядку, передбаченому кодексом, незалежно від того, чи брала така особа участь у судовому розгляді.

Доречи, російський законодавець визначив цю норму, як право кожного засудженого на перегляд вироку вищестоящим судом (ч. 2 ст. 19 КПК РФ) [6], проте в даному випадку незрозумілим є тоді не тільки становище представників органів прокуратури як суб'єктів оскарження, а й інших учасників процесу (потерпілого, цивільного позивача та інших).

О.Ю. Костюченко, досліджуючи вказані питання, пропонувала викласти норми попереднього Закону України «Про судоустрій» в наступній редакції: «учасники судового розгляду та інші особи, інтересів яких стосується судове рішення мають право на забезпечення апеляційного та касаційного оскарження цього рішення, крім випадків, встановлених законом» [7].

Вважаємо, що для нормативного закріплення такої норми необхідно враховувати наступне: 1) оскарження дій чи бездіяльності органу дізнання, слідчого, прокурора, судді чи суду має зовсім іншу правову природу, ніж оскарження судових рішень; 2) провадження з перегляду судових рішень складаються не тільки з апеляційного та касаційного оскарження; 3) перелік суб'єктів, які мають право на ініціювання перегляду повинен бути виключним, до нього повинні входити лише ті особи, яких стосується судове рішення; 4) неможливо розглядати оскарження судових рішень лише як невід'ємне право особи, людини або громадянина, адже це стосується і держави, в особі органів прокуратури (для якої це вже є обов'язком); 5) заборона погіршення становища особи, яка подала скаргу, відповідно до рішення суду, яке переглядається (це може стосуватися не тільки засудженого, а й інших учасників процесу, зокрема, цивільного позивача, у випадку незадоволення рішенням його матеріальних інтересів).

Використані джерела:

1. Конституція України від 28 червня 1996 року // *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*, 1996, N 30, ст.141.
2. Закон України «Про судоустрій та статус суддів» від 7 липня 2010 р. // *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*, 2010, № 41-42, № 43, № 44-45, ст.529.
3. Проект Кримінально-процесуального кодексу України реєстр № 1233 від 13 грудня 2007 року [Електронний ресурс] Режим доступу : http://gska2.rada.gov.ua/pls/zweb_n/webproc4_1?id=&pf3511=31115.
4. Проект Кримінального процесуального кодексу України [Електронний ресурс] Режим доступу : http://www.minjust.gov.ua/files/KPK_20110705.zip
5. Указ Президента України «Про Робочу групу з питань реформування кримінального судочинства» № 820/2010 від 17 серпня 2010 р. // *Урядовий кур'єр* від 28.08.2010 – № 158.
6. Уголовно-процессуальный кодекс Российской Федерации. М.: «Омега-Л», 2010. – 264 с.
7. Костюченко О.Ю. Апеляційне оскарження судових рішень у кримінальному процесі України : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09 / Костюченко Ольга Юріївна. – К., 2004. – 228 с.

І. І. Сем'янків

*студентка магістратури юридичного факультету
Київського національного університету імені Тараса Шевченка,
Київ, Україна*

ПОНЯТТЯ ДОКУМЕНТА ЯК ДЖЕРЕЛА ДОКАЗІВ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ УКРАЇНИ

Дана тема на сьогодні набуває актуальності у зв'язку з необхідністю прийняття нового Кримінально-процесуального кодексу України. Це обмовлено невідповідністю норм вітчизняного кримінально-процесуального закону вимогам Ради Європи, а також тим, що Україна єдина із пострадянських держав, у якій досі не має нового Кримінально-процесуального кодексу (чинний КПК України діє в редакції від 28 грудня 1960 року). Реформування потребують всі інститути кримінального процесу, зокрема й інститут доказів, складовою якого є документ як джерело доказів.

Сучасна слідча і судова практика свідчить про те, що значна частина доказової інформації, яка використовується при розслідуванні злочинів та розгляді справ у суді, міститься в таких джерелах доказів, як документи, що існують на різних видах носіїв. Варто погодитися із Т. Дубіцькою в тому, що сьогодні значна кількість найнебезпечніших злочинів залишають сліди, насамперед, на документальних носіях. За допомогою документів фіксуються прояви тероризму і іншої організованої злочинності [3;35].

Незважаючи на велику кількість важливих досліджень проблем доказування в кримінальному процесі України, що були здійснені багатьма вченими-юристами, питання про поняття документа як джерела доказів все ж залишається відкритим. Це зумовлено, зокрема, неоднозначним розумінням документа як джерела доказів, а також розвитком самого поняття «документ» та кримінально-процесуального законодавства в цілому.

Згідно з ч.1 ст. 83 КПК України під документом розуміють ті джерела доказів, у яких викладені або засвідчені обставини, що мають значення для справи.

У попередній редакції даної статті законодавець, акцентувавши увагу на понятті документа, не згадав про його матеріальний носій, спосіб викладення, зберігання, перетворення і передачі інформації та про інші елементи у структурі поняття документа як джерела доказів. Таке формулювання поняття документа не сприяло єдності думок про його структуру [6;137].

Але на сьогодні ст. 83 КПК України діє у редакції Закону від 25 грудня 2008 року, де в ч.2 закріплено наступне положення: «Документами є предмети, на яких за допомогою письмових знаків, звуку, зображення тощо зафіксована певна інформація» [5]. Таким чином, можна сказати, що законодавець усунув цей недолік.

У останньому проекті Кримінального процесуального кодексу України від 1 липня 2011 року, розробленого Робочою групою при Президентові України з реформування кримінального судочинства, у ч.1 ст. 98 Проекту, дане наступне

визначення документа як процесуального джерела доказів: «Документом є спеціально створений з метою збереження інформації матеріальний об'єкт, який містить зафіксовані за допомогою письмових знаків, звуку, зображення тощо відомості, які можуть бути використані як доказ факту чи обставини, що встановлюються під час кримінального провадження» [8].

Широке використання документів в архівознавстві, діловодстві, управлінській діяльності тощо дозволило окремим авторам висловити думку, що документ є предметом матеріального світу, на якому штучно зафіксований певний факт дійсності.

Уперше такий підхід до поняття документа як джерела доказів використав ще в 1955 році В.Д. Арсеньєв, який зазначав, що документ є предметом матеріального світу, на якому «штучно» зафіксований певний факт [1;140]. Згодом це визначення було взято за основу прихильниками розуміння документа-доказу як матеріального об'єкта.

Так, Б.І. Пінхасов визначив документ як матеріальний об'єкт, що містить відомості про події та факти, викладені за допомогою письмових та інших знаків, що однозначно передають людську думку чи закріплені й відтворюються за допомогою технічних засобів у вигляді зображення чи усної мови [7;137].

А.П. Запотоцький зазначає, що документом у кримінально-процесуальному розумінні можна вважати будь-які предмети матеріального світу, придатні для фіксації та передачі у часі і просторі інформації (відомостей) з метою її збереження та суспільного використання [4;6].

Аналіз наукової літератури свідчить про те, що деякі вчені поняттю «документ» надають переважно юридичний зміст. Наприклад, В.М. Тертишник визначає документ, як діловий папір, який підтверджує право на що-небудь, або підтверджує певний юридичний факт, або слугує доказом яких-небудь фактів [9;330].

Підтримує позицію про те, що документ-доказ є офіційним документом М.І. Доронін, який визначає його як офіційний письмовий акт, який виходить від відповідної юридичної особи чи компетентної посадової особи, котра не є учасником кримінального процесу, і в якому зазначено відомості, що мають значення для правильного вирішення справи [2;36].

Як ми бачимо, думки щодо визначення поняття документу-доказу в науці кримінального процесу різняться між собою, є протилежними та неоднозначними. Проте, погоджуємося з думкою науковців та законодавця щодо визначення документу як матеріального об'єкту, оскільки на сьогодні документ може існувати в різноманітних формах (не лише в паперовій та письмовій), і мати не тільки офіційне походження.

Використані джерела:

1. Арсеньев В.Д. Понятие документов и значение их как доказательств в советском уголовном процессе / В.Д. Арсеньев // Труды Иркутского государственного университета – Т. XIII. – Иркутск, 1955. – С. 140-156.
2. Доронін І.М. Документ як вид доказів у кримінальному процесі України: Монографія / І.М. Доронін – К.: Вид. ПАЛИВОДА А.В., 2006. – 144 с.

3. Дубіцька Т. Місце документів у процесуальній системі джерел доказів / Т. Дубіцька // Підприємництво, господарство і право. – 2008. – №11. – С. 35-38.
4. Запотоцький А.П. Документи як процесуальні джерела доказів у кримінальному судочинстві: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.09. «Кримінальний процес і криміналістика; судова експертиза» / А.П. Запотоцький – К., 2009. – 20 с.
5. Кримінально-процесуальний кодекс України від 28 грудня 1960 року. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua>.
6. Кримінальний процес України: Підручник / Є.Г. Коваленко, В.Т. Маляренко – К.: ЮрінкомІнтер, 2004. – 688 с.
7. Пинхасов Б.И. Защита документов по советскому уголовному праву / Б.И. Пинхасов – Ташкент, 1976. – 198 с.
8. Проект Кримінального процесуального кодексу України Робочої групи при Президентові України з реформування кримінального судочинства від 1 липня 2011 року. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://minjust.gov.ua/0/35980>.
9. Тертишник В.М. Кримінально-процесуальне право України: Підручник. 4-те вид., доп. і переробл / В.М. Тертишник – К.: Видавництво А.С.К., 2003. – 1120 с.

К. В. Сербулова

студентка юридичного факультету

*Київського національного університету імені Тараса Шевченка,
Київ, Україна*

ОСНОВНІ ПРОБЛЕМИ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРИНЦИПУ ГЛАСНОСТІ У ДІЯЛЬНОСТІ ОРГАНІВ ПРОКУРАТУРИ УКРАЇНИ

Актуальність даної теми доповіді виходить з того, що принцип гласності займає вагомe місце в організації та діяльності органів прокуратури та знаходить своє втілення у багатьох напрямках, проте на жаль, як свідчить досвід, закріплення в діючому законодавстві демократичних положень ще не гарантує їхню стовідсоткову практичну реалізацію. Спрямованість реалізації принципу гласності в роботі прокуратури можна умовно поділити на 2 види: внутрішню (пов'язана з правовідносинами, що виникають між працівниками прокуратури та особами, що залучаються до службової діяльності прокуратури) та зовнішню. Принцип гласності в прокуратурі виступає одночасно в 3 аспектах: як принцип її організації та діяльності, як принцип взаємовідносин між органами прокуратури та громадськістю, як прояв демократизму владних структур.

Принцип гласності в діяльності органів прокуратури почав реально втілюватися у практичне життя лише в незалежній українській державі, хоча

юридично він проголошувався набагато раніше, ще в Російській Імперії, потім в СРСР.

Сьогодні гласність в діяльності прокуратури є універсальним демократичним принципом, проголошеним цілою низкою правових актів, як міжнародного, так і національного характеру. Серед міжнародних актів, у яких закріплюється принцип гласності у діяльності прокуратури, можна відзначити: Загальну декларацію прав людини, Конвенцію про захист прав та основних свобод людини, відповідні норми яких вимагають відкритості та доступності для громадян відповідної інформації; Рекомендацію R (2000) 19 «Про роль прокуратури в системі кримінального судочинства» [12], де зазначено, що «прокуратура повинна періодично звітувати перед громадськістю про свою діяльність...» (п. 11 Розділу «Взаємовідносини прокуратури з виконавчою та законодавчою гілками влади»). Принцип гласності в тому чи іншому вигляді знайшов своє закріплення і в законодавстві про прокуратуру інших країн, зокрема, Росії (п. 2 ст. 4), Білорусії (п. 5 ст. 4), Узбекистану (ч. 4 ст. 5), Казахстану (п. 5 ст. 3), Молдови (ч. 3 п. 1 ст. 3) тощо. Основи для впровадження принципу гласності у життя суспільства містяться у чинній Конституції України, яка закріпила ідеї політичної й ідеологічної багатоманітності, відповідальності державних органів перед суспільством, свободу думки і слова, право громадян на інформацію тощо. *Серед спеціальних законодавчих актів слід вказати Закон України «Про прокуратуру», де в ст. 6 вказано, що органи прокуратури України, «діють гласно, інформують державні органи влади, громадськість про стан законності та заходи щодо її зміцнення».*

Інформація, яку поширює прокуратура, за своєю суттю є правовою, тобто є сукупністю публічно оголошених відомостей про право, його систему, джерела, реалізацію, юридичні факти, правовідносини, правопорядок, правопорушення і боротьбу з ними, їх профілактика тощо. *На сьогодні існує ціла низка проблем, пов'язаних із практичною реалізацією принципу гласності в діяльності органів прокуратури.*

1. Складність розуміння в реалізації принципу гласності полягає в тому, що з одного боку прокуратура має висвітлювати свою діяльність через ЗМІ, а з другого боку, – зобов'язана, виконуючи свої конституційні функції, не допускати розголошення, в тому числі й іншими особами, охоронюваної законом таємниці (державна, комерційна, приватна тощо). Тобто гласність в діяльності органів прокуратури має свої відповідні межі. Оприлюдненні відомості не повинні мати негативних наслідків, як для органів розслідування, ні для інтересів інших осіб.

2. Існує проблема ознайомлення пересічних громадян з правовою базою організації та функціонування органів прокуратури. Якщо законодавчі акти ще можна знайти, оскільки вони підлягають обов'язковому оприлюдненню та містяться у вільному доступі в мережі Internet, то акти відомчого характеру віднайти практично неможливо, оскільки ці акти не друкуються у періодичних виданнях. Не допомагає у цьому разі і офіційний інтернет-портал Генеральної прокуратури України.

Виходом з такої ситуації вважаємо встановлення обов'язковості оприлюднення хоча б наказів Генерального прокурора України нормативного характеру у виданні «Вісник прокуратури», а також розміщення текстів наказів на сайті Генеральної прокуратури України. Крім того, відзначимо, що окрім звичайних пересічних громадян, ознайомлення з відомчими актами, які регулюють діяльність органів прокуратури, має неабияке значення для студентів юридичних закладів та науковців, що проводять дослідження в цій сфері. Відкриття вказаних відомчих актів для широкого загалу також сприятиме і підвищенню правової освіченості громадян, а отже, і правової культури взагалі.

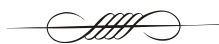
3. Наступною проблемою в реалізації принципу гласності в діяльності органів районної (міської) прокуратури є формування об'єктивної громадської думки щодо діяльності органів прокуратури в державі. На превеликий жаль, у суспільстві склалася така ситуація, коли громадянам набагато цікавіше ознайомлюватись з так званими «гарячими» фактами, що стосуються діяльності прокуратури, а не з реальним станом речей. Висвітлення результатів діяльності органів прокуратури не повинно обмежуватись друкованими ЗМІ, а необхідно активно поширювати інформацію такого роду і через мережу Internet, перш за все, на сайтах прокуратур областей та Генеральної прокуратури України.

4. Значну роль в реалізації принципу гласності в прокуратурі відіграє прес-центр ГПУ. Цей самостійний структурний підрозділ організовує, координує та безпосередньо здійснює ділові зв'язки прокуратури із ЗМІ. Прес-центр провадить єдину інформаційну політику всіх органів прокуратури, інформує громадян через друковані та електронні ЗМІ про стан законності в державі в цілому та в окремих її регіонах, про вжитті прокуратурою заходи щодо посилення боротьби зі злочинністю тощо. Проте дана інформація містить численні кількісні показники, специфічну юридичну термінологію, тому має викладатися з відповідними коментарями з метою її сприйняття великим колом осіб, що не мають спеціальної юридичної підготовки.

Як висновок, хотілося б зазначити, що принцип гласності у діяльності органів прокуратури має полягати у систематичному відображенні реального стану речей у відповідній сфері, а не бути специфічною основою для піару органів державної влади.

Використані джерела:

1. Колодій А.М. *Принципи права України: Монографія.* - К., 1998.
2. Лакізіук В. *Гласність в системі принципів організації та діяльність прокуратури України // Вісник прокуратури.* – 2001. – № 4. – С. 16-22.
3. Малюга В.І., Михайленко О.Р. *Принципи організації та діяльності прокуратури України : Монографія.* – К.: Видавничо – поліграфічний центр «Київський університет», 2005. – 130 с.
4. Сухонос В.В. *Організація і діяльність прокуратури в Україні: історія і сучасність.* – Суми, 2004.
5. Черв'якова О. *Забезпечення принципу гласності в діяльності органів прокуратури // Вісник прокуратури.* – 2001. – № 2. – С. 90-93

О. А. Симоненц
студент факультету права і психології
Макіївського економіко-гуманітарного інституту,
Макіївка, Україна

СУТНІСТЬ ВИПРАВНИХ РОБІТ ЯК ПРАВОВА КАТЕГОРІЯ У КРИМІНАЛЬНОМУ ТА КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧОМУ ПРАВІ УКРАЇНИ

Виправні роботи є поширеним видом кримінального покарання. На практиці застосування серед інших видів кримінальних покарань виправні роботи посідають значне місце, тому що вони передбачені майже у 100 складах злочину Особливої частини КК України. Дане положення зумовлено тим, що **виправні роботи є альтернативою позбавлення волі**, тобто це покарання, яке передбачає залишення у засудженого якомога більше обсягу його прав і свобод, а головне – відсутність ізоляції від суспільства, що сприяє розвантаженню кримінально-виконавчої системи і проявляється у скороченні чисельності осіб, які засуджені до покарання, пов'язаним із позбавленням волі. Сутність виправних робіт у найбільш повній мірі розкривається через їх каральний зміст, тобто сукупність правообмежень, які повинна понести засуджена особа до даного виду покарання, і у зв'язку з цим вона піддається виправленню за місцем своєї роботи без ізоляції її від суспільства [1, с. 89].

Проблемами застосування і виконання покарань, не пов'язаних з позбавленням волі, у тому числі виправних робіт, за роки незалежності України в наукових працях торкалися такі провідні вчені: М.І. Бажанов, І.Г. Богатирьова, І.А. Вартилецька, В.П. Козирєва, М.І. Мельник, В.В. Сташис, А.Х. Степанюк, В.І. Тютюгін та ін.[2, с.771]. Але ж останнім часом після введення в дію Кримінального кодексу України та Кримінально-виконавчого кодексу України багато питань і досі залишаються дискусійними, які стосуються визначення поняття «виправних робіт» і закріплення його на законодавчому рівні.

Кримінальне законодавство України не дає визначення поняття «виправні роботи» як категорії кримінального права. Для того, щоб визначити поняття даного покарання потрібно розглянути його ознаки (тобто ті елементи із чого складається зазначений вище вид покарання). Виправним роботам як виду кримінального покарання притаманні наступні **основні ознаки**:

1) осуд державою, який проявляється у негативній оцінці державою щодо скоєного діяння, яка має наслідком – проголошення обвинувального вироку суду;

2) зазнання засудженою особою майнових правообмежень, які проявляються у примусовому відрахуванні із суми заробітку засудженої особи у розмірі, встановленому вироком суду, в межах від *десяти* до *двадцяти* відсотків у доход держави. На відміну від раніше чинного КК УРСР від 28 грудня 1960 р., який у ч. 2 ст. 29 не встановлював мінімальний процент відрахувань із суми заробітку засудженого, КК України від 05 квітня 2001 р. у ч. 1 ст. 57 встановив

даний мінімальний процент. Згідно із ч. 3 ст. 100 КК України, із заробітку *неповнолітнього*, засудженого до виправних робіт, здійснюється відрахування в доход держави в розмірі, встановленому вироком суду, в межах від *п'яти* до *десяти* відсотків;

3) зазнання засудженою особою *трудових (немайнових) правообмежень*, які проявляються у підданні засудженого примусовій праці за місцем своєї роботи;

4) *тривалість виправних робіт*, яка встановлюється КК України у ч. 1 ст. 57 КК України, де зазначається, що виправні роботи встановлюються на строк від *шести місяців* до *двох років*. Згідно із ч. 2 ст. 100 КК України, виправні роботи можуть бути призначені неповнолітньому в віці від 16 до 18 років на строк від *двох місяців* до *одного року* [3];

5) виправні роботи, згідно із ч. 1 ст. 52 КК України, є *основним видом покарання*, яке призначається обвинувальним вироком суду [3];

6) виправні роботи призначаються *тільки працюючим особам* або можуть взагалі не призначатися деяким категоріям осіб, перелік яких зазначений у ч. 2 ст. 57 КК України;

7) покарання у виді виправних робіт відбувається *за місцем роботи засудженого* (ч. 1 ст. 57 КК України). Відповідно до ч. 1 ст. 29 раніше чинного КК УРСР від 28 грудня 1960 р., встановлюється, що виправні роботи без позбавлення волі відбуваються відповідно до вироку суду або за місцем роботи засудженого, або в інших місцях, що визначаються органами, які видають застосуванням виправних робіт, але в районі проживання засудженого. Чинний КК України, закріпив положення, що відбування виправних робіт здійснюється тільки за місцем роботи засудженого, що має за мету його виправлення в звичайних для нього умовах праці, у своєму трудовому колективі та запобігання вчинення ним нового злочину.

Згідно із п. 14 Постанови Пленуму Верховного Суду України від 16 квітня 2004 р. за № 5 «Про практику застосування судами України законодавства у справах про злочини неповнолітніх», виправні роботи відповідно до ч. 2 ст. 100 КК України призначаються *неповнолітнім* у віці від 16 до 18 років, які мають *постійну* чи *тимчасову* роботу [4];

7) виправні роботи, які призначені обвинувальним вироком суду, тягнуть за собою **судимість** з дня набрання законної сили обвинувальним вироком суду.

Розглянувши тему даного дослідження можна зробити такі **висновки**:

По-перше, для того, щоб розглядати виправні роботи як вид кримінального покарання необхідно, щоб були наявні всі ознаки виправних робіт у своїй сукупності, які зазначені вище.

По-друге, на підставі вищевикладеного вважаємо за потрібне доповнити ст. 57 КК України частиною першою, де необхідно закріпити наступне визначення **поняття «виправних робіт»** (тобто доповнення роз'яснювальною нормою): «Виправні роботи – це залучення особи, визнаної винною у вчиненні злочину за обвинувальним вироком суду до праці за місцем основної роботи цієї особи та застосуванні обмежень майнового характеру шляхом відрахування певного відсотку із суми заробітної плати даної особи та трудового характеру

шляхом заборони звільнятися з основного місця роботи за власним бажанням без дозволу контролюючого органу». У зв'язку з цим частини першу – третю вважати відповідно частинами другою – четвертою статті 57 КК України.

По-третє, закріплення нової роз'яснювальної частини у ст. 57 КК України, сприятиме ефективному застосуванню виправних робіт, усуне різне тлумачення поняття «виправних робіт», тим самим зменшить конфлікти між провідними вченими, а також на її підставі будуть будуватися порядок і умови виконання і відбування виправних робіт як виду кримінального покарання.

Використані джерела:

1. *Кримінально-виконавче право: Підручник. – Вид. 3-тє допов. та перероб. / В.В. Голіна, А.Х. Степанюк, О.В. Лисодєд та ін.; За заг. ред. В.В. Голіни, А.Х. Степанюка. – Х.: Право, 2011. – 328 с.*
2. *Пироженко О.С. До проблеми законодавчої регламентації виправних робіт як виду кримінального покарання / О. С. Пироженко // Форум права. – 2011. – № 1. – С. 771–778.*
3. *Кримінальний кодекс України від 05 квітня 2001 р. за № 2341-III // Відомості Верховної Ради України. – 2001. – № 25. – Ст. 131. – (Зі змін. та допов.).*
4. *Постанова Пленуму Верховного Суду України «Про практику застосування судами України законодавства у справах про злочини неповнолітніх» від 16 квітня 2004 р. за № 5 // Вісник Верховного суду України. – 2004. – № 5. – Стор. 4. – (Зі змін. та допов.).*

В. Є. Скулиш

*кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник,
співробітник Служби безпеки України,
Київ, Україна*

СУЧАСНА ЕКОНОМІЧНА ЗЛОЧИННІСТЬ І КОРУПЦІЯ: ПРОБЛЕМИ ПРОТИДІЇ

Масштаби і наслідки криміногенних процесів в Україні вимагають від державних інституцій постійного і поглибленого аналізу їхніх причин з метою як нейтралізації, так і врахування відповідного досвіду протидії, а також вжиття заходів щодо зміцнення правопорядку і законності в державі. Однією з таких причин є криміналізація економіки та її корумпованість, що призводить до подальшої «тінізації», підриву довіри громадян до влади, зменшення обсягів іноземних інвестицій, тощо.

Впродовж останніх років економічна злочинність набуває організованих форм і стає одним із небезпечних чинників, що ускладнюють ефективну діяльність всіх суб'єктів господарювання в державі. Характерною рисою організованої економічної злочинності є те, що вона уразила важливі сфери й галузі економіки України, використовуючи корупційні зв'язки із окремими

представниками державних органів різних рівнів. Внаслідок цього найбільш криміналізованими стали сфери відносин у кредитно-фінансовій, банківській системах, зовнішньоекономічній діяльності, енергозабезпечення та приватизації. Лідери організованих злочинних утворень намагаються встановити контроль над діяльністю прибуткових підприємств, використовують їх для приховування фінансових махінацій, створюють в структурі виробництва легальні, тіньові фірми з метою одержання кримінальних прибутків та їх легалізації [1].

Кількість зареєстрованих економічних злочинів, скоєних організованими групами за останні десять років, збільшилася на 80 %. Поряд із фактичним зростанням організованої економічної злочинності відбувається безупинний процес криміналізації нових видів суспільно небезпечних діянь у сферах економіки. Організовані злочинні угруповання вчинюють як традиційні економічні злочини: розкрадання державного або колективного майна, фальшивомонетництво, так і нові: фінансове шахрайство з використанням фіктивного підприємництва; привласнення бюджетних і кредитних коштів, майна державних підприємств у процесі незаконної приватизації; легалізацію злочинних доходів тощо.

Спостерігається активізація організованих злочинних угруповань у кредитно-фінансовій системі (питома вага 76,7 %), в сфері приватизації (80 %), зовнішньоекономічній діяльності (81,3 %), на споживчому і сировинному ринках, в паливно-енергетичному комплексі, системі АПК, металургійній промисловості. Вони контролюють підприємства малого й середнього бізнесу, мають стійкі корупційні зв'язки із посадовими особами владно-управлінських органів, їх діяльність нерідко має транснаціональний і міжрегіональний характер [2, с.482].

Вивчення практики розслідування і судового розгляду злочинів у сфері економіки свідчить про те, що в причинний комплекс злочинності включаються нові механізми, які продукують її інтенсивне зростання. Йдеться про таку ситуацію, коли ускладнення криміногенної обстановки відбувається внаслідок прогалин у нормативній базі, контрольній та правозастосовчій діяльності саме тих органів, до компетенції яких входить протидія економічній злочинності.

Організовані групи та організації, що нерідко функціонують у сфері економіки, відрізняються від класичних кримінальних утворень початку 90-х років. Зокрема, способами формування (утворення), технологією економічного злочину, різновидом корупційних зв'язків для забезпечення безпеки власної діяльності, ефективністю легалізації злочинних доходів. Принципові зміни у криміногенній ситуації в Україні, які мали місце в останнє десятиріччя, дозволяють стверджувати про виникнення нових сталих тенденцій в економічній злочинності. Безперечною є думка, що соціально-негативне явище «економічна злочинність» у сучасних умовах в Україні, зберігаючи колишню назву, наповнюється новим змістом.

Одними з характерних ознак сучасної економічної злочинності є, передусім, високий рівень її латентності, динамічність, а також швидка пристосованість злочинців до нових умов, стійкий характер злочинної діяльності організованих груп під прикриттям різних інститутів легальної фінансово-

господарської діяльності ринкового типу, застосування ефективних засобів протидії правоохоронним органам, та використання з цією метою великої кількості корумпованих методів впливу та сучасних інформаційно-технічних та інших можливостей.

Як ми вже зазначали, економічна злочинність тісно пов'язана з організованою злочинністю, їх зближує те, що остання дуже часто спостерігається в економічних структурах суспільства. Таким чином, сукупність злочинів, які вчинюються організованими злочинними групами і злочинними організаціями, посягає на відносини власності, здійснюється в комерційній, фінансовій, банківській та іншій господарсько-економічній діяльності, повинна окремо враховуватися серед економічної злочинності.

Сьогодні правопорушення в економічній сфері характеризуються не тільки своєю масштабністю, а й змінами їх якісних характеристик, спрямованістю протиправних дій в інвестиційну, зовнішньоекономічну діяльність, приватизаційну сферу, кредитування. Поряд з традиційними видами правопорушень поширюються нові форми протиправної діяльності. Має місце експортування з України високоліквідної продукції на адресу інофірм, при цьому частина валюти експортерам не повертається і незаконно зберігається на рахунках закордонних банків. Кошти з офшорних зон, як правило, не надходять з тих контрактів, які укладено за попередньою домовленістю між українським експортером та іноземною фірмою [3].

Використання учасниками організованих злочинних угруповань щонайменших суперечностей, недоліків і прогалин у законодавстві і практичній діяльності підтверджують необхідність створення правоохоронними, контролюючими та іншими державними органами єдиної системи протидії. Це передбачає, на наш погляд, перш за все правильне застосування чинного законодавства, спільну копітку роботу, спрямовану на удосконалення нормативної бази.

Заходи загальносоціального попередження вбачається запровадити у життя через державні плани економічного і соціального розвитку. Попереджувальне їх значення полягає в тому, що передбачена стратегія і тактика соціально-економічного відродження враховує можливі криміногенні наслідки від здійснення закладених у них заходів. Тільки таким чином можливо сформувати громадянське суспільство, яке є основою правової держави, і позитивно впливати на дійсний стан економічної злочинності.

Нагальним вбачається здійснення надійного наукового забезпечення протидії економічній злочинності, що передбачає налагоджену і скоординовану систему фундаментальних та прикладних наукових досліджень, своєчасне і раціональне впровадження їх результатів у практику діяльності правоохоронних органів, науковий аналіз законів та організаційно-правових заходів, що здійснюються державою для цієї боротьби, та прогнозування їх ефективності.

Використані джерела:

1. *Економічна злочинність на сучасному етапі розвитку державотворення в Україні.* [Електронний ресурс]. – Джерело доступу – <http://www.experts.in.ua>.

2. Мельничук Т.В. Кримінологічна безпека зовнішньоекономічної діяльності в системі протидії організованих злочинності / Т.В. Мельничук // Актуальні проблеми політики / Збірник наукових праць / Голов. ред. С.В. Ківалов; відп. за вип. Л.І. Кормич. – Одеса : ПП «Фенікс», 2008. – Вип. 33. – С. 480-485.
3. Аркуша Л.І. Інформаційне забезпечення протидії організованих злочинності/ Збірник наукових статей / За ред.М.П.Орзіха, В.М. Дрьоміна. – Бібліотека журналу «Юридичний вісник». – Одеса: ФЕНИКС, 2003. – с. 109-117.

І. І. Татарин

*здобувач кафедри кримінального процесу та криміналістики
Львівського державного університету внутрішніх справ,
Львів, Україна*

ПОНЯТТЯ МАТЕРІАЛЬНОЇ ШКОДИ, ЗАПОДІЯНОЇ ЗЛОЧИНОМ

У літературі з кримінального права і процесу шкода розглядається, як правило, тільки як втрата, привласнення, знищення або пошкодження майна. Єдиного уявлення щодо поняття розміру (обсягу) матеріальної шкоди, завданої злочином, що підлягає відшкодуванню потерпілому, серед учених немає.

Як цілком слушно писав В.Т.Нор, «Якщо нематеріальні наслідки (політичні, моральні, фізичні страждання та ін.), незважаючи на всю їхню вагу і суспільну небезпеку, оцінити у грошовому еквіваленті складно, або ж не можливо, то матеріальні виражаються насамперед у майновому збитку, заподіюваному в першу чергу матеріальним об'єктам злочинного посягання, що володіє саме кількісною характеристикою. Таким чином, його можна виразити у грошовому еквіваленті і усунути»[1, С.8].

Попри різні погляди, викладені в літературі, на поняття характеру шкоди, заподіяної злочином, практичне значення в контексті нашого викладу, має розуміння термінів «шкода», вживаного в чинному кримінальному та кримінально-процесуальному законодавстві.

Слід зауважити, що, використовуючи термін шкода, Кримінально-процесуальний кодекс України, попри постійні законодавчі вдосконалення, не розкриває цього поняття, а Кримінальний кодекс України взагалі закріплює різні терміни (шкода, збиток, наслідки), що й призводить до неоднозначного розуміння і застосування цих термінів у практичній діяльності. Крім цього, в кримінальному законі де вживається формулювання «значна шкода», «істотна шкода» та інші, поняття шкоди там так само не розкривається.

Через законодавчі прогалини у фаховій літературі довгий час тривають дискусії щодо тотожності понять «матеріальна шкода» та «майнова шкода». Одні автори вважають поняття матеріального збитку і майнової шкоди тотожними, інші вбачають істотну різницю між цими поняттями. Так, свого часу, В.З.Лукашевич з цього приводу писав, що термін «майнова шкода» як необхідна умова для визнання особи потерпілим від злочину і «матеріальні

збитки» як необхідна умова для визнання цивільним позивачем у кримінальній справі є тотожними поняттями, оскільки і в першому і в другому випадках мається на увазі майновий збиток, який може бути виражений у вартісному (грошовому) вираженні і заподіяний злочином»[2, С.125]. Ототожнюють, вважаючи однаковими, поняття матеріальної та майнової шкоди і С.А.Альперт та В.А.Азаров»[3, С.52-54].

На аналогічних засадах стоїть й Н.І.Газетдінов, який відзначає, що «... у випадках, коли внаслідок вчинення злочину зменшений обсяг майнових благ, мова йде про матеріальний збиток»[4, С.3].

На противагу наведеним міркуванням, багато процесуалістів розділяють ці поняття, вважаючи, що поняття «матеріальна шкода» ширше від поняття «майнова шкода», адже ним «охоплюється як зменшення майнових благ особи, яке вже настало в результаті злочину, так і те, яке неминуче настане в майбутньому»[5, С.4]. Однією з перших таку позицію висловила у літературі Е.Ф.Куцова, на думку якої матеріальна шкода охоплює зменшення майнових благ особи, як такого, що вже відбулося в результаті злочину, так і такого, яке неминуче відбудеться в майбутньому» [6, С.6]. Згодом в теорії радянського кримінального процесу знайшла своє відображення висловлена Альшевським Т.В., Бородіним С.В., Гуткіним І.М., Перловим І.Д. та Петренком П.М. Позиція, згідно з якою матеріальні наслідки вчиненого злочину виражаються насамперед у майновому збитку»[7, С.16].

Ще один дослідник того періоду, З.З.Зінаттулін, пише: «поняття матеріального збитку ширше поняття майнової шкоди, оскільки...фізичний збиток, заподіяний здоров'ю тієї чи іншої особи, часом тягне за собою такі ж грошові витрати на відновлення здоров'я, поховання і т. д.» [8, С.7]. Таким чином, дослідник у поняття матеріальної шкоди включає майнову шкоду та витрати, викликані заподіянням фізичної шкоди.

Згодом, професор В.Т. Нор, узагальнюючи вищенаведені позиції, відзначив, що «матеріальна шкода як один із шкідливих наслідків вчиненого злочину виникає не тільки внаслідок посягання на відносини власності в формі певних матеріальних об'єктів. Він виникає і при посяганні на особу громадянина і його права» [9, С.7-8]. Саме тому, на думку вченого, матеріальні наслідки вчиненого злочину виражаються насамперед у майновому збитку, який заподіюється, перш за все матеріальним об'єктам/предметам злочинного посягання, які піддаються кількісній характеристиці.

Достатньо аргументованою виглядає й позиція О.С Карпікова, який вважає, що «в поняття матеріальної шкоди включається заподіяна злочином фізичній або юридичній особі безпосередня шкода в її майновому і грошовому вираженні, а також грошові витрати на лікування і відновлення здоров'я потерпілого, а в разі його смерті на поховання та виплати з підтримання матеріального благополуччя і виховання непрацездатних членів сім'ї потерпілого та його неповнолітніх дітей»[10, С.18-19].

Зважаючи на вживання законодавцем термінів «майнова шкода» (ст. 49 КПК), «матеріальна шкода» (статті 29, 30, 50 та ін. КПК України), а також враховуючи думки тих процесуалістів, які вважають поняття матеріальної шкоди

ширшим від поняття майнової шкоди, можна дійти до висновку, про правильність такого підходу, оскільки матеріальні наслідки злочину містять у собі не лише втрату чи пошкодження майна і неодержані доходи, а й пряму фізичну шкоду (смерть, тілесні ушкодження) та викликані нею майнові витрати на лікування, протезування, посилене харчування, втрату всього або частини заробітку через тимчасову або постійну втрату працездатності, витрати на поховання потерпілого в разі його смерті тощо.

Використані джерела:

1. Нор В.Т. *Защита имущественных прав в уголовном судопроизводстве.* – К.: Выща школа, Головное изд-во, 1989. – С.8
2. Лукашевич В.З. *Уголовный процесс,* М., 1972. –С. 125
3. В статті: Поляков И.Н. *Имущественный вред, причиненный преступлением: понятие, проблемы возмещения.* // Сов. гос. и право.1989. № 6. С.52-54.
4. Газетдинов Н.И. *Деятельность следователя по возмещению материального ущерба.* Казань., 1990. – С.3
5. Газетдинов Н.И. *Деятельность следователя по возмещению материального ущерба.* Издательство Казанского университета, 1990. – С.4; Рыженков А. Я, Филиппов П. М. *О возмещений ущерба на предварительном следствии.* Волгоград, 1983. – С.18; Э. Ф. Куцова. *Гражданский иск в уголовном процессе.* М., 1963. -С. 6
6. Куцова Э.Ф. *Гражданский иск в уголовном процессе* М.,1963. – С.6
7. Альшевский Т.В., Бородин С.В., Гуткин И.М., Перлов И.Д., Петренко П.М. *Советский уголовный процесс. Возбуждение уголовного дела и предварительное расследование.* М.,1968. – С.16.
8. Зинатуллин З.З. *Возмещение материального ущерба в уголовном процессе.* – Казань: Изд-во Казанского ун-та, 1974. –С.7
9. Нор В.Т. *Защита имущественных прав в уголовном судопроизводстве.* – Киев.: Выща школа., 1989. – С.7-8
10. Карпиков А.С. *Право на возмещение причиненного преступлением материального ущерба и его реализация в стадии предварительного расследования:* дис... канд. юрид. наук. М., 1999. – С.18-19.

С. В. Тищенко
*магістрант Національної академії прокуратури України,
Київ, Україна*

ЗАКОННІСТЬ – ЯК ОBOB’ЯЗKOBA BЛACТИBІCTЬ PІШEнь CУДУ B KPMІНАЛЬНОМУ CУДОЧИНCTBІ УКPAЇНИ

Актуальність даної теми полягає в тому, що визначивши на законодавчому рівні загальні принципи правосуддя в Україні, зокрема щодо діяльності суду, законодавець не розкриває зміст цих понять.

Статтею 129 Конституції України передбачено, що судді, при здійсненні правосуддя, незалежні і підкоряються лише закону, а однією із перших засад судочинства є законність. Виконуючи вимоги ч. 1 ст. 8 Основного Закону України, де зазначено, що Закони та інші нормативно-правові акти приймаються на основі Конституції України і повинні відповідати їй, Кримінально-процесуальний Кодекс України (далі – КПК України) теж встановлює обов’язкову вимогу до рішень суду, а саме законність.

Так ст.ст. 323, 350, 362, 370, 395, 400-22 КПК України встановлена така обов’язкова властивість судового рішення, як законність. Однак жодна стаття КПК України не розкриває зміст цього поняття, на відміну від законодавства інших пострадянських країн, де в КПК Білорусії, Казахстану, Азербайджану, Вірменії та Молдови визначається поняття законності.

Ставлячи законність обов’язковою властивістю рішення суду та не розкриваючи змісту цього поняття, в подальших статтях КПК України вказується вже про безпосередні підстави скасування рішень суду, а в п. 4 ч. 1 ст. 350 КПК України прямо зазначено, про необхідність зазначення в апеляції вказівки на те, в чому полягає незаконність вироку, ухвали, постанови суду.

Така позиція законодавця змушує звертатися до наукових праць видатних вчених, які у своїх роботах розкривали зміст поняття «законність» судових рішень, з метою підвищення якості правосуддя та викорінення із судової практики випадків порушення законів та винесення незаконних рішень. Розглядаючи етимологію терміну «законність», звертаємо увагу на те, що в юридичному словнику під цим поняттям розуміється правовий режим життя суспільства, при якому діяльність усіх державних органів, установ і організацій, усіх службових осіб і громадян здійснюється відповідно до вимог закону [1,266]

З наукової точки зору, важливість проблеми законності полягає в тому, що вона належить до універсальних, провідних категорій української юридичної науки і займає чільне місце в її понятійному апараті, слугує своєрідним інструментом наукового аналізу, забезпечуючи органічну єдність загальнотеоретичних і галузевих наук, їх втілення в практичне життя.

Проблемою визначення цього поняття займався В.Т. Маляренко, який зазначав, що законним є вирок, постановлений за умови правильного застосування в ньому матеріального закону і дотримання при провадженні справи кримінально-процесуального закону. Вимога законності вироку означає, що вирок за своєю формою відповідає закону, за своїм змістом ґрунтується на

матеріалах справи, попереднє розслідування і судовий розгляд, та яка проведена у точній відповідності з вимогами кримінально-процесуального закону, і кримінальний та інші закони застосовані правильно [2,644].

Ю.В. Козубенко висловлювався про те, що законність вироку, це його точна відповідність вимогам матеріального і процесуального права. Відповідність вироку матеріальному закону означає, що в ньому правильно вирішені питання про застосування норм Кримінального кодексу у частині кваліфікації злочину; виду і розміру покарання; відшкодування шкоди і т.д., тобто є на стадії вибору норм, що застосовуються. При цьому має бути правильно застосовані не тільки норми кримінального закону, а і стосуючися до даної кримінальної справи норми суміжних галузей матеріального права [3,183-184].

М.П. Бобилев також вказував, що законність вироку означає, що він відповідає нормам матеріального і процесуального права. Відповідність вироку матеріальному закону передбачає правильне вирішення питань про застосування норм загальної частини Кримінального кодексу, кваліфікації злочину, виду та розміру покарання, відшкодування шкоди та ін. Натомість законність вироку з позиції процесуального права – це дотримання процедурних питань. При цьому вирок буде незаконним не тільки у випадках, коли істотні порушення кримінально-процесуального закону допущенні судом під час постановлення вироку, а і у випадках порушення закону на попередніх етапах судового розгляду і коли такі порушення мали місце в ході досудового слідства [4,142-143].

Таким чином варто погодитися з думкою тих вчених, які вважають, що законність, є однією із основних обов'язкових властивостей рішень суду, а безпосередні підстави скасування рішень суду є вже різновидами цього поняття. Зокрема, істотні порушення норм КПК України та КК України є підставою скасування його як незаконного. Відповідно, нагальною потребою є законодавче визначення поняття законності судових рішень у кримінальному процесі, з врахуванням наступних аспектів: правильного застосування норм матеріального права; дотримання кримінально-процесуального закону; відповідності іншим законам.

Використані джерела:

1. *Юридичний словник* / [за ред. Бабій Б.М., Бурчак Ф.Г., Корецький В.М., Цвєткова В.В.] – К. : Головна редакція Української Радянської Енциклопедії, 1983. – 871 с.
2. *Малярєнко В. Т. Кримінально-процесуальний кодекс України : науково-практичний коментар* / В. Т. Малярєнко, В.Г. Гончаренко. – К. : Юрисконсульт, КНТ, 2008. – 896 с.
3. *Козубенко Ю.В. Уголовное преследование: вопросы теории и практики: дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09* / Козубенко Юрий Вячеславович. – Екатеринбург, 2006. – 578 с.
4. *Бобылев М.П. Обвинение как предмет уголовного правосудия в современной России: дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09* / Бобылев Максим Петрович. – Уфа 2004. – 200 с.

Н. М. Тужеляк
*викладач кафедри психології та соціальної роботи
Львівського державного університету внутрішніх справ,
Львів, Україна*

ОСОБЛИВОСТІ ВЗАЄМОЗВ'ЯЗКУ АГРЕСИВНОСТІ В КОНТЕКСТІ НАСИЛЬНИЦЬКОЇ ЗЛОЧИННОЇ ПОВЕДІНКИ

Досі поняття «агресія» і «насильство» ототожнювалися в суспільній свідомості як на побутовому рівні, так і на рівні наукового мислення. Так, німецький соціолог Н. Еліас вважав, що агресія тотожна жорстокості і почуттю насолоди від катування людей і руйнування, від доведення своєї тілесної переваги над іншими [3, с. 272]. Агресія в соціальній сфері визначається за допомогою гегелівського формулювання поняття насильства: «...насильство ззовні є особливе, що протистоїть особливому, захоплення його власності, нове страждання» [2, с. 179]. Це формулювання можна прийняти і використовувати як фундаментальне.

Емпіричним дослідженням автора за методиками Басса-Даркі, Кеттела та проективною методикою Розенцвейга, що увійшли в матеріал дисертації, встановлено, що серед осіб, які вчинили тяжкі насильницькі злочини, переважають люди або з надзвичайно «слабкими», або з надзвичайно «сильними» бар'єрами, що стримують агресію. Перших прийнято називати «абсолютно нестриманими агресорами» або «насильниками». Вони вважають агресію цілком прийнятною і легко застосовують її як засіб досягнення своїх цілей. Характерно, що абсолютно нестримані агресори зовсім не відчують провини за свою поведінку, позитивно ставляться до агресії і демонструють високий рівень імпульсивності. І, навпаки, злочинцями іноді стають так звані надмірно стримані агресори – «пасивні, м'які за характером люди. Вони зовсім не імпульсивні і їх важко спровокувати. Вони здаються дуже терплячими, здатними страждати протягом тривалого часу і вміють себе стримувати». Надмірно стримані агресори демонструють те, що Е. Фромм називав доброякісною агресією, тобто такою, що є реакцією на загрозу вітальним інтересам. Це люди, які «зірвалися» під пресом непомірно тяжких зовнішніх обставин. Отже, правопорушники (насильники), як і всі інші люди, досить чітко поділяються на дві групи, поведінку яких можна умовно назвати «людською» і «не-людською» [4].

Агресія органічно пов'язана з насильством і є його природним підґрунтям, як для людського суспільства – соціальної матерії підґрунтям є природне середовище, зокрема, жива матерія, в якій агресія є обов'язковим атрибутом. Проте агресія як явище не є тотожною насильству, як не тотожні жива матерія і соціальна матерія.

Насильство як вид агресії, що відбувається тільки в суспільстві, є продуктом спотвореної, хворої свідомості людини, сумою негармонійно усвідомлених станів – хибно організованої психосоціальної енергії. Носієм психосоціальної енергії може бути тільки людина, бо тільки вона здатна до

«дієвого контролю над неусвідомленими мотивами через усвідомлені цілі діяльності, в досягнення яких вона включається» [1, с. 37]. Отже, агресія – це вид деструкції на рівні біологічної матерії (енергії), яку характеризують доцільність та обмеженість, обумовлені процесом еволюційного розвитку біологічних організмів. Насильство – це вид деструкції на рівні соціальної матерії (енергії), обумовлений психічною природою соціальної взаємодії, соціальна дія (явище), яке пов'язане і є наслідком тільки певних (спотворених) станів людської свідомості. Насильство є видом агресії особливої якості порівняно з агресією в природі і трапляється тільки в людському суспільстві. Насильство – окремий випадок по відношенню до ширшого поняття «агресія», бо має підставою тільки усвідомлені спотворені психічні стани людини. Поняття «агресія» ширше за поняття «насильство», воно включає в себе поняття «насильство».

Використані джерела:

1. Брушлинский А. В. Мышление: процесс, деятельность, общение. – Отв. ред. А. В. Брушлинский. – М.: Наука, 1982. – 287 с.
2. Гегель Г. Конституция Германии. Политические произведения / Под ред. Б. М. Кедрова. – М.: Изд-во Наука, 1978. – 437 с.
3. Норберт Э. О процессе цивилизации. Социогенетические и психологические исследования. Т. 1. Изменения в поведении высшего слоя мирян в странах Запада. – М.: СПб.: Университетская книга, 2001. – 332 с.
4. Фромм Е. Электронный ресурс. Режим доступа : <http://www.perehid.kiev.ua/editors/7.html>.

В. М. Федченко

*кандидат юридичних наук, доцент кафедри правознавства
Криворізького економічного інституту, Кривий Ріг, Україна*

О. В. Чала

*студентка факультету міжнародної економіки і права
Криворізького економічного інституту, Кривий Ріг, Україна*

ПРОБЛЕМИ ПРАВОВОГО СТАТУСУ ПОТЕРПІЛОГО У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ

Проблематика потерпілого від злочину у кримінальному процесі недостатньо вивчена, тому що у наукових дослідженнях кримінологи найчастіше приділяють увагу особі злочинця. Відповідно до ч. 1 ст. 49 КПК України, потерпілим визнається особа, якій злочином заподіяно моральну, фізичну або майнову шкоду [1]. Особа потерпілого від злочину та його поведінка мають важливе кримінально-правове значення при кваліфікації злочину, встановленні фактичних обставин по справі та призначенні покарання злочинцю.

Послідовне і неухильне додержання на усіх стадіях кримінального судочинства норм кримінально-процесуального права, якими передбачені права потерпілих є однією з важливих умов здійснення права громадян на судовий захист від протиправних посягань, закріплений у ст. 55 Конституції України. Але, на сучасному етапі розвитку та становлення кримінального процесу існує ряд недоліків та невизначених проблем, які стосуються прав потерпілого та їх якісного забезпечення з боку держави та повноважних на те суб'єктів.

Кримінально-процесуальний закон не пов'язує визнання особи, якій злочином завдано шкоду, потерпілою з її згоди чи за її волевиявленням. Тобто, фактично постраждала особа визнається потерпілою всупереч її волі, поглядам, уявленням – не за власним бажанням, але за фактом вчинення злочину. Дане явище можна віднести до дії принципу публічності у кримінальному процесі.

Відповідно, посадовим особам органів, які ведуть кримінальний процес, слід зважати на те, що потерпілий вимушено залучається до участі у кримінальній справі. Цікавим у цьому плані є дослідження американського вченого М. Філей, який сформулював концепцію «процесу як покарання». Ключовою є ідея, що для непрофесійних учасників, і, передусім, потерпілого, кримінальний процес сам по собі, незалежно від його результатів, є тяжким тягарем – «покаранням». Уже зазнавши втрат від злочину, він страждає вдруге, коли змушений давати показання, з'являтися до правоохоронних органів та до суду, брати участь у процесуальних діях, звертатися до адвокатів тощо [3].

Наявність у кримінальній справі доказів, що вказують на злочинність та суспільну небезпечність діяння веде до встановлення факту заподіяння фізичної, матеріальної або моральної шкоди. На думку автора, важливим у даному положенні є саме встановлення наявності факту заподіяння, але не його обов'язкове доведення. Тобто, на практиці невірно ототожнюються поняття «встановлення» та «доведення» доказів по справі. Наприклад, суб'єкти, які проводять слідчі дії, завідомо помилково вважають, що вони можуть визнати особу потерпілою в тому разі, коли факт заподіяння шкоди буде доведений як заперечний. Таке уявлення про докази та встановлення фактів заподіяння шкоди не відповідає принципам кримінального процесу.

На нашу думку, недостатньо звертається увага ролі віктимності – поведінки особи, потерпілої від злочину. Слід зазначити, що у багатьох випадках, створення обставин, які є сприятливими для вчинення злочину, пов'язано з поведінкою потерпілого, який своїми діями може сприяти вчиненню злочину. Наприклад, індивідуальний автотранспорт найчастіше є предметом незаконного заволодіння, тому що водії залишають транспортні засоби у місцях майбутнього вчинення злочину без нагляду та на тривалий час, а дії злочинця зазвичай обчислюються хвилинами. Нажаль, на даному етапі розвитку кримінального процесу дана проблема залишається поза уваги державної підтримки. Це призводить до того, що потерпілі стають об'єктом нападу з боку злочинців, їхніх родичів, друзів, інших зацікавлених осіб, і проблеми потерпілих від злочину, у такому разі, здебільшого залишаються їхніми клопотами.

Також, при зміні кримінальної кваліфікації злочину з дотриманням вимог ст. 246 або ст.281 КПК України справа повертається для додаткового

розслідування – це призводить до повторних і, не виключно, багаторазових слідчих дій щодо потерпілого, таких як давання показань, допитів, звернення до захисників, призначення судово-психіатричної експертизи, що може негативно вплинути на встановлення об'єктивності обставин по справі або вплинути на психіку потерпілого.

Відповідно до п. 11 ст. 32 КПК України, у справах про злочини, у яких настала смерть потерпілого його прав набувають близькі родичі. Але проблемою є те, що на таких осіб поширюється лише одна складова елементу статусу потерпілого – користування його правами. Тертишник В.М. зазначає, що до участі у справі допускаються не усі близькі родичі потерпілого, а лише один із них. Питання про те, хто буде брати участь у справі може вирішуватися у сімейному колі [4].

В Канаді, згідно Білля про права 1995 р., коли в результаті злочину особа померла, жертвою злочину можуть визнаватися діти, батьки, утриманці, подружжя [5]. Таким чином, канадське законодавство передбачає невідоме для українського права визнання також потерпілим утриманця померлої особи.

Дефініцією законодавця передбачено право подавати скарги на дії особи, яка провадить дізнання, слідчого, прокурора і суду [1]. Нажаль, кримінально-процесуальними нормами не передбачається можливість оскарження особою постанови про відмову визнання його потерпілим. У даному випадку предметом оскарження постанови за чинним законодавством є саме дії осіб, які провадять дізнання, слідчого, прокурора, суду, а не винесення ними постанови про відмову визнанні потерпілим. У ст.123 КПК РФ передбачається оскарження не тільки дій повноважних суб'єктів, а також їх бездіяльність з встановлення обставин по справі [2].

Отже, можна дійти висновку, що вирішення вищезазначених проблем правового статусу потерпілого полягає у досконалішому вивченню кримінально-процесуального законодавства та знаходження шляхів їх подолання з боку держави та повноважних органів.

Використані джерела:

1. *Кримінально-процесуальний кодекс України : станом на 15.10.2011 р. / Верховна Рада УРСР. – Офіц. вид. – К. : Відомості Верховної Ради УРСР, 1961. – 207 с. – (Бібліотека офіційних видань).*
2. *Уголовно-процесуальный кодекс Российской Федерации от 18 декабря 2001 г N 174-ФЗ (ред. от 21.07.2011). – «Парламентская газета», N 241-242, 22.12.2001*
3. *Лобойко Л.М. Кримінально-процесуальне право: Курс лекцій: Навч. посібник. – К.: Істина, 2007. – 456 с.*
4. *Тертишник В.М. Кримінально-процесуальне право України Підручник. 4-те вид., доп. і переробл. – К.: Видавництво А. С. К. , 2003. – 1120 с.*
5. *Victims ' Bill of Rights, Statutes of Ontario, 1995, Chapter 6.*

Т. М. Форитор
студентка юридичного факультету
Київського національного університету імені Тараса Шевченка,
Київ, Україна

ДО ПИТАННЯ ПРО ДОТРИМАННЯ ПРАВА НА ПОВАГУ ДО ГІДНОСТІ ОСОБИ В ПРОЦЕСІ РОЗСЛІДУВАННЯ КРИМІНАЛЬНИХ СПРАВ

Із часом суспільство набуває все більше рис жорстокості в усіх сферах суспільного життя. Населення деградує морально, духовно та фізично. Вчиняються злочини різної тяжкості, завдаються матеріальні збитки, до відповідальності притягуються невинні особи. Не раз ми чуємо, що з невідомих причин гинуть люди в СІЗО, під час допитів втрачають свідомість або ж отримують певні травми і тілесні ушкодження затримані. Правоохоронці посилаються в таких випадках на стан здоров'я або взагалі на абсурдні причини. Фактично ми знаємо всі причини цих явищ, проте неможливо довести ці зловживання правоохоронців юридично. Все це призводить до порушень та обмежень конституційних прав людини на життя, здоров'я, повагу, честь та гідність.

Мета роботи: визначення тих основних моментів та ситуацій, в яких повинна акцентуватися увага на повагу до гідності особи при порушенні кримінальних справ.

Поняття гідності та право на повагу до гідності у кримінальному процесі досліджували такі науковці як Д.Сергєєва, Н.Марущак, Т.Борець, В.Бортник, В.Філатов та багато інших. Вони робили спробу тлумачення самого поняття гідності, висували пропозиції щодо закріплення норми поняття гідності та об'єктів даного суб'єктивного права для подальшого захисту осіб.

Ст.28 Основного Закону України закріплює право кожного на повагу до його гідності. Зміст цього положення означає, що ніхто не може бути підданий катуванню, жорстокому, нелюдському або такому, що принижує його гідність, поводженню чи покаранню, а також жодна людина не може бути піддана медичним, науковим чи іншим дослідом [1]. В нашому законодавстві ця норма з'явилася в силу міжнародних зобов'язань України. З історії права впливає, що легітимація права на повагу до гідності була здійснена шляхом прийняття Загальної Декларації прав людини 1948 р..

Гарантією забезпечення права на повагу до гідності є заборона тортур або жорстокого, нелюдського поводження чи покарання. Проте не тільки заборонаю тортур і жорстокого поводження можна охарактеризувати це право. Є ще багато ситуацій, які розуміють як зневажливе ставлення до гідності особи. Серед них, наприклад, те, що досить часто, щоб розкрити певні злочини або ж участь у цих злочинах, органи дізнання перевіряють всю інформацію, яка записувалася під час телефонних розмов. Але не вся інформація є суспільно небезпечною. Вона ще є інформацією особистого характеру, яка в момент слідства буде

прослуховуватися і тим самим може стати об'єктом шантажу або примушування до зізнання в скоєнні злочину.

Допит можуть здійснювати в погано освітленому приміщенні, де на особу можуть діяти різні фактори – ввімкнені різні звуки, капання води, можливі навіть залякування щодо окремих фобій цієї людини. Під час обшуку чи огляду можуть заподіюватися тілесні ушкодження, які «мають на меті» лише позитивний результат. Арешт досить часто здійснюється в приниженні гідності, такому як злісної штовханини і наступним немилосердним заламуванням рук за спину. Але ж бувають такі випадки, що серед кола цих осіб є не причетні до будь-якого злочину особи.

За законодавством України, матеріальна чи моральна шкода, завдана при здійсненні правосуддя органами дізнання, слідства, в тому числі й незаконним зняттям інформації з каналів зв'язку, взагалі не відшкодовується [5,113].

Можна назвати ситуацію незаконного вторгнення в житло заради проведення обшуку, яке не має відношення до розслідування конкретної кримінальної справи або проведення обшуку без мотивованого рішення суду із застосуванням заходів, які значно погіршують умови перебування «так званих винних» осіб під час цієї процедури чи зазнають жорстокого поводження відносно них самих. Як зауважила Тетяна Борець, не допускається проникнення до житла чи іншого володіння особи, проведення у них огляду чи обшуку інакше як за вмотивованим рішенням суду. Бувають ще форс-мажорні ситуації, які потребують невідкладного отримання інформації чи усунення небезпеки, тому можливе проникнення і без рішення суду згідно КПК України [2,141]. Але, як зазначила Марущак, право на повагу до гідності порушується не лише в особливих, надзвичайних умовах, а тому постає питання про наповнення новим змістом положень, проголошених у 1948 році Генеральною Асамблеєю ООН [4,146].

Досліджуючи принцип поваги до гідності, окремі автори (В.Погорілко, Ю.Тодика, О.Фрицький) визначили, що потрібно розглядати повагу до гідності як мету сучасної держави соціального спрямування, має виражатися своєрідним критерієм ставлення держави до особистості як до найвищої соціальної цінності, і в той самий час виступати як основне особисте право, захист якого гарантується державою. Проте ставлення до особи як до найвищої соціальної цінності часто порушується в процесі допиту. Як зауважив Бортник, аморальним є такий допит, коли підозра була помилковою. Особа, яку допитують і котрій ставляться навідні запитання, відчуває себе ображеною, адже не розуміє за яким правом її обвинувачують у злочині [3,49].

Неодноразово обговорювалося питання щодо закріплення у кримінальному законодавстві спеціальної норми, яка б регулювала і визначала загальне правило допустимої поведінки всіх учасників кримінального процесу. Оскільки це в майбутньому виступало би гарантією захисту права на повагу до гідності і стало б на заваді приниженню гідності особи під час кримінального провадження [4,147].

Потрібно законодавчо закріпити визначення терміну «гідність», оскільки це буде поштовхом для реалізації норм кримінально-процесуального

законодавства, які спрямовані на захист гідності особи. Внаслідок реалізації цих норм здійснюватиметься відновлення порушених прав, реабілітація осіб, відшкодування моральної шкоди. Можна використати в статті трактування окремих науковців, які досліджували поняття гідності. А.Белявський вважає, що гідність – це духовна цінність і суспільна значущість людини та усвідомлення нею своєї значущості [3],[4,148]. А.Анісімов визначає гідність як самооцінку особистості, що ґрунтується на її оцінці суспільством, власних переконаннях та правосвідомості [2], [4,148].

Отже, щоб право на повагу до гідності отримало більший захист і більш популяризувалося і дотримувалося в правоохоронних органах та інших випадках потрібно, перш за все, задекларувати його широке поняття і всі ті об'єкти права, на яких можливе посягання в ході здійснення провадження. Зобов'язати перегляд тих положень, що визначають відповідальність осіб, які під час здійснення своєї діяльності принижують честь та гідність інших осіб, які беруть участь у кримінальному процесі.

Використані джерела

1. Конституція України // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 1996. – №30. – С.141.
2. Борець Т. Забезпечення конституційних прав і свобод особи при проведенні обшуку у житлі чи іншому володінні особи // . – 2006. – №9. – С.141-144.
3. Бортник В.Захист прав, честі і гідності підозрюваного під час допиту: окремі проблеми // Право України. – 2005. – №11. – С.49-52.
4. Марущак Н. Про зміст принципу поваги до гідності особи в кримінальному судочинстві // . – 2004. – №8. – С.146-149.
5. Сергєєва Д. Процесуальні і криміналістичні заходи сприяння дотриманню прав особи при знятті інформації з каналів зв'язку // Юридична Україна. – 2009. – №5. – С.111-114.

Р. Л. Чорний

*кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник,
директор Науково-організаційного центру
Національної академії Служби безпеки України,
Київ, Україна*

ПРОБЛЕМИ УДОСКОНАЛЕННЯ ЗАКОНОДАВСТВА ПРО КРИМІНАЛЬНУ ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ДЕРЖАВНУ ЗРАДУ

Розвиток вітчизняного законодавства про кримінальну відповідальність свідчить, що захисту інтересів держави та її основних інституцій, починаючи з часів першого кодифікаційного акта – Руської Правди, завжди приділялася особлива увага. Водночас у різні історичні періоди протидії вказаним суспільно небезпечним проявам нерідко надавалося політичного забарвлення, що

створювало передумови притягнення до відповідальності осіб, котрі не поділяли офіційної позиції стосовно розвитку держави.

У зв'язку з цим, головним надбанням Кримінального кодексу України слід вважати, насамперед, його спрямованість виключно на правове забезпечення охорони прав і свобод людини і громадянина, власності, громадського порядку та громадської безпеки, довкілля, конституційного устрою від злочинних посягань, забезпечення миру, безпеки людства і запобігання злочинам (стаття 1 КК України), а також притягнення особи до відповідальності лише на підставі вчинення нею суспільно небезпечного діяння, яке містить склад злочину (стаття 2 КК України), передбаченого законом про кримінальну відповідальність, який ґрунтується на Конституції та загальноновизнаних принципах і нормах міжнародного права (стаття 3 КК України).

У розрізі викладеного важливою видається теза про те, що вказані новели, мали на меті позбавити КК України політичного забарвлення й закріплення положень щодо притягнення до відповідальності особи лише за вчинення конкретного злочину, а не перетворення згаданої категорії справ у політичний пафос на кшталт процесів про державні злочини у 30-40 роки ХХ століття, які часто перетворювалися у процеси в інтересах певних політичних верств. Цьому, зокрема, сприяли формулювання, що вказували на глобальні цілі і мотиви по типу «підриг або послаблення радянської влади» чи «за політичними мотивами». Такі положення надавали суду можливість занадто широко тлумачити об'єкти злочинів проти безпеки держави [2, 10].

Через призму наведеного та у контексті положень Конституції України, а також статті 3 Кримінального кодексу України вбачається такою, що не повною мірою відповідає завданням закону про кримінальну відповідальність, а також загальноновизнаним правовим та демократичним принципам позиція законодавця, закріплена у диспозиції статті 111 КК України, відповідно до котрої під державною зрадою розуміється «... діяння, ... на шкоду суверенітетові, територіальній цілісності та недоторканості, обороноздатності, державній, економічній чи інформаційній безпеці України: ... надання іноземній державі, іноземній організації або їх представникам ... допомоги в проведенні підривної діяльності проти України».

На нашу думку конструювання диспозиції статті за допомогою таких словосполучень як «на шкоду» та «допомоги у проведенні підривної діяльності» утворює складнощі для оперативних підрозділів, помилок у ході досудового слідства й прокурорського нагляду за додержанням законності органами Служби безпеки України, а також може призвести до неправильної кваліфікації дій суб'єкта у вирокі суду в зазначеній категорії справ. По-друге, з огляду на наявність численних прикладів діяльності апарату кримінально-правового примусу на теренах України, не можна ні теоретично ні практично відкидати можливість й у подальшому використання вказаної норми для боротьби з представниками опозиційних рухів, особливо в умовах швидкого й багатовекторного розвитку держави. Звісно, закон про кримінальну відповідальність має на меті попередження суспільно небезпечних діянь, насамперед у сфері забезпечення безпеки держави, водночас залишення у його

положеннях формулювань, котрі сприяють неоднозначному їх розумінню утворює підґрунтя не лише для прийняття помилкових рішень, але й умисного притягнення завідомо невинного до кримінальної відповідальності, постановлення суддею завідомо неправосудного вироку, і, як наслідок, порушення конституційного принципу відповідальності лише за вчинення злочину.

У цьому ключі слід погодитися з міркуваннями В.О.Навроцького, який у спеціальному монографічному дослідженні, присвяченому питанням кваліфікації злочинів, зазначає, що найоптимальнішим шляхом вирішення проблеми, пов'язаної із встановленням змісту понять і понятійних зворотів, вжитих у статтях закону про кримінальну відповідальність, є роз'яснення їхнього змісту безпосередньо в нормах закону про кримінальну відповідальність. Разом з тим, на його думку, в підтвердження цього можна навести численні аргументи і немає жодного вагомого твердження проти наведення в самому Кримінальному кодексі визначення відповідних понять [3, 245-246].

Додатковими аргументами на користь вказаної позиції через призму дослідження злочинів, віднесених до розділу I Кримінального кодексу України, може слугувати й те, що застосування у диспозиції статті 111 вказівок на «державну», «економічну», «інформаційну» безпеки також не сприяє чіткості та однозначності їх сприйняття. Відомо, що розвиток теорії безпеки та її складових в Україні має недавню історію, і серед дослідників, у тому числі представників кримінально-правової науки, відсутня однастайність щодо їхнього поняття та об'єму, незважаючи на прийняття у 2003 році Закону України «Про основ національної безпеки України». Навпаки, як би не здавалося б парадоксальним, нормативне закріплення поняття національної безпеки та чинників, що утворюють загрози їй у різних сферах, через особливу складність і внутрішні протиріччя вказаного явища не зменшило кількості дискусійних питань. У зв'язку з цим, загальноприйняте кримінально-правове трактування національної безпеки залишається невизначеним. Отже, склалася ситуація, коли законодавець у диспозиції однієї норми за допомогою так званих оціночних понять намагається розкрити зміст суспільно небезпечних діянь, які спричинюють шкоду чи створюють загрозу спричинення такої шкоди різним об'єктам, феномен яких на сьогодні до кінця є непізнаним.

Враховуючи зазначене вбачається декілька шляхів вирішення згаданої проблеми. Перший полягає у розкритті змісту термінів, вжитих у частині 1 статті 111 Кримінального кодексу України безпосередньо у самій кримінально-правовій нормі. Другий – сформулювати кримінально-правову норму (не звужуючи об'єм суспільних відносин, поставлених під її охорону) уникаючи при цьому надмірного використання дискусійних у теоретичному і практичному плані положень. З огляду на зазначене вище більш логічним видається другий підхід. Останній може полягати у переліченні усієї кількості суспільно небезпечних діянь, котрі по-перше охоплюють зміст державної зради, і по-друге – є достатньо дослідженими наукою кримінального права. Доцільно відмітити, що саме таким чином до вирішення аналізованого питання підійшли

законодавці, зокрема, Республіки Грузія (ст. 307 КК «Державна зрада») [4] та Республіки Білорусь (ст. 356 КК «Зрада державі») [5].

Використані джерела:

1. Чарыев М.Р. Место и роль судов в системе органов по обеспечению государственной безопасности России // Российский судья. 2000. № 1. – С. 25-27
2. Навроцький В.О. Теоретичні проблеми кримінально-правової кваліфікації. – В.О. Навроцький. – К.: Атіка, – 1999. – 418 с.
3. Уголовный кодекс Грузии / Науч. ред. З. К. Бигвава. Вступ, статья к ю. н., доц. В. И. Михайлова. Обзорн. статья д.ю.н., проф. О. Гамкредидзе. Перевод с грузинского И. Мериджанашвили. – СПб.: Издательство «Юридический центр Пресс», 2002. – 409 с.
4. Уголовный кодекс Республики Беларусь / Принят Палатой представителей 2 июня 1999 года / Одобрен Советом Республики 24 июня 1999 года. – СПб.: Издательство «Юридический центр Пресс», 2001. – 474 с.

Т. О. Чорноморець

студентка юридичного факультету

*Київського національного університету імені Тараса Шевченка,
Київ, Україна*

РОЛЬ І МІСЦЕ СЛІДЧОГО СУДДІ В СИСТЕМІ КРИМІНАЛЬНО-ПРОЦЕСУАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Судовий контроль за досудовим розслідуванням кримінальних справ є однією з основних ознак правової держави. Саме суд в силу своєї незалежності, гласності й відкритості його діяльності, відсутності відомчих інтересів у питаннях боротьби зі злочинністю є найбільш надійним гарантом прав учасників кримінального процесу. Належний судовий контроль не можливий без наявності слідчого судді, як об'єктивного і незалежного дослідника обставин вчиненого злочину. Хоча судовий контроль більш надійний гарант прав особи на досудовому слідстві, він не повинен замінювати прокурорський нагляд, який має і свої переваги. Відкидати його було б необачним, оскільки рішення суду в порядку контролю не завжди виносяться оперативно, тоді як прокурор може і не доводити ситуацію до звернення до суду і відразу скасувати незаконне рішення органу дізнання чи слідчого. Прокурор може втрутитися в процес як за скаргами, так і за власною ініціативою, суд же обмежений лише подачею офіційної скарги. Розширити перевірку поза межами скарги суд не може.

Окремі питання компетенції слідчого судді, його місце і роль у кримінальному процесі розглядали такі науковці, як Ю.М. Грошевий, Л.М. Лобойко, М.А. Погорецький, М.Є. Шумило, В.Т. Маляренко, О.Д. Назаров, О.В. Смирнов та ін. Поняття слідчого судді найбільшого поширення набуло після здійснення в Російській імперії судової реформи 1864 р., проте аналіз

процесуального законодавства свідчить, що за своїми функціональними обов'язками слідчий суддя нічим не відрізнявся від звичайного слідчого, за тим лише винятком, що структурно він належав до окружного суду чи до судової палати, а тому не може вважатися як історичний прототип сучасному інституту слідчому судді [1, 5]. Посада слідчого судді не є новою для світової практики, зокрема вона існує в КПК Латвії, Італії, Республіки Молдова. Проте дана посада саме кримінального процесу Франції викликає особливий інтерес вітчизняних науковців та намагання розвивати український кримінальний процес в напрямку змішаної форми судочинства [2, 23].

В науковій кримінально-процесуальній літературі висловлені різні пропозиції стосовно *поняття слідчого судді*, зокрема, це суддя, уповноважений забезпечувати законність та обґрунтованість обмеження конституційних прав і свобод людини на досудовому провадженні по кримінальній справі, до компетенції якого належить прийняття рішення про застосування заходів кримінально-процесуального примусу, проведення слідчих та інших дій, що обмежують конституційні права людини, розгляд скарг на дії (бездіяльність) та рішення особи, яка провадить дізнання, слідчого та прокурора [3, 7]. У проектах КПК України зазначено, що це суддя суду першої інстанції, до повноважень якого належить здійснення судового контролю за дотриманням прав, свобод та інтересів осіб у кримінальному провадженні.

Щодо повноважень слідчого судді існують багато думок, так І.Ф.Демидова відносить прийняття рішення про арешт особи і продовження строку його тримання під вартою, про проведення слідчих дій і оперативно-розшукових заходів, а також по скаргах на постанови і дії органів, що здійснюють слідчу та оперативно-розшукову функції [4, 166]. В.Д. Бринцев виділяє санкціонування оперативно-розшукових дій, що порушують конституційні права громадян; прийняття рішень про обрання запобіжного заходу у вигляді взяття під варту; звільнення з-під варти під заставу; розгляд заяв про відвід слідчого і скарг на дії слідчих органів; ухвалення рішення про припинення кримінального переслідування [1, 7-8]. Також підставами для судового контролю повинні бути відхилення клопотань органами досудового слідства, відмова у прийнятті документів для приєднання до матеріалів кримінальної справи, рішення про об'єднання і виділення кримінальних справ, порушення правил підслідності. На мою думку, на теоретичному рівні повноваження слідчого судді можна класифікувати на дві групи: 1) слідчі повноваження, тобто прийняття слідчим суддею рішень за поданням органу дізнання, слідчого чи прокурора про застосування заходів процесуального примусу та проведення слідчих дій, які обмежують конституційні права та свободи людини; 2) юрисдикційні повноваження – розгляд скарг на дії (бездіяльність), рішення особи, яка провадить дізнання, слідчого, прокурора.

Існує думка, що на слідчого суддю необхідно покласти обов'язок по виконанню підготовчих дій і розгляду кримінальної справи, проте слідчий суддя, який здійснював судовий контроль під час досудового розслідування кримінальної справи, не може розглядати дану справу по суті висунутого

обвинувачення, оскільки буде існувати внутрішня мотивація того, що унеможливить постановлення виправдувального вироку.

На даний час відсутні *вимоги до рішення слідчого судді*, вочевидь, це повинна бути відповідність вимогам законності, обґрунтованості, вмотивованості, справедливості та виконуваності.

Функціонування слідчого судді та його процесуальної незалежності повинно бути пов'язано із створенням ефективної *системи перевірки законності і обґрунтованості рішень самого слідчого судді*, тому подана апеляція на рішення слідчого судді повинна розглядатися окремою палатою слідчих суддів апеляційного суду.

Порядок призначення. Невірним є положення, згідно з яким слідчий суддя визначається зборами суддів із складу суддів відповідного суду. Він повинен входити до структури судів, але обиратися на дану посаду й виконувати лише ті повноваження, які закріплені за цією посадою, оскільки слідчий суддя повинен бути повністю автономною фігурою. Слідчий суддя не повинен визначатися головою відповідного суду, а призначатися Президентом або Верховною Радою України.

Запровадження у вітчизняному кримінальному процесі інституту слідчого судді – це вірний шлях до вирішення низки проблем на стадії досудового розслідування. З його введенням будуть чітко розмежовані функції слідчого, прокурора, суду; він служитиме гарантією реалізації принципу змагальності; забезпечить дотримання прав та свобод людини і громадянина, рівність всіх перед законом і судом.

Використані джерела:

1. Бринцев В. Досудове слідство: судовий слідчий чи «следственный судья?»//В.Бринцев // *Право України*. – 1997. – №7. – с. 5-12.
2. Микитин Ю. Провадження на досудових стадіях кримінального процесу Франції та України/Ю. Микитин // *Науково-інформаційний вісник Івано-Франківського університету права ім. Короля Д. Галицького*. – 2010. – №2. – с. 23-26.
3. Скрипіна Ю.В. Слідчий суддя в системі кримінально-процесуальної діяльності (порівняльно-правове дослідження) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук / Ю.В. Скрипіна. – Х., 2008 [Електронний ресурс].- Режим доступу : <http://www.nbuv.gov.ua/ard/2005/05kovpsk.zip>.
4. Тихомиров Ю.А. Законность в Российской Федерации/ Тихомиров Ю.А., Сухарев А.Я., Демидов И.Ф. – М.: Спарк, 1998. – 266 с.

О. О. Шандула

*кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри організації судових та правоохоронних органів
Національного університету «Юридична академія України
імені Ярослава Мудрого», Харків, Україна*

ЩОДО ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ «ПРОКУРОРСЬКА ДІЯЛЬНІСТЬ» ТА ПРИТАМАННИХ ЇЙ ОСОБЛИВОСТЕЙ

У зв'язку з виконанням зобов'язань перед Радою Європи щодо приведення законодавства у відповідність з Європейськими стандартами і Конституцією України серед вчених та практиків напередодні прийняття нової редакції закону України «Про прокуратуру» продовжується дискусія про шляхи реформування прокурорської діяльності з метою підвищення її якості.

У цілому зазначена проблема досліджувалася в Україні в різних аспектах такими вченими, як Л. Р. Грицаєнко, Л. М. Давиденко, В. В. Долежан, В. С. Зеленецький, П. М. Каркач, М. В. Косюта, Ю. І. Крючко, О. М. Литвак, М. І. Мичко, М. В. Руденко, В. О. Середа, Г. П. Середа, Є. А. Субботін, О. Б. Червякова, П. В. Шумський та ін. Утім її системна концептуальна розробка до цього часу не проводилася, оскільки предметом уваги дослідників були питання якості лише окремих напрямків прокурорської діяльності.

На нашу думку, не можна розглядати питання щодо якості прокурорської діяльності без визначення цієї діяльності та притаманних їй особливостей, на яких ми хотіли б зупинитися в цій доповіді.

У теорії права під змістом правової діяльності в її родовому значенні прийнято розуміти «сукупність усіх її складових властивостей, елементів та процесів» [4, с. 52].

Прокурорська діяльність відрізняється від інших видів правової діяльності трьома особливостями (ознаками): особливим суб'єктом (прокурор); особливими цілями (цілі прокурорської діяльності); особливими засобами досягнення цілей (правові дії (акти) прокурора).

Прокурор – офіційна посадова особа органів прокуратури, яка перебуває на постійній або тимчасовій службі в органах прокуратури, володіє повноваженнями щодо здійснення покладених на прокуратуру функцій і завдань відповідно до встановленої Конституцією та іншими нормативно-правовими актами компетенції [див. докладніше: 2, с. 17].

Під поняттям «прокурор» слід розуміти: «Генеральний прокурор України та його заступники, підпорядковані прокурори та їх заступники, старші помічники і помічники прокурора, начальники управлінь і відділів, їх заступники, старші прокурори і прокурори управлінь і відділів, які діють у межах своєї компетенції» [6, ст. 56].

На різних стадіях прокурорської діяльності прокурор прагне досягти різні цілі [5, с. 8–13]. І хоча цілі прокурорської діяльності відрізняються за своїм змістом, усі вони так чи інакше слугують досягненню кінцевої мети, яку законодавець визначив як «зміцнення правопорядку» [6, ст. 4]. Ця мета

досягається в три етапи: на першому прокурор виявляє порушення законності; на другому – вживає заходів щодо її поновлення; на третьому – домагається усунення причин правопорушень та умов, що йому сприяли. На цьому ж етапі досягається мета загального запобігання правопорушенням як похідна від попередніх [7, с. 8–9].

Сфера діяльності прокурора щодо зміцнення правопорядку обмежена випадками, коли необхідне «прокурорське реагування». Підміна прокурором органів відомчого управління та контролю і втручання в господарську діяльність, якщо така діяльність не суперечить чинному законодавству, не допускаються [6, ст. 19].

Засобами досягнення цілей прокурорської діяльності виступають правові дії (акти) прокурора, форми яких для різних напрямків прокурорської діяльності визначаються статтями 12, 19–24, 29–33, 34–36, 36¹–37, 44–45 Закону України «Про прокуратуру» [6].

Письмові акти прокурора законодавець називає «документами прокурорського реагування» [Там же, ст. 25], для чого, на нашу думку, немає достатніх підстав. Поняття «документ» має такі значення: 1) діловий папір, що підтверджує будь-який факт або право на що-небудь; 2) те, що посвідчує особу пред'явника; 3) письмове свідectво про що-небудь [1, с. 421]. Очевидно, що поняття «акт прокурора» під жодне з вище зазначених визначень не підпадає.

Вимоги прокурора, що відповідають чинному законодавству, є обов'язковими. За юридичною силою вони поділяються на три групи:

— розпорядчі, коли прокурор особисто проводить в життя прийняті ним рішення (наприклад, скасовує незаконні й необґрунтовані постанови слідчих та осіб, що проводять дізнання);

— обов'язкові для виконання (наприклад, про надання для перевірки документів і матеріалів);

— обов'язкові для розгляду (наприклад, про розгляд протесту на незаконний акт) [3, с. 30–31].

Виходячи із названих вище ознак, *прокурорську діяльність можна визначити як сукупність взаємопов'язаних і послідовних правових дій (актів) прокурора, кінцевою метою яких є зміцнення правопорядку у випадках, коли цієї мети не можна досягти без прокурорського втручання («прокурорського реагування»).*

Використані джерела:

1. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і допов.) / [Уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел]. – К. : Ірпін'я : ВТФ «Перун», 2005. – 1720 с.
2. Грицаєнко Л. Р. Прокурорська діяльність в Україні в світлі сучасного світового досвіду : монографія / Л. Р. Грицаєнко – Вінниця : ДП «Державна картографічна фабрика», 2009. – 576 с.
3. Закон України «О прокуратуре» : науч.-практ. комментарий. / Д. М. Бакаев, Ю. М. Грошевой, В. В. Долежан и др. – Х. : ЧФ «Рита», 1993. – 176 с.
4. Карташов В. Н. Юридическая деятельность: понятие, структура, ценность / В. Н. Карташов. – Саратов : Изд-во Саратов. ун-та, 1989. – 219 с.

5. *Проблемы эффективности прокурорского надзора / К. Ф. Скворцов. – М. : Юрид. лит., 1977. – 160 с.*
6. *Про прокуратуру: Закон України від 05.11.1991 р. № 1789-XII // ВВР України. – 1991. – № 53. – Ст. 793.*
7. *Субботин Е. А. Тактика общенадзорных действий прокурора / Е. А. Субботин. – Х. : Ин-т повыш. квал. Генпрокуратуры, 1993. – 35 с.*

Ю. С. Шевцова

*студентка Института юстиции
Уральской государственной юридической академии,
Екатеринбург, Российская Федерация*

НЕОБХОДИМАЯ ОБОРОНА И ЕЕ ПРЕДЕЛЫ

Во многих цивилизованных государствах признаётся право человека защищать себя и своих близких от посягательств людей с преступными намерениями. Согласно статье 45 Конституции РФ: «Каждый имеет право защищать свои свободы и права всеми способами, которые не запрещены законом».[1, с.3] Но на практике зачастую встаёт вопрос о том, где границы допустимой защиты. Для того, чтобы защита не переросла в самосуд и расправу, установлены соответствующие правила определяющие пределы её применения и допустимости. В праве такое явление называется необходимой обороной.

Необходимая самооборона является общественно полезным деянием, которое направлено на предотвращение или пресечение преступлений. При необходимой обороне действия человека, хотя формально подпадают под признаки преступления, но преступлением не являются, так как они направлены на защиту прав и законных интересов граждан, общества и государства.

Статья 37 Уголовного Кодекса Российской Федерации в части первой говорит о том, что защищать можно себя, свои права и интересы, любых других лиц, а также интересы государства и общества. Эта защита может быть выражена в форме уничтожения имущества или причинения физического вреда лицу, которое совершило общественно опасные действия.[2, с.3]

Часть вторая статьи 37 УК РФ, на уровне теории, проводит разграничение между обороной допустимой законом и признаками ее превышения. В Кодексе сказано, что «превышением пределов необходимой обороны признаются умышленные действия, явно не соответствующие характеру и степени общественной опасности посягательства».[3, с.3] Четкая лаконичная норма, теоретически абсолютно очевидна, но на практике, к сожалению, вызывает много вопросов. Попробуйте доказать, что вы были правы, сломав руку бандита, в которой тот держал нож, чтобы нанести вред вашему здоровью. Исход всего дела, как и само определение, потерпевший вы или преступник будет зависеть от пресловутого наличия свидетелей и их объективных

показаний. Если таковые найдутся, то последствия могут быть различными. Нередко бывает даже так: юноша, пылая благородством, вступился за честь девушки, на которую напала в безлюдном переулке группа тинэйджеров, и в пылу драки проломил каратистским ударом кому-нибудь из головорезов голову. Удар вызвал смерть. Вот тогда судьбу героя будут решать свидетельские показания и, самое главное, судья примет решение о виновности или невиновности по внутреннему убеждению. [4, с.3]

В части третьей статьи 37 УК РФ сказано, что у лиц есть право на необходимую оборону независимо от того, может ли он избежать общественно опасного посягательства, попросить о помощи у других лиц или у органов власти.[5, с.3] То есть человеку подвергнутому нападению нужно решить самому, драться ли ему с преступником, звать на помощь или бежать.

Правоохранительные органы, к сожалению, не всегда оказываются на месте в критический момент, и нередко случается так, что мирный горожанин оказывается один перед вооруженными или просто агрессивными грабителями или хулиганами.

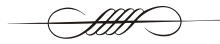
Право на активную оборону принадлежит любому лицу, подвергнутому нападению. Не имеет значения то обстоятельство, что он мог убежать, обратиться за помощью к другим лицам или в органы власти.

Превышение пределов необходимой обороны может быть в случаях явного, значительного несоответствия между угрожаемым вредом и вредом, причиняемым обороной, между способами и средствами защиты и нападения, между интенсивностью нападения и защиты.[6, с.3]

Поэтому важно постоянно анализировать и обобщать судебную практику, вырабатывать новые методы определения критериев превышения пределов необходимой обороны. Вместе с тем, при расследовании и рассмотрении дела необходимо учитывать соответствие и несоответствие средств и способов защиты и нападения, характер опасности, силы обороняющегося и возможности по отражению нападения, количество нападающих и обороняющихся, наличие оружия, время, место нападения и другие обстоятельства, влияющие на реальную расстановку сил и возможности защиты.

Использованные источники:

1. *«Конституция Российской Федерации» (принята всенародным голосованием 12.12.1993)(с учетом поправок, внесенных Законами РФ о поправках к Конституции РФ от 30.12.2008 N 6-ФКЗ, от 30.12.2008 N 7-ФКЗ), глава 2, статья 45.*
2. *«Уголовный Кодекс Российской Федерации» (УК РФ) от 13.06.1996 N 63-ФЗ (принят ГД ФС РФ 24.05.1996) (действующая редакция), глава 8, статья 37.*
3. *«Уголовный Кодекс Российской Федерации» (УК РФ) от 13.06.1996 N 63-ФЗ (принят ГД ФС РФ 24.05.1996) (действующая редакция), глава 8, ч.2 статья 37.*
4. *Уголовное право Российской Федерации. Часть общая: Лекции. / Г.Ф. Симаков. – М.: Юриспруденция, 2005.*
5. *«Уголовный Кодекс Российской Федерации» (УК РФ) от 13.06.1996 N 63-ФЗ (принят ГД ФС РФ 24.05.1996) (действующая редакция), глава 8, ч.3 статья 37.*

В. В. Шмигельський

*здобувач Національної академії Служби безпеки України,
Київ, Україна*

ПРЕДМЕТ ЗЛОЧИНІВ, ПОВ'ЯЗАНИХ З ДАВАННЯМ АБО ОДЕРЖАННЯМ ХАБАРА, У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРАВІ УКРАЇНИ

Стратегічною метою політики національної безпеки України є забезпечення державного суверенітету та територіальної цілісності, національної єдності на основі демократичного поступу суспільства і держави, посилення протидії корупції, шляхом удосконалення відповідного законодавчого забезпечення діяльності та юридичної відповідальності державних службовців.

Предметом давання і одержання хабара, в широкому розумінні, є будь-яка вигода майнового характеру, у тому числі і майнові права та обов'язки. Перш за все, це предмети матеріального світу, що мають майнову та споживчу вартість і, відповідно, товарно-грошову форму. Це може бути як національна грошова одиниця так і іноземна валюта (гроші; цінності; іноземна валюта; продукти харчування; напої і т. ін.), а також різноманітні майнові вигоди (одержання за низькими, невідповідними реальним цінам якихось речей і цінностей) тощо. Предметом хабара також можуть виступати і різні послуги матеріального характеру. На практиці зустрічаються випадки завуальованого хабарництва (програш у карти; дача грошей у борг службовій особі на її «прохання» будь-кому з її близьких; незаконне сумісництво, що може бути організоване хабародавцем як для службової особи, так і її близьких, коли «сумісник» одержує заробітну плату, не виконуючи ніякої роботи).

До інтересів немайнового характеру необхідно також зараховувати і безоплатне частування в ресторані, готелі та інших місцях відпочинку, отримання інших послуг пов'язаних з проведенням дозвілля.

Отже, правозастосовна практика визначає предмет хабара таким чином: матеріальні блага, послуги, пільги або інші переваги, у тому числі прийняття чи одержання предметів (послуг) шляхом їх придбання за ціною (тарифом), яка є істотно нижчою від їх фактичної (дійсної) вартості, а також одержання кредитів або позичок, придбання цінних паперів, нерухомості або іншого майна з використанням при цьому пільг чи переваг, не передбачених чинним законодавством.

Послуги, пільги і переваги, що не мають матеріального змісту (похвальна характеристика чи виступ у пресі, надання престижної роботи і ін.), не можуть визнаватися предметом хабара [1]. Одержання такого характеру послуг, пільг чи переваг може розцінюватися як інша (некорислива) зацікавленість при

зловживанні владою чи службовим становищем і за наявності підстав кваліфікуються за відповідною частиною ст. 364 КК України.

Проте, сьогодні постає питання про інші форми матеріального та нематеріального втілення предмета хабара, які ще вимагають свого осмислення у кримінально-правовій науці. Це зокрема стосується надання в якості хабара інформаційних ресурсів, анатомічних матеріалів людини (що також об'єктивно є предметами матеріального світу), або «зустрічного» прийняття одного управлінського рішення в обмін на інше (особливо на рівні правозастосовних актів в межах структури правоохоронних органів влади). Автор вважає, що все це ще повинно знайти своє відображення у майбутніх наукових дослідженнях.

Стаття 368 КК України не вказує мінімального розміру хабара. Із судової практики колишнього СРСР нам відомі різні випадки, коли, наприклад, за хабар у 10 карбованців громадянин одержував 10 років позбавлення волі, а за хабар на суму 8000 карбованців – шість років. Формально було вірно. Оскільки, як уже відзначалося, мінімальний розмір хабара в законі не визначений, подібні до згадуваних випадки можуть зустрічатися й тепер. Навряд чи таке становище можна вважати нормальним.

Свого часу, звернувши увагу на цю обставину, О. Я. Светлов порушив питання про встановлення спеціальної відповідальності за дрібне хабарництво, виділивши його в окремий склад злочину і визначивши за нього більш м'яке покарання [2, С. 204].

Сьогодні подібні дії варто було б кваліфікувати як «побори», передбачити за них не кримінальну, а адміністративну відповідальність у виді штрафу. Розмір таких поборів не повинний перевищувати трьох – п'яти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян.

Таким чином хабар – це результат незаконного збагачення отриманий у матеріальній формі службовою особою, яка виконує обов'язки публічного характеру за виконання чи невиконання в інтересах того хто передає його чи в інтересах третіх осіб, будь-якої дії пов'язаної з прийняттям управлінського рішення з використання влади або службового становища, такого службовця.

Тобто, хабар дається (пропонується) за вчинення певної визначеної дії наслідки якої є результатом прийняття управлінського рішення. Відповідно ми пропонуємо закріпити зазначене легальне визначення хабара, з позицій кримінально-правової науки, як примітки до статті 368 КК України.

Закон не пов'язує наявність одержання хабара з його розміром, але через малозначність та незначну суспільну небезпеку подарунки, які скоріше можна вважати виявленням уваги, не тягнуть за собою кримінального покарання, оскільки у судовій практиці такі подарунки не кваліфікуються за хабар. Навряд чи таке становище можна вважати нормальним.

Зазначене дозволяє ще раз порушити питання про встановлення спеціальної відповідальності за дрібне хабарництво, виділивши його в окремий склад правопорушення (побори) у і визначивши за нього більш м'яке покарання.

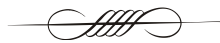
При розслідуванні справ про одержання-давання хабара повинне досліджуватися питання про походження предмета хабара, який може бути одержаний хабародавцем злочинним шляхом (викрадення, контрабанда та ін.).

Особливо ретельно це має робитися, якщо таким є предмети або речовини, вилучені з цивільного обігу.

Оскільки від розміру хабара залежить кваліфікація злочину, предмет хабара повинен отримати грошову оцінку в національній валюті України. Це є необхідним і у випадках, коли як хабар було передано майно, яке з тих чи інших причин не купувалося (викрадене, подароване, знайдене тощо).

Використані джерела:

1. *Постанова Пленуму Верховного Суду України від 7 жовтня 1994 р. №12 «Про судову практику по справах про хабарництво» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.rada.gov.ua/cgi-bin/laws>.*
2. *Светлов А.Я. Ответственность за должностные преступления, Киев, Наукова думка: 1978. – 364 с.*

С. О. Яценко

*студентка юридичного факультету
Хмельницького університету управління та права,
Хмельницький, Україна*

**ПІДСТАВИ ТА ПОРЯДОК ЗВІЛЬНЕННЯ ОСОБИ
ВІД КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ:
АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ**

Боротьба зі злочинністю за всіх часів вважалася однією з найважливіших задач держави. Для того, щоб вона мала під собою правову силу, державу встановлює межі між дозволеним і забороненим, зокрема, шляхом видання законів, що забороняють визначену поведінку осіб під погрозою застосування до порушників примусових заходів і кримінального покарання.

У кримінально-правовій доктрині України закріплений принцип особистої відповідальності за вчинений злочин: жодна особа, що вчинила злочин, не може бути звільнена від кримінальної відповідальності інакше, чим по підставі, передбаченій законом, і жодна особа не може понести кримінальне покарання за вчинений нею злочин інакше, чим по вироку суду. Основна маса кримінально-правових норм встановлює обов'язок особи понести покарання за вчинений нею злочин.

З огляду на це, законодавець прийняв ряд норм заохочувального характеру, що встановлюють право держави звільнити особу від покарання, звільнити особу від кримінальної відповідальності або зм'якшити покарання, яке повинна понести особа за вчинений нею злочин. До числа таких норм відносяться визначені статті Кримінального кодексу України (далі – КК України) і Кримінально-процесуального кодексу України (далі – КПК України).

Питання про звільнення від кримінальної відповідальності в нашому кримінальному законодавстві раніше чітко не було визначено, тому що звільнення від кримінальної відповідальності і покарання вважалося єдиним інститутом кримінального і кримінально-процесуального права. Внесені в законодавство зміни в зв'язку з його реформуванням і реформуванням судової системи поки ще не відповідають міжнародно-правовим вимогам захисту прав і свобод людини, хоча законодавцем зроблений значний крок у цьому напрямку.

КК і КПК засновані на ідеях законності, справедливості, гуманізму, вперше закріпив інститут звільнення від кримінальної відповідальності як ідею компромісу боротьби зі злочинністю.

Звільнення від кримінальної відповідальності – це не виправдання особи, не визнання її невинуватою у вчиненні злочину: закон визнає особу винною у вчиненні кримінально караного діяння, але у зв'язку з певними обставинами, передбаченими в КК України, звільняє її від кримінальної відповідальності.

Інститут звільнення від кримінальної відповідальності є міжгалузевим і обійти елементи кримінально-процесуального його регулювання неможливо, спробуємо зосередити нашу увагу саме на кримінально-процесуальних його аспектах. На те, що серйозною перешкодою для реалізації норм кримінального кодексу щодо звільнення особи від кримінальної відповідальності є відсутність детального процесуального механізму їх застосування

Під звільненням від кримінальної відповідальності слід розуміти передбачену законом відмову держави від застосування до особи, яка вчинила злочин, обмежень її певних прав і свобод, визначених КК України.

Пленум Верховного Суду України у пункті 1 постанови «Про практику застосування судами України законодавства про звільнення особи від кримінальної відповідальності» від 23.12.2005 року № 12 зазначає, що звільнення від кримінальної відповідальності – це відмова держави від застосування щодо особи, котра вчинила злочин, установлених законом обмежень певних прав і свобод шляхом закриття кримінальної справи, яке здійснює суд у випадках, передбачених Кримінальним кодексом України, у порядку, встановленому КПК України. Таким чином, Верховний Суд України (далі – ВСУ) акцентує увагу на кримінально-процесуальному аспекті даної проблеми: зазначена відмова держави від застосування щодо особи обмежень прав і свобод здійснюється шляхом закриття кримінальної справи судом. І це є, на нашу думку, правильним, оскільки відповідно до вимог міжнародних договорів України в сфері регулювання основних прав і свобод людини лише суд, забезпечуючи право на доступ до правосуддя, має право поставити вирішальну крапку в припиненні кримінального переслідування особи.

За своїм змістом звільнення від кримінальної відповідальності характеризується трьома моментами: 1) не відбувається державний суд особи, яка вчинила злочин (обвинувальний вирок суду не постановляється); 2) до винного не застосовується покарання; 3) через відсутність обвинувального вироку звільнена від кримінальної відповідальності особа вважається такою, що не має судимості.

Направлення кримінальної справи до суду для вирішення питання про звільнення обвинуваченого від кримінальної відповідальності з підстав, визначених законом, не допускається, якщо обвинувачений проти цього заперечує. У такому разі провадження у справі проводиться у звичному порядку.

Правова підстава звільнення від кримінальної відповідальності – передбачення конкретних видів звільнення в КК, а також у законі України про амністію чи акті помилування. Безпосереднє звільнення від кримінальної відповідальності в усіх випадках здійснює лише суд.

При розгляді інституту звільнення від кримінальної відповідальності необхідно чітко *відмежовувати звільнення від кримінальної відповідальності й звільнення від покарання*.

Звільнення від кримінальної відповідальності можливо як на стадії попереднього розслідування, так і на стадії судового розгляду. Звільнення ж від кримінального покарання можливо лише на стадії судового розгляду. Звільнити від кримінальної відповідальності можуть: слідчий, прокурор, дізнавач за згодою прокурора й суд. Звільнення від кримінального покарання – прерогатива суду.

Відповідність інституту звільнення від кримінальної відповідальності принципам кримінального права являє собою фундамент, на якому будується механізм правового регулювання звільнення від кримінальної відповідальності. Реалізація інститутом звільнення від кримінальної відповідальності принципів кримінального права – це втілення основних вимог, загальних засад, яким він відповідає, у правозастосовну практику при звільненні особи від кримінальної відповідальності.

Використані джерела:

1. Конституція України від 28. 06. 1996 р. № 254к/96-ВР. (зі змінами). // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=254%EA%2F96-%E2%F0>
2. Кримінальний процесуальний кодекс України від 28.12.1960 р. № 1001-05. (зі змінами). // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?page=1&nreg=1001-05>
3. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 р. № 2341-III. (зі змінами). // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=2341-14>
4. Постанова Пленуму Верховного Суду України «Про практику застосування судами України законодавства про звільнення особи від кримінальної відповідальності» від 23.12.2005 р. № 12. (зі змінами). // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=v0007700-10>.

ЗМІСТ

Акімов М. О. До питання про поняття незаконної парамілітарної діяльності	4
Андрейцев М. В. Відповідальність за порушення порядку здійснення операцій з металобрухтом	6
Багаденко І. П. Дослідження стану бездоглядності дітей в Україні в розрізі ст. 166 Кримінального кодексу України та ст. 184 Кодексу України про адміністративні правопорушення	9
Бережний К. С. Актуальне питання санкції ч. 2 ст. 115 КК України	11
Боданюк В. А. Проблеми захисту прав потерпілих у кримінальному судочинстві	15
Василинюк І. В. Умисне вбивство вчинене з особливою жорстокістю	16
Волошина Я. Ю. Особливості провадження в справах про злочини неповнолітніх: актуальні питання	19
Восколович Ж. В. Незалежність судової влади: її форми	21
В'юник (Мичак) М. С. Вступ вироку в законну силу – передумова виконання вироку	24
Головін Д. І. Службова особа як ознака особливо кваліфікованого складу злочину – протидія законній господарській діяльності	26
Горобняк Ю. І. Криміналістична характеристика вбивств на замовлення	29
Горох О. П. Звільнення від покарання за кримінальним законодавством Англії та Сполучених Штатів Америки	31
Григоришин Р. М. 10 років Кримінального кодексу: чого торкнулися зміни?	34
Жариловская М. С. Уголовно-правовая охрана эмбриона человека в условиях развития клинической трансплантации: сравнительно-правовой анализ	37
Заболотна Т. А. Підтримання державного обвинувачення у суді як першочергова функція прокуратури України	40
Засоренко М. Ю. Заходи безпеки в кримінальному судочинстві	42
Захарчук В. М. Окремі аспекти самовільного зайняття земельної ділянки в контексті орендних відносин	44
Зінич Г. В. Проблеми підтримання прокурором державного обвинувачення	47

Зленко А. С. Сучасні умови захисту дітей та проблематика призначення покарань	50
Капліна О. В. проблеми допустимості доказів у кримінальному процесі	51
Кафлевська О. С. Правове регулювання використання поліграфу («детектору брехні») у кримінальному судочинстві	53
Кицан Ю. І. Підслідність кримінальних справ: перспективи вдосконалення нормативно-правового регулювання	55
Ключко Д. С. Превентивный надзор как мера уголовно-правового воздействия на осужденного	57
Ковальова М. С. Заходи боротьби з тероризмом	58
Ковтуцький М. М. Обов'язковість як ознака джерела кримінально-процесуального права	60
Кравчук О. В. Окремі форми взаємодії при розслідування злочинів, пов'язаних з порушенням авторського права і суміжних прав	63
Красуцкий Г. В. К вопросу о понятии существенного вреда в составе злоупотребления служебными полномочиями	65
Крукевич О. М. Кримінально-правовий статус неповнолітніх	67
Крушинський С. А. Інститут подання доказів у кримінальному судочинстві: історія становлення в Україні	70
Кульбака К. М. Діяльність прокурора у зв'язку з переглядом судових рішень за нововиявленими обставинами	74
Лисюк С. О. Процесуальне положення прокурора при оскарженні судових рішень в апеляційному порядку	77
Локтіонова В. В. Забруднення моря як наслідок вчинення злочину, передбаченого ст. 243 КК України	79
Маркова А. М. Установление заранее обдуманного умысла и его влияние на квалификацию по статье 140 УК Республики Беларусь	81
Мельник П. А. Проблеми виявлення та розслідування злочинів, що вчиняються в офшорних зонах	84
Меланчук А. В. Чи потрібне Україні встановлення монополії адвокатської діяльності?	86
Миронович Я. П. Об уголовно-правовой юрисдикции на гражданском водном судне Республики Беларусь во время его пребывания на внутренних водных путях Украины	88
Митрофанов І. І. Об'єкт кримінально-правових відносин	91
Михайлюк Я. Б. Комп'ютерна інформація як предмет злочинного посягання	93

Мусієнко О. В. Забезпечення безпеки потерпілих та свідків у кримінальному судочинстві	96
Нагірняк В. В. Зловживання владою та службовим становищем в діяльності органів дізнання та досудового слідства. Проблеми та шляхи вирішення	98
Нагорная Е. С. Педагог (психолог) как участник уголовного процесса	100
Нерсисян А. С. Проблеми впровадження кримінальної відповідальності юридичних осіб в Україні	102
Николаенко А. С. Эксплуатация детей. проблемы противодействия	105
Нікіфорова Т. І. Особливості призначення покарання неповнолітнім	108
Новик А. М. Застосування медіації (примирення) в кримінальних справах	110
Огороднік К. М. Вина при ухиленні від сплати податків та зборів за кримінальним законодавством України та Німеччини	112
Остапенко Л. А. Правова регламентація множинності злочинів за кримінальним законодавством країн СНД	114
Панасюк О. А. До питання про дискреційні повноваження суду в кримінальному судочинстві	117
Пілявська Л. М. В'язничне населення як фактор злочинності	120
Плінська І. П. Процесуальний статус суду у кримінальному процесі: актуальні питання	121
Погребняк М. М. Права особи не свідчити проти себе та близьких у кримінальному процесі	124
Потапович Ю. В. Уголовно-правовая характеристика объективных признаков преступлений доведение до самоубийства и склонение к самоубийству согласно законодательству Республики Беларусь	126
Прядун Р. В. Актуальні проблеми правового статусу слідчого	129
Савчук Т. А. К вопросу об ответственности за нарушение меры пресечения в виде домашнего ареста	134
Садловська Я. І. Деякі проблеми організації роботи прокуратури щодо сприяння оперативності розгляду кримінальних справ в судах	138
Сапін О. В. Проблеми нормативного закріплення права на оскарження судових рішень У кримінальному процесі	139
Сем'янків І. І. Поняття документа як джерела доказів у кримінальному процесі України	141
Сербулова К. В. Основні проблеми реалізації принципу гласності у діяльності органів прокуратури України	143

Симонець О. А. сутність виправних робіт як правова категорія у кримінальному та кримінально-виконавчому праві України	146
Скулиш В. Є. Сучасна економічна злочинність і корупція: проблеми протидії	148
Татарин І. І. Поняття матеріальної шкоди, заподіяної злочином	151
Тищенко С. В. Законність – як обов’язкова властивість рішень суду в кримінальному судочинстві України	154
Тужеляк Н. М. Особливості взаємозв’язку агресивності в контексті насильницької злочинної поведінки	156
Федченко В. М., Чала О. В. Проблеми правового статусу потерпілого у кримінальному процесі	157
Форитор Т. М. До питання про дотримання права на повагу до гідності особи в процесі розслідування кримінальних справ	160
Чорний Р. Л. Проблеми удосконалення законодавства про кримінальну відповідальність за державну зраду	162
Чорноморець Т. О. Роль і місце слідчого судді в системі кримінально-процесуальної діяльності	165
Шандула О. О. Щодо визначення поняття «прокурорська діяльність» та притаманних їй особливостей	168
Шевцова Ю. С. Необходимая оборона и ее пределы	170
Шмигельський В. В. предмет злочинів, пов’язаних з даванням або одержанням хабара, у кримінальному праві України	172
Яценко С. О. Підстави та порядок звільнення особи від кримінальної відповідальності: актуальні питання	174

Наукове видання

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ЮРИДИЧНОЇ НАУКИ:

Збірник тез міжнародної наукової конференції

«Десяті осінні юридичні читання»

(м. Хмельницький, 18–19 листопада 2011 року):

у 4-х частинах

ЧАСТИНА ЧЕТВЕРТА:

Кримінальне право

Кримінологія

Кримінально-виконавче право

Кримінальний процес

Криміналістика

Судова експертиза

Підписано до друку 10.11.2011 року. Формат 60х90 ¹/₁₆.
Гарнітура Times New Roman. Друк різнографічний. Папір офсетний.
Облік. друк арк. 6,27. Умовн. друк. арк. 10,38.
Наклад 100 прим. Зам. № 297.

Комп'ютерне складання — Голова О. Г.
Відповідальний за випуск — Місінкевич Л. Л.

29013, м. Хмельницький, вул. Театральна, буд. 8
Тел.: (0382) 71-75-91
Ел. адреса: nauka@univer.km.ua
www.univer.km.ua